

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00652

GEKLIBENE VERK

Mendele Mokher Sefarim

Permanent preservation of this book was made possible by

Freda Kernes

in memory of

Harry Kernes

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מענדעלע מוכר ספרים

(ש. י. אבראמאָוויטש)

געקליבענע ווערק

באָנד 3

פישקע דער קרומער

דער פריזיוו

מענדעלע מוכר ספרים

פישקע דער קרומער

אי קו פארלאג

דער באַנד איז דערשינען מיט די הילף
פון די קולטור־טוער

נחמן און רייזל זיידנוועבער
מעקסיקע סיטי

לזכרון פון זיין טאטע־מאמע
לייבוש און רעכל זיידנוועבער
בעבעווע - לובלין

MENDELE MOICHER SFORIM
SELECTED WORKS

VOLUME III

Fishke Der Krumer
Der Priziv

Published by YKUF
189 Second Avenue, New York 3, N. Y.
1947

גערדוקט אין 4,000 עקזעמפלארן
Printed in the U. S. A.

געקענט און גערדוקט אין דער פראַמאָט פּרעס, 113 פּערטע עוועניו, ניו-יאָרק, נ. י.

פישקע דער קרומער

„פישקע דער קרומער“ איז צום ערשטן מאל ארויסגעגעבן געוואָרן דורך מענדעלע מוכר ספרים אין זשיטאָמיר אינעם יאָר 1869, אין איין צייט מיט דער „טאָקסע“. דורך דער צענזור איז דאָס ביכל דערלויבט געוואָרן אין 1868.

אין זיינע אויטאָביאָגראַפישע שטריכן* גיט מענדעלע זיין בוך „פישקע דער קרומער“ אזא מין באַצייכענונג: „א מעשה פון יודישע אַרעמע לייט, און איצט האָב איך עס איבערגעמאַכט פאַר אַ ניי באַשעפּעניש, און ס'וועט זיין דאָס ערשטע בוך פון אַלע מיינע ווערק אין דער נייער אויסגאַבע, וואָס וועט בקרוב דערשיינען.“

אין דער ערשטער אויסגאַבע איז „פישקע דער קרומער“ געווען אַ גאָר קליין ביכל פון אַ 45 זייטלעך. דאָס איז, ווי עס איז דער פּאַל מיט אַנדערע ווערק פון מענדעלען, דער ערשטער וואַריאַנט פון אַ גרויסער טעמע, וואָס דאָ איז עס ערשט אָנגעדייט. די פּרעכטיקע בילדער און די גאַנצע אַנטוויקלונג פון דער האַנדלונג זענען בלויז אָנגעמערקט.

„פישקע דער קרומער“ אין דער פּאַרם און נעשטאַלט, וואָס איז אונדז באַקאַנט, איז פאַרעפּנטלעכט געוואָרן אין אָדעס אין 1888, אַ צוואַנציק יאָר נאָכן דערשיינען פונעם ערשטן ביכלע. דער שפּעטערדיקער וואַריאַנט איז די העברייאישע איבערזעצונג, אַדער ריכטיקער — איבערדיכטונג, נעמאַכט דורך מענדעלען (אונטערן נאָמען „ספר הקבצנים“), וואָס איז אַרויס אין אָדעס אין 1913. — אָט דער טעקסט אונטערשיידט זיך ווייניק פון דער יודישער אויסגאַבע, מער נישט סטיליסטיש איז עס אַ גאָר נייע שאַפונג. דאָ האָבן מיר אַלע חנען פון מענדעלעס פאַריידישטן העברייאיש.

שלום-עליכם, אין זיין באַוואוסטן אַרטיקל „דער יודישער דלות אין די בעסטע ווערק פון אונדזערע פּאַלקס-שריפטשטעלער“**, האָט באַטאָנט דאָס נייע, וואָס איז געווען אינעם ביכל „פישקע דער קרומער“ (ער האָט געשריבן וועגן דער ערשטער אויסגאַבע פון 1869): „די פאַרשידענע „ראַמאַך-מאַכערס“ וואָלט קיינמאַל נישט אָנגעשטאַנען צו פאַרנעמען זיך מיט אַזעלכע

* „רשימות לתולדותי“, פאַרעפּנטלעכט אין נ. סאָקאלאָווס „ספר הזכרון“, 1889.

** „יודישעס פּאַלקסבלאַט“, 1888, נ' 39, בילאָגע.

קלייניקייטן, מיט אזא דער-רוח-ווייסט-וואָס, ווי פישקע דער קרומער, און מיט אזא פארזעעניש ווי דאָס האָרבאַטע מיידל. אויך מיר אַ ראָמאַן! " און שלום-עליכם גיט צו: „אין דעם דאָזיקן קליינעם ביכעלע געפינט זיך אַ סך מער ליבע און פּאָעזיע אַלס אין אַלע טויזנט ראָמאַנען פון דער גאַנצער באַנדע דאָמאַן-מאַכערס."

אין „פישקע דער קרומער" האָט מענדעלע געשילדערט דאָס לעבן פון די יידישע אָרעמעלייט, וואָס ער האָט זיך מיט דעם באַקענט אין דער יונגט אויף זיין „רייזע" פון ליטע קיין פּאָדאָליע מיט אַ חברה קבצנים, בראש מיט אברהמלעך דעם הינקענדיקן. ווי מענדעלעס נאָענטע פריינט האָבן איבער-געגעבן, האָט מענדעלע אויך ספּעציעל געפּאָרשט דאָס לעבן פון די יידישע קבצנים אין דער שטאָט בערדיטשעוו, וואו מענדעלע האָט געוואוינט עטלעכע יאָר. „אין בערדיטשעוו — דערציילט מענדעלעס נאָענטער פריינט י. ה. ראַבניצקי — פלעגן זיך צונויפקומען יידישע בעמלעך פון דער גאָרער וועלט און פון אַלערליי מינים: פּוס-אָרעמעלייט און בויד-אָרעמעלייט, שטאָט-אָרעמעלייט און פּעלד-אָרעמעלייט. מענדעלע פלעגט אָנשפּאַרן אַליין אין זייערע פּאַרוואָרפענע אכסניות, ליב האָבן אויספּרעגן זיי פון אַלץ, וואָס עס קומט פאַר ביי זיי אין זייער משונהדיקער וועלט." אָפּטמאָל איז מענדעלען אַפילו אויסגעקומען צו זיין אַ שופּט ביי זיי, אויסגלייכן סכסוכים, וואָס פלעגן אויסברעכן צווישן זיי.

אין דעם אַרטיקל, וואָס דוד פּרישמאַן האָט אָנגעשריבן גלייך ווי דאָס בוך איז אַרויס, האָט ער אָנגעוויזן, אז „פישקע דער קרומער" איז „נישט אַ ווערק, וואָס האָט זיך אַרויסגעגאַסן פונעם צאַפן אין איין גאַס. מענדעלע האָט ניינטהאַלבן בויגן צוידערציילט, צוגעטשעפּעט, צוגעטראַכט, צוגעפּילאָספּירט. . . מענדעלע מוכר ספרים איז נישט קיין מעשה-דערציילער, ער איז אַבער אַ מייסטער מיט אַ פּאָר גוטע אויגן און אַ פּאָר גוטע אויערן, און ער זעט און ער הערט אַלצדינג. זיינע שטיקלעך זענען קולטור-געשיכטע." מענדעלע גופא האָט גוט באַגריפן זיין אָרט אין דער יידישער ליטע-ראַטור. אין דעם בריוו, דער ווידמונג, צו זיין פריינט מנשה מרגלית, זאָגט ער וועגן זיך: „טרויעריק איז מײן ניגון אין דער קאַפּעליע פון דער יידישער ליטעראַטור..." ווען ער האָט געמאָלט איינצלע געשטאַלטן, איינציקע טיפּן, האָט ער כסדר איינזען געהאַט דעם כלל, דאָס פּאָלק ישראל, און דורך דער באַפּטע אָרעמעלייט, קבצנים, האָט ער אַרויסגעזען גאָר די טרויעריקע לאַגע פון די יידישע מאַסן אונטער די צאַרישע געזעצן און באַדינגונגען. זאָגט ער אין דער ווידמונג: „וואוהין איך זאָל מיך נישט קערן און ווענדן, זע איך פאַר מיר די טאַרבע; וואָס איך זאָל נישט וועלן עפּעס דערציילן אָדער זאָגן,

קומט מיר אפיר די טאָרבע . . . אוי, אלץ די טאָרבע, די יידישע טאָרבע!"
 „פישקע דער קרומער" איז אַן ספּס איינס פון מענדעלעס אינטערע-
 סאַנטסטע און אייננאַרטיקסטע ווערק. דאָ שפּיגלען זיך אַפּ אַלדי גרויסע
 מעלות און אייגנשאַפטן פון מענדעלעס קינסטלערישער פּערזענלעכקייט. דאָס
 זייטיקע און עיקרדיקע, דאָס רעאַלע און דיכטערישע, די זייטן-וועגן און דער
 הויפט-וועג שלענגלען און קרייצן זיך צוזאַמען אַן אויפהער. מענדעלעס
 פּקחות, זיין וואָך אויג, זיינע שאַרפע באַמערקונגען צייכענען זיך אויס אין
 דעם ווערק מיט אַ באַזונדערער קראַפט. די מענדעלישע קינסטלערישע פּאַרם
 איז דאָ אַרויסגעבראַכט מיט גאָר איר סטיל און כאַראַקטער.
 „פישקע דער קרומער" האָט באַזונדערס געלאָקט די טעאַטער-מענטשן,
 רעזשיסערן און שווישפּילער, און מען האָט אין פאַרשיידענע צייטן אויף פאַר-
 שיידענע אופנים געפּראַווט געבן אַ סצענישן תּיקון די הויפט-פאַרשויגען פון
 דעם אַריגינעלן מענדעלע-ווערק.

גאָך אין 1895 איז אין ניו-יאָרק אויפגעפירט געוואָרן „פישקע דער
 קרומער" לויט אַ דראַמאַטיזאַציע. אין 1896 איז אין סאַראַגאַנער בית-מדרש
 געשפּילט געוואָרן „פישקע דער קרומער" לויט דער דראַמאַטיזירונג פון א.
 וויטער און ישראל ראַבינאַוויטש. אין אַרנעשטיגע בעת די מענדעלע-
 פייערונגען איז געגעבן געוואָרן אַ סצענע פון „פישקע דער קרומער", דראַמאַ-
 טיזירט דורך ש. פּריילעך. — די געשטאַלטן פון „פישקע דער קרומער" זענען
 אַריינגעפלאַכטן געוואָרן אין פאַרשיידענע אַנדערע מענדעלע-פאַרשטעלונגען,
 בעיקר — אין די אויפפירונגען פון „מסעות בנימין השלישי", אין אַמעריקע,
 בראַזיל, פּוילן א. א. ז. דער העברייאישער טעאַטער „אוהל" האָט אויפ-
 געפירט מענדעלעס „פישקע דער קרומער" אין פאַרשיידענע צייטן. אייניקע
 סצענעס און פאַרשויגען פון „פישקע דער קרומער" זענען אַריינגענומען גע-
 וואָרן אין דעם יידישן קלאַנג-פּילם „די קליאַטשע" (ניו-יאָרק, 1938), וואָס
 איז דער עיקר באַזירט אויף מענדעלעס ווערק „די קליאַטשע".*)
 קאַפיטלען פון דעם ווערק זענען אַריין אין פאַרשיידענע יידישע כּרעסטאַ-
 מאַטיעס און געווען פון דעם גאַליבסטן שטאַף אין די קינדער-שולן. אויך
 יידישע קינסטלער האָבן געפּראַווט מאַלן אייניקע געשטאַלטן פון אָט דעם
 זייער-פּאָפּולערן ווערק. —

עס איז אַן ספּס פון די פּאָפּולערסטע און באַליבסטע ווערק ביי די יידישע
 ליינער זינט צענדליקער יאָרן. עס איז געדרוקט און איבערגעדרוקט געוואָרן
 פיל מאַל, אין פאַרשיידענע לענדער, אויף יידיש און העברייאיש. —

*) זע יעקב מעסל — „מענדעלע מו"ס אויף דער בינע", „יידישע קולטור",
 1946, נומ. 12.

„די קאָמפּאָזיציע פון „פישקע“ — שרייבט מ. ווינער — איז זייער איינגארטיק. דער סיוועטישער קערן פונעם בוך איז דער ראָמאַן צווישן צוויי קאָליקעס, אַ בעטלער און אַ בעטלערקע, וואָס ווערט דערציילט אינעם נאָמען פונעם בעטלער גופא. דער אייגנטלעכער ראָמאַן פאַרנעמט בלויז די לעצטע דריי פינפטל (דרייצן קאָפיטלען) פונעם בוך. די ערשטע צוויי פינפטל (צוועלף קאָפיטלען) זענען ניט מער ווי אַ ראָם פאַרן ראָמאַן, די שילדערונג פון דער סביבה, אין וועלכער דער ראָמאַן ווערט דערציילט.“ די ערשטע צוועלף קאָפיטלען „האָבן אין תוך אַ קנאַפע שייכות צום פישקע-ראָמאַן. זיי שאַפן בלויז יענע שטימונגסמעסיקע אַטמאָספּער, וואָס דער אויטאָר דאַרף האָבן אַרום די געשעענישן און געשטאַלטן פונעם ראָמאַן...“ „דאָ קומט אַרויס בויַלעט דער מענדעלע-נוסח, וואָס האָט ליב פון יעדן פרט אַרויסברענגען דעם מוסר-השכל, דעם „נישט דאָס בין איך אויסן“, וואָס מאַכט שטענדיק אָפּווייכונגען פון דעם גאַנג פון דער דערציילונג, כדי אַרײַנ צוטראַכטן זיך טיפּער און ברײַטער אין דעם גורל פון דעם יידישן פּאָלק, אין די זיטן און מנהגים פון דער יידישער מאַסע, וואָס איז אַלעמאַל אין תוך דער הויפּט-העלד אין מענדעלעס דערציילונגען.

„אין דעם נוסח דערגיט מענדעלעס מייסטערשאַפט צו דער העכסטער מדרגה, ווייל אין דעם נוסח זענען די טעמע, די פיגורן, די האַנדלונג — דאָס פּאָלק און זיין לעבן, זיין היסטאָרישער גורל און זיין לאַגע אין דער קעגנ-וואָרט. אין דעם נוסח ברענגט מענדעלע זיינע פאַרביקסטע בילדער, זיינע קליגסטע באַאָבאַכטונגען, זיינע שאַרפּזיניקסטע איינפאַלן און ווערטלעך — און דערביי זיינע טיפּסטע געפילן און געדאַנקען. דאָס איז מענדעלע דער גרויסער פּאָלקס-דיכטער...“ (*)

דאָס בוך איז רייך מיט די פאַרשיידנסטע שילדערונגען און באַשרייבונגען פון דער יידישער וועלט פון דער צווייטער העלפט פונעם 19טן יאָרהונדערט, פון די פאַרשיידענע יידישע מנהגים, זיטן, פון דעם יידישן לעבנס-שטייגער, וואָס איז שוין לאַנג פאַרשוואַנדן, פון די פאַרשיידענע אינסטיטוציעס, וואָס זענען געווען אין דעם יידישן שטעטל אין יענער צייט. גאָר אַ נייע זענען די אַלע פּרעכטיקע שטעלן, וואו מענדעלע מאַלט די נאַטור, די פיזיאָאָשן מיט אַזאַ פאַרביקייט און געניטקייט. עס איז אַ נייע באַהעפּטונג פון דעם ייד צו דער נאַטור, צו דער שיינער וועלט, וואָס איז געווען פאַרשטעלט פאַרן יידנס אויג זינט דורות און פאַרבאַהאַלטן פון דער העברייאישער און יידישער ליטעראַטור זינט יאָרהונדערטער.

(*) מ. ווינער, „צו דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור אינעם 19טן יאָרהונדערט“, ב. 2, ז' 40.

אין דעם לעבן און שאפן פון מענדעלע מוכר ספרים האָט דאָס ווערק „פישקע דער קרומער“ באַדייט אַ נייער קער. צוליב די אַלגעמיינע און פּער־זענלעכע פּאַסירונגען און איבערלעבענישן האָט ער עטלעכע יאָר נישט געד שריבן. ער טיילט זיך מיט זיינע שטימונגען אין דעם בריוו צו מ. מרגלית וועגן דער „וועסנע־צייט“, וועגן די זעכציקסטע יאָרן פונעם 19טן יאָר־הונדערט, ווען עס האָט זיך „אַנגעהויבן פאַר יידן גאָר אַ ניי לעבן, אַ לעבן פול מיט אַ גרינגן געמיט, פול מיט גוטע האַפּענונגען אויף שפּעטער. . . .“ „יענע שיינע וועסנע־צייט איז אַוועק“ און „פאַר צרות איז אים פאַרגאַנגען דער חשק צו שרייבן.“ —

און דאָך האָט מענדעלע זיך לסוף אויפגעכאַפט, און, ווי ער זאָגט, „באַקומען ווידער אַ ברען צום שרייבן. . . .“ די נייע אויסגאַבע פון „פישקע דער קרומער“, וואָס מענדעלע האָט אָנגעשריבן און פאַרעפנטלעכט אין 1888, איז געווען אַ פּראָדוקט פון דער נייער שאַפּערישער אויפּוואַכונג מענדעלעס. —
און דאָס ווערק איז געווען און פאַרבליבן צווישן די שענסטע פּערל אין מענדעלעס רייכן אוצר. —

נ. מיזיל

פישקע דער קרומער

מיין ליבן, טייערן פריינט

מנשה מרגלית

ברענגט דעם דאָזיקן ספר במתנה פונעם גאַנצן האַרצן

דער מחבר.

טייערער פריינט!

טרויעריק איז מיין ניגון אין דער קאָפּעליע פון דער יידישער ליטעראַטור. אין מיינע חיבורים ליגט אויסגעדריקט אַ ייד מיט די ביינער, וואָס ווען ער זינגט אַפילו אַמאָל אַ פריילעכס, דאַכט זיך גאָר אויס פונדערווייטנס, עפעס קלאַנגט ער, פאַרגייט זיך וויינענדיק, אין זיינע זמירות הערט זיך עפעס אַן אומעטיקער שטייגער פון איכות; לאַכט ער, שטייען אים אין די אויגן טרערן, וויל ער אַביסל לוסטיק זיין, רייסט זיך אים דערביי טיף פונעם האַרצן אַ ביטערער זיפּץ — און תמיד אַלץ אוי־וויי, וויי־געשרינגן!...

איך רעד מיך חלילה נישט איין מיט גדלות, אַז איך בין אַ סאַלאַוויי אין אונדזער יידישער ליטעראַטור, נאָר אין איין זאָך אָבער בין איך אין אים יאָ שטאַרק געראַטן. דער דאָזיקער מרה־שחורהדיקער משורר פון די פייגל שפּילט זיינע ניגונים און צעגיסט זיך אין אומעטיקע שטייגער דווקא נאָר אין וועסנע־צייט, ווען די גאַנצע וועלט איז ווי ניי־געבוירן, ווען עס בליט, עס שמעקט מחיה אומעטום, עס שיינט, עס לויכט און איטלעכן איז פריילעך אויפן האַרצן.

מיר ביידע, טייערער פריינט, האָבן אַנגעהויבן אונדזער אַרבעט אין דער יידישער ליטעראַטור פונקט אין דער וועסנע־צייט פונעם יידישן לעבן דאָ ביי אונדז אין לאַנד. פונעם זעכציקסטן יאָר אין אונדזער צייט, הויבט זיך פאָר יידן אַן גאָר אַ ניי לעבן — אַ לעבן פול מיט אַ גרינגער געמיט, פול מיט גוטע האַפּענונגען אויף שפּעטער. דענסטמאָל זענען מיר געווען ביידע נאָך זייער יונג און האָבן מיט אַ ברען זיך אַ נעם געטאָן צו דער פען, געאַרבעט געשמאַק, איטלעכער אויף זיין גאַנג. דער עולם האָט פון אייער שרייבן גע־לעקט די פינגער, גאָר אַנגעקוואַלן הערנדיק, ווי אַזוי איר רעדט צוקער־זיס איבער פיל וויכטיקע זאַכן אין דעם יידישן לעבן; ווי אַזוי איר זענט אויף יידן אַ מליץ־יושר און לערנט זיי מיט גוטן, גאַנץ פריינטלעך, צו קענען זיך

אליין, צו וויסן פון זייער לעבן צו זאגן, א פנים צו האבן און זיין לייטן גלייך. עס האבן אייך אויס דעם מויל זיך געשאטן פערל, וואס פינקלען, לויכטן און וועלן אייביק זיין א צירונג אין דער יידישער ליטעראטור. איך פון מיין זייט האב אין יענער פריילעכער וועסנע-צייט מיר אויך אונטערגעברומט, געשריבן, געשפילט אויף מיין שטייגער. אין מיין שפילן האט געוויינטלעך איין סטרונע געברומט טרויעריק און געמאכט אויף די צוהערער א שטיקל מרה-שחורה. א טייל האבן מיך געהערט גערן מיט א פארקלעמט הארץ, ווידער א טייל האבן זיך געקרימט, משונה זיך געקראצט. נישט צופרידן געווען, וואס איך ריר זיי אן ביי דער לעבער און דערמאן זיי נישט קיין פריילעכע זאכן נאר. ווי די מעשה איז, איך האב מיר געשפילט און געטאן מיינס.

יענע שיינע וועסנע-צייט איז אוועק, אז אך און וויי איז דעם יידנס לעבן! און מיר איז פאר צרות פארגאנגען דער חשק צו שרייבן. עס האט מיר א צייט לאנג אפגענומען דאס לשון.

און ווען איך נעם אצינד אפיר מיין פארדארטע, פארטריקטע פען און גיי ווידער מיט דער שפראך ארויס, האב איך עס צו פארדאנקען אייך, נאר אייך, וואס אין אייער געזעלשאפט איז מיר צוגעקומען א שטיק געזונט. אייערע קלוגע רייד, אייער ארבעטן שטענדיק פאר אונדזער פאלק האבן מיך דער-פרישט און מיר צוגעגעבן חשק צו נעמען זיך אויך פאר עפעס אן ארבעט. פון הייליקן פייער, וואס ברענט תמיד אין אייער יידיש הארץ, האט זיך פאר-טראגן א פונק צו מיר אין מיין הארץ, עס האט זיך אנגעצונדן און ברענט אצינד ווי אמאל אין די יונגע יארן.

יא, מיר ביידע האבן אנגעהויבן אונדזער ארבעט אין דער ליטעראטור גלייך אין איין צייט, נאר דאס מזל אונדזערס איז ניט גלייך; איר זייט דארט ארויף אויבן, אין די הויכע פענצטער; איר האנדלט דארט מיט בריליאנטן און דימאנטן פון דער יידישער היסטאריע; איר שטעלט ארויס די שענסטע צירונג פון אונדזער פאלק פארצייטנס, דאס בעסטע, דאס טייערסטע אין זיין לעבן. איר האט איבערגעהאט עסקים מיט הלל, רבי מאיר, רבי עקיבא און מיט נאך אנדערע גרויסע לייט, מיוחסים פון הויכן סארט מענטשן. מיר, אקעגן, איז באשערט געווען זיך אראפצולאזן אויפן נידעריקן טרעפל פון יידישן לעבן אונטן אין די קעלערס. מיין "יש-בכאן" איז: שמאטעס און פוילע סחורה. איך האב נאר שטענדיק צו טאן מיט אביונים, קבצנים, אומגליקלעכע געבעך; אויך מיט מענטשעלעך דראבעס, פאקוסניקעס וכדומה אזעלכע מיני נפשות, קלייניטשקע, נידעריקע פארשויענע. מיר חלומט זיך נאר בעטלערס. פאר מיינע אויגן שוועבט תמיד א טארבע — די אלטע, גרויסע יידישע טארבע הענגט מיר תמיד, ווי יענעם מרה-שחורהניק א לונג-און-לעבער אויף דער

נאָז. וואוהיין איך זאָל מיך נישט קערן און ווענדן, זע איך פאַר מיר די טאַרבע; וואָס איך זאָל נישט וועלן דערציילן אָדער זאָגן, קומט מיר אַפיר די טאַרבע!... אוי, אַלץ די טאַרבע, די יידישע טאַרבע!

יא, טייערער פריינט, דורך אייך האָב איך באַקומען ווידער אַ ברען צום שרייבן — און אַט האָט איר אייך היינט, בעוונותיג-הרבים, טאַקע ווידער אַ טאַרבע! אַ פישקע דעם קרומן, משטיינס-געזאָגט, מיט וועלכן איך טרעט אַרויס פאַר דעם עולם, נאָך אַזאַ לאַנגער צייט שטילשווייגן, איך ווייס, אַז מיין פישקע דער קרומער איז עפעס נישט אַזאַ מתנה אויף אַפצודאַנקען אייך מיט אים פאַר אייער פריינטשאַפט, נאָר וויסנדיק ביי מיר אייער גוט האַרץ, אייער צוגעלאַזטקייט צו מענטשן, פאַרהאַף איך, אַז איר וועט מיין אַרעמען פישקען אויפנעמען מיט אַ „ברוך-הבא“. זייער מעגלעך נאָר, איר זאָלט אים נאָך אַריינ-בעטן אין זאַל אַריין, אים באַקענען מיט אייער הויזגעזינד און מיט אייערע געסט דאָרט. פישקע וועט זיך ביי אייך אַפלייגן מיט דער טאַרבע, אייך דער-ציילן מעשיות און איר וועט פון זיי הנאה האָבן, און פאַרשטעלנדיק זיך אַזוינס, שמייכלט פאַר פרייט און דאַנקט אייך פון גאַנצן האַרצן

דער מחבר.

א

קוים גיט אַ שיינ די ליכטיקע זון און זומער-לעב אין דעם לאַנד, מענטשן ווערן ווי ניי-געבוירן און דאָס האַרץ פרייט זיך זיי, קוקנדיק אויף גאָטס וועלט דער שיינער, — דענסטמאַל הויבט ביי יידן זיך אָן די רעכטע אומעטיקע צייט, צו קלאַגן און פאַרגיסן טרערן. עס גייט דאָס גאַנצע צעמל טרויער: תעניתים, פייניקן זיך, יאָמער און געוויין פון ספירה ביז העט אין די גרויסע בלאַטעס און נאָסע אָסיענדיקע קעלט. דענסטמאַל שטעלט זיך פאַר מיר, מענדעלע מוכר ספרים, דער גרויסער יאָריד, איך אַרבעט, פאַר באַשטענדיק אַרום, צו פאַרזאָרגן יידישע קינדער אין אַלע שטעטלעך מיט די אַלע נויטיקע מאַטעריאַלן צום וויינען, מיט קינות, מיט סליחות, ווייבערשע תחינות, מענה-לשונס, שופרות און מחזורים. הכלל, יידן קלאַגן, פאַרוויינען דעם זומער — און איך מאַך דערווייל געשעפטן. נישט דאָס בין איך אויסן.

אונטערוועגנס איינמאַל, שבעה עשר בתמוז, גאַנץ פרי, זיץ איך מיר אויף דער קעלניע פון מיין בייל אין טלית און תפילין מיט דער בייטש אין דער האַנט, גאַנץ יידישעלעך. די אויגן זענען מיר צוגעמאַכט, בכדי נישט אַנצוקוקן ביים דאַוונען די ליכטיקע וועלט. מעשה-שטן אָבער איז זי, די נאַטור, ווי הייסט מען עס, געווען וואונדער-שיין, גאָר אַ בילד. און עס האָט מיך געצויגן, עפעס ווי אַ כישוף, אַ קוק צו טאָן, איך האָב אַ היפשע צייט מיך געראַנגלט מיט מיר אַליין. דער יצר-טוב זאָגט: „פע!...! מען טאָר נישט!“ דער יצר-הרע אַקעגן טאַרעט: „נישקשה! האָב הנאה, נאַרעלע!“ און עפנט מיר דערביי טאַקע אויף איין אויג. עס טוט מיר אַ שיינ, נאָר ווי אויף צו-להכעיס, עפעס אַ בילד-שיינע פאַנאַראַמע: פעלדער געשפרינקלט מיט בליענדע רעטשקע ווייס ווי שניי לעבן געלב-גילדענע ראַצעמאַרענע פאַסן פון ווייץ און מאַט-גרינלעכע, הויך-געוואַקסענע קוקרוזעס; אַ שיינער גרינער טאַל, באַדעקט פון ביידע זייטן מיט וועלדלעך ניס-ביימער; אונטן פלייצט אַ טייכל, ריין, קלאַר ווי קרישטאַל, אין וועלכן עס טוקן זיך די שטראַלן פון דער זון און באַלייגן עס מיט פינקלדיקע גילדענע פליטערלעך. די שאַף און די קי אויף דער פאַשע דאָרט זענן פונדערווייטנס אויס ווי טונקעלע, רויטע, געפלעקטע פינטעלעך. — „פע, פע!“ — מוסרט מיך דער יצר-טוב מיט יענע ווערטער פונעם פרק: אַ ייד אונטערוועגנס אָז ער איז מפסיק דאָס לערנען און זאָגט „ווי שיינ דער בוים איז, ווי שיינ דאָס פעלד“, איז גלייך ווי ער טוט זיך אַליין אַ מעשה אָן. — דער יצר-הרע אָבער פאַרטראַגט מיר אונטער דער נאָז מחיהדיקע ריחות פון

סטערטעט זיי, געווייך און קרייטעכצער, וואָס צעגייען זיך אין אַלע אברים; ער צעגיסט זיך אין קונציקע ניגונים פון אַלערליי שפּיל־פּייגעלעך, וואָס קיצלען ביי דער נשמה; ער לאַזט מיך פּילן אויף מיין פנים אַ וואַרעם ווינטעלע, וואָס גרייזלט מיר די פּאות, שושקעט מיר אין די אויערן: קוק, האָב הנאה און זיי אַ מענטש, דו נאַרישער ייד איינער! — איך בעבע, מרוקע מיר, משטיינס־געזאַגט, אַליין נישט רעכט צו הערן, וואָס איך בעבע. עפעס טראַגט מיר דער מוח, עס פיקט מיר אין קאַפּ און עס טראַכט זיך זידלערייען: געפּרטע נפשות!... אַן לייב, אַן לעבן!... נשמות פאַררוקטע אין טשאַלנט!... אַן ריח, אַן טעם... דראַפּאַטשעס צעשאַטענע!... פאַרדאַרטע אַפּגעשלאַגענע הושענות!... איך צעשאַקל מיך מיט געמאַכטער כּוונה, בכדי עס זאל זיך נישט טראַכטן, און דעהער גראַד, ווי דאָס מויל לאַזט פון זיך אַליין אויס יענץ שטיקל דאַוונען מיט די ווערטער: „המחזיר נשמות לפּגרים מתים“, דאָס הייסט אויף קרבּן־מנחה־טייטש: דער דאָ קערט אום די נשמות צו די טויטע פּגרים.

הא, וואָס? אַקעגן וועמען? טו איך מיך אַ כאַפּ, פאַרשעמט פון מיינע אייגענע מיאוסע געדאַנקען. און בכדי צו פאַרגלעטן מיין פעלער אַקעגן דעם רבּונו־של־עולם, מאַך איך קלאַמפּערשט אַ מינע, ווי נישט זיי מיין איך, דאָס פּערדל מיין איד... דערלאַנג דעם שלים־מזלניק מיינעם אַ שמיצל מיט דער בייטש, מאַכנדיק דערביי: אַ־אַ־א, פּגירה איינע!

אַ שיינער איינפאַל אַפּילו! נאַר היינטיקס מאַל האַט עס ווייניק געוויקט, עס האַט מיך שטאַרק געקּרענקט, פאַר וואָס גראַד היינט זאל מיר גאַר איינ־פאַלן אַזעלכע געדאַנקען — היינט, ווען וויינען און קלאַגן באַדאַרף מען אויף דעם גרויסן חורבן, אויף די גרויסע צרות, וואָס די קינדער ישראל האַט גע־טראַפּן: — די קאַמאַנדע פון נבוכדנצר מלך בבל איז אַריין אין ירושלים און פון איר אַ תּל געמאַכט... איך מאַך אַ רחמנות־פנים און זאָג די סליחות צום היינטיקן שווערן טאַג אויף אַ וויינענדיק קול, וואָס איז געגאַנגען אַלץ העכער און טרויעריקער אין דעם פּומון דאַרט, ביי יענע ביטערע ווערטער:

„והשפּיפּון מצפּון — און דער פּיפּערנאַטער, דער טאַטער פון צפּון־ווייט, כּשבּולת שטפּני — האַט מיך ווי אַ שטראַם וואָסער פאַרטראַגן ווייט, והציד — און דער יעגער, דער טויט־שלעגער, שלח יד — טוט אַ לאַפּ, אַ כאַפּ, והצפּיר והשעיר — אויך די ציג, אויך דער צאַפּ.“

אַ ייד אַבי ער שרייט זיך אַביסל אויס מיט אַ פּומון, רעדט זיך אַן ווי אַ פּויק און זאָגט אַפּ אַ סליחה, דאַכט זיך אים, ער האַט שוין אַלצדינג אַפּגעטאַן און איז, ווי אַן אַפּגעשמיסן קינד גאַכן אויסוויינען זיך, ווייטער זיך גאַנץ צופּרידן, איך זיך מיר אַנגעלענט אויף דער קעלניע, גלעט מיר דאָס בערדל, שוין מיט אַ גרינגן געמיט, גלייך ווי איינער רעדט: „מיינס האָב איך געטאַן,

גענוג יוצא געווען, אצינד גאטעניו, איז נאָר געווענדט אין דיר. ווייז זיך, טאטע-פאָטער, רחום צדיק. — „גיי שוין, גיי, זיי מוחל!“ מאַך איך צום פערדל מיט גוטן, איבערבעטנדיק עס אין האַרצן פאַר דעם צונעמעניש „פגירה“ פריער. מיין שלים-מזלניק טוט זיך אַ קני אויף די פעדערשטע פיס, אַ בוק מיטן קאָפּ צו דער ערד און קרעכצט, עפעס אַזוי ווי גערעדט: „אדוני-פריץ! און וואָס איז עפעס מכה עסן?“ — קלוג, כּלעבן, ווי דער טאָג! זאָג איך, געבנדיק אים בשעת מעשה אַ צייכן, אַז ער מעג אויפשטיין, זיך שטעלן אויף די פיס. נישט אומזיסט שטייט אין די קינות: „ציון, בך כל בהמה ועוף חכמו“, דאָס הייסט: ביי דיר, כנסת-ישראל, זענען אַלע בהמות קלוג!... נישט דאָס בין איך אויסן. פון דער דאָזיקער מימרא בין איך טראַכטנדיק ווייטער אַרויף אויף די כנסת-ישראל, זיך פאַרטיפט אין די געדאַנקען מכה זייער חכמה, זייער פירונג, זייערע פיינע-בריות און מכה זייער לאַגע נעבעך. דער קאָפּ טאַלאַבענדעט זיך מיר אַהין, אַהער. עס דאַכט זיך מיר עפעס דער פיפער-נאָטער, נבוכדנצר מיט דער קאַמאַנדע, אַ שרעקלעכע מלחמה, אַ קלאַפּעריי, אַ געשלענגעריי, די קאַמאַנדע ברעכט ווענט, זעצט אויס טירן, שויבן, יידן, אַ טייל מיט פעקלעך סחורה און אַלטע חפצים טוען זיך אָן אַ כת, שרייען געוואַלד און לויפן... איך כאַפּ אַ שטעקן, לאַז מיד — און בוך אויף דער ערד, אויס-ציענדיק זיך ווי גרויס איך בין.

אַפנים, אין דאָוונען האָב איך, זאָל נישט אויסגערעדט זיין, געכאַפט אַ דרעמל. מיין ביידל, טו איך אַ בליק, איז אַריין אין קאַליוזשע, וואָס אויף דעם באַלעגאַלישן לשון הייסט עס אַ „טינטערל“, אין דעם הינטערשטן רעדל איז פאַרטשעפעט אַן אַקס פון עפעס אַן אַנדער ביידל. דאָס פערדל מיינס שטייט אין געהאַקטע וואונדן מיט איין פוס איבער דער האַלאַבליע, פאַרדרייט אין די לייצעס און סאַפעט ווי אַ גאַנדו. פון יענער זייט ביידל שיטן זיך טויטע קללות אויף יידיש, מיט אַ קייכן און הוסטן אינאיינעם, אַ ייד! טראַכט איך מיר, איז אַן סכנות — און טו מיד אַ לאַז אין איין כעס אויף יענער זייט וואָגן. דאָרט אונטערן וואָגן ליגט פאַרפלאַנטערט אין טלית און תפילין אַ ייד, די בייטש פאַרדרייט מיט די רצועות, צאַפלט און אַרבעט מיט אַלע כוחות זיך אויסצודרייען. איך שריי: סטייטש! ער — סטייטש, סטייטש! איך בטל צו אים אויס אַלע חלומות, ער בטלט צו מיר, נישט אַנצוקוקן איינער דעם אַנדערנס פנים. איך פילדער: ווי שלאַפט עס אין דאָוונען אַ ייד! ער צוריק: ווי פאַפט עס אַ ייד! איך גיב אים אין טאַטן, ער מיט אַ צוגאַב אין דער מאַמען אַריין! איך שמייס זיין פערדל, ער, אויספלאַנטענדיק זיך, לויפט און שמייסט מיין פערדל, ביידע פערדלעך שטעלן זיך דיבאַם און מיר, שטאַרק אַנגעצונדן, לאַזן איינער צו דעם אַנדערן זיך צו הענדום-פענדום, ווי די הענער, מיט דער

דעה אַנצונעמען זיך פאר די פאות. אַקעגן אַ רגע שטייען מיר שטיל, שאַרף אַנקוקנדיק איינער דעם אַנדערן. עס האָט געמוזט זיך אויסזען משונה ווילד, האָבן דעם זיבעטן חן: צוויי יידישע גבורים אין טלית און תפילין שטייען אַנגעדערודלט, גרייט צו באַווייזן זייער גבורה און זיך פאַטשן אויפן פרייען פעלד, ווי אין אַ בית-מדרש להבדיל!... אַזעלכעס האָט מען באמת געמעגט אויף חידושים גיין זען. מיר שטייען, קוקן און אַט באַדאַרף שוין פליען הייסע פעטש, פלוצים שפּרינגען מיר איינער פונעם אַנדערן אויף עטלעכע טריט אָפּ און לאָזן ביידע שטאַרק פאַרוואונדערט אין איין קול אַרויס: אוי, ר' אַלטער!... אוי-אוי, ר' מענדעלע! —

אַלטער יקנה"ז איז אַ יאָדערדיק יידל, אַ געשפיקעוועטער מיט אַ דיק ביכל. זיין פנים איז געדיכט באַוואַקסן מיט שמוציק-געלע האַר, פון וועלכע ס'איז דאָ גענוג אויף פאות, אויף אַ באַרד און אויף וואַנצעס אי פאַר זיך, אי אויף נאָך עטלעכע יידן צו באַטיילן, אין דעם ים האַר ליגט אַ וויספע — אַ ברייטע, פליישיקע נאָז, וואָס איז דאָס רוב יאָר פאַרלייגט, אָן שום התמנות. נאָר ווען עס מאַכט זיך אין איר אַמאָל עפעס אַ פאַרענדערונג, אונטער אַ פאַר-פסח, אַשטייגער, בשעת עס לאָזט אומעטום, עס גייט די קריע, און דער באַלע-באָס אירער נעמט זי אין דער אַרבעט מיט אַלע פינף פינגער, דענסטמאָל בלאָזט זי הילכנדיקע תקיעות, ווי אַ שופר; דענסטמאָל קלינגט מיט איר גאַנץ טונעיאַדעווקע. אינאיינעם מיט די אינדיקעס דאָרט גיט זי דענסטמאָל קאַנ-צערט. אַלע אין שטעטל בלייבן פאַרגאַפט און עס שיטן זיך איר שמעק-טאַבאַקע פון אַלע זייטן מיט ווינטשעוואַניעס יקנה"ז אָן אַ צאָל: אַסיס, אַסיס! — איבערהויפט אין די יידישע שטעטלעך צעשפילן זיך די נעז אין יענער צייט. מסתמא שחנקט דאָך עס מיט עפעס און עס האָט אַ טעם... דאָס איז שוין דאָרט אַזוי געשטעלט, ווי פרשה יתרו ציגלען זיך די ציגן. נישט דאָס בין איך אויסן. אַלטער יקנה"ז איז אַ טונעיאַדעווקער מוכר ספרים, מיינער אַ באַ-קאַנטער פון אַלטע יאָרן. ער איז אַ מענטשל פאַר זיך, נישט שטאַרק איבער-געשפיצט, נישט קיין גרויסער בעל-דברן, שטענדיק אַנגעבלאָזן, ווי ברוגז אויף דער וועלט. הגם ער איז בטבע נישט קיין שלעכטער מענטש.

נאָך דעם ברייטן שלום-עליכם פון ביידע צדדים, נעמען מיר זיך איינער דעם אַנדערן אויסצופאַרשן, דאָס הייסט ביי אונדז יידן געוויינטלעך: אַ טאַפ טאָן אין וואָגן, אַדער אַ שמעק טאָן, וואָס הערט זיך.

— וואוהין פאַרט עס אַ ייד? — גיב איך אַלטערן אַ טאַפ.

— וואוהין עס פאַרט אַ ייד? עט... — ענטפערט אַלטער צוריק מיט אַ פרעג, ווי דער שטייגער איז פון יידן, נישט צו ענטפערן גלייך, אַפּצופטרן יענעם מיט "עט" און אַנצושטויסן זיך אויפן וואונק — די אַלע חכמות, וואָס

אין דער מלאכה אַנשמעקן, אַ טאַפּ טאַן, שטעקן... — אַ ייד פאַרט! אין דער ערד מיט דעם קאַפּ פאַרט ער... און ר' מענדעלע פאַרט עס וואוהין? — טוט ער מיך צוריק אַ טאַפּ.

— אַהין!... וואוהין געוויינלעך איד פאַר אין דער צייט.

— איד שטויס מיך שוין אָן וואוהין; אַהין, קיין גלופסק, וואוהין איד פאַר אויך אַצינד, — מאַכט אַלטער מיט אַזאַ מינע עפעס, ווי עס אַרט אים, צום פּדיון זאַל עס חלילה נישט שאַטן. — נאָר פאַר וואָס, ר' מענדעלע, איז ביי אײך היינט עפעס מן הצד, מיט אַ הינטער־וועגעלע און פאַרט נישט אַהין מיטן גלייכן שליאַך?

— היינטיקס מאַל איז מיר גראַד אַזוי אויסגעקומען, ס'איז רעכט! שוין טאַקע אַ לאַנגע צייט בין איד אויף דעם וועג נישט געווען, און ביי אײך, ר' אַלטער, פאַר וואָס איז דאָס עפעס הינטן־אַרום? — טו איד אַ שמעק. — פון וואָנען קומט עס אַ ייד?

— פון וואָנען אַ ייד קומט! פון אַלדי שוואַרץ יאָר!...! פון דעם שיינעם יאַריד. נאָט איד אַ יאַרמעלינעץ! איינגעזונגען זאַל זי ווערן!

און דערווייל ווי אַלטער מיינער שילט, פּלוכט יאַרמעלינעץ מיט דעם יאַריד דאָרט, פאַרן אָן אַקעגן גויאישע פּורלעך מיט אַ געשריי, פאַר וואָס דער וועג איז פאַרשטעלט. דערנאָך ווי זיי האָבן דערזען צוקומענדיק מיך און אַלטערן, ביידע אין טליתים מיט גרויסע של־ראשן אויפן קאַפּ און לאַנגע ברייטע רצועות, צעשרייען זיי זיך שוין גראַבלעך, מיט געשפעט:

— באַטשיטי, יאַקיאַי פּאַני־בעריי, צאַטצי, ע־ע! טראַסצאַ וואָשי מאַטערי, דאַיטע דאַראַגי! היי כּודקאַ זשידקי, לאַבסאַרדאַקי!

איד מיט מיין אַלטערן טוען מיר געשווינד זיך אַ נעם צו די ביידלעך מיט אימפעט. אַ פאַר פון די פּויערן, כאַטש נישט פון יידישע קינדער, נאָר אמת מוז מען זאָגן, האָבן געהאַט אַזוי פּיל יושר צו העלפן אונדז אין דער נויט. און בזכות זייער שטופּ טאַקע איז מיין ביידל באַלד אַרויס פונעם טינטערל. זיסט, וואַלטן מיר זיך אַוועקגעבאַרעט גאַט ווייס וויפּיל, און נאָך געקענט מיאוס צערייסן אונדזערע טליתים. מיט די עשוס אינאיינעם איז שוין אויס־געקומען גאַר עפעס אַנדערש; זיי האָבן געשטופּט אויפן רעכטן אמת טאַקע, היידים ידי עשו, באַלד צו דערקענען געווען עשוס הענט, און ביי אונדז, להבדיל, איז נאָר געווען הקול קול יעקב, דאָס הייסט, מיר האָבן זיך נאָר געקוועטשט, זיך געמאַכט ווי מיר שטופּן קלאַמפּערשט... נישט דאָס בין איד אויסן, ווי באַלד נאָר דער וועג איז געוואָרן פּריי, זענען די גראַבע כאַמלעס זיך געפאַרן זייער וועגס, אויסדרייענדיק די פאַרצעס צו אונדז, אַלץ געלאַכט, געשפעט, וואָס מיר גייען אַנגעטאַן, ווי גלחים, להבדיל,

לעבן די פערד אין וועג. און דינען דעם בורא מיט דער בייטש אין דער האנט... א טייל האבן, טייטנדיק אויף אונדז מיט אן עק פאלע, ווי א „חזיר-אויערל“, געשריגן: „זייד כאלאמי!“ אלטערן האט עס נישט אזוי געארט. — אויך מיר לייט! — מאכט ער מיט א קנייטשל. — פאר וועמען, משטיינס-געזאגט, מען האט זיך דא צו שעמען?!... מיך אבער האט דאס שפעטן זייערס יא געארט. געוואלד, רבונ-של-עולם, פאר וואס? פאר וואס?...

— אלמעכטיקער גאט! — זאג איך מיט א געבעט אויף תחינה-לשון. — עפן דינע אויגן און טו לוגן פון דיין הארבעריג, דאס איז דער הימל, ווי דינע פארקטצומע יידעלעך זענען צו שפאט און צו שאנד נייערט וועגן דעם כבוד פון דיין ליבן נאמענס וועגן, ווייל זיי פארקטן דיין פארקט, זיי אכפערן דינע גע-באט האפערדיק מיט ווארהאפטלייט. דארום וועלגער אויף אונדז דיין בארעמ-הארציקייט און לאז טאן געפינען לייטזעליקייט און חן אין דינע אויגן און אין די אויגן פון אלע מענטשן. באשירעם דינע האפערדיקע געליבטע שאף, דיין רחמנות זאל טאן ברומען אויף דינע פארשטענדיקע פארקטער. טו אויך בא-גיטיקן מיין מזל פאר מיין לויבונג און באשיינונג היינט דיין נאמען באשיי-פערלעך מיט אכפערלייט. טו צושיקן מיר, דיין קנעכט מענדל, דער זון פון דיין דינסט גנענדל, און כל ישראל עפעס פרנסה, א גוט געשעפטל מיט נחת רוח, אמן!

ב

נישט לאנג שהיות געמאכט, קריכן מיר ארויף אויף די ביידלעך און היידא ווייטער אין וועג אריין. איך פאר פאראויס און אלטער הינטער מיר אויף א ביידל פון אלטע צעריסענע ראגאזשעס, פיר רעדלעך נישט קיין גלייכע, גע-קרעמפעוועטע מיט שטריקלעך און א קרעמפעלעך צווישן די פלעקלעך. די אויסגעסמילעוועטע קלעצלעך ווארפן זיך אין אלע זייטן אויף די אקסן, סקריפען, קוואקען און קענען קיין ארט זיך נישט געפינען. דאס ביידל אינגאנצן איז זיך מטריח צו שלעפן א הויכע, זייער א דארע שקאפע מיט א קרעציקן, אג-געביסענעם רוקן, גאלע אייטער, גרויסע אויערן אין א קאלטענעוואטע גריווע, פארפלעגטע מיט היי און קלאטשע, וואס קריכן ארויס פונעם אלטן כאמוט. פונעם דאוונען איז מיר איבערגעבליבן נאר די שטיקלעך דרויב צום לעצט, פון וועלכע מען מאכט געוויינטלעך עפעס נישט אזא פירוש. אפגעפטרט דעם דאוונען, הויבט זיך אן גאר א נייער עסק מיט דעם יצר-הרע, נעם, טארעט ער, נעם אביסל בראנפן! דערקוויק דאס הארץ. — אי... אי! ווער איך מיך אפ מיט א קנייטשעלע, שבעה עשר בתמוה, אין אזא תענות! — עט!

באקום איך אן ענטפער, א שייכות אביסל צווישן א יידל היינט און נבוכדנצרן פארצייטן!... גרעסערע צרות איז דא און פונדעסטוועגן — גארנישט. זיי נישט קיין נאר. דו ביסט נעבעך אלט, שלאף, נישקשה! — איך גיב א מאך מיט דער האנט איבערן פנים ווי אפצוטרייבן א פליג א זלידנע און כאפ דער- ווייל א קליין קוקעלע אויפן רענצעלע דארט אין ביידל, וואו עס געפינט זיך ביי מיר תמיד א גוט ביסל ספירט, רעטשענע קיכלעך, קארנלעקעך, קנאבל, ציבעלע און שאר ירקות. די סמאיע גייט איבער די ליפן, דאס הארץ חלשט, דער מאגן בורטשעט; געוואלד, אביסל בראנפן! געוואלד, עפעס פארבייסן! — איך קער געשווינד אוועק דעם קאפ אין דער זייט, און קוק, באטראכט אלץ דינג אין פעלד ארום מיר, בכדי צו פארשלאגן דעם ביזן געדאנק.

דער הימל איז בלוי, לויטער אן א פיצל וואלקן. די זון בראט, סמאליעט, עס ווייטע נישט קיין ווינטעלע, מען פילט נישט קיין לופטעלע, די תבואה אויף די פעלדער, די ביימער אין די וועלדער שטייען שטיל, ווי צוגעקאוועט, קיין שאקל אפילו זיך נישט צו טאן. קי אויף די פאשע ליגן מיד, אויסגע- שטרעקט די העלדזער, שאקלען צו-וויילן די אויערן, קייען און מעלה-גרהן, אנדערע גראבן אונטער זיך די ערד מיט זיערע הערנער, שארן מיט די קאפיטעס און רעווען, שרייען פאר גרויס היץ. דער בוהאי פאררייסט דעם עק, לויפט גאלאפ, ווארפנדיק דעם קאפ אין אלע זייטן, שטעלט פלוצים זיך אנדער, אנגעבויגן דעם שטערן הארט צו דער ערד, שמעקט, פאכט מיט די נאזלעכער, לאזט ארויס א ברומען, סאפעט און דריגעט מיט די פיס. לעבן אן אלטער, אויסגעקרימטער און האלב-פארדארטער ווערבע, איבערגעשפאלטן אין דער העלפט אמאל פון א דונער, שטייען פערד, איינער אויפן אנדערן פארלייגט די קעפ, צו מאכן כאטש עפעס א שאטן, און שמייסן מיט די וויידלעך, פטור צו ווערן ווי ס'איז פון די ביזע פליגן. — אויף א צווייגל אין דער הויך וויגט זיך א סאראקע, אויסזעענדיק פונדערווייטנס ווי אנגעטאן א ווייס טליתל מיט פאסן תכלת פארנט, און דאוונט, שאקלענדיק זיך. זי בוקט זיך, פאלט תחנון מיטן קעפל, שפרינגט אביסל אונטער, א קליין קראקעלע געבנדיק א פאר מאל. בלייבט דערנאך ווייטער שטיין אן לשון, שטרעקט אויס דאס העלדזל און קוקט, גלאט אזוי, אין דער וועלט אריין, מיט פארשלאפענע אייגעלעך. — אויף דעם גאנצן וועג איז שא-שטיל, מען זאל דאס הערן ערגעץ א שארף, א פיפס, מען זאל דאס זען פליענדיק ערגעץ א פויגל, נאר קאמארן, מוקן טראגן ווי די רוחות זיך אין דער לופט ארום, פליען טאנצנדיק פארביי די אויערן, טוען א גרילץ, א זשוזשע, איינראמענדיק עפעס א סוד און באלד טאקע מארש ווייטער; נאר צווישן היי, צווישן תבואות דארט שמוצערן די גרילץ, זומזען, צימבלען און גייען מיט די טאצן...

ס'איז הייס, ס'איז שטיל, וואונדערלעך שיין. שאַ! גאָטס באַשעפעניש

רוען...

איך ליג מיר פאַר גרויס היץ פשוט צעלייגט אויף דעם וואָגן אין העמד, מחילה, מיט דעם טלית־קטן, אונטערגעהויבן אויפן שפיץ קאָפּ דאָס געשטעפטע פעלפענע היטל און אַראָפּגעלאָזן ביז די פּיאַטעס מיינע אונטערגענייטע ברעס־לעך וואָלענע זאַקן, וואָס איך טראָג, בעווונות־ינו הרבים, אין זומער אַפילו און האָב משונה שטאַרק געשוויצט. איך וואָלט דערפון גאַנץ הנאה געהאַט אַפילו ווען די זון זאָל מיר נישט געווען זיין גלייך אַקעגן פנים, מחמת איך האָב ליב צו שוויצן און קען שעקן לאַנג אַוועקליגן אין באַד העט־העט אויף דער אויבער־שטער באַנק, בשעת דער גרעסטער היץ, מיין טאַטע, זאָל זיך מיען, האָט מיך פון קינדווייז־אויף דערצו געוויינט. ער איז געווען אַ הייסער, געבראַטענער, אַ ברענענדיקער פייערדיקער ייד. ער האָט שטאַרק ליב געהאַט זיך צו פאַרען, צו שוויצן און דערמיט אַפּגענומען די וועלט, זיך שטאַרק באַליבט געמאַכט ביים יידישן עולם. עס האָט געשטעקט דרינען דאָס פינטעלע יידישקייט מיט דעם ברען און מען האָט אויף אים געקוקט ווי אויף אַ שיינעם, באַגאַטשן יידן, געמאַכט מיט דרד־אַרץ: „יא, אין שמייסן־זיך איז ער אַ למדן־מופלג. ער פאַרשטייט דעם ענין מרחץ. ער קען, ער קען שוויצן גאַר אַ חריפות.“ — שוויצן איז אַ יידישע זאַך. נישטאַ קיין שבת, קיין יום־טוב, וואָס אַ ייד זאָל פריער נישט גוט שוויצן. ווער אונטער אַלע פעלקער פון די שבעים אומות שוויצט נאָך אויף דער וועלט מער ווי יידן? ... נישט דאָס בין איך אויסן, און בשעת שוויצן, אַי ווילט זיך עס קוויקן! עס טריקנט מיר אין האַלדו, עס ברענט מיך אַ טרונק, איך שטאַרב עסן. דער יצר־הרע נעמט מיך ווייטער אָן, שטאַרקער ווי פריער, רעכנט מיר אויס דאָס גאַנצע צעטל יידישע מאכלים: אַ געבראַטענע לעדוויצע מיט קאַשע, אַ ראַסל־פלייש, אַ לאַקשן־קוגל מיט אַ גנב — אַן אַנגעפילט העלדזל אינעווייניק, — פאַרפעלעך איינגעפרעגלט מיט גריוון. איך בין טויט מיט אַלע אברים, דער אַפעטיט איז אַ שרעק, און ער אַלץ טאַקע ווייטער: כרעמזל, פראַקעס, פעטשאַ מיט לעבערלעך פענעצלעך, רעטעך מיט ציבעלע, אַ קראַפּ פון אינדיק אין אַ פאַסטערנאַק־צימעס. און פלוצים, איך געדענק ניט ווי אַזוי, וואַקסט פאַר מיינע אויגן ווי פון דער ערד אויס דאָס רענצעלע... „לחיים, נאַרעלע!“ — רעדט אויס מיר דער רוח. — גענוג זיך נאַריש געמאַכט, דו לעקיש איינער!“ — די האַנט מיינע שטרעקט זיך עפעס, ווי אַליין פון זיך, אויס, עפנט אויף דאָס רענצעלע און גיט אַ כאַפּ דאָס פלעשל געשווינד. איך קוק מיך אַרום, ווי אַ גנב, אין אַלע זייטן און מיין קוק באַגעגנט זיך מיט דעם בליק פון פערדל, וואָס האָט, קראַצנדיק זיך אין דעם שפיץ האַלאַבליע, אויסגעדרייט דעם קאַפּ צום ביידל און קוקט אויף

מיר עפעס שטאַרק אָנגעבלאָזן, גלייך ווי עס וואָלט גערעדט מיט פאַראַיבל: „נאַ, זע! אַ הינטערשטער פּוס איז מיר שטאַרק געשוואָלן, פאַרבונדן מיט שמאַטעס, עס רינט מיר נאָך אַן אויג, יאַטרעט זיך מיר דער האַלדז, דאָס מויל זאָל מיר אָפּנעמען, אויב איך ווייס דעם טעם פון אַ האַבער. פּונדעסטוועגן — וואָס זאָל איך טאָן? — שלעפּ איך מיך הונגעריק, קראַנק, צעבראַכן, נישט אויסצושפּאַנען זיך חלילה פון דער עבודה...“ דאָס פּלעשל גליטשט זיך פון די הענט מיר אַרויס, צוריק אין זיין רו אַריין. איך שטופּ דאָס רענצעלע פון מיר אַוועק ווייט זייער פאַרשעמט, מאַכנדיק דערביי מיט אַ קרעכץ טיף פּונעם האַרצן: אַט, פון וועמען באַדאַרף אַ ייד זיך אַ מוסר נעמען, ביי וועמען זיך לערנען שכל! מלפּנו מבהמות ארץ: ער לערנט אונדז פון די בהמות אין דער וועלט... ניין, פּערדל מיינס! איך גיי אויך אין יאָך און שפּאַן מיך פון דער עבודה נישט אויס... נישקשה, ר' פּערדל, דער רוח וועט אונדז ביידע נישט נעמען! אדם ובהמה, אַ מענטש אַ בהמה תּושיע ה', העלפט גאָט!... נישט דאָס בין איך אויסן.

אַ ייד אַבי ער האָט איין מאָל געגעבן אַ בראַך די מיאוסע תּאוה פון עסן, מאַכט אים שוין די אכילה אַזוי נישט אויס, און קען דאָס גאַנצע לעבן זיינס אַפּקומען כמעט מיט גאַרנישט. אי היינט נאָך, אין אונדזערע צייטן, געפינען זיך זייער פיל יידן, ביי וועלכע ס'איז דאָ נאָר אַ סימן פון מאַגנס, טאַקע עט-וואָס, ווי אַ כּזית, און ס'איז דאָ אַ גרויסע האַפּענונג, אַז מיט דער צייט — די טאַקסע, בעלי-טובות און דעסגלייכן לאָזן נאָר נישט פאַרשטערט ווערן — וועלן זיי פּונעם עסן אַלץ מער מער זיך אָפּגעוויינען, ביז עס וועט קומען דער-צו, אַז ביי יידן אין די שפּעטערדיקע דורות וועט, חוץ מערידן, אַפילו אויך קיין סימן פון קיין מאַגן נישט זיין. יידן וועלן דענסטמאַל אין דער וועלט זייער אַ שיינ פנים האַבן...

מיט דעם דאָזיקן שמועס אַצינד בין איך אויסן, אַז נאָכן אַוועקשטופּן דאָס רענצעלע פון מיר, בין איך געוואָרן עפעס שטאַרקער און מיך שוין געפילט גאָר קיין מעשה נישט. איך האָב מיר געטראַכט פון מסחר און אונטערגעברומלט עפעס אַ תּשעה-באבדיק ניגונדל, שוין, דאָכט זיך, גאָר גוט. טראַגט דער רוח אַן אַ יונגע ערלטע, אַ מכוּערת, אַ טעפּל פּיליניצעס, דאָס בעסטע לאַקעטקע מיינס. אַן אַנדערער אויף מיין אַרט פון יענע גוטע לייט, וואָלט עס גענומען אויף זיינע כלים, דאָס איז דער יצר-הרע אַליין אין דעם געשטאַלט פון אַן אשה געקומען מיט אַן אויסרייד... נאָר, לאַ היה! איך בין אַ בעלן געווען און זיך גוט צוגעקוקט. פשוט, אַן ערלטע אַן חכמות! און בעטנדיק מיך אַוועקצוקויפן ביי איר די פּיליניצעס אינאיינעם מיט דעם טעפּל פאַר צען גראַשן, רוקט זי עס מיר אונטער גלייך אונטער דער נאָז. דער ריח איז מיר

פארגאנגען שטארק אין דער גאז, עס וואסערט מיר דאס מויל, עס קלעמט מיר דאס הארץ, טונקל ווערט מיר אין די אויגן. עס גלוסט זיך מיר, א שרעק! און מחמת מורא, איך וועל מיר נישט קענען איינהאלטן, כאפ איך און שפרינג אראפ אויף דער ערד שטארק צעקאכט, ווי איינער ראטעוועט זיך אין א שרפה, אז איך האב נישט צעבראכן רוק און לענד, איז גאר גרויסע ניסים, און לאז ארויס נישט מיט מיין קול א געשריי: ר' אלטער! — די טונה איז דערמיט געווען, אלטער זאל זיין א שומר.

אויפן וואגן אין דער לענג ליגט ראקאם, מחילה, מיין ר' אלטער אונטער געשפארט דעם קאפ מיט ביידע הענט, רויט ווי א צוויק, צעבראסטעט מיט דעם רויט פארוואקסענעם הארצן אין דרויסן, פארברענט, פארבראטן און נויט שווייס באשלאגט אים, אז דאס הארץ, שונא-ציון, האט געריסן קוקנדיק אויף אים.

— האָ-אָ? — מאַכט אלטער, דערהערנדיק מיין געשריי, עפעס אויף קי איש, נישט רירנדיק זיך פון אָרט. — וואָס איז?

יענע מיט דעם טעפל פיליניצעס, גיב איך א בליק, איז שוין נישטאָ, ווי אויסגעטריקנט געוואָרן. איך מאַך מיר אַן אויסרייד און טו אַ פּרעג אלטערן: — וויפּיל, מיינט איר, זאַל אַצינד האַלטן אַ זייגער?

— אַ זייגער אַצינד וויפּיל זאַל האַלטן? — ענטפּערט אלטער מיט אַ פּאַר-דומפּט קול. — וויס איך? צו די ערשטע שטערן וועלן די אויגן אויסקריכן גענוג וואַרטנדיק, נו מילא... אַ, שטאַרק הייס!

— אַ געשמאַקע היץ, אַ-אַ-אַ! — רוף איך מיר אַן, גייענדיק צופּוס לעבן אלטערס ביידל. — איר שוויצט, ר' אלטער? איך מייך, שוין צייט צו פּאַשען. אונדזערע אַדלער זענען נעבעך מיד, קוים וואָס זיי שלעפּן זיך. צום טראַקט אויף גלופּסק איז נאָך דאָ אַ פּאַר ווערסטלעך, אפּשר נאָך מיט אַ שמיצל. גיט ווייט פּון דאַנען, דאָרט וואו עס הויבט זיך אַן ציען אַ וואַלד העט-העט ביז צום שליאַך, זע איך אין דער זייט, לינקס, זייער אַ גוט אָרט צו פיטערן.

אין עטלעכע רגע אַרום האָבן מיר אַראָפּגענומען זיך אין דער זייט פּונעם וועג און צוגעקומען צו יענעם אָרט, וואו ס'איז געווען וואַלד, שיינע פעלדער, געמויזעכץ און אַלע גוטע זאַכן. מיר האָבן אויסגעשפּאַנט אונדזערע לייבן, געלאָזט זיי פריי פיטערן זיך דאָרט ביים ברעג וואַלד און אַליין האָבן מיר זיך אונטערגעלעגט אונטער אַ בוים.

ג

אלטער יקנה"ז האט קוים געאטעמט פאר היץ, אַנגסטן האָבן אים באַ-
שלאָגן. ער האָט געזיפצט, געקרעכצט, אַזוי אַז עס האָט מיך פאַרוואַר ביים
האַרצן אַנגעכאַפּט, און בכדי אים צו מינטערן אַביסל, אויך טאַקע צו רעדן,
צו פאַרברענגען אַביסל די צייט, לאַז איך מיך אַריין מיט אים אין אַ שמועס
אַזוי :

— אַפנים, ר' אלטער, איך איז געשמאַק הייס ?
— בע ! — ענטפערט אלטער גאַנץ בקיצור, עפעס ווי אַנגעברוגזט רוקנ-
דיק זיך אונטער דעם בוים, וואו עס איז נישט געווען אַזאַ גרויסע באַהעלטעניש
פון דער זון, וואָס עס האָט אַריינגעשיינט דורך די צווייגן.
— פע, נישט גוט פון דעם תענית ! וואָס, איר קרעכצט אַזוי ? — מונטער
איך מיין אלטערן, פעסט ביי זיך אַפגעמאַכט, מיין טויט זאָל דאָ זיין, מוז איך
אַרויסבאַקומען ביי אים אַ וואָרט.

— בע ! — מאַכט אלטער, און ווייטער טאַקע אַ רוק אונטערן בוים.
מיט "בע" אַליין אַבער האָב איך נישט געוואַלט מיך באַגנוגענען. אַי,
טראַכט איך, דו ביזט אַ געבראַטענער עקשן ! נישקשה, דו וועסט ביי מיר רעדן,
היץ, שווייס אין דער זייט, עס מוז זיך אַנהויבן פון געשעפט, דאָס בעסטע,
איינציקע מיטל רעדנדיק צו מאַכן אַ יידן. אַ ייד בשעת דער גסיסה אַפילו,
קוים דערהערט ער נאָר עפעס געשעפט, ווערט ער לעבעדיק און דער מלאך-
המות אַפילו קען דענסטמאַל צו אים אויך נישט צוטרעטן. דעם ערגסטן שונא
מיינעם ווינטש איך נישט אַריינקומען צו אַ סוחר בשעת עס דאַכט זיך אים
נאָר געשעפט. ער איז מבטל דענסטמאַל איטלעכן, אַפילו דעם בעסטן פריינט,
אַן אייגענעם ברודער, מיט דעם בליק... נישט דאָס בין איך אויסן. איך ווענד
מיך צו אלטערן מיט אַזאַ שמועס :

— מיר וועלן, דאַכט זיך, ר' אלטער, מאַכן אַ געשעפטל ! גוט, כילעבן,
וואָס מיר האָבן זיך דאָ היינט באַגעגנט. אַי, האָב איך עס היינט מיט מיר אַ
מין סחורה, גיך-גאַלד !

דאָס מיטל מיינס האָט געווירקט. אלטער איז ווי איבערגעביטן געוואָרן.
ער הייבט זיך אַביסל אונטער און קוקט אויף מיר מיט אויפגעשטעלטע אויערן.
איך גיב אים ווייטער אַ פיזעם אַזוי :

— הייגטיקס מאַל, ר' אלטער, גייט דאָס געשעפט צווישן אונדז אויף מזומן
געלט. איר פאַרט דאָך פון יאַרמעלינעצער יאַריד און מוזט, אַן עיך-הרע, האָבן
פולע קעשענעס.

— פולע קעשענעס, יאָ ! אַ האַרץ פול מיט מכות האָב איך, — זאָגט

אלטער שטארק אנגעברוגט, — איך זאג אייך, ר' מענדל . . . נאָר נישמער גאַרנישט; אַ מענטש אָן מזל זאָל נישט געבוירן ווערן גלייכער... עסקים, עס האָט מיר זיך געגלוסט נייע עסקים! אָן אַנדער אויף מיין אַרט — הער-הער! ביי מיר אָבער איז גאַרנישט, מיט דער פּוטער אַראָפּ. אַזאַ אומגליק! אַ ווייטיק נאָר צו דערציילן, שנייך די נאָז און שמיר דאָס פנים. נישטמער וואָס, גאַרנישט.

איך האָב גוט אַרויסגעזען, אַז מיט מיין אַלטערן איז עפּעס נישט גלאַט, ס'איז דאָ אַ צרה, אַבי נאָר עס האָט אים זיך געעפנט אַ מויל, איז שוין גענוג געווען אַ קליין קוועטשעלע, עס זאָל אים זיך שייטן ניין מאָס רייד. פון מיין זייט איז קיין מניעה נישט געווען. איך האָב געטאָן אַ גוטן קוועטש און מיין אַלטער האָט זיך צעוויגט, אַנגעהויבן צו דערציילן זיין אומגליק אויף זיין שטיגער אַזוי:

— מילא קום איך מיר צו פאַרן אויף יאַרמעלינעצער יאַריד. קומענדיק אויפן יאַריד, שטעל איך מיך מיט מיין ביידל אויף דעם פלאַץ, פאַרשטייט איר מיך, און צעפאַק מיר דאָס ביסל סחורה, מילא בקיצור — גאַרנישט. שטיי איך מיר און קוק אַרויס אויף לייזעכץ. געטראָגן אויפן יאַריד האָבן מיך די צרות, איך בין היינט, נישט פאַר אייך געדאַכט, מיאוס אין דער קלעם, דער דרוקער מאָנט געלט. מילא דאָס איז גאַר נישט — מאָנט ער, ער וויל אָבער, פאַרשטייט איר, מער נישט געבן קיין סחורה!... מיין עלטערע בתולה איז שוין אין די יאַרן; אַ בתולה, פאַרשטייט איר, באַדאַרף חתונה האָבן, מילא גיי'זשע דריי דעם קאַפּ, זוך אַ חתן, חתנים זענען דאָ, אָבער אַ חתן, דאָס הייסט, פאַרשטייט איר מיך, אַ חתן! איז נישטאָ... מיין ווייב באַדאַרף זיך צו די צרות פאַרגלוסטן האָבן אַ יינגל, און נאָך ווען — פאַר פּסח, איר פאַרשטייט, וואָס הייסט אַ ווייב האָט אַ יינגל? אַ חתונה, חתונה הייסט עס! נישמער — גאַרנישט.

— נעמט נישט פאַר אומגוט, — זאָג איך צו אַלטערן, — וואָס איך פאַל אייך אַריין אין די רייד, למאי האָט איר אויף דער עלטער גענומען אַ יונג ווייב, זי זאָל אייך אַזוי פיל קינדלען?

— גאָט איז מיט אייך! — מאַכט אַלטער פאַרוואַנדערט. — איך האָב דאָך געמוזט נעמען אַ באַלעבאַסטע אין שטוב אַריין, וואָס וויל דען אַ ייד מיט דעם חתונה-האַבן? גאַרנישט! אַ ייד וויל נעכעך האָבן אַ גוטע באַלעבאַסטע.

— למאי'זשע, ר' אַלטער, — טו איך אַ פרעג, — האָט איר געגט אייער ערשטע ווייב און איר פאַרוויסט דאָס לעבן? זי איז דאָך געווען אַ גוטע באַלעבאַסטע!

— בע! — מאַכט אַלטער, פאַרקניטשנדיק זיך מיט אַ פינצטער פנים.

— קיין עקרה, געלויבט השם יתברך, איז אייער ערשט ווייב אויך נישט געווען, — לאז איך אלטערן מיינעם אלץ נישט אפ. — וואוהיין זענען אהיין געקומען די קינדער נעבעך? הא, וואס?

— בע!... — בעקעט אלטער אן לשון, א קראץ געבנדיק זיך אין דער פאה, א מאך מיט דער האנט און א זיפץ טיף פונעם הארצן.

„בע“ איז ביי אונדז יידן א טייער ווארט, וואס האט זייער פיל טייטשן און איז א תירוץ אויף אלע קשיות. „בע“ קען מען געברויכן אלע צייט אין א שמועס און עס זאל תמיד פאסן. א ייד קען מיט „בע“ זיך תמיד אויסדרייען, ווען ער איז נעבעך אין דער קלעם און שטייט שמאל. מיט „בע“ סילווקט א שווינדלער, אן אנוצער, אז די בעלי-חובות טרעטן צו מיט שטארקע טענות. „בע“ שטייט א יידן ביי אין דער נויט, ווען עס באווייזט זיך, אז ער איז נעבעך א ליגנער. מיט „בע“ קען מען אפגעטפערן יענעם, וואס דולט אן א קאפ צוויי שעה, נישט צו הערן, נישט צו פארשטיין אפילו איין ווארט פונעם גאנצן שמועס. מיט „בע“ קומט אפ א שיינער, צעבראכענער ייד, ווען ער דערלאנגט שטילערהייט א ביס; א שיינע-מורנו, ווען ער טוט אפ א מיאוסע מעשה; א דימענטיק מענטשל, אן חכמות, ווען עס לאזט זיך גאר אויס, ער איז גע-מלאכהט, האט פול פליי אין דער נאז, הכלל, „בע“ האט אלערליי טעמים, משונה ווילדע פירושים, ווי אשטייגער; רוף מיך קנאקניסל, לאד מיך צום ונתנה תוקף, מהיכא-תיתי, קומיות, געסמאיע דיר פארפול און נאך טייטשן אן א צאל. דאס יידישע קעפל שטויסט זיך תמיד אן, וואוהיין דאס ווארט „בע“ צילט, און פארשטייט דעם רעכטן פשט דערפון, ווי עס פאסט צום ענין. — אלטערס לעצטער „בע“ איז געווען א ביטערס מיט גרינע ווערעם. אין אים איז געלעגן עפעס ווי א חרטה, א בענק-טאן, א באשולדיקונג זיך אליין. עס האט אים זיכער געמוזט ליגן אויפן הארצן ווי א שטיין זיין מיאוסע בא-נעמונג אקעגן דעם ערשטן ווייב און די קינדער פון איר. ער האט געמוזט אין איטלעכס אומגליק, וואס אים טרעפט, זען א שטראף פון גאט פאר זיינע זינד. דאס האט באשיינפערלעך ארויסגעוויזן זיין ביטערער זיפץ און דאס מאך-געבן מיט דער האנט, אויך דער קראץ אין פאה דערביי, האט אזוי פיל געהייסן: „פארבייס די ליפן און שטום... אין דער ערד מיטן קאפ!“

איך האב מיך אין הארצן שטארק באשולדיקט, למאי האב איך אויפגערירט אלטערס אלטע וואונדן. דאס איז טאקע די מעשה מיט א יידן, אריינצומישן זיך אין יענעם היימישע זאכן און אריינצוקריכן מיט שאלות יענעם אין דער נשמה אריין, בשעת זי טוט וויי און ווארגט זיך נעבעך מיט די צרות שטילער-הייט פאר זיך. אחוץ דעם האט מיך טאקע געערגערט, וואס די מי מיינע איז אינגאנצן פארלוירן. אלטער האט זיך שוין אזוי פוין צעוויגט און גערעדט

מחיה, דאָס צינגל האָט געקלאַפּט ווי אַ זייגער, פּלוצים באַדאַרף איך אָנרירן אינעווייניק אַ רעדל און דער אומרו איז געבליבן שטיין! איבעראַניס מיינע מיטל, איבעראַניס פיזעם ר' אַלטערן. איך האָב נישט געקאַרגט, ווייטער איינ-געגעבן אַלטערן רעד-מיטל מיט דער פּולער מאַס. צוגעפאַסט צו אים אַ גוט שליסעלע, אָנגעדרייט אים מיט קונצן — און דער אומרו, דאָס צינגל זיינס, האָט ווידער זיך צעשאַקלט.

ד

— מילא שטיי איך מיר אַזוי לעבן מיין ביידל, — האָט אַלטער ווייטער אָנגעהויבן צו דערציילן מיט זיין לשון. — בקיצור, ווי איך שטיי מיר דאָ, קוק איך און באַטראַכט מיר דעם יאַריד. אַ יאַריד — אַ יאַריד, עס קאַכט. דער עולם איז גרויס, יידן מאַכן געשעפטן, שטאַרק פאַרטראַגן, פשוט זיי לעבן, אַ יידעלע אויף אַ יאַריד איז אַ פישעלע אין וואַסער. דאָרט, פאַרשטייט איר מיך, לעבט עס. יעקב אבינוס ברכה טאַקע: וידגו — און זיי זאָלן זיך פישלען, בקרב הארץ — אויף דער וועלט. — אמת, ר' מענדעלע? שטייט טאַקע אַזוי געשריבן ווי יידן זאָגן: „אויפן הימל אַ יאַריד“? הייסט עס, אַפנים, די עולם-הבא פאַר יידן איז אַ יאַריד!... מילא שטייט, נישט שטייט, יידן יאַרידעווען, לויפן, האַנדלען, שטייען נישט איין אויף איין אָרט. צווישן די סוחרים זע איך בערל טעלעצע, אַמאַל אַ באַהעלפער, דערנאָך אַ משרת, היינט ר' בער, שטייט מיט אַ גרויסער קלייט, פלאַמט אויפן יאַריד. בקיצור, גאַרנישט. ס'איז אַ טאַראַ-ראם, אַ קאַכעניש. דאָרט, זע איך, לויפט אַ יידל, אַ צווייטער, אַ דריטער, אויך פאַרלעד, פאַרשוויצט שטאַרק, דאָס מיצל אויפן שפיץ קאַפּ, דאָ אַ טאַפּ, דאָרט אַ טאַפּ, אַ מאַך אַהין, אַ מאַך אַהער, אַ דריי מיטן גראַבן פינגער און אַ קיי דאָס שפיצל בערדל, געפאַלן, אַפנים, אויף אַ המצאה. עס לויפן גאַר אָן אַ נשמה מעקלער, שדכנים, טאַנדעטניקעס, מאַכליאַרקעס, קורעלאַפניצעס, יידענעס מיט קוישן, יידן מיט טאַרבעס, מיט פינף פינגער, באַלעבעסלעך מיט שטעקלעך, באַלעבאַטיים מיט בייכלעך, איטלעכן פלאַמט דאָס פנים, נישטאַ קיין צייט, אַ רענדל אַ מינוט. מילא, בקיצור, גאַרנישט, עס האָט אויסגעזען, אַט כאַפן זיי דאָס גליק, אַי-אי, בין איך עס מקנא ווי איטלעכן גייט דאָס מזל! איט-לעכער פאַרדינט, שעפט גאַלד, און איך, שלימזל, וואָס? שטיי ווי אַ ליימענער גולם, פאַרלייגט די הענט לעבן מיין צעריסן ביידל, באַהאַנגען פון ביידע זייטן מיט ציצית, קמיעלעך און אינווייניק שמאַכטעס, פעקלעך ספרים. אַ קאַטאַוועס כילעבן, תחנון שרה בת-טובים! שרה בת-טובים אינגאַנצן איז ווערט אַ דרייער... גיי לעב, צעפיר זיך מיט איר די הענט, מאַך חתונה אַ מיידל! איך

שילט אין האַרצן זי, דאָס ביידל, די דאַרע שקאַפּע מיינע, הלואי וואָלטן זיי אויף דער וועלט נישט געווען! גענוג, מען באַדאַרף פּראַוואַן דאָס מזל, אויך עפּעס טאָן! אַרבעטן. השם־יתברך קאָן אפשר רחמנות האָבן, וואָס דען? בקיצור, עס פאַררייסט זיך מיר דאָס היטל, עס פאַרקאַטשען מיר זיך די אַרבל, מיינע פּיס גייען צו, ווי פון זיך אַליין, צו אַ וואָגן און באַלד טאַקע קיי איך מיר אַ שטרויעלע, וואָס איז פונעם וואָגן פאַרקראַכן מיר גלייך אין מויל אַריין, מילא קיי איך מיר דאָס שטרויעלע און דער מוח מיינער אַרבעט. אַ קנייטשעלע, אַהער, אַהין און באַלד טאַקע אַ קלאַפּ מיטן פינגער אין שטערן: ס'איז דאָ! אַ שיינ געשעפטל, — אַ שידוך צווישן די צוויי סוחרים, לייטישע מענטשן, וואָס שטייען מיט קלייטן אויפן יריד. פאַרשטייט איר מיר, ווער? איינער איז ר' אליקים, ר' אליקים שאַראַגראַדער! דער אַנדערער — ר' געצל גריידינגער. פאַרבייג איך מיר מיין עסק, אין דער ערד מיטן קאַפּ דאָס ביידל מיט דער שקאַפּע, מיט דעם דרוקער אינאיינעם! טו מיך אַ געשמאַקן נעם צום נייעם עסקל, למזל, עס רירט זיך... אַ האַפּענונג, עס וועט פאַרן, בקיצור, איך טרייב אָן, עס רוקט זיך, מיינער ווייסט נישט מער, ווי קאַלענדרעווען, לויפן פון רב געצלען צו רב אליקמען, פון רב אליקמען צו רב געצלען. איך לויף שוין, ברוד־השם, לייטן גלייך, שטאַרק באַשעפּטיקט, נישט ערגער פון אַלע וידן. איך האַרעווע, אַקער מיט דער נאַז די ערד, עס מוז ווערן — און דאָ טאַקע, אויף דעם יריד. וואָס דען? איז דען דאָ נאָך אַ בעסער אַרט ווי אויפן יריד? בקיצור, אין כאַפּעניש, אין איילעניש, די מחותנים קוקן זיך אָן, איינער דעם אַנדערן געפעלט, ביידע באַקומען חשק, ווילן שטאַרק, נו, וואָס זשע באַדאַרף מען נאָך? אַז ביידע מחותנים צאַפּלען, ברענען, האָבן חשק און זענען פאַרטיק!... איך ווער גרעבער ווי לענגער פאַר שמחה. דאָס פאַרדינסט איז ביי מיר גלייך ווי אין קעשענע. איך קלער שוין אפילו וויפל נדן מיין בתולה צו געבן. דרילך אויף איינשיטן האָב איך אויף דעם סמך געהאַנדלט נאָך פריער, שוין געהאַלטן אפילו אין קויפן ביי אַ טאַנדעטניק אַ גענוצט סאַמעטן מענטשעלע. העמדער, דאָס איז שוין די לעצטע דאגה, ווי גאַט וועט געבן... מילא, בקיצור — גאַרנישט. נאָר הערט אַ מעשה, וואָס קאָן זיך פאַר־לויפן! אַז ס'איז נישטאָ קיין מזל, זאָל מען בעסער נישט געבוירן ווערן. — אַז עס האַלט שוין ביי טעפּ ברעכן און מען דערמאַנט זיך גראַד אַרום חתן־כלה, לאַזט זיך גאַר אויס... וואָס מיינט איר? — אַ ווייטיק, כ'לעבן, צו דער־ציילן — לאַזט זיך גאַר אויס בוידעם! ניין, בוידעם איז נאָך אַ הונט אַ גאַר־נישט. עס לאַזט זיך אויס קאַפּויער. הערט נאָר דאָס אומגליק, דעם שטראַף פון גאַט! ביידע מחותנים האָבן — וואָס מיינט איר, האָבן זיי? ביידע האָבן — בחורים!...

— ס'טייטש, ר' אלטער! — שים איך אויס מיט א געלעכטער. — איך בעט אייך איבער, ווי אן אייגענע מוטער: ווי פאלט איר אויס צו טאן אַזאַ שטותעריי — רעדן אַ שידוך, איידער איר ווייסט, ווער פון די מחותנים האָט אַ בתולה און ווער אַ בחורל?!

— אוודאי, פשיטאָ! — גיט זיך אלטער אַ קרים שטאַרק מיט פאַרדראָס. — איך האָב נאָך, כ'לעבן, אַזויפיל שכל ווי אַנדערע און באַדאַרף מיך ביי קיינעם נישט לערנען. כ'לעבן, איז ער דען אַ ייד און ווייסט דען נישט, ווי אַזוי עס ווערן שידוכים!... דאַכט זיך, ר' מענדעלע, איר ווייסט זייער גוט דעם יידישן איינפיר, דעם גאַנצן שטייגער אין דעם משדך זיך זיין און חתונה האָבן ביי אונדז יידן. וואָס־זשע חידושט איר זיך אַזוי אויף דעם אומגליק מיינעם, וואָס האָט זייער גרינג געקענט מיט איטלעכן זיך מאַכן? — איך האָב זייער וואויל געוואוסט, אַז ביי ר' אליקימען איז מחויב זיין אַ בתולה און נאָך וואָס פאַר אַ בתולה! אַזאַ שטיק גאַלד זאָל איך האָבן! איך האָב זי מיט אַ יאָר פריער געזען אַליין מיט מיינע אויגן, אַזוי זאָל איך זען פיל גוטס. נישמער גאַרנישט, אַז קיין מזל איז נישטאָ, העלפט נישט קיין חכמות, באַדאַרף די שיינע בתולה קיין צייט נישט האָבן און אויף צעשפרינגעניש חתונה האָבן. עפעס אַן אויסכאַפעניש אויף איר געקומען, ווי אין דער בהלה. איך זאָל דאָס אָנהייבן כאַטשע עפעס צו וויסן. וויסן זאָל איך אַזוי פון מיין דלות! היינט פרעג איך אייך, אדרבא, געדענקט־זשע, אַז איך קום דאָ וועגן דעם שידוך און זאָג גאַנץ יידישלעך, ווי געוויינטלעך: ר' אליקים, איך וויל אייך משדך זיין מיט ר' געצלען, וועמען האָב איך פון מיין זייט געקענט מיינען? מסתמא ר' אליקומס בתולה, זי, עס פאַרשטייט זיך, מיט ר' געצלס בחורל. אַרויסרעדן עס בפירוש איז נאָר אַ געלעכטער, אַן איבעריקע זאָך, וואָרים די קשיא איז דאָך: פשיטא! וואָס לאַזט דו מיך הערן? עס פאַרשטייט זיך, אַז נעמען נעמען זיך נישט צוויי זכרים, ווי דען־זשע? אַ זכר מיט אַ נקבה, ווי דער שטייגער איז. דאַכט זיך פון מיין זייט האָב איך געהאַנדלט ווי עס געהער צו זיין. קיינער, ביי מיין יידישקייט! וואָלט בעסער נישט געהאַנדלט. בקיצור, איך האָב גערעדט ריין, שאַרף, דעם רעכטן עיקר: מכוח נדן, מכוח קעסט. דערביי מוזט איר נישט פאַרגעסן, אַז אויף אַ יריד, און דערצו נאָך מיט סוחרים, קאָן מען גאָר נישט רעדן איבעריקע רייד, ביי־זאַכן, נאָר געציילטע ווערטער, דעם עיקר, דאָס געשעפט אַליין: נישטאָ קיין צייט. מילא, האָט איר אייך אַן ענטפער פון מיין זייט. היינט לאַמיר גיין צו ר' אליקימען, ר' אליקים ווידער פון זיין זייט, הערנדיק ווי איך רעד אים אַ שידוך מיט אַ ר' געצלען, האָט זיכער דערונטער געמיינט זיין בחור, אַנדערש קאָן עס דאָך גאָר נישט זיין. אים אַליין רעדט מען מיט ר' געצלען? ווי שיקט זיך עס? און איינפאַלן אַ בתולה האָט אים אויך

נישט געקענט, און ער ווייסט ביי זיך זייער גוט, ער האָט חתונה צו מאַכן אַ בחור, נישט קיין בתולה, מילא, קומט אויס, ביידע זענען גערעכט. נישמען גאָר-נישט. היינט פאַרשטייט איר שוין?

— בע... — מאַך אידן קוים איינהאַלטנדיק זיך פאַר געלעכטער און אַנטווענדיק זיך אַ כוח אַנצונעמען און ערנסט פנים.

— נו, געלויבט איז גאָט, אַבי איר פאַרשטייט! — זאָגט אַלטער, אַ טייט געבנדיק אויף מיר מיטן גראָבן פינגער און מאַכנדיק דערביי צעצויגן „אַ!“ גלייך ווי אידן האָב מיט מיין „בע“ געטראָפן פונקט אין קאַרב.

און דעם אמת מוז אידן זאָגן, איז מיר אַלטערס דערקלערונג אַריין טאַקע דערנאָך אין קאַפּ. טאָ, פאַרוואָס נישט? אויף דעם יידישן גאַנג, ווי עס ווערן געשלאָסן שידוכים ביי אונדז, פאַרוואָס זאָל זיך טאַקע אַווינס נישט מאַכן? — עס כאַפּט זיך מיר פונעם מויל אַרויס נאַכאַמאַל „בע“, אַ קוק געבנדיק אויף אַלטערן עפעס גאָר פריינטלעך.

— אַ, יאָ! — מאַכט אַלטער, ווייטער אַ טייט געבנדיק מיטן פינגער. — אַ, יאָ, איר פאַרשטייט! נישמען גאַרנישט. איר זענט נאָך נישט פאַרטיק. עס האָט נאָך געצאַנקט אין מיר עפעס אַ האַפענונג. נעם אידן מיך צו און עסקל, לאַז אידן עס אַזוי גיך נישט אָפּ.

— ר' אַלטער, גאָט איז מיט אייך! וואָס רעדט איר? — שפּרינג אידן אַזש אונטער פאַר גרויס וואונדער און מיין זיכער, אַלטער איז אין תמוז פאַר גרויס היץ משוגע געוואָרן. — וואָס פאַר אַ האַפענונג, ר' אַלטער, האָט געקענט איבערבלייבן נאַכדעם, און עס האָט זיך אַרויסבאַוויזן צוויי חתנים!?

— לאַזט זיך דינען! — נעמט מיך איין אַלטער. — לאַזט זיך דינען, ר' מענדעלע! ס'איז רעכט. עס האָט זיך נאָך געשלאָגן ביי מיר און אָדער. גאָט גיט די רפואה פאַר דער מכה, פאַרשטייט איר מיך, עס האָט געטאַנצט אין קאָן טעלעצע. נאָך גאָר אויפן אָנהייב איז מיר איינגעפאַלן טעלעצע. דאָרט זענען שוין דאָ מיידלעך זיכערע, איר מעגט מיר גלויבן. עס האָט מיר תחילת זיך געדרייט אין קאַפּ מיטאַמאַל: אליקים, געצל, טעלעצע. פון זיי האָט מען באַדאַרפט אויסקלייבן אַ פאַר. האָב אידן באַדאַרפט גראָד בלייבן ביי ר' אליקים, און טעלעצע דערווייל אַוועקשטעלן אין דער זייט. מילא, און דאָס אומגליק האָט מיך דאָ אַזוי געטראָפן, וואָס זשע טוט מען? באַדאַרף מען אַרויספירן אויפן פלאַץ טעלעצע, געהויכט, געקרוינט, שוין מיט דער גאַנצער מורנו: ר' בעריש! בקיצור, אידן פאַררייב דעם פעלער ביי די פריערדיקע ביידע צדדים. שולדיק-שמולדיק זיי אַביסל, אידן אַביסל, און אַביסל אויך דאָס מזל אונדזערס. מסתמא איז נישט געווען מן השמים, נישט באַשערט פאַר-שטייט איר מיך?... עס הייבט זיך און דער גרויסער מזמור: ר' בעריש! איז

אן עין־הרע א גביר, א דימענט, א בעל־צדקה, א גבאי אין פיל חברות. ס'מיינטש, ר' בערישל! דעם טיטל „חכם“ רעכן איך נישט, ווייל עס פאָר־שטייט זיך אליין, עס ליגט שוין אין דעם נאָמען גביר... מילא, גאָרנישט. דער פונק האָפענונג האָט אין מיר זיך אַלץ ווייטער מער צעברענט. גם זו לטובה, טראַכט איך, וואָס זענען ווי בוימל אויפן וואַסער אַרויפגעשוואומען צוויי בחורים, אַצינד איז דאָ פאָר זיי ביידע טאַקע צוויי בתולות, גלייך ווי אַנגעמאַסטן. ר' בערישל וועט מיר צורעכט מאַכן אַלצדינג און עס וועט אַם־ירצה־השם זיין גוט. אַהער — אַהין, בקיצור, איך אַרבעט אויף אַלע כלים. איך האָב ווייטער דאָס לויפעניש. דאַכט זיך, אין פלוג, גאָר נישקשהדיק, עס האָלט אויף אַ שטיקל שטייגער. נישמער גאָרנישט. באַדאַרף זיך אינמיטן דרינען אויסלאָזן דער יאָרד. אַן איבערקערעניש, אַלע צעפאַרן זיך, צעלויפן זיך, אויס געשעפטן, און פאַרפאַלן מיין מי, אַזוי פיל מי!

— היינט פאַרשטייט איר? — ווענדט זיך אַלטער צו מיר מיט אַ ניגון פון געבעט, אויסשטרעקנדיק ביידע הענט, וווּ ער קלאַנגט זיך, גיסט אויס זיין שווער, ביטער האַרץ און פאַרלאַנגט פון מיר עפעס אַ הילף. — פאַרשטייט איר שוין? אַז ס'איז נישטאָ קיין מזל, דאָס פיצעלע מזל, העלפן נישט אַלע חכמות. אוי, אַ צאָרן פון גאָט איז שוין פון אַ צייט אויף מיר אויסגעגאַסן געוואָרן, אַ שטראַף פאַר מיינע זינד. — „אויף מזומן געלט!“ זאָגט איר? אַן איבעריקן גראַשן האָב איך דען אין קעשענע, אַז אַך און וויי און ווינד איז מיר!
— אַי, ווי אין באַד! — צעהיץ איך מיך אויף אַ קול און טו מיך אַ גע־שמאַקן רוק.

אַלטער שטעלט אויף מיר אויס אַ פאַר אויגן, שאַקלט מיט דעם קאַפּ, שטאַרק אויפגעבראַכט, מאַכנדיק דערביי ווי אין דער וועלט אַריין:
— אַ גנב אַביסל פון אַ יידן! אַ מענטש ווערט, שונא ציון, צעזעצט, די גאַל שפּרינגט אים פאַר צרות, רעדט, און ער — גאָרנישט! האָט אינזינען זיין נפּשל. אַ קאַטאַוועס, ס'איז הייס ווי אין באַד! וועט צעשמאַלצן ווערן... איך פאַרשטיי, נישקשה, יידישע אַנשטעלן, דאָס וויל אַ ייד אַ כאַפּ טאָן זיך צוריק, אַרויסזעענדיק, אַז ביי יענעם איז קיין מזומנים נישטאָ, קיין געשעפטן מיט אים וועט ער נישט מאַכן.

— כ'לעבן... — רוף איך מיך אָן, אַ צי געבנדיק אַלטערן פאַר דער באַרד, כּמנהג יד. — וואָס פאַלט אייך איין, ר. אַלטער, אַזעלכעס צו טראַכטן? איך מיין גאָר עפעס אַנדערש. אייער סוף מעשה אַצינד אויף דעם יריד האָט מיך דערמאַנט אין אַ זייער שיינער מעשה אַמאָל אין באַד, וואָס ליגט מיר עד היום אין טעם און איך קאָן עס נישט פאַרגעסן. אויך די אייגענע מעשה, עס זאָל דאָס פעלן אַ האַר. נאָר דאַרט איז עס געווען בקיצור און זיך אויסגעלאָזט מיטן

קנאק. מען מעג עס הערן. א, איר שוויצט, ר' אלטער! רוקט זיך, זיין מוחל, א קאפעלע אהין, וועל איך מיר ליגן אט אזוי מיט דעם רוקן צו דער זון און דערציילן.

אלטער ווישט אפ מיטן עק ארבל פונעם העמד דעם שווייס פון זיין פנים, נעמט ארויס פון דער בוזעם־קעשענע זיין פארצעלייען פֿיפקעלע מיט עפעס א יפה־פה אויסגעמאלט דערויף; מאכט אויס מיט א דרעטל, וואָס הענגט אויף א קייטעלע ביים טאַמבאַקאווען דעקל פון דעם לולקעלע, דאָס קורצע ציבעקל, פון וועלכן דאָס דינע אויסגעבויענע מונדשטיקל, ווי אויך דער אונטערשטער טייל, זענען גרוי־שוואַרצעלעכע ביינדעלעך און דאָס מיטל־שטיקל אַ וויכס, אויסגעהעפט אַרום מיט זאַמד־פּאַטשערקעס; פאַררויכערט דערנאָך דאָס פיפֿ־קעלע, טוט דערביי אַ קליין קוקעלע אויף דער יפה־פה און ציט זיך אויס, ווי גרויס ער איז, אונטער דעם בוים. איך הוסט מיך אויס, טו מיך אַ רוק און הייב אַן מיין מעשה אזוי:

ה

אין דער גלופסקער געמויערטער באַד האַלט זיך אויף זינט אַ לאַנגער צייט אַ בחור — פישקע דער קרומער. ווער פישקע איז, פון וואַנען ער איז — דאָס איז נישט מיר, נישט קיינעם איינגעפאַלן צו וויסן, גאַרנישט! עס דרייט זיך אַרום אַ באַשעפעניש, אַ פישקע, ווי אַלע אַנדערע פאַרוואַגלטע נפשות, זיין גלייכן, וואָס גיבן זיך אַ ווייז ביי אונדז, יידישע קינדער, עפעס פון דער העלער הויט, ווי די שוועמלעך, פאַרטיק מיטאַמאַל, מיט די אַלע חנדלעך, מען זאָל עס געווען אַנהייבן זען, ווי זיי האָבן ביסלעכווייז געשפּראַצט, כאַטש האָבן פון זיי פריער עפעס אַ סימן!... עס זיצן זיך ערגעץ אין לעכער קבצנים, קינדלען זיך שטילערהייט — וועמעס עסק איז עס? — פרוכפערן זיך און מערן, ס'איז אַן עין־הרע אַ גרויס גערעטעניש. דאָס קליינוואַרג גיט זיך אַ הייב אויף די פיסלעך און פלוצים שפּרינגען אַרויס אין דער וועלט פריש־צאַפּלדיקע קליינע יידעלעך: פישקעלעך, הייקעלעך, חיימלעך, יאַסעלעך, נאַ־קעטע באַרוועסע, מיט לייבסערדאַקלעך, פּלאַנטען זיך אומעטום פאַר די פיס, אויף די גאַסן, אין די הייזער און די קלייזלעך. — קיין שטאַרק גרויסן פאַרשוין קאָן מען פישקען נישט אַנרופן. ער האָט אַ גרויסן פּלאַטשיקן קאַפּ, אַ ברייט גרויס מויל מיט געלע קרומע צייך, רעדט שטשיפּילאַווע, קאָן נישט קיין „ריש״ שאַרף אַרויסזאָגן און הינקט שטאַרק אויף אַ פוס. פישקע איז שוין געווען אין די יאָרן, פון זיינעט־וועגן האָט ער שוין געקענט לאַנג חתונה האָבן און מוכה

זיין גלופסק מיט עטלעכע קינדערלעך; נאָר אויף זיין פינצטער מזל, האָט מען אין אים זיך פאַרגעסן, און ער איז, ווי אַ פּוילער מין אין אונדזער ספרים-האַנדל, געוואָרן אַ לעגער-סחורה. מען האָט אין אים פאַרגעסן אַפילו בשעת דעם רעקרוטן-נעמען פאַר כאַלערע: חתנים, דאָס הייסט, בשעת גלופסקער קהל האָט געכאַפט אין דער בהלה וויסטע קאַלעקעס, דראַבעס, שלעפּערס, און זיי חתונה געמאַכט אויף דעם הייליקן אָרט צווישן די קברים, מיט אַבי-אַט מיידלעך, בכדי דורך דעם זאָל די שלאַפּקייט אויפהערן. אָנשטאַט אים האָט קהל דאָס ערשטע מאָל מכבד געווען מיט חתונה-האַבן דעם באַרימטן קאַלעקע יאַנטלען, וואָס רוקט זיך אויף זיין געזעס מיט צוויי קליינע הילצערנע בענקע-לעך אין די הענט. מען האָט אים געפאַרט מיט דער אָרעמער-יידענע, די מפורסמת, וואָס האָט גרויסע ציין ווי לאַפעטעס אָן אַן אונטערשטער ליפּ. די כאַלערע האָט זיך פאַר זיי שטאַרק דערשראַקן, און נאָכדעם אַז זי האָט פאַר שרעק מוזיק געווען אין גלופסק אַ סך מענטשן, האָט זי געכאַפט די פּיס אויף די פּלייצעס און איז אַנטלאָפּן... דאָס צווייטע מאָל האָט מען אויסגעקליבן נחומצע דעם שטאַט-מעגלע, דעם געוויסן לעקיש. לעקיש האָט אויף דעם בית-עולם, פאַר אַ גאַנצער עדה שיינע יידן, צוגעדעקט דעם קאַפּ פון יענער מויד, וואָס איר קאַפּ איז פון קינדווייז-אַן באַדעקט, איך בעט איך מחילה, מיט אַ קרוין, און אויף וועלכער עס גייט אין דער שטאַט אַרום אַ קלאַנג, אַז זי איז אַן אַנדערווינס, דער עולם, זאָגט מען, האָט אויף זייער חתונה זיך גאַנץ שטאַרק משמח געווען, מען האָט זיך וואויל געטאַן און עפעס גאָר אַ ים בראַנפּן צווישן די מצבות אויסגעטרונקען. אַט, האָט מען געזאָגט, נישקשה! לאָזן זיך פּרוכ-פּערן, לאָזן יידישע קינדער, דער כאַלערע אויף צעשפּרינגעניש, זיך מערן, לאָזן אָרעמע קאַלעקעס נעבעך אויך הנאה האָבן... נישט דאָס בין איך אויסן. הכלל, פישקען האָט קהל פאַרגעסן, אויף גלופסק איז געקומען ווייטער אַ כאַלערע און פישקען האָט עס פאַרט נישט געהאַלפּן. ער איז געבליבן אַ בחור ווי פּריער. אפילו די מומע אָן אַ נאָז, וואָס איר שטייגער איז צו העצקען זיך אינמיטן דער גאַס, בשעת איר כליזמרל סקריפעט אויף עפעס אַ מין פידעלע, צווינגענדיק דערצו אויפן ביי-קולכל, נעמט צונויף אויף אַ טעלערל נדבות, בכדי צוויי מתים זאָלן גיין טאַנצן, קאַלעקעס, קבצנים, אָרעמע מיידלעך זאָלן חלילה נישט פאַרזיצן, — אפילו די גוטע, באַרמהאַר-ציקע מומעניו האָט אין פישקען זיך גאָר פאַרגעסן און אים געלאָזט אומגיין אָן אַ ווייב, ס'איז אוודאי נעבעך אַ גרויס רחמנות, אַ צער-בעל-חיים, נאָר מסתמא איז זיין מזל שוין געווען אַזוינס. — פישקעס גאַנג איז געווען גע-וויינטלעך באַרוועס, אָן אַ קאַפּטע, נאָר אין אַ גראַב געלאַטעט העמד מיט אַ לאַנגן פאַרשמאַלצעוועטן ארבע-כנפות און חתונים פון גראַבע ליוונט

מיט א סך פאלדן. זיין אַרבעט איז געווען צו גיין רופן אויף דער גאס:
 „באַלעבאַטים אין באַד אַריין!“ פרייטיק, און „ווייבעלעך אין באַד אַריין!“
 מיטוואַך. — זומער, ווען עס פלעגט זיך אָנהייבן ווייזן גאַרטנוואַרג, האָט אין
 דער יידישער גאס זיך געלאָזט הערן זיין קול ווי פון אַ שלייען: „יידעלעך,
 אַהער! יונגער קנאַבל, יידעלעך!“ אין באַד פלעגט ער היטן דאָס אַנטאָן,
 אונטערטראָגן אַ שעפעלע וואָסער און אַריינלאָזן אַ קויטיק העמד אין דעם
 אַרבל אַריין מיט אַ קנופ. אינעווייניק, ווי אַ מייסטער, דערלאָנגט אַ קויל
 פייער, וואָרפנדיק עס פון איין האַנט אין דער אַנדערער, צו פאַררויכערן אַ
 ציגאַר טיטון, און כאַפן דערפאַר מיטאַמאַל אַ האַרטן צווייער, אָדער אַ דרייער.
 פישקע האָט זיך שוין גערעכנט דערמיט פאַר אַ שטיקל כלי־קודש און געהאַט
 דאָס רעכט אויף געוויסע זאַכן, ווי אַשטייגער, אַרומגיין אינאיינעם מיט דעם
 פעקל שמייסער, באַדלייט, איבער די הייזער, נאָך פורים־געלט, חנוכה־געלט,
 קומען מיט דער קאַמפּאַניע אויף אַ לעקעך־און־בראַנפן, אויף אַ קריאת־שמע
 לייענען, אויף אַ ברית ביי באַלעבאַטים אין באַד און כאַפן אַ כוסה מיט אַ
 שטיקל האַניק־לעקעך און אַרומגיין פסח מיט אַ טאַרבע צונויפנעמען ביי די
 באַלעבאַטים שטיקלעך מצה. — איך האָב פישקען זייער גוט געקענט, פלעג
 ליב האָבן אַריינצולאָזן זיך מיט אים אין אַ שמועס און אַנקוועלן אַמאַל פון
 זיינע ווערטער. ער איז גאַר נישט געווען אַזאַ מיאוסער שוטה, ווי ער האָט
 אויסגעזען. וואָרום ווען איך בין נאָר אין גלופסק, איז ביי מיר די ערשטע זאַך
 פון אַלע מלאכות זיך אַראַפצוכאַפן אין דער געמויערטער באַד, אויסצופרוּדען
 די זאַכן, די זאַקן און צו פאַרען די ביינער אויף דער אויבערשטער באַנק.
 זאָגט אייך וואָס איר ווילט, דאָס איז דער בעסטער תענוג ביי מיר. וואָס קאָן,
 דאַכט זיך, בעסער זיין פון שוויצן? איך זאָג אייך בפירוש נאָכאַמאַל, אַצינד־אַ
 אפילו וואָלט איך אויך שטאַרק הנאה געהאַט פונעם ביסל שווייס, ווען די זון
 זאָל מיר נישט זיין אַקעגן פנים. —

— רוקט זיך נאָר, ר' אַלטער! רוקט זיך, זייט מוחל, ווייטער אַביסל! —
 אַ, איר האָט איצט אַן עין־הרע גאָר דעם גוטן שווייס! טוט זיך נאָר, זייט מוחל,
 אַ רוק אַט אַזוי, אַזוי.

— נו, אַן עק, אַ סוף זאָל עס האָבן! — מאַכט אַלטער אַנגעברוגזט. —
 איך ליג שוין, דאַכט זיך, גוט. ציט נישט, איך בעט אייך, ביי דער נשמה און
 מאַכט עס בקיצור.

— האָט צייט, ר' אַלטער! דער טאָג איז נאָך גרויס, — רוף איך מיד אַן
 און הייב אַן ווייטער צו דערציילן:

— אַז איך בין געווען מיט עטלעכע יאָר צוריק אין גלופסק און פונדער־
 ווייטנס אויף דער גאס דערזען פישקען, בין איך פשוט אויס דער הויט גע־

שפרונגען פאר גרויס וואונדער. פישקע מיינער, זע איד, גייט מיט די קרומע פיס, אָנגעטאָן ווי אַ שטשאַגעל אין אַ שפיגל-נייע טשערקאָסענע קאַפּאַטע מיט נייע שיד און זאַקן. אויפן קאַפּ אַ גרויס פליסן היטל און אויפן האַרץ בליש-טשעט אים ערשט, ניי פון דער נאַדל, אַ לייבצודאַק פון האַרט אָנגעקראַכמאַלטן ציץ מיט גרויסע רויטע קוויטן! וואָס קאָן עס באַטייטן? טראַכט איד ביי מיר. זאָל זיין, אפשר, קהל האָט אים אויסגעקליבן פאַרט פאַר אַ כאַלערע-חתן? נאָר אויף גלופסק אָבער איז אין יענעם יאָר קיין כאַלערע נישט געקומען. נישט דעריבער, ווייל מען האָט אפשר אויסגערייניקט דעם טייך, צוגענומען די בערגלעך עפּושדיקע בלאַטע און די געפּאָרטע קעץ פון די גאַסן, אָדער באַלעבאַטים האָבן געמאַכט אַ האַסלע, אויף צו-להכעיס דעם גאַנצן אַלטן מנהג, ווייטער נישט אויסצושיטן דעם מיסט, אויסצוגיסן די פּאַמויניצעס אונטער דער נאָז, פאַר די הייזער? חלילה! ווי קאָן מען אויף אַזאַ יידישער קהילה אַזוינס גאָר אויסטראַכטן! נאָר וואָס דען? ס'איז גלאַט געווען נאָר ריינע נסים... יידן האָבן אפילו דענסטמאַל זיך געקלאַגט אויף די בייכער, צוביס-לעכווייז אויך אונטערגעשטאַרבן. נאָר דאָס איז געווען גלאַט אַזוי, אַן איבער-גאַנג. מען האָט עס צוגעשריבן די גרינע אוגערקעס. דער אַרעמער עולם האָט מיט אַ הייסן הונגער זיך צוגעכאַפט צום יונגן גאַרטנוואַרג און... ס'איז גע-לייבט גאַט, מיט חסד... נישט דאָס בין איד אויסן. דערווייל, ווי איד טראַכט דאָ און וואונדער מיך אַזוי, איז פישקע פאַרשוואונדן געוואָרן. גראַד בין איד, נישט היינט געדאַכט, דענסטמאַל געפאַלן אויף די קריזשעס, געליטן שטעכעניש. שוין טאַקע אַ לאַנגע צייט נישט געלאָזט צו דער אָדער, נישט געשטעלט קיין באַנקעס, אַחוץ נאָר אַקעגן צען פּיאָוקעלעך אין דער גאַנצער צייט פון עט-לעכע חדשים!... נו, האָב איד מיר פירגענומען, מאַרגן, בלי נדר, גיי איד ביי-צייטנס אין באָד, וועל דאָרט צוברענגען גוטע עטלעכע שעה און שוין אַנשמעקן דאָרט אַלצדינג... נישט דווקא וועגן פישקען אַליין, זוי אויך טאַקע וועגן אַב-דערע וויכטיקע זאַכן: מכות פּאָליטיקע, פּאַטשטן און אַלצדינג, וואָס קאַכט זיך, פאַרלויפט זיך אויף דער וועלט און אין דער שטאַט. דאָס איינציקע שטיקל אָרט פאַר יידן אויף צו שמעקן, אַרויסצוגעבן וואָס עס בורטשעט אינעווייניק אין זיך און כאַפּן צוריק עפעס אַ לעק פון אַנדערע. דאָרט, אין דער באָד, ווערט מען געוואָר פון זייער פיל סודות, דאָרט ווערן אַפּגעמאַכט זייער פיל געשעפטן און עס רודעוועט זיך מער נאָך ווי אויף אַ יריד. מען באַדאַרף אַהין קומען אין אַ פרייטיק, זעט מען שיינס: אין איין ווינקל זיצן רופאים מיט דעם קלאַפּערגעצייג, אַרום זיי יידן אַ סך. איין רופא גאַלט קעפּ, דער אַנדערער רופא מיט אַ בריטווע צעקאַרדאַשעט פלייצעס, שטעלט באַנקעס דעם, כאַפּט אַראָפּ געשטעלטע באַנקעס ביי יענעם, און יידיש בלוט גיסט זיך טייכנווייז

אויף דעם פאל, אונטער מענטשן, פארמישט אינאיינעם מיט בלעטלעך פון בעזימער און אפגעגאלטע האר. דעם רופאס ברענענדיק ליכטל שמעלצט זיך מיט א צעפלעכטענעם קנויט, שפריצט, בריזגעט מיט א בייזער, מיט א פלאם-פייער פון א מיתה-משונה-קאליר... — אויף די ווענט, אויף דער סטעליע לעבן אויוון הענגען, ווי אין דעם גרעסטן מאגאזין, אלערליי קליידער: העמדער, זאקן, כל-א מיני לייבצודאקן, אלע סארטן תחתונים, קאפטנס, קאפאטעס, אויך קיילעכדיקע פעלפענע היטלען. — פון דער אויבערשטער באַנק לאָזן זיך הערן שרעקלעכע קולות. א טייל יידן ליגן דארט אן כוחות, זיפצן און קרעכצן, א טייל זענען געוואָפנט מיט בעזימלעך און שרייען. געוואָלד, יידישע קינדער! געוואָלד, האָט רחמנות! געוואָלד! געוואָלד, פאַרע...! אין באַד ווערט קאַלט, אַלע שרייען, און איינער שטרעקט נישט אויס אַ האַנט אויפצוגיסן אויפן שטיין, ביז צום סוף געפינט זיך עפעס אַ וויסער-חברהניק און מאַכט אַן אַזאַ היץ ווי אין גיהנום, אויף דערשטיקט צו ווערן. צוויי אויסגעוויקטע יידן שלאָגן זיך דאָרט פאַר אַ ראַשקעלע, אויסרייסנדיק איינער פונעם אַנדערנס הענט מיט זידלעריי אַ שרעק. אַ דאָרער מלמד, וואָס בלאַנקעט זיך דאָ אַרום אַן געצייג, לייגט זיך אַריין אין שלום, מאַכט אַ פשרה — און אַלע דריי טונקען זייערע פאַרשמאַלצעוועטע פאַטשיילכנס און וואַשן זיך פון איין ראַשקעלע. אויבנאָן אין אַ קופקעלע זיצן מיוחסים, נגידיים, לייטישע מענטשן און שמועסן עסק, פון תוך-זאָכן: מכות דער טאַקסע, מכות היינטיקע עזות-פנימער, מכות דעם נאַבאַר, מכות די וויבאַרעס אויף גלאַסנעס, אויף אַ רב, מכות אַכצן און דרייצן און מכות דעם נייעם פאַליצמייסטער. צו זיי שאַרט זיך צו ווי אַ קעצעלע עפעס אַ שיינער ייד און מאַכט אַ שמועס מכות דער תלמוד-תורה, מכות די נייע גורות, מכות חטאים אין שטאַט און רוימט דערביי איטלעכן איין סודות אין אויער... פלוצים קומט-צו איינער אַ וואוילער יונג, וואָס שאַרפט די ציין אויף גלאַסנע און פאַרבעט מיט אַ חניפה-שמייעלע אויף דער אויבערשטער באַנק דעם גרעסטן יחסן און בעל-דעה, וועלכן ער וויל אַביסל אויספאַרען טשאַקענדיק מיט זיין כבוד אַליין. דער שיינער ייד, וואָס האָט אויך אַ קוס אויף עפעס אַ התמנות און וויל אַפּלעקן אַ ביין, פאַלט דאָסגלייכן אויף דער אייגענער המצאה, טוט זיך אַ בייג מיט אַ חניפהלע און פאַרבעט אויך אַ יחסן צום טאַנק. אַלע קריכן אַרויף אויבן אויף דער באַנק, די בעזימלעך הייבן זיך און די גע-שעפטן זענען אַפּגעמאַכט... בזכות די מיוחסים ווערט אין באַד געשמאַק הייס, קליין און גרויס, יונג און אַלט האָבן זיך גענומען צו די כלים. דער עולם קרעכצט, אויקעט, פאַסמאַקעוועט זיך אויף אלערליי קולות, און דענסטמאַל קריכט מיינער אַרויף העט-העט הויך אין אַ ווינקעלע, ביחידות, פאַר זיך אַליין און טוט זיך אַ נעם פאַרען די ביינער אויף וואָס די וועלט שטייט.

— אוי, ר' אלטער, א רוק! כאטש א קליין רוקעלע, אהין, אהין אביסל, קיין צפון־זייט! ...
אלטער קוקט מיד אן, עפעס ווי אן אַנשיקעניש, מאַכנדיק מיט די אַקס־
לען: נאָ, נאָ!
— האָט צייט אַביסל, — נעם איך אים איין, — וואָס איז דאָס כאַפעניש?
באַלד, באַלד! לאַמיר נאָר אַ קאַפעלע זיך אַפרוען.

1

אלטער האָט זיך עפעס צו־שטאַרק געפאַרעט מיט דעם מונדשטיקל, וואָס
איז געווען מיאוס פאַרלייגט, דערנאָך האָט ער עס אָפגעזרייט פון ציבעקל,
שילטנדיק עס מיט פאַרדראָס, איינגעזעצט אַנשטאַט אים אַ גענדון־פענדל,
פאַררויכערט אויף דאָס ניין זיין פיפקעלע — פוף־פוף־פוף — און אַרויסגעלאָזט
ווי פון אַ קומען אַ גאַנצן וואַלקן רויך. איך האָב אַביסל אויסגעגלייכט די
אַלטע ביינער און ווייטער אַנגעהויבן צו דערציילן.

אויף מאַרגן בין איך געקומען אין באַד באַצייטונג, אַ סך פריער, איידער
דער עולם איז זיך ביסלעכווייז צונויפגעקומען. בערל דער שמייער איז גע־
זעסן אין הויז אויף אַ באַנק צווישן ראַשקעלעך, אויפגעשטעלט ווי אַ טורעם
איניע אין די אַנדערע, און געבונדן בעזימלעך, איבערקוקנדיק די בלעטלעך
מיט אַז ערנסט פנים, ווי אַ יידענע קלייבט אַרבעס. נישט ווייט פון אים
שטייט לעבן אויוון איציק דער היטער, אַ ייד מיט אַ גרויסער באַרד, וואָס איז
אין דעם ברויט אַ יאָר דרייסיק, טוט נישט מער ווי קוקן מיט צונויפגעלייגטע
הענט אויף די פעקלעך זאָכן, צוואוינטשעווען אַיטלעכן ביים אַרויסגיין פון
מַרְחֵץ „צו רפואה!“ און ציט דערפון דאָס שטיקל פּרנסה. ער גענעצט אויף
אַ קול, אויסציענדיק דערביי די הענט אין דער הויך, מאַכט אַ זושבוך, וויפל
דאָס ווייב בעט אויף שבת, שמועסט־איבער מיט בערלען פון די היינטיקע
שיינע פאַרדינסטן, שפעט־אויס אַיטלעכן פון די באַלעבאַטים באַזונדער, מאַכט
אַלע אויסצודרייען, דער איז אַזוינער, יענער — אַזוינער, נישטאָ די מענטשן
וואָס אַמאָל, גאָר נישט דאָס מַרְחֵץ ווי פריער. ווייניקער פון אַ זעקסער האָט
דער קאַרגסטער אפילו נישט געוואוסט, און היינט... — טוט ער אַ שפיי און
לאָזט־אויס: — היינט מעגן זיי אַלע די כּפּרה ווערן! —

בערל און איציק האָבן מיר געמאַכט אַ גרויסן „ברוך־הבא“, שוין טאַקע
אַ היפשע צייט, אַז מיר האָבן זיך נישט געזען, און איך בין ביי זיי געווען זייער
אַן אַנגעלייגטער גאַסט. מיר האָבן זיך צעשמועסט וועגן פּיל זאָכן און כּ״בין

אין דער מיט שמועס אַרויפגעקומען אויף פישקען. וואו פרעג איך, איז אונדזער פישקע ?

— פישקע ! — מאַכט בערל, אַ טרעסע געבנדיק דאָס בעזימל. — הע־הע ! פישקע איז אַ מענטש, אַ באַלעבעסל, איבערגליקלעך !

— פישקע ! — זאָגט איציק, צושאַקלענדיק מיטן קאַפּ. — פישקע איז היינט אַ פּריץ ! אויסער זיין שאַדן, געזאַגט געוואָרן אויף אַ סך !... נו, פישקע ! ער האָט זיך נאָך קיינמאַל אַזוי גוט נישט געוואונטשן.

אַט וואָס בערל דער שמייסער האָט מיר לסוף דערציילט :

— אַ דאָנערשטיק פאַרנאַכט איינמאַל, איינהייצנדיק אין אַלע אויוונס און זיך שטאַרק אַנגעמאַרדעוועט פון דער אַרבעט, לייג איך מיך מיט חברה אין באַד אויף די בענק, אַביסל דעם אַטעם צו כאַפּן. חוץ אונדז זענען דאָרט געלעגן אויסגעצויגן נאָך עטלעכע יידן בטלנים, וואָס האַלטן זיך דאָ אויף. ווי מיר ליגן זיך דאָ אַזוי רואיק, רויכערן און שמועסן זיך אַזוי גאַנץ פּריילעך, מיטאַמאַל הערן מיר, ווי מען פאַרט עפעס צו, גלייך צו דער באַד. נו צוגעפאַרן — צוגעפאַרן, וואָס מאַכט עס אויס ? איידער מיר קוקן זיך אַרום, קומען אַריין דריי אייזערנע, געזונטע פאַרשויןען, אַלע אין איין קול : „גוט נאָונט, יידן ! וואו איז פישקע ? גיט אַהער פישקען !...“ דאָ האָב איך מיך שוין טאַקע אַביסל ווי דערשראַקן : וואָס הייסט עס פאַר אַ לשון, עפעס נאָר אין איין אַטעם : „גיט אַהער פישקען“ ? באַלד אַבער האָב איך זיך צוריק מישב געווען, וואָס איז דאָ אַזוי דער שרעק ? קיין גנב חלילה איז פישקע נישט, עפעס געשעפטן גרויסע מאַכט פישקע אויך נישט, און ווען אפילו די פאַרשויןען זענען כאַפּערס, וואָס זשע הערט זיי פישקע ? אַקוראַט ווי דאָס מילכעדיקע קלינגל. מיט זיינע מעלות איז פישקע, ברוד־השם, באַוואָרנט פאַר אַ רעקרוט.

— פישקען באַדאַרפט איר ? — רוף איך מיך אַן באַהאַרצט. — ער איז אַצינד נישטאַ. נאָר זאָגט מיר, פעטערס, צו וואָס טויג אייך פישקע ? איך וויל עס וויסן.

די יידן קוקן זיך איבער אַ וויילע צווישן זיך, דערנאָך טרעט איינער פון זיי אַרויס און מאַכט צו מיר : מהיכאַתית, מיר וועלן אייך זאָגן, פאַרוואָס נישט ? מען האָט חלילה דערמיט זיך נישט צו שעמען : דאָס איז אַ יידישע זאַך. די מעשה דערפון איז אַזוי :

די בלינדע יתומה קענט איר דאָך, די בלינדע יתומה, וואָס זיצט שוין פון גאַנץ לאַנג לעבן דער טויטער שול, ביים אַלטן בית־עולם, און בעט נדבות מיט דעם באַקאַנטן לידל, וואָס איינער פון די בריות האָט אויף איר געמאַכט. די דאָזיקע בלינדע יתומה איז היינטיקס יאָר געבליבן אַן אלמנה. זי האָט זיך געאיילט גיך צו פאַרקנסן מיט עפעס אַ טרעגער, זיך מתחייב געווען אים אויס־

צוקליידן באַלעבאַטיש און געבן אים זיין באַדערפעניש, דערצו נאָך אַביסל געלט. היינט האָט געזאָלט זיין די חופּה. מען האָט אָנגעגרייט זייער אַ גוטע וועטשע-רע: בראַנפּן, בולקעס, פּיש און טאַפּ-געבראַטנס, אַ גילדענע יויך מיט עפּות, ווי דער שטייגער איז ביי יידישע קינדער. דאָס אַלצדינג קאַסט געלט. אַז מען איז אינגאַנצן פּאַרטיק געוואָרן, די כּלה אויסגעפּוצט, אויסגעשלייערט, שיינט, לויכט, ווי אַ יידישע טאַכטער, איז מען געגאַנגען צו דעם חתן נעמען אים צו דער חופּה. דער תּכשיט אַבער, הערט נאָר, איז גאָר נישט אין דער היים! מען וואָרט אַ שעה, נישטאַ, מען וואָרט נאָך אַ שעה, ער קומט נישט, ער איז ווי אויסגעטריקנט געוואָרן, וואָס לאַזט זיך צום סוף אויס? דער בחור, ברענען זאָל ער, האָט חרט; באשר זיין באַבע, וואָס איז אַזוי פּיל יאָר שוין אַ קעכנע ביי אונדזער גביר, לאַז געזונט זיין, וויינט, ליאַרעמט, פּילדערט, שרייט אויף דעם שידוך, ס'איז איר נישט לכּבוד. זי דינט פּאַרט אַזאַ צייט ביים היגן גביר, איז אויסגעקאַכט מיט אַ סך באַלעבאַטים אין דער שטאַט, וואָס גייען צום גביר אויף דער הינטערשטער טיר דורך דער קיך. זי קאָן מאַכן אַ גוטן קוגל מיט כאַנציעס קבלה און צו אירע כּרעמזלעך איז קיין גלייכן נישטאַ. עפעס אַ קאַ-טאַוועס אַ קעכנע אין דעם גבירס געזינד, וואָס האָט אין יאַטקע די גרעסטע דעה, וואָס דער שמש פון דער שול ברענגט איר מיט זיין כּבוד אַליין דעם אתרוג בענטשן, וואָס דער אונטער-חזן אין דעם קלייזל לייענט איר פּורים די מגילה אין דער קיך און ריקלע די זאַגערין טרינקט ביי איר אַ גלעזל ציקאַריע ראש-השנה נאָך אויסנעמעניש. פּאַרוואָס-זשע זאָל היינט דאָס אייניקל איר אויף דער עלטער דאָס פנים פּאַרשוואַרצן און צעשטערכן איר דעם גאַנצן יחוס? ניין, כאַטש האַקט אים און בראַקט אים. שריי חי וקים, עס העלפט נישט. ער וויל נישט דעם שידוך, וויל נישט די כּלה. רופּט מיך, זאַגט ער, קנאַק-ניסל און לאַדט מיך צום ונתנה-תּוקף — מיר אַלע זענען געבליבן ווי אויף דער מילכעדיקער באַנק. עס טוט אַבער קיינעם נישט אַזוי באַנג דער חתן ווי די וועטשערע. וואָס טוט מען מיט דער וועטשערע, מיט אַזעלכע פּיש און געבראַטנס? מיר מתעסקים האַבן אַ גאַנצן טאַג זיך אָנגעמאַרדעוועט, אַרומגעלאַפּן, געטאַן, געאַרבעט. אונדז מי, אונדזער אַרבעט! מיר האַבן גע-עבירה, כּלעבן, אַזוי פּיל מי. אונדזער מי, אונדזער אַרבעט! מיר האַבן גע-טראַכט, געטראַכט, געקלערט, געקלערט און אונדז איז איינגעפּאַלן פּישקע! לאַז ער, כּלעבן, אַרויספירן איטלעכן פון דער נויט. לאַז פּישקע, כּלעבן, זיין דער חתן, וואָס מאַכט עס אויס? וואָס קאָן עס אים אַרן? מיר זענען דאָס אַצינד געקומען נעמען אים באַלד טאַקע צו דער חופּה אַנשטאַט דעם טרעגער. אין דעם ווי די יידן טענהן דאָ אַזוי, קומט אַן פּישקע. מיר האַבן אים געטאַן אַ נעם, געכאַפט די כּשרע מציאה, נישט צו מאַכן מיט אים קיין פּיל

הסברות, קיין לאַנגע שאלות: גיי, בחור, מיט די קראַנקע פיס, גענוג זיך געפאַסעט, גיי, בחור, אונטער דער חופה! — מען האָט אַלצדינג אָפגעמאַכט גאַנץ געשווינד, נאָך איידער פישקע האָט צייט געהאַט אָפילו זיך אַרומצוקוקן. חברה האָט געהאַט אַ גוטע וועטשערע, געגעסן, געטרונקען אויף וואָס די וועלט שטייט און צוגעווינטשעוועט דעם נייעם פאַר-פאַלק.

פישקע גייט עס היינט אין דער טשערקאַסענער קאַפּאַטע, וואָס אין איר האָט געזאָלט גיין דער טרעגער, און איז גאַר דער וואוילער יונג. זיין אַרבעט איז היינט אַרויסצופירן אַלע פרימאַרגן זיין ווייב, די בלינדע יתומה, אויף איר אַרט לעבן אַלטן בית-עולם און תחילת הלילה אַוועקצופירן זי פון דאָרט צוריק אַהיים. מיט עסן און טרינקען האָט פישקע נישט וואָס צו זאָרגן. זיין ווייב איז אַן אשת-חיל, האָט אַ טשענדיקע גוטע פּרנסה אין די הענט. דאָס פאַרל האָט זיך ליב, איינער דעם אַנדערן האָט נישט חלילה אויסצוועצן קיין חסרונות.

אַט דאָס, ר' אַלטער, האָט מיר דערציילט בערל דער שמייסער. זעט איר שוין, רוף איך מיך אָן, וואָס אויף דער וועלט קאָן זיך טרעפן. ווי אַזוי מען פאַרט ביי אונדז יידעלעך הינקעדיקע מיט בלינדע, ווי אַזוי מען שטעלט חופות, מאַכט זיוונים, צוליב וואָס? די טוערס זאָלן זיך זאַט אָנעסן, אַנטרינקען! אַזוי איז ביים געמיינעם עולם, ביי די אַרעמע און אַזוי אויך ביי די נגידים. דאָרט ווערן אויך זייער אַפט געשלאָסן אַזעלכע מיני שידוכים, וואָס נישט געשטויגן. עס פאַרשטייט זיך, צוליב אַן אַנדער מין וועטשערע, מיט אַן אַנדער חז... נישט דאָס בין איך אויסן. זאָרגט, כ'לעבן, נישט, ר' אַלטער! אויב אייך איז נישט געראַטן פאַרן מיט אַ בחור אַ זכר, דערפאַר וועט אייך געראַטן, אַם-ירצה-השם, צונויפפירן עפעס אַן אַנדער מין שידוך. פאַלט נאָר ביי אייך נישט אַראָפּ. נישקשה, כ'לעבן! איך זע, איר טויגט, איר האָט געכאַפט דעם סטרי באַלד טאַקע, גאַר לומדיש. פאַרקערט, אדרבה, אַנגעהויבן אייער ניי געשעפט האָט איר גאַנץ גוט, ווי אַ לאַנד-שדכן טאַקע. אַי וואָס, דער בחור... נו, בע, כ'לעבן! דערפאַר אַבער, אַז איר וועט ערגעץ שוין אַנשמעקן אַ מויד, וועט עס שוין גיין ווי אַ מזמור. אַ בלינדע, אַ שטומע, אַ קרומע, גיי, טאַכטער, גיי מיט מזל אונ-טער דער חופה! דער דרוקער מאַנט געלט, די שקאַפע באַדאַרף עסן, די בתולה מיינע מוז חתונה האָבן, מיין ווייב איז געלעגן געוואָרן, למזל, מיט אַ יינגל, גיין-זשע, טאַכטער, גיי, רוק זיך אונטער דער חופה!...

— רוקט זיך נאָר, אין מחשבותן, ר' אַלטער, ווייטער אַביסל. אַ איר שוויצט, אַן עין-הרע, ווי אַ ביבער! שוויצט געזונטערהייט!

T

מילא בקיצור, ווי די מעשה איז, דערווייל איז שפול! — מאכט אלטער, ווי צו זיך אליין, מיט א קרעכץ, באטריבט, פאראומערט און גרויסע טראפן שווייס טרעטן אים ארויס אויפן פנים. ער הייבט אויף די אויגן, דערלאנגט אויף מיר א בליק, עפעס מיט אַזאַ רירנדיק קנייטשעלע, מיט אַזאַ רחמנות פנימל, ווי אַ זויגנדיק קינד קוקט אויף דער מאַמען, בשעת עס לעכצט נאָך דער ברוסט. אלטער נעבעך האָט געמיינט פרנסה, עס האָט אים געצויגן צו מאַכן מיט מיר עפעס אַ געשעפטל, וואָרום ווי ליגן עס צוויי יידן מיט בערד, אין מיטן העלן טאָג, גלאַט אַזוי אַן עסק? ! ווען צוויי יידן זאָלן, אַשטייגער, פאַרוואָרפן ווערן ערגעץ אין אַ העק אויף אַ וויספע, וואו חוץ זיי איז נישטאָ קיין לעבעדיק באַשעפעניש, איז גאַנץ זיכער, אַז איינער וועט מיט דער צייט מאַכן עפעס אַ קלייטל, דער אַנדערער — אויך עפעס אַ שטיקל געשעפט. ביידע צווישן זיך וועלן האַנדלען, איינער דעם אַנדערן באַרגן, געבן אין קאָ-מיסיע און איינער פונעם אַנדערן ציען דאָס שטיקל פרנסה. אלטער האָט באַלד טאַקע אַ פּרעג געטאָן: „וואָס געפינט זיך ביי מעלתו היינט עפעס אין ביידל?“ עס האָט אַזויפיל געהייסן ווי: מאַמע, טיטע! ... צעפאַקט איך, ר' מענדל, און אַרויס מיט דער סחורה!

אין ברירה! מען טאָר זיך נישט פּוילן. איך נעם אַפיר מיין פעקל סחורה, אלטער — זיין פעקל און נעמען זיך קנעלן, געשמאַק צום עסק. מיר סטע-כעווען, בייטן, איך גיב אלטערן אין חילוף אַריין בריהשע ביכלעך מיט קורצע שורהלעך און האַ, אַ, ווייגעשריגן! — וואָס איך וויל פון זיי פטור ווערן, ער איז אַבער אויך קיין נאָר נישט און וויל זיי אַפילו אין די הענט אַריין נישט נעמען.

— פּוילע סחורה! — זאָגט אלטער, פאַרקרימענדיק זיך. — שמאַכטעס פון עפעס פאַרשימלטע באַנק-קוועטשערס, אַרעמע בעלי-עבירות! ווייס איך וואָס זיי האָבן דאָרט עפעס אַנגעמאַכט! פאַר וועמען? קיינער פונעם עולם פאַרשטייט דאָרט נישט אפילו קיין וואָרט. עפעס טערקיש, משטיינס געזאַגט, לשון! ... איינמאָל שוין געטאָן אַ נאַרישקייט פירן מיט זיך אַזאַ לעגער-סחורה. פּע, כילעבן! גיט אַהער, ר, מענדעלע, עפעס רעכטס!

איך לייג אַרויף רומייל, איין מין נאָך דעם אַנדערן, מיין אלטער קווענקלט זיך אַלץ, ועצט-אויס חסרונות. צו איין מין אַבער באַקומט ער שטאַרק חשק און איז צו אים ווי צוגעזאָגט געוואָרן. ס'איז באמת געווען גאָר אַן אַנטיק. די בלעטלעך פון כל-א-מיני קאַלירן, און נישט פון איין גרויס. די אותיות

אביסל מטושטש פון אלערליי שריפט: רש"י, דימענט, פערל, פרקים, גרויס און קליין וועליש. דאָס אויסשטעלעכטס גאַר אַ וואונדער, שמאַלע פאַסיקלעך אַנגעדרוקט מיט קליינע אותיותלעך ביי די זייטן, אַ ברייטער פאַס מיט גרע- סערע שריפט אינעווייניק אין דער מיט, אונטן אַ בויך מיט פיצעלעך אותיות, אַנגעזעצט ווי מאָן, און צווישן די אַלע שטיקלעך ציען זיך אין דער לענג, אין דער ברייט סטעזשקעלעך, ווי ווייסע שמאַלע בענדלעך, די אַלע גוטע מעלות, וואָס יידן אין אונדזער ווינקל האָבן ליב. פאַרווענדטע בלעטלעך איז אין פיל שטעלן אויך געווען. דאָס איז דאָך ערשט די גאַנצע חריפות: אדרבא, לאַז אַ ייד ברעכן דעם קאַפּ, פאַלן אויף דעם שכל און געפינען, גלאַט אַזוי, פּראָסט, ווי עס געהער צו זיין, קאָן דאָך אפילו אַ גראַבער יונג אויך אַנטאַפּן... פון גרייזן לעדט מען שוין נישט, דאָס מוזן שוין דאָך זיין, און וועמען גייען זי אָן? אַ ייד האָט אַ קעפל און איז נישקשה נישט קראַנק זיך אַנצושטויסן, וואָס מען מיינט. נאָר אַ לשון, אַ לשון איז עס דאָרט געווען קונציק וואויל, גאָר נישט צום פאַר- שטיין! אַקוראַט אין דעם יידישן גוסט. „אַץ-קוצץ“ איז דאָך עפעס אויך גענוג גוט, האַרבלעך מחיה, נאָר אַץ-קוצץ-לשון שרייבן ביי אונדז היינט געוויינטלעך אויך פיל אַנדערע, מען קאָן פאַרט ווי-עס-איז איינבייסן, טרעפן וואָס זיי מיינען. מילא, וואָס-זשע איז דאָס אַזאַ חשיבות? וואָס-זשע לאָזן זיי מיך דאָ הערן? גוט, אמת גוט איז ביי יידן נאָר אַזוינס, וואָס ברעכט דעם מוח און איז אומ- מעגלעך צו פאַרשטיין. אַז מען פאַרשטייט עס נישט, מסתמא מוז דאָך דרינען עפעס שטעקן... נישט דאָס בין איך אויסן.

מיין אַלטער כאַפט דעם דאָזיקן מין סחורה מיט ביידע הענט און מען זעט, ווי עס קומט אים צו אַ שטיק געזונט. דערנאָך בייטן מיר תהינות אויף בבא-מעשיות, מענה-לשונס אויף טויזנט-און-אייך-נאַכט, שיר-המעלות אויף קמיעלעך; סטעכעווען אַ מאה זשיטאַמירער סליחות אויף בערשעטער טליח- קטנס, ווילנער קינות אויף שופרות, הנוכה-לעמפלעך אויף וואַלפציינדלעך, שבתדיקע מעשענע לייכטער אויף הבדלות און קינדערשע בליטשקענע יאָר- מעלקעלעך. ביידע צדדים האָבן דערווייל פונעם גאַנצן משא-ומתן קיין גראַסן אין די אויגן נישט געזען און געבליבן שטאַרק צופרידן, גלאַט פונעם האַנדל אַליין. מען האָט דאָך געטאָן, געהאַנדלט, געמאַכט געשעפטן, נישט געזעסן ליידיק. אַלטערס מרה-שחורה איז ווי אַ רויך פאַרשוואונדן געוואָרן, ס'איז אים געווען צו דערקענען אין דעם פנים, אַז יאַרמעלינעצער יאַריד מיט זיין פינצטער מזל איז אים פונעם זינען אַרויסגעגאַנגען. ער רעכנט עפעס שטילערהייט פאַר זיך אויף די פינגער, האַלטנדיק דאָס לינקע אויער אַנגעבויגן, גלייך ווי אין קאַפּ ביי אים חשבונט אַ בוכהאַלטער, צו וועלכן ער האַרכט זיך גוט צו, און, אַפנים, דער חשבון ווייזט אויף אַ פאַרדינסטל, אים-ירצה-השם, ווייל דאָס מויל שפאַלט

זיך אים אין דער גאַנצער ברייט און פון צווישן זיינע געדיכטע וואַנצעס בליצט אַרויס אַ זיס שמייכלע.

דערווייל איז געוואָרן מנחה-צייט. אַ געשמאַק ווינטעלע הייבט-אָן צו בלאָזן און אויפן הימל ווייזן זיך שטיקלעך וואַלקנס, אויף וועלכע מען האָט, ווי אויף טייערע געסט, שוין אַ לאַנגע צייט אַרויסגעקוקט. די ביימער הייבן פאַמעלעך אָן זיך צו שאַקלען, איינער צום אַנדערן איינגעבויגן דעם קאַפּ, און פירן צווישן זיך אַ שמועס אויף זייער לשון, נאַכדעם אַז זיי האָבן אַזוי לאַנג געשוויגן שטיל. דאָס ווינטעלע האָט אויפגעוועקט די שלאַפּנדיקע תבואה, אַלע זאַגען כאַפּן זיך אויף ווי יונגע קינדער מיט אַ קול און צעקושן זיך גאַר פריינטלעך. גאָטס באַשעפעניש רירט זיך אומעטום: אויפן פעלד, אין וואַלד און אין דער לופט. איינס נאָך דאָס אַנדערע טרעטן שפּילפייגלעך אַרויס, אויף צווייגלעך, ביימלעך, נידעריק און גאַנץ הויך, פּוצן זיך די פעדערלעך, אַ וויש מיט דעם שנעבעלע, אַ טרעסע, אַ שאַקל און הייבן אָן די זיסע זמירות צו זינגען, צו שווישטשען. באַבעטשקעס, רייך געקליידט אין אַטלעס, סאַמעט, מאַדע-אַנטיק מיט טייערע צירונג כאַפּן אַ טענצל, שוועבנדיק אין דער לופט, הייבן זיך, דרייען זיך און מאַכן חן. צוויי בושלעס, גוואַרדייצעס, מיט לאַנגע, רויטע פּיס שטייען אויפן גראַז, פאַררייסנדיק די קעפּ אין דער הייך און קוקן מיט גללות. עפעס אַ קונדעס, אַ פּויגל, שטיפּט, פליט פון איין בוים צום אַנדערן, מאַכט „קוקו, קוקו!“ ווי ער שפּילט זיך אין באַהעלטעניש. אים ענט-פערט אַפּ פון צווישן ווייץ און קאַרן אַן אַנדער מין פּויגל עפעס. „פּיק-בער-וויק, פּיק-בער-וויק!“ ווי גערעדט: אייביק וועסט-דו מיך דאָ נישט כאַפּן, כאַטש שייט מיר אַן זאַלץ אויפן עק, פאַקט זיך, ר' קרוב, ווייטער און אַוועק, אַוועק! ... נישט ווייט אין אַ וועלדעלע קנאַקט דער סאַלאַוויי, צעלאַזט זיך אויף זיין העלדזעלע, מאַכט זיסע שטייגער און שפּילט גאַר מחיה. איטלעכער, וואָס קאָן עפענען אַ מויל, האַלט דעם וועלט-באַרימטן חזן אונטער. זשאַבעס אפילו פון די טייכלעך ערגעץ טערעליקען, אפילו פליגן, בינען האָבן נישט געשוויגן און דער זשוק, דער שייגעץ, דער אַנכאַפּער, האָט פליענדיק אויך געזושעט. דאָס איז געווען אַזאַ קאַנצערט, וועלכן מען האָט געמעגט אויף בילעטן גיין הערן... די גאַנצע וועלט איז עפעס ווי לעבעדיק געוואָרן און האָט באַקומען אַ פּריילעך פנים. אַ פּרייד, אַ פאַרגעניגן צו הערן, צו זען, צו שמעקן די זיסע ריחות פון אַלע זייטן.

— ר' אַלטער, ס'איז גוט! ר' אַלטער, ס'איז שייך! עס ציט עפעס ביי דער נשמה, עס רעדט עפעס צום האַרצן! גאָטס וועלטל איז שייך, גאָטס וועלטל לעבט! עס ציט און גלוסט זיך אַריינזאָרפן זיך עפעס אַהין, מיט הענט און מיט פּיס...

— ר' מענדעלע, בע... ר' מענדעלע, עט... פע! — טוט אַלטער אויף מיר זיך אַ קרים. — שוין צייט בעסער מנחה דאוונען. פאַרגעסט בעסער נישט פון אייערע אַלע זאַכן, צו זאָגן „ענגו“...

איך פאַרבינד די זאַקן, גאַרטל-אַרום מיט אַ פאַסיק די קאַפּאַטע און הייב-אַן זאָגן „קטורת“ אויף אַ ביי-קול, גאַנץ לוסטיק, מיין אַלטער, זאָל לעבן, צעלאָזט זיך באַלד טאַקע נאָך מיר אויף דער גראַבער סטרונע, אויף דער געמבע, און מיר ביידע גיבן-אַפּ אַ שבת זיין ליבן נאַמען, בשעת אַלע קרייטעכצער און בלעטלעך אויף די פעלדער, אַלע חיות און עופות אין די וועלדער לויבן גאָט, זאָגן שירה. —

נאָך ביים אַנהייב „פיטום הקטורת“, אַז אַלטער איז אַרויס מיט דעם גאַנצן אַפטייקל קרייטעכצער און געווייצן: החלבנה — טייווליש-קויט, והלבונה — ווייערעך, הצפרון — אַ וואַרצל גלאַט ווי אַ נאַגל, אינגבער און שטענגלעך זאַפרען, האָט ער אַרויסדערטאַפט פון אונטער דער קעלניע דאָס באַלעגאַלישע טריף-געוויירץ, אַ קליין פעסעלע „מאַזניצע“ מיט סמאַלע. מיט דעם דאוונען איז ער פאַרטיק געוואָרן גיך, און בשעת איך האָב נאָך געהאַלטן אין דער מיט, האָט ער שוין געשמירט די רעדער.

— האַיעט נישט, ר' מענדעלע, מאַכט עס בקיצור, — טרייבט מיך אַלטער אונטער, — נעמט זיך איר דאָ צו אייער וואָגן און איך וועל דערוויל אַ גיי טאָן נאָך די פערדלעך, צייט צו פאַרן. ביז נאַכט קאַנען מיר גאַנץ ווייטלעך איינפאַרן. אַלטער גייט באַלד טאַקע אַוועק און איך נעם מיך צו דעם וואָגן, טאָן אים זיין רעכט. איך אייל מיך נישט, שמיר די רעדער באַלעבאַטיש, איך קאַרג נישט קיין טריף-געוויירץ, באַטראַכט מיר די אַקסן, איטלעכס פיצעלע באַזונדער. דאָס האָט געדויערט אַ היפשע צייט — און מיין אַלטער קומט נישט. די פערדלעך האָבן געמוזט פאַרגיין ווייטלעך אַביסל אין וואַלד און זיך גוט אונטערגע-פאַשעט. אַזוי דענק איך מיר און טו אַ קוק אויף דער זון, וואָס האַלט נאַענט ביים אונטערגיין, איך שטיי מיר אַזוי אַוועק ווייטער אַ היפשע צייט. די זון האָט זיך שוין געזעצט. אירע לעצטע שטראַלן קריכן ביסלעכווייז אַראָפּ פון די ביימער, אויף וועלכע זיי האָבן ערשט אַזוי פריילעך-לויכטנדיק זיך גע-שפילט, זאָגן דעם וואַלד: אַ גוטע נאַכט! ...!

עס באַפאַלט מיך פעפּס אַ מורא. אפשר איז אַלטערן ניט גוט געוואָרן? אַ קאַטאַוועס נאָך אַזויפיל שווייס, נאָך אַזאַ לאַנגן טאַג פאַסטן! אפשר איז ער דאָרט ערגעץ חלשות געבליבן, אַדער אפשר איז אים דאָרט עמעצער באַפאַלן? ס'איז דאָך אַ וואַלד, אַ פאַרלעגן אַרט, אין דער זייט וועג! מען טאָר אַזוי די זאך נישט לאָזן, מען מוז גיין זען.

איך מאַך מיר האַרץ און גיי אין וואַלד אַריין. איך גיי און זוך, אַן עבירה

אָבער די מי. אַלטער און די פּערד זענען אַזוי ווי אין וואַסער אַריינגעפּאַלן. איך בין שוין פאַרגאַנגען טיפלעך און קום לסוף צו עפּעס אַ לאַנגן, שמאַלן טאַל, וואָס האַקט פאַר מיר איבער דעם וואַלד אין צוויי טייל. דער טאַל איז באַ- וואַקסן מיט טשערעט און מיני ביימלעך שטעכעדיקע ווי דערנער, און צייט זיך מיט איין זייט צום שליאַך, מיט דער אַנדערער ערגעץ אַנדערש, העט-ווייט צו אַלדי שוואַרץ יאָר. דער וואַלד שטייט און שלאַפט, איבערגעדעקט פון אויבן עפּעס מיט אַ טונקעלן פאַרהאַנג. אַרום און אַרום איז שטיל. נאָר צייטנווייז הערט מען, ווי צוויי הויכגעוויקסיקע ביימלעך, נאָענטע שכנים, שושקען זיך מיט אַראַפּגעלאָזענע קעפּ צווישן זיך, איינער דעם אַנדערן אַ קיצל געבנדיק הינטערוויילעכס מיט די צווייגן; אַדער ווי אַ פאַר בלעטלעך ערגעץ פּלאַטערן, באַרירן זיך, גלייך ווי עס גרימט זיי עפּעס און לאָזט זיי נישט רוען. דאָס רעדט דער וואַלד פון שלאַף. דאָס חלומט זיך אים נעכטיקער טאָג מיט אַלע לייד און פּרייד אין אים. דער שאַרף פון די דאַרע ריטלעך דאַרט — דאָס קומען אים צו חלום ביימער נעבעך, וועלכע מען האָט פאַר דער צייט אויסגעהאַקט. דער קלאַפּ ביים אַראַפּפּאַלן עפּעס פון דער הייך — דאָס באַטייט אַ נעסט מיט יונגע אומשולדיקע פייגעלעך, וואָס דער שפּאַרבער, דער זשוליק, האָט פּלוצים צעשטערט, און דאָס טאַקע פּלאַטערן די בלעטלעך דאַרט אויף דער טויטער מוטער מיט אירע דערהרגעטע קינדער, וואָס קומען אַצינד אים צו חלום... עפּעס אַ גאַנצער וואַלקן מרה-שחורה רוקט זיך אָן אויף דעם וואַלד און אויך אויף דער נשמה מיינער. דער כוח-המדמה, דער פּאַקוסניק, דער וועלט-באַרימ-טער ליגנער, מעקלערט-אויס מיט שווינדל עפּעס אַ מין שותפות-געשעפטל, אַ קאַמיסיע צווישן מיר און דעם טאַל, וועלכן איך שטיי און קוק אָן. איך באַקום פון אים אַ טראַנספּאַרט משונה שרעקלעכע בילדער, און פון מיין קאַפּ-פּאַבריק גייען די אייגענע סחורה, איבערגעמאַכט אויף אַן אַנדער שטייגער, מיט נאָך פיל ווילדע זאַכן, אַהין צוריק. אין איין טראַנספּאַרט קומט מיר פון דאַרטן אַן אַ מת, אַ דערהרגטער אַלטער יקנה"י, און ביינער פון אונדזערע פּערד, צוויי פּגירות. ביי מיר אין קאַפּ ווערט עס קונציק אויסגעאַרבעט מיט טויזנטער פאַרפּונגען, און באַלד טאַקע, גיך, פלינק טראַנספּאַרטירט צוריק מיט אַ גולן אַ רויטן, אַ געזונטן און אַ וואַלף מיט אַ קאַרק און שרעקלעכע ציין אַ צוגאַב דערצו. —

און ווי איך האַלט שוין אויף אַראַפּצוגיין אין דעם טאַל, שטעלט מיך פּלוצים אָפּ אַ געדאַנק אַזוי: די ביידלעך שטייען דאַרט אויפן פעלד הפּקר, פּונעם גאַנצן ביסל פאַרמעגן אונדזערס קאָן חלילה נישט בלייבן קיין זכר. עס וואַלט נישט געשאַדט פּריער אַ קוק צו טאָן. גאָר זייער מעגלעך אפּשר, אַז אַלטער האָט שוין לאַנג זיך צוריקגעקערט מיט די פּערד און באַאומרויאַקט

זיך אצינד וועגן מיר. דער דאזיקער געדאנק לייגט זיך מיר אויפן מוח און ווערט ביי מיר עפעס שטארקער. די האפענונג ווערט אלץ גרעסער, גרעסער אזוי, ביז זי צערייסט די געדיכטע וואלקנס מרה-שחורה און עס לייטערט מיר זיך אביסל אויס אויפן הארצן.

איך לאז מיך גיין געשווינד צוריק.

II

גאט האט געהאלפן, איך בין געקומען בשלום און נישט אויסגעבראכן קיין פוס ביי אים לעכט מאל פאלן אויפן וועג, אין איילעניש אנהאלגנדיק זיך אין א בוים. דאס אויפשטיין א געפאלענעם אין וואלד איז חלילה נישט מיאוס אזוי ווי אין שטאט, וואו מענטשן שטייען און לאכן. דעריבער פלעג איך אים לעכט מאל מיך גאנץ פיין אויפהייבן פון דער ערד מיט גרויס הנאה, און געלויבט גאט, וואס כאטש מיט חסד, און אז דער חסד פון גאט איז יא אזוי גרויס מיט מיר, האב איך שוין געהאט דאס רעכט צו טראכטן, מסתמא וועל איך קומענדיק אויך זוכה זיין צו טרעפן מיין אלטערן מיט די פערד. נאר אזויפיל גנאד פון זיין ליבן נאמען האב איך נישט פארדינט.

אלטער איז נישטא!

איך בלייב שטיין ווי אפגעברייט. זייער נישט גוט אויפן הארצן! גאט ווייסט, וואס מיט אלטערן איז געשען, וואו זיין געביין איז אהינגעקומען. דא האט דאס פינצטערע מזל זיינס זיך טאקע געמיט. אזוי גלאט איז די זאך זיכער נישט. היינט איז אויך די שאלה מיט מיר, וואס טוט מען? וואס קען פון מיר ווערן? דער חשבון מיינער איז געווען: אפזעצן אין גלופסק מיינע זאכענישן, אנטעמען דארט ווי מעגלעך מער קינות אויף צו באטיילן די אלע שטעטלעך ארום און ארום, ווי דער שטייגער מיינער איז תמיד. ס'איז שוין די "דריי וואכן". די צייט איז קורץ, א שעה טאג מען נישט פארלירן. באם חלילה איך פארהאיע מיך דא אין וועג, בלייבן יידן אין די שטעטלעך און קינות. א קאטאוועס עפעס, יידן און קינות!... איך קען מיר פארשטעלן דעם גוטן תשעה-באב: יידן האבן זיך שוין אפגעפארטיקט מיט די מילכיקע לאקשן, אריינגעלייגט אין בויד דאס הארטע איי איינגעטונקט אין אש, זיצן שוין ברוגז, אונגעלאדן אויף דער ערד נאר אין זאקן מיט אויסגעטרעטענע פיאטעס, פליי בייסן, קונדייסים האלטן די בערעלעך גרייט צום ווארפן, מען ווארט נאר הערן אן אנהויב, עפעס א גוט ווארט, און פלוצים — נישטא קיין קינות. מענדעלע איז צו אלדי שווארצע יאר פארפאלן געווארן, נישט געבראכט קיין קינות!... צען יידן אויף איין קינה. ס'איז א שטופעניש, א קוועטשעניש, א פארמישעניש מיט די פליי, א פארפלאנטעניש מיט די האר: בערד, פאות פול אונגעזעצט

מיט בערלעך. עס גיט-זיך נאך אייער, לאקשן, וואס קריכן פונעם האלדז, איינעם דעם אנדערן אונטער דער נאז... פון די ווייבער איז די יסורים נאך נישט אזוי גרויס, זיי נעמען וואס ס'איז, אבי געדרוקטס, א תחינה, א בענ-טשערל, די דינים פונעם טרייבערן, א הגדה — אלץ איינס! — וואס מאכט עס אויס? — וויינען, יאמערן איבער דעם הויך אויף א קול. און וואס באדארף מען דען מער ווי פארגיסן טרערן?

אוי, א מיאוסע לאגע. נישט פריילעך ארום און ארום, ביטער אויפן הארצן... נישט דאס בין איך אויסן.

אפהענטיק פונדעסטוועגן טאר מען נישט זיין. מען מוז עפעס טאן, נישט זיצן מיט פארלייגטע הענט. מען מוז ווייטער טאקע גיין זוכן. איך טו א קוק אויף די שטערן און דערמאן מיך, שוין צייט אָנצובייסן. איך נעם מיך צום רענצעלע, שמועס איבער, פאר צרות, מיט דעם פלעשל בראַנפן, בול-בול-בול גלייך אין מויל אַרײַן, כאַפּ אין איילעניש עטוואַס פאַרבייסן, טאַקע נאָר פון יוצא וועגן, געזעגן מיך מיט דעם פלעשל, נאָך אַ מאָל בול-בול-בול און לאַז מיך גיין אלץ טאַקע געשווינד.

איך בין ווידער אין וואַלד, ווידער לעבן טאַל און באַלד טאַקע בין איך שוין אין דעם טאַל. נאָר לאַמיד נישט זאָגן קיין ליגן, איך בין דאַרט נישט אַליין, אויפן האַרצן איז מיר אויך נישט אזוי שלעכט ווי פריער. איך גיי אין-צווייען, שמועס מיר מכוה מיין איצטיקן עסק און גאַנץ נישקשהדיק, גאָר נישט אומעטיק! — אַפּנים, בשעת נעמענדיק זיך אין איילעניש צום פלעשל נאָך אזוי פיל פּיין און יסורים, האָב איך איבערגעכאַפט די מאַס, אַן איבעריקן זופּ געטאַן אויפן ניכטערן מאַגן און געגעסן האָב איך כמעט גאַרנישט, ס'איז מיר אין האַלדז נישט געקראַכן, מיך געוואַרגן מיט דעם ביסן. דער דאַזיקער איבעריקער זופּ איז מיר בייגעשטאַנען אין די נויטן ווי אַ טאַטע. ער האָט מיר אונטערגעגעבן מוט און מיך שטאַרק באַרעדעוודיק געמאַכט אויף מיין שפאַציר, נישט היינט געדאַכט. אזוי איז שוין דער שטייגער מיינער תמיד, פון אַן איבעריקן לעק משקה פורים אַדער שמחת-תורה אַמאַל שיט זיך פון מיר רייד ווי פון אַ לעכערדיקן זאַק. איך רעד צו דער וואַנט און שמייכל מיר דערביי זייער זיס. בין גוט און ווייך, כאַטש צוצולייגן מיך צו אַ געשוויר. דענסטמאַל צעצייט זיך מיין גוף ווייטלעך, עפעס איז ער גרינג, שיטער ווי לעמעשקע. עס באַמבלען זיך אַרום אים פון אַלע זייטן עפעס חלקימלעך מענ-דעלע, נישט רעכט צו פילן וואו איז דאָס וויכטיקסטע, מיטלסטע פינטעלע, ביי וואָס אָנצונעמען. עס ווערט דענסטמאַל פון מיר, דאַכט זיך, גאָר צוויי מענדעלעך. איינער קריכט קיין יעהופּעץ, דער אַנדערער קיין בויבעריק, די בשותפותע פּיס ווערן משוגע, נישט צו וויסן וועמען צו פאַלגן, איינער פרעגט,

דער אנדערער ענטפערט. די רייד מיינע קומען מיר, ווי פון דער זייט אַ ווידער-קול, צוריק טאקע אין מיינע אויערן אַריין, עפעס גאַר ניט מיין שטימע, אַ קול ווי פון אַ פוסטער פאַס. דעם קאַפּ אינגאַנצן פונדעסטוועגן פאַרליר איך נישט, עפעס בלייבט מיר נאָך איבער אַ שטיקל זכר ווי אין חלום.

— גוטן אַוונט! — וויטע איך מיך מיט אַ פאַרבייג. — וואוהין גייט עס מען ביינאַכט דאָ? — עט... טיפּשים, פּערדישע קעפּ! — ענטפּערט צוריק אַ מענ-דעלע מיט אַ גוט, זיס שמייכלע. — זיי צו ווערן פאַרפאַלן זיך פאַרגלוסט זיי. אַ געלעכטער, כ'לעבן! — אַ גרוב, ר' מענדעלע, היט אייך די ביינער, — יא, ווי איך בין אַ ייד, אַ גרוב! איך געפאַלן בין שוין אפילו, דאָס צוואַנציקסטע, דאַכט זיך, מאַל. — שטייט-זשע, זייט מוחל, אויף! נישט קיין דרך-ארץ עפעס זיך צעלייגן אַזוי. — אַ שיינעם דאַנק, ר' קרוב. איך מיט דער בייטש טאַפּ ווייטער שוין... אַ געלעכטער, כ'לעבן, ביימלעך גייען! געזונטערהייט!... קומט בקאַמפּאַניע, פּע, דראַפּעט נישט!... אי, ווייטער אַ דראַפּ! פּע, פּע, אויגן אַרויסגענומען שיר מיר, טפו! — שפייט, ר' מענדעלע, אויף זיי! זיי באַלד פטור ווערט מען זיי, אויף אַ סטעזשקעלע אַרויף דאָ גייט, זייט מוחל, אויפן פרייען פעלד. — גוט, בין שוין דאָ! אי, אַ לבנה, אַ באַקדייזשע, אַ שיינע אַדעסער לבנה! אַ נאָז מיט אויגן!... שאַ, מקדש זיין די לבנה! שלום עליכם? — עליכם שלום! — שלום עליכם? — עליכם שלום! אַזוי ווי איך אַקעגן דיר שפּרינג און אַנרירן דיך נישט קען איך... שפּרינגט-זשע, פעטער! — האַץ, האַץ, האַץ! אַזוי מיך אַנרירן זאָלן מיינע שונאים נישט... וואָס זיי צו אונדז האַבן וואָס? — צעכליפּע איך מיך פּלוצים. — וואָס איך שולדיק, אַז איך לעב און וויל עסן איך? נאָ, אַ לייב, משטיינס-געזאַגט, אַ שפענדל! שטענדיק קרענק! ווייטיקן... אויך געהאַט אַ מאַמע, מיך געגלעט, געקושט האָט זי... וויי מיר, איך בין אַ יתום, אַ יתום! — צעוויין איך מיך נאָך שטאַרקער. — שאַ, שאַ! — ענטפּערט זיך צוריק מיט אַ טרייסט. — וואָס קאָן מען טאָן? זוי שעמט זיך עס נישט אַן אַלטער ייד מיט אַ באַרד, אַ באַ-וויבטער, אַ מטופּל מיט קינדער צו וויינען אינדרויסן פאַר דער לבנה! שאַ, נישט קיין דרך-ארץ, כ'לעבן! שאַ, דער רוח וועט אייך נישט בעמען, נישט קשה, היט זיך בעסער, אַט איז אַ פּלויט. — יא, ווי איך בין אַ ייד, טאַקע אַ פּלויט. שוין אַ גוטן זעץ געטאַן מיך אפילו. וואָס טוט מען? — מען נעמט און קריכט אַריבער. אַט אַזוי, אַזוי. — אַ שיינעם דאַנק: איך שטיי שוין מיט ביידע פיס אין גאַרטן. — ברוך הבא, מחותן! זייט זיך מטריח ווייטער. — האָט קיין צרות נישט, איך גיי, וואָס פאַר אַ גערעטעניש! באַב, אַרבעט, אַב-געזעצט, אוגערקעס גאַר אַן אַ צאַל! — מאַכט ברכה, פעטער, לאַזט זיך נישט בעטן. — ישר כוח! אוגערקעס גאַר אַ דערקוויקעניש! געשמאַק, מחיה!...

האָ, אַ קלאַפּ! וואָס באַטייט דער קלאַפּ? פון וואָנען דער קלאַפּ?
 דער קלאַפּ איז געווען פון אַ געזונטן ערל, וואָס האָט הינטן־אַרום מיך
 געטאָן אַ כאַפּ און מיר גוט געגעבן אַנצוהערעניש, אַז איז אַ פּרעמדן גאַרטן
 איז נישט שיין צו קריכן. דער קלאַפּ האָט באַטייט, אַז פּרעמדע אוגערקעס
 נעמען ביינאָכט טאָר מען נישט. פון די קלעפּ, און מעגלעך אפּשר אויך טאַקע
 פון די פּרישע אוגערקעס, האָב איך כמעט אינגאַנצן מיך אויסגעניכטערט. איך
 בין געשטאַנען אַ וויילע פאַרדולט, ווי אויפּכאַפּנדיק זיך פון שלאָף. דאָס ערשטע
 וואָרט מיינס, עס פאַרשטייט זיך, איז געווען: געוואַלד!... באַלד דערויף בין
 איך מיך מישב, לאַמיר קלאַמפּערשט מאַכן זיך נישט וויסנדיק און גיב אַ פּרעג
 דעם ערל מיט גוטן, אויף זייער גראַב לשון: „צי ני באַטשילי, טשויעש,
 טוטעטשקי זשידקאָ איס קינאַמי? קאַזשינאַ טשילאַוויטשע!“ — דער ערל
 אָבער טוט זיך זאָך, וויל נישט הערן, שלעפּט מיך ביים אַרבל, דערלאַנגט מיר
 אַמאַל אויך אַ שטופּ פון הינטן אין איין קול: קום, קום! עס העלפט נישט,
 איך גיי, מען קאָן קיין חזיר נישט זיין, און מיר קומען אַזוי צו ביידע עפעס
 לעבן אַ שטוב, ביי וועלכער עס שטייט אַ געשפּאַנט בריטשעקעלע מיט פיר גוטע
 פּערה, און עס לייכט פון די פענצטער...

ביים אַריינקומען אין שטוב טוט דער ערל מיך אַ שטופּ פאַראויס און
 אַליין שטעלט ער זיך נעבן דער טיר אַן אַ היטל. אין ברירה, איך נעם אויך
 אַראָפּ דאָס היטל, קראַץ מיר אין קאַפּ און קוק ווי אַ נעכטיקער.
 ביי אַ טיש זיצט אַ שרייבערל און שרייבט, סקריפענדיק מיט דער פּען,
 וואָס בעט זיך איטלעכע דגע אין טינטערל אַריין, אַפּצונעצן אַביסל דאָס
 מיילכען אירס, נאָכדעם ווי זי ברעכט מיאוס אַן אויפן פאַפּיר. דאָס שרייבערל
 האָט מיט איר דאָס לויפעניש, קרימט זיך און זידלט זי ביי איטלעכן טונק,
 מען זעט, ביידע פייניקן זיך נעבעך, ביידע זענען נישט צופרידן: זי מיט זיין
 שווערער האַנט, מיט זיינע מיאוסע גרייזן, און ער — מיט אירע חלשותדיקע
 קלעקן. ער — איר אַ קוועטש, און זי — אים אַ קלעק... אין מיטן שטוב שטייט
 אַ רויטער קאַלנער מיט מעשענע קנעפּ, עפעס אַ מין מענטש מיט אַ בויך און
 אַן אַנגעבלאַזן פנים. גלאַנצט מיט די קליינע אויגן און בשעת עס פאַרוואַרפט
 זיך אים דאָס שוואַרצאַפּעלע, קוקט אַרויס דאָס ווייסלעכע פון אויג פאַרלאַפּן
 מיט בלוט. ער דרייט די לאַנגע וואַנצעס און רעדט אויפן גוידער, בייזערנדיק
 זיך, צו צוויי פאַרשוניען מיט אַנגעבויענע קעפּ אין דער זייט פון דער טיר,
 איינער אַ הויכער מיט אַ געזונטן קאַרק, אונטערגעגאַלט דער האַלדז, און אַ
 זילבערן רייפעלע אין לעפל פונעם לינקן אויער, דער אַנדערער אַ דאַרער מיט
 אַ שפיצאַסט בערדל, אויפן האַרצן אַ בלעך, האַלט אַ לאַנגן שטעקן מיט ביידע
 הענט, בלינצלט מיט די אייגעלעך און בוקט זיך איטלעכע רגע. דער רויטער

קאלנער בייזערט זיך אויפן ערשטן פון די צוויי פארשויענען, שרייט: אין קייטן! קיין סיביר אזא סטארקסטע!... און אויפן צווייטן: פאסן וועל איך פון דיר שינדן, דו, סאָסטקע, אזוינער און אזוינער, אין דיין מאַמען! — איך בין טויט מיט אַלע מיינע אברים. עס וואָרפט מיט מיר ווי אין אַ קדחת. עס רוישט מיר אין קאַפּ, קלינגט אין די אויערן. איך הער נישט און זע נישט, וואָס אַרום מיר טוט זיך. איך האָב נישט רעכט געהערט אפילו די טענות פון מיין ערל, בשעת קלאַנגנדיק זיך אויף מיר. נאָר אַז דער רויטער קאלנער האָט אַ היק געטאַן אויף מיר מיט דעם האַרבן וואָרט אויף יוונת, האָב איך מיך באַלד אויפגעכאַפט און שוין גוט געהערט. פאַר די אויגן מיינע שוועבט אַ קולאַק און עס הערן זיך שרעקלעכע ווערטער: גנב, קאַנטראַך באַנדשטיק. טרפה־סחורה, בייטל־שניידער, קייטן, טורמע, קנוטעס, סיביר!... ער זוכט זיך פלוצים צו מיינע פאות און נאָכקרימענדיק מיך שטאַרק אין כעס, כאַפט ער אין אימפעט פונעם טיש אַ שער און שערט מיר אַפּ אינגאַנצן איין פאה! — איך באַוואַש מיך מיט טרערן, זעענדיק אויף דער ערד מיין פאה, מיין גרוי־אַלטע פאה, וואָס איז געוואָקסן מיט מיר פון קינדווייז־אויף ביז אין מיינע אַלטע יאָרן; וואָס האָט איבערגעהאַט מיט מיר פרייד און לייד גענוג אין מיין לעבן. די מאַמע האָט זי אין דער יוגנט געגלעט, געצוואָגן, גאָר נישט געקענט זאָט אַנקוקן זיך אויף די שוואַרצע, שיינע גרייזעלעך אירע. זי איז געווען אַ צירונג מיין פנים אין מיינע גוטע טעג, ווען איך בין געווען פריש און שטאַרק. זי איז פרי פאַר דער צייט גרוי געוואָרן פאַר צרות נעבעך, און איר גרויקייט האָט מיר חלילה נישט געמאַכט קיין בושע. ביידע האָבן מיר זיך פרי געעלטערט פאַר פורעניות, נויט, עלנט, גריזאַטע, אומזיסטע פיינטשאַפט און רדיפות אין דער וועלט. וועמען, חלילה, האָט זי געשאַדט? וועמען, חלילה, האָבן מיינע גרויע האַר עפעס שלעכטס געטאַן? — עס וויינט אין מיר דאָס האַרץ, שרייט געוואַלד שטיל, נישט אַרויסצוברענגען אויף די ליפן קיין וואָרט. איך קוק שווייגנדיק ווי אַ שעפעלע ביים באַשוירן עס, און פון די אויגן קאַפּ, טרערן ווי די באַב... מיין הויל געבליבענע באַק האָט מיר שטאַרק גע־פלאַמט, דאָס פנים האָט געמוזט מיר זיך פאַרענדערן אַ שרעק, עס האָט געמוזט זיין אַ רחמנות מיך אַנצוקוקן דענסטמאַל, ווייל באַלד דערויף האָט דעם רויטן קאלנער עפעס ווי אַפגענומען דאָס לשון, שוין גערעט מיט גוטן, אַרויפלייגנדיק ביידע הענט מיר אויף די אַקסלען. אונטער דעם מעשענעם קנעפל, אַפנים, האָט זיך געריט אַ מענטשלעך האַרץ. מיינע גרויע האַר און מיין גאַנץ אויסזען האָבן אים באַוויזן מיין אַרנטלעכקייט, און ווי איבערבעטנדיק מיך, פאַלט ער מיט אַ בייזער אַן אויף מיין ערל, וואָס פאַר עפעס אַן אויגעריקע שלעפט ער אַן אַלטן מענטשן נעבעך, טוט אַ היק און טרייבט אים אַרויס. ער אליין נעמט דאָס

היטל, דרייט זיך אביסל ארום, זאגנדיק דעם, יענעם א וואָרט, גייט דערנאָך אַרויס און באַלד הערט זיך, ווי דאָס בריטשקעלע פאַרט אוועק. די אַלע מענטשן אין שטוב ווערן לעבעדיק. דאָס שרייבערל טוט אַ וואָרף די פען, אַפשיקנדיק זי צו אַלדי רוחות. דער סטאַראַסטע און דער סאַטסקע גלייכן זיך אויס, אויפהייבנדיק די קעפּ, איטלעכער גיט אַ מאַך מיט דער האַנט צו דער גאַס-צו און די אויגן זייערע רעדן: 'יברכך! פאַר געזונטערהייט און לאַז מען דיך נישט אַנקוקן!... דער סטאַראַסטע כאַפט דעם אַטעם, פאַרט אַריין מיט אַלע פינף פינגער צו זיך אין די האַר פונעם קאַפּ, טוט אים אַ גוטן שאַקל און מאַכט דערביי: נו, אַ סטאַנאַוואַי!...

די גויים האָבן מיך געראַטן, נאָכדעם אַז איך האָב זיי דערציילט וועגן מיין אומגליק, צו גיין צו דער קרעטשמע ביים דאָרף, נישט ווייט פון דאַנען. דאָרט באַדאַרף זיין אַצינד אַן עולם מענטשן, צוריקפאַרנדיק פונעם מאַרק-טאַג: מעגלעך ביי זיי וועל איך עפעס מיך דערגיין. איך הייב־אויף מיין פאה, באַהאַלט זי אין קעשענע, בינד אונטער די באַק מיט אַ פאַטשייליך, זאָג אַ גוטע נאָכט און גיי אוועק.

ט

די קרעטשמע איז געווען באַלאַגערט אינדרויסן מיט פורלעך און וועגעלעך אַלערליי. אַ טייל ליידיקע נאָר מיט אַ ביסל שטרוי, אַ טייל פאַרנומענע מיט מיני זאָכן און חפצים, סיי נישט קיין פאַרקויפטע, סיי געקויפטע דאָרט אויפן מאַרק. אויף איין פורל ליגט אין אַ זאַק אַ חזיר, אַרויסגעשטעקט פון אַ לאַך זיין שיין פיסקל און מאַכט לעכער אין קאַפּ, שרייענדיק משונה אויף אַ גרילצנ-דיק קול. הינטער אַ וואַגן, אַנגעלייגט מיט נייע לאַפטיעס, מיט נייע ליימענע טעפּ, טעפלעך און מאַקערטעס, שטייט צוגעבונדן אַ רויט־געפלעקטע קו מיט איין האַרן און רייסט זיך מיט אַלע כוחות זיך צו באַפרייען, גיכער קומען צו אירע אַלטע חברטעס אין שטאַל מיט דער בשורה: נישקשה, מען איז אירער נאָך נישט פטור געוואָרן, געלויבט דער שוור־הבר, מען זעט זיך געזונט!... אַ פאַר גרויע, ברייט־בייביקע, פיינע אַקסן שטייען געשפאַנט אין דעם יאָך, מאַכן אַזוי ערנסט מיט דעם מויל און מעלה־גרהן געשמאַק, קיין מינוט חלילה נישט מפסיק צו זיין, גלייך ווי זיי זענען פאַרטיפט אין אַ וויכטיקער זאַך און טוען מיט זייערע אַקסענע קעפּ אויף עפעס אַ גרויסן שכל. דעם אַרענדאַרט ציג שטייט דערווייל אויפן וואַגן, שטעקט הינטערוויילעכס אַריין דעם קאַפּ אין אַ זעקעלע דאָרט, נעמט באַלד אים אַרויס מיט אַ פול מויל, פירקעט, דרייענדיק

דאָס עקל, קייט, מאַכט מיט די באַקן, טרעסעט דאָס בערדל גיך, געשווינד, אַרומקוקנדיק זיך אין אַלע זייטן, אָן אַלטער, אויסגעדאַרטער דאַרפס־הונט. לעבט אויף דער עלטער פון קצבה, אָן אַ שטעלע, מיט אַ הינקענדיק פיסל און אַ קאַלטן באַמבלענדיק זיך אים אויפן עק, שאַרט־זיך־צו נאַענט צום וואַגן, קוקט מיט דרך־אָרץ, קומט דערנאָך צו נעענטער אויף עטלעכע טריט, שמעקט, זוכט מיט דער נאָז, דערטאַפט עפעס אַ טרוקן, אָפגעלעקט ביינדל, לויפט מיט דער מציאה אָפ אַביסל ווייטער, שטרעקט זיך אויס אויף דער ערד און נעמט זיך קנאַקן דעם ביין, האַלטנדיק דערביי דעם קאַפּ אין דער זייט אויף די פאַדערשטע לאַפעס. — דאָס פערדל דאַרט אין יענעם וואַגן, נמאס ווערנדיק אים אַ לאַנגע צייט צו שטיין אויף איין אָרט, גאַרנישט צו טאָן, נאָר דרעמלעך, מאַכן מיט דער מאַרדע און שאַקלען די אויערן, איז זיך מיט אַפצושטעקן אַ ווייזט אַ פאַר איינגעשאַנטע אַקסלעך, וואָס טוען זיך וואויל איבער אַ זעקל פאַלאַווע, און זיין זייער אורח אויף וועטשערע. נאָר ביים גיין פאַרהאַקט זיך די אַקס פון זיין וואַגן אין אַ רעדל פון אַן אַנדער פּורל, שיער אומצואוואַרפן עס. יענע פערדל דאַרט, אַרויסשפרינגענדיק פון די האַלאַבליעס, טרעט־אָן אַן אַנדער פערד אויפן פוס, עס טוט אַ הירושע און שטעלט זיך דיבאַם. די ציג דערשרעקט זיך, טוט גיכער אַ שפרונג און טרעט אַן דעם דאַרפס־הונט אויפן וויידל. ער שפּרינגט דערשראַקן אַוועק אויף דריי פיס, היילנדיק אויף אַ קוויטש מיט אַ צענגאַרנדיקן שלשלת.

מיט גרויס מי שלאַג איך מיך דורך צווישן די אַלע פּורלעך, גוט צו קוקנדיק זיך, טאַמער איז דאָ דאָס, וואָס איך זוך, און לאָז מיך אַריינגיין אין קרעטשמע.

דאָס אַלצדינג, וואָס אינווייניק אין קרעטשמע טוט זיך, דערפיל איך ביסלעכווייז, איינס נאָך דאָס אַנדערע כסדר, נישט אויף איין מאָל. דעם ערשטן כבוד דאַרט האָט מיין נאָז. באַלד ביים אַריינקומען, נאָך אויף דער שוועל, טוט מיר אַ זעץ אַ שאַרף ביטערער צאַפּנשטיקנדיקער ריח פון בראַנפן, מאַכ־כאַרקע און מענטשנשווייס אינאיינעם, אָן די נאָז ניסט־אַפּ איר „מה־טובו“ פון אַזאַ ברוך־הבא מיט אַ הילך, צעגיסנדיק זיך אין שטייגער, גייען צום סמיק די אויערן. אַ רעש, אַ געפילדעך פון אויסגעמישטע אינאיינעם דינע, גראַבע, הייזערקע, צערפעטע און כריפּנדיקע קולות קייקלען זיך אַריין אין זיי מיט אַ גרילצן, נאָר טויב צו ווערן. אָן די נאָז מיט די אויערן האָבן שוין זייערס אָפגענומען, געהאַט זייער ערלעך אויסקומעניש, זענען שטאַרק אין דער אַרבעט נעבעך די אויגן, נאָכדעם ווי זיי בלאַנקען זיך פריער אַרום אין דער טונקלניש צווישן אַ געדיכטן עולם מענטשן, צונויפגעשמאַלצן אינאיינעם, נישט צו האָבן אַ פיצל סימן פון עפעס אַ זאַך, דערזעען זיי פון דערווייטנס אויף אַ לאַנגן היל־

צערנעם טיש אַ חלבדיק ליכטל אין אַ ליימען לייכטערל, וואָס ברענט מיט אַ רויטן־שטעכנדיקן פלאַם, אַרומגערינגלט מיט געל־גריין־בלוי־גרויע רעדער ווי רעגנבויגנס פון דער הייסער פאַרע און זיילן רויך, וואָס שלעפן זיך איבער דער שטוב אַרום. ערשט דערנאָך הויבן אַן אַרויסצושווימען פונעם טונקלען טומאַן כסדר: נעז, בערד, בערלעך טשוּפּרינעס, גאַנצע פּנימער און צורות פון מאַנסבילן און נקבות. עס שווימען אַרויס רעדלעך מענטשן, אַ טייל האַלטן זיך אויף די פּיס, ערשט נאָכן פּערטן, פּינפטן טרונק בראַנפן. אין דער זייט האַלדזן זיך צוויי שיכורימעלעך, זידלען זיך פאַר גרויס ליבשאַפט מיט מיאוסע ווערטער. לעבן זיי שטייט אַ פּלוגיטע באַרוועס אין אַ קורץ קליידל מיט אַ געשטיקט העמד אויסגעשניטן ווייט און האַט הנאה, פאַטשט איינעם, דעם אַנדערן אויפן רוקן מיט גוטן, מאַכנדיק דערביי: גענוג, אַהיים, אַהיים! דאָס שיכורע פאַר־פאַלק אַבער שמעלצן זיך נאָך מער פאַר ליבשאַפט, נעמען זיך שטייפער אַרום און פאַלן. ווידער אַ טייל זיצן אויף לאַנגע בענק לעבן פּלעשלעך משקה מיט פאַרבייסן, צוויי באַלעגפון טרינקען איינער צום אַנדערן לחיים און זענען ביידע, ווי מען זאָגט, בגילופין, איינער, אַ שטאַרקער ליבהאַכער פונעם ביטערן טראַפּן און וואָס דאָ איז שטענדיק זיין מקום־מנוחה, וויטעט זיך פונדערווייטנס, רויכערנדיק זיין ליולקעלע, דאָס מיט די דאָזיקע צוויי לייט, דאָס מיט יענעם, דאָס מיט אַן אַנדערן און ווינטשעוועט־צו: לחיים, לחיים! כאַטש מען קוקט זיך אפילו אויף אים נישט אום, און גאַר צולעצט שווימט אַרויס אין דעם געשטאַלט פון אַ יידענע, אַ רירנדיקע, אַ זשוואַוע, מיט אַפּגעבליאַקעוועטע פעלענע מושקעס און עפעס אַ מין טיכל אויפן קאַפּ, דעם שענקערס ווייב מיט איר כבוד אַליין, לעבן פעסלעך, פּלעשער, קעלישקעלעך, גלעזלעך, קרענצלעך בייגל, געקאַכטע אייער, דאַרע פּישלעך און שטיקלעך פאַרהאַרטעוועטע לעבער. דאָס מויל מאַכט זיך איר קיין רגע נישט צו, די הענט אירע רוען אויך נישט פונעם טענהן, רעדן מיט איטלעכן באַזונדער, פון געבן און נעמען גרייט געלט מוזמן, אַדער משכנות, אַדער מיט אַ קריידל אַנשרייבן אויף דעמס, אויף יענעמס חשבון פאַסקעלעך און רינגעלעך.

איך דריי מיד אַרום ווי אַ גר צווישן דעם דאָזיקן גאַנצן עולם, פּראַוו רעדן מיט דעם, מיט יענעם, און דער שפיץ איז אַלטערס ווערטל טאַקע: מילא, בקיצור, גאַרנישט.

אין קרעטשמע ווערט שיטערער, דער עולם הייבט אַן זיך צעפאַרן און איך לאָז מיד צוגיין צו דער באַלעבאַסטע, האַלטנדיק די בייטש אונטערן אַרעם אַקעגן אירע אויגן. דאָס טו איך בכיוון מיט אַן אויבער־הסברה, ווייל קרעטשמערקעס בכלל האָבן ליב באַלעגאַלעס, קויפן זיי אונטער מיט בראַנפן, מיט עסן און מיט נאָך עפעס, בכדי זיי זאָלן פאַרפאַרן צו זיי מיט פאַרשווינען.

די בייטש איז מיר געווען אַ מליץ און מיר געגעבן חן און לייטזעליקייט אין דער באַלעבאָסטעס אויגן. עס הייבט זיך צווישן אונדז אַן אַזאַ שמועס:

— גוט נאָוונט! — גוט יאָר! — וואו איז דאָס אייער מאַן? — וואָס טויג אייך מיין מאַן? — גלאַט אַזוי זיך. — זאָגט, אפשר וועל איך טויגן. — טאָ... מהיכא־תיתי! — אַהער, אַהין מיר צעשמועסן זיך ברייטלעך. איך דער־צייל איר דאָס אומגליק, וועלכעס מיך האָט דאָ געטראָפֿן, מיין איצטיקע מיאוסע לאַגע. זי טרייסט מיך מיט אַ זיפֿץ, אונטערשפּאַרנדיק דעם קאַפּ מיט דער האַנט און צוויי פינגער אויף דער באַק, מאַכט אַלץ: „אַ מעשה, אַ מעשה!“ און ווייטער אַ זיפֿץ. — איך טו איר צוליב, דערצייל אַלצדינג, ווער איך בין, ווי איך הייס, מיט וואָס איך האַנדל, און זי פון איר זייט באַשיט מיך מיט רייד, זאָגט מיר אַרויס אַיטלעכעס פּיצעלע, וואָס ביי איר אונטערן נאָגל, פון איר מאַן דעם שליםמזלניק, פון די קינדער און פרנסה... עס ווערט צווישן אונדז אַ נאָענטע באַקאָנטשאַפֿט. מיר רעכענען זיך אויס, אַז מיר זענען גאַר ביידע שטיקלעך קרובים! זי הייסט חיה־טריינע, נאָך מיינס אַ קאַלטער מומע פון דער באַבעס צד. אַ שמחה, אַ פרייד! זי פרעגט מיך אויס אויף מיין ווייב, אויף די קינדער, אויף אַיטלעכן ביי מיר באַזונדער, און אַז דער מאַן איז דערויף אַנגעקומען, זאָגט זי אים אַן די בשורה גיך אין איין אַטעם: מיר האָבן אַ גאַסט... אַ טייערן גאַסט, ר' מענדעלע מוכר ספרים!... מיינער אַ קרוב! און לאַזט אויס מיט גדלות צום מאַן, אַנגעמענדיק זיך מיט ביידע הענט ביי די זייטן:

— האַ, מיינסט אפשר, פון אַ שטאַל האַסט־דו מיך אַרויסגענומען! ניש־קשה, איך וועל, ברוך־השם, פאַר אַנדערע נישט מבויש ווערן, מעגסט זיך, כ'לעבן, איבערנעמען מיט מיין משפּחה!

— טאָ, רבוננו של עולם! — טראַכט איך מיר. — לאַז זיין אַזוי: שאול האָט געזוכט אייזלען און געפונען די מלוכה, איך זוך פּערד און געפונען אַ חיה־טריינע!...

חיה־טריינעס מאַן איז געווען אַ ייד מיט אַ לאַנגער נאָז. דאָס שיטערע בערדל, די פּאות און די ברעמען — העל־בלאַנד זוי פּלאַקס. בשעת שווייגן קייט ער די צונג און איידער ער קלייבט זיך צו רעדן באַלעקט ער זיך פריער, אַזוי אַז אים אַנקונדיק דענסטמאַל, פאַרשטייט מען, וואָס טייטש לעקיש... ביים אָפּשטעקן מיר אַ שלום־עליכם מורמלט ער עפעס גאַר אַן ווערטער און פונעם גאַנצן באַנעמען זיינעם דערקען איך באַלד, אַז ער ליגט אונטערן ווייבס פּאַנטאַפּל, האָט פאַר איר דאָס ניין־יאַריקע קדחת. ווי עס האָט שפעטער מיט דער צייט זיך אַרויסגעוויזן, הייסט ער אין דער סבּיבה: היים־חנא חיה־טריינעס, און חיה־טריינע אַליין הייסט: חיה־טריינע קאַזאַק.

— וואו האַסט־דו עס ביז אַצינד געהינעט? — נעמט חיה־טריינע דעם

מאָן אויפן ציהונדער. — וואוהיזן האָט עס דײך, שליממזל, דער שוואַרץ-יאָר געטראָגן? האָסט דו געהערט? הען אַביסל! ... מען זאָל אַוועקוואַרפן אַ שטוב מיט דעם באַלעבאַטישקייט און גאַרנישט... נישקשה, ר' מענדעלע איז אַן אייגענער, פאַר אים מעג מען זאָגן, וואָס פאַר אַ שלאַק דו ביסט, אַ שלאַק פון זײן ליבן נאַמען. קוקט אים אָן, שטייט ווי אַ ליימענער גולם און קײעט די צונג...

— דו האָסט דאָך מיך אַליין, האָסט דו מיך געשיקט צו גאַורילען נאָך אַ זאַק קאַרטאַפּלעס מיך געשיקט! — פאַרענטפּערט זיך חיים-חנא, באַלעקנ-דיק זיך פּריער מיט דער צונג.

— און דער רבי, דער שײנער רבי איז קראַנק געווען ברענגען צוטראָגן דעם זאַק קאַרטאַפּלעס! עסן, נישקשה, קאָן ער פאַר צען.

— דער רבי איז דאָך געגאַנגען, דער רבי, אַפּפירן די פּעריסטע קי מיט דעם קעבלל אין פעלד אַפּפירן! — גיט חיים-חנא דעם ווייב צו פאַרשטיין. — אַט שווייג שוין, שווייג, קיי דיר בעסער די צונג! — מאַכט חיה-טריינע, קוקנדיק בײז אויפן מאָן. דערנאָך ווענדט זי זיך צו מיר מיט אַ גאַנצן שמועס, וואָס זי האָט פון איטלעכן אויסצושטיין. ווען נישט זי, וואָלט די גאַנצע שטוב שוין לאַנג האַרנעם-קאַרנעם איבערגעקערט געוואָרן, און מישט אַלץ אַריין אין די רײד: „נישקשה, פאַר אייך מעג מען, ווי פאַר אַ טאַטן, איר זײט דאָך אַן אייגענער, ר' מענדעלע!“

איך לייג מיך אַריין אין שלום און פאַרריכט בײ חיה-טריינען דעם מאַנס דאַליע. פון שלום וועגן זאָג איך אַביסל אַ ליגן, באַשולדיק בכלל אַלע מענער, מיך דערונטער אויך אַ ביסל, און הנפה, לויב אין טאַג אַריין די אַלע ווייבער, באַזונדערס חיה-טריינען, חלילה ווען נישט זיי, וואָלט די וועלט קיין וועלט נישט געווען... חיה-טריינע איז געוואָרן ווייכער.

— געזונט זאָלט איר זײן, ר' מענדעלע! — זאָגט זי מיט אַ שײנענדיק פּנימל און מאַכט באַלד טאַקע צום מאָן מיט גוטן:

— גענוג צו קײען די צונג! נעם בעסער, חיים-חנא, וויש-איבער דאָ די קעלישקעלעך און די טעלער, פון וועלכע עשו האָט געפּרעסן. — ר' מענדעלע מוז אוודאי גוט הונגעריק זײן, — טוט זי אַ זאָג צו מיר, אויפהייבנדיק זיך פונעם געזעס אירן ביים שענקל. — איך פיל עס אין מיר אַליין טאַקע. אין אַ מאַרק-טאַג פאַרשפּעטיקן מיר זיך תמיד מיט דער וועטשערע. נישטאַ נומער ערגער, קיין צײט. קומט, זײט מוחל, מיר בעטן זײער שײן צו אונדז אין שטוב! גלייך פונעם שענקל קומט מען אַריין אין אַ פינצטער אַלקערל, וואו אַקעגן איז אַפן אַ טיר נאָך אין אַן אַלקער און לינקס אין דער זײט פירט אַ טיר אין אַ היפּשן חדר, אַ נידעריקער אָן אַ דיל מיט קליינע פענצטערלעך. די שײבלעך

זענען א טייל צעשפאלטן, א טייל געלאַטעט פון צונויפגעקלעפטע שטיקלעך און א טייל אינגאַנצן אויסגעשלאָגן: נאָר ערגעץ אין אַ ווינקל שטעקט אַן איבערגעבליבן שטיקל גלאַז, ווי דער איין־איינציקער צאָן ביי אַ זקנה, וואָס ביי נאָר עפעס אַ ווינטל שאַקלט זיך עס, שטיל געבעכעט: זים־זים־זים, זייער אַנמעטיק, אין איין עק שטוב, צו דער גאַס־צו, שטייט אַ טיש. לעבן אים, ביי די ווענט, לאַנגע, שמאַלע בענק, נישט געפאַרבט. אין דעם אַנדערן עק אַקעגן שטייט אַ בעט מיט אַ סך בעבעכעס, אַן עין־הרע: מיט קישנס, גרויסע, מי־טעלע, קליינע, קליינטשיקע, אַ הויכער טורעם ביז אין דער סטעליע. און ביי דער זייט אויוון דאָרט צירט זיך אַ ברייטע באַנק, וואָס דינט ביינאַכט פאַר אַ בעט צום שלאָפן. אַרום די ווענט אין דער הויך הענגען פאַרטרעטן באַדעקט מיט שפיין־וועבס, מיט געפּרטע פּליגן, אויסגעטריקנטע אייער פון פּרייסן און פּלינגקוים. פונעם קייט אויף די דאָזיקע פאַרטרעטלעך קוקן אַרויס עפעס גע־שטאַלטן: אַ „מורח“ מיט קראַליקלעך, מיט משונה־ווילדע חיהלעך, האַלב ציג — האַלב הירש, האַלב לייב — האַלב אייזל, האַלב לעמפּערט און האַלב פיפּערנאַטער. אַ הויכער המן, געקליידט ווי אַן אונטערפּאַפּיער, הענגט אויף אַ תּליה, וואָס גרייכט אים קוים ביז צום אַקסל, אזוי אַז גיכער הענגט די תּליה אויף אים! דערביי שטייט מרדכי אין אַ שטריימל, אַ ראַצעמאַרענע קאַפּאַטע מיט אַ גאַרטל, אויבן אַ טיזליק, אין שיך און זעקעלעך מיט פּאה־קעלעך, טאַקע נאָר „מאַנדרוש“, אַרום אים „באַבער־דלעטע, באַנאָנדיקע“ יידן מיט כּוסות אין די הענט און מאַכן: „לחיים, רבי מרדכי!“ צו זרשן מיטן טאַפּ האַבן זיך זייער מיאוס צוגעכאַפט די פּליגן, האַבן פון איר, נעבעך, איבערגע־לאָזט נאָר אַ האַלבן קאַפּ מיט אַ שטיקל פּעדער־חלק. נאַפּאַלעאַן, נעבעך, איז אויך אַריינגעפּאַלן אַהינצו אין יידישע הענט. אַז אַך און וויי איז צו אים, וואָס פאַר אַ פנים ער האָט געהאַט! ער איז געהאַנגען צווישן פּוטיפּרס ווייב, עפעס אַ פאַרזעעניש, אַ מיאוסקייט, וואָס מאַכט חן, שלעפּנדיק יוסף הצדיק ביי די פּאַלעס, און צווישן אַ שמאַלן, פאַרשמאַלצעוועטן, שטאַרק־אַנגעבויגענעם שפּיגל, הינטער וועלכן עס האָט געשטעקט אַ פאַרדאָרטער לולב און אַלטע אַפּגעשלאַ־גענע הושענות.

אין שטוב דרייט זיך אַרום אַ דיקע, אַ ברייטע, אַ האַרעפּאַשנע מויד מיט אַ פאַר באַקן ווי די פּאַמפּושקעס; אויפן קאַפּ זייער ווייניק האָר און צוויי קליינע צעפּעלעך פון הינטן. די הענט האַלט זי ביז די עלנבויגס שטייף צו ביידע זייטן, די אַרעמס אויסגעשטרעקט גלייך פאַרנט ווי צוויי האַלאַבליעס, צווישן וועלכע זי רוקט זיך, שליטלט זיך נישט צו הייבן קיין פּיס, אַרויסשיקנ־דיק דעם קאַפּ אַביסל פּרייער פאַר איר. רוקט זיך גיך, טראַגנדיק אין די הענט אַ טישטוך מיט טעלער און גרייט צום טיש. חיה־טריינע רוימט איר עפעס אין

אויער איין, זי קערט אויס די האַלאַבליעס, דער קאָפּ לאַזט זיך פאַראויס. זי אַליין מיט די פּיסעלעך באַלד טאַקע נאָך אים און ווערט גיך אַנטרונען פון דער שטוב. אין אַ ווינקעלע קריגן זיך אַ שטיק פּיר קינדער, מיידלעך מיט יינגלעך, רייסן זיך עפעס איבער אַ קליין הינטעלע, אַ מאַפּסיק, וואָס פּישטשעט, נישט צו הערן, צו זען וואָס הינטער זיי טוט זיך אין שטוב. חיה־טריינע באַ־פּאַלט זיי פּלוצים, טוט שטילערהייט אַ קניפּ דעם, אַ צופּ יענעם, כאַפּט דאָס פּיצל הינטעלע און וואַרפט עס אַרויס. די קינדער שטעלן זיך אונטער די נעז אַפּ פּייגן און צעלויפּן זיך אין די ווינקעלעך. באַלד קומט אַן חיים־הנא מיט אַ גרויסן לאַדיש סמעטענע. דאָס ווייב נעמט עס ביי אים צו, פאַרעט זיך דערמיט אַ ביסל דאָרט פאַר זיך און היסט זיך אונדז וואָשן.

אַ בחורל אַן אַ קאַפּאַטע, באַרוועס, אין אַ לייבסערדאָקל מיט הויזלעך, לויפּט אַריין מיט אַ שמחה: דער רבי האָט געכאַפּט אין שטאַל אַ וואַראַ־ביישטיקל!... אַלע קינדער בלייבן פאַרגאַפּט מיט אויסגעצויגענע פּנימער פאַר גרויס וואונדער, און אידער זיי זענען צו זיך געקומען, קומט אַריין אַ יונגער־מאַנטשיק עפעס מיט אַ געשוואַלענער נאַז און גראַבע ליפּ, וואָשט זיך גיכער איבער דער פּאַמויניצע, זעצט זיך דערנאָך צום טיש און רוקט אַריין אין מויל אַ גרויס שטיק ברויט, אַלץ אין כאַפעניש, אין איילעניש, נישט צו שענקען קיינעם אַ קוק, גלייך ווי אויס מורא. ער זאָל, חלילה, נישט פאַרשעפּטיקן, מען זאָל אַן אים נישט אַפעסן. דערווייל רוקט זיך אַריין יענע ברייטע מויד מיט די פּאַמפּושקעס, אויסגעפּוצט שבתדיק, און זעצט זיך אויך צום טיש. חיה־טריינע מאַכט צו מיר, ווייזנדיק מיט אַ פינגער אויף דער מויד: דאָס איז מיין עלטערע טאַכטער, כאַסיע־גרונע. דער עולם עסט, פריער עפעס מיט דרײַ־אַרץ, אַ שעפּ מיט דעם לעפל און אַ לייג אַנידער, דערנאָך הייבט עס אַן גיין לעבע־דיק, רעשיק: אַ צען לעפל אַרבעטן געשמאַק אין איין שיסל און פליען פון דאָרט געשווינד אין צען מיילער, וואָס זופּן, איטלעכס אויף זיין שטייגער. ס'איז אַ כאַפעניש, אַ בהלה, אַ זופּעריי: וואופ־הופּ, הופּ־פּופּ! מיינע ניי־גע־פּונענע קרובים טרייבן מיך אַלץ אונטער: עסט, לאַזט זיך נישט בעטן! און איך: ווויפּ־פּפּיפּ! אויף מיין נוסח. דער יונגערמאַנטשיק מיט דער געשוואַ־לענער נאַז פּוילט זיך נישט, אַרבעט פאַר צען און גרונטעוועט אויפּן דעק פּונעם שיסל. אַפּגעפּאַרטיקט זיך פון דער אַרבעט מיט אַ זיפּץ טיף פּונעם בויד, שטעלט ער אויס אַ פאַר גלעזערנע אויגן און קוקט אויפּן עולם; טוט פּלוצים אַ שטרעק די האַנט, אונטערהייבנדיק זיך אַביסל פּונעם אָרט, גלייך צו מיר, מאַכנדיק דערביי: שלום עליכם! איר זייט מיר עפעס קענטלעך... מה שמכם? — איך זאָג אים מיין נאָמען. ער שפּרינגט אַזש אונטער פאַר גרויס וואונדער...

— ר' מענדעלע! ... ר' מענדעלע מוכר ספרים!! פישש! ... א קאטאוועס
עפעס! ווער קען נישט ר' מענדעלען? איך האב געהאט אמאל די זכיה, אין
גלופסק נאך, קויפן ביי אייך א בענטשערל.

— ר' מענדעלע איז מיינער א קרוב, — זאגט חי-הטריינע מיט גדלות,
שמעלצנדיק זיך פאר פרייד, און אנווייזנדיק מיר אויפן יונגמאנטשיק מאכט
זי: דאס איז אונזער רבי! — אנו הושיעקעלע, — ווענדט זי זיך צום בחורל
אן דעם קאפאטקעלע, — ר' מענדעלע וועט דיך פארהערן. שעם דיך נישט,
נישקשה, דער פעטער וועט דיך נישט אויפעטן.

הושיעקעלע האלט א פינגער אין דער נאז, קוקט אין דער זייט אַנבלאָזנדיק
זיך, פארציט דעם אַקסל און מאַכט: איך סעם מיך, סעם מיך...
— וויפל איז אַלט אייער הושיעקעלע, זאָל לעבן? — פרעג איך די מאַמען.
— מיין הושיעקעלע, זאָל לעבן, איז אין וועסנע געוואָרן בר-מצוה, —
ענטפערט די גליקלעכע מאַמע.

— נו, הושיעקעלע, — נעם איך דעם בחורל אן פארן בעקעלע, — זאָג,
שעם דיך נישט, וואָס גייט היינט פאַר אַ סדרה?

— זאָג, זאָג! — טרייבט מען הושיעקעלע אן פון אַלע זייטן.

ער שטעלט אויס א פאר אויגן און שווייגט.

— ב... ב... ב... — מאַכט דער רבי מיט די גראַבע ליפן.

— ב... בהאי! — לאַזט הושיעקעלע אויס אויף א קול, קוקנדיק צום

רבין.

— נו, בלק, בלק... — זאָג איך אונטער און גיב ווייטער הושיעקעלען

א פרעג: — וואָס האָט אַזוינס בלק געשיקט זאָגן?

דער רבי לעקט דעם פינגער, בכדי דער תלמיד זאָל זיך דערמיט אַנשטויסן.

— לעקן, — טוט הושיעקעלע אַ געשריי מיט אימפעט.

— ווער, ווער? — טרייבט הושיעקעלען אונטער דער רבי, און עס ווערט

אים גרינגער אויפן האַרצן, מיינענדיק אַז ער האַלט שוין מיט דעם תלמיד

זיינעם אויף אַ שטיקל דרך. — ווער, האַ?

— דער רבי! — שרייט הושיעקעלע אויס אויף א קול.

— דו פאַרשטאַפּטער קאַפּ איינער! — צעהיצט זיך דער רבי מיט כעס. —

ווער זאָגט בלק, וועט לעקן?

— יידן!... — טוט הושיעקעלע גיך אַ זאָג אויף אַ קוויטשיק קולכל.

— די יידן, די יידן... הושיעקעלע! — זאָג איך, אַ גלעט געבנדיק אים

דאָס בעקעלע. — זייער וואויל, דו קענסט.

די מאַמע איז גאָר איבערגליקלעך, האַלט די הענט אויפן בויד און קוועלט:

אז וואויל אינ, כ'לעבן, דעם בויד, וואָס האָט אַזאַ תכשיט געבוירן! דער טאַטע קייט די צונג און האָט שטאַרק הנאה.

נאָך דער וועטשערע שמועסט מיט מיר חיה־טריינע איבער וועגן מיין עסק אַזוי: אין אַ פאַר שעה אַרום באַדאַרף אַנקומען מיין יאַנקאַ מיט די פּערד. דענסטמאַל, ר' מענדעלע, זעצט איר אייך אויף רייטנדיק אויף איינעם, מיין מאַן אויף דעם אַנדערן פּערד און פאַרט פאַרנעמען די בייַדלעך מיט די סחורה דערווייל אַהער. און ווייטער וועלן מיר שוין זען. לעת־עתה לייגט זיך אַביסל צו, אַט האָט איר אייך אַ בעט מיט איבערבעטן.

— אַ שיינעם דאַנק! — רוף אייך מיך אָן. — אין די בעבעכעס, אַז איך וועל אַריינפאַלן, וועט שווער זיין דערנאָך אַרויסצובאַקומען מיך פון דאַרט. גאַט ווייס וויפל אייך קאַן דאַרט אַפּשלאַפּן, און דאָ איז די צייט טייער, אַן אַנדערש מאַל, אים־רצה־השם, אַז אייך וועל קומען צו אייך מיט מיין ווייב און די קינדער צו גאַסט, דענסטמאַל, זעט איר, געזעגן אייך מיך מיט אייך אַלע און וואָרף מיך, אויף גאַסט באַראַט, אַריין טיף אין דעם תּהום בעבעכעס אויף אַ לאַנגער, לאַנגער צייט.

— מיר בעטן, מיר בעטן! — מאַכט חיה־טריינע מיט חן. — זעט־זשע, מיט אַלע קינדער טאַקע; נעמט אויך מיט יאַכנע־סאַסען. זאַגט־זשע זיך נישט אַפּ, כאַטש נעמען אַ קישעלע אַהין אין אַלקערל.

— שלאַפט געזונט! — געזעגנט זי זיך מיט מיר. — נישקשה, מיינער וועט אייך גאַנץ פרי, כלחוד השור, אויפּוועקן!

7

חיה־טריינע איז טאַקע אַ כּשרע יידענע, אַ גוטע, נאָר וואַנצן האָט זי געהאַט אין שטוב רשעים, זייער ביזע. זיי זענען מיך באַפאַלן וויבאַלד אייך האָב מיך געלייגט אויפן טאַפּטשאַן אין אַלקערל און די מלחמה צווישן אונדז האָט זיך אַנגעהויבן. ביידע צדדים האָבן זיך פאַרעקשנט, געאַרבעט אין עסק: זיי — מיטן מויל, אייך — מיט די הענט; זיי קריכן, אייך שפּרינג אונטער; זיי מיט טענות; דער טאַפּטשאַן איז אונדזערער, דרך־אָרץ־זשע, ר. ייד, און לאַזט זיך בייסן — אייך זיפּן, פאַרבייס די ליפּן, קראַץ מיך מיט אַלע כּוחות; זיי אַ ביס — אייך אַ קראַץ; זיי אויף מיר — אייך אויפן קישן, אַראַפּ, צו אַלדי שוואַרץ יאָר, דאָס קישן! דאָס הינקעדיקע בענקל אויף דריי פּיסלעך פאַלט־אום; דאָס ליימענע קריגל מיט נעגל־וואַסער טראַך־טראַך; טאַראַקאַנעס אויפן דיל ליפּן, דראַפּען, האַרמידעווען; פּע־ערן פון דעם צעריסענעם קישן פליען אין

דער נאָז, אין די אויגן אַרײַן; דער טאַפּטשאַן אונטער מיר ריפּעט־סקריפּעט. אַ טאַראַראַם, אַ גערודער! איך בין דול, צעמישט, צאַפּל מיט אַלע גלידער און וואַרף מיך פּון איין זײַט אויף דער אַנדערער. עס הערט נישט אויף צו בײַסן. עס שטינקט וואַנצן! — נמאס ווערנדיק מיר די גאַנצע מעשה, בלייבט ביי מיר עוקר צו זײַן. איך פאַרלאָז מיין געלעגער, שפּרינג אַראָפּ גלייך צום פענצטער, צו אַטעמען אַביסל פּריי, און טו אַ קוק אין דרויסן, אויף גאַטס וועלט.

אויפן בלויען הימל שטיל, רואיק גײט די גילדענע לבנה, איר שײנענדיק פנים איז זײער ערנסט, עפעס שטאַרק פאַרטראַכט. שאַ אַרום און אַרום!... איר פאַרטראַכטיקייט וואַרפט אויף מיר אַן אַ זיסע מרה־שחורה, זי רעדט עפעס צו מיין האַרץ, די נשמה מײנע נעמט זי מיר אַרויס מיט איר איטלעכן בליק. זי רופט אין מיר אַרויס אַ ים געפילן און עס טראַכט זיך, טראַכט זיך עפעס גאָר פון זיך אַלײן. עס טראַכט זיך פון דעם ביטערן לעבן פול קרענקונג, אַלערליי לײדן מיט באַליידיקונג, פול פּלאַגן, אַנשיקענישן, אַלטע אויך גײע. איך צעפּיעסטע מיך פאַר איר ווי אַ שלאַף קינד, נעבעך, פאַר דער מוטער: אוי, מאַמע, עס טוט וויי!... אוי, ווערט מען עס פאַרשוואַצט, קומט מען עס אָפּ!... קאַרג קאַפּדרייעניש, בויכווייטיק, איז מען נאָך גרויס אין די אויגן; קאַרג אײגענע מכות און וואונדן, האָט מען נאָך אויסצושטיין געבראַטענע לײד; קוים־קוים וואָס מען זשיפּעט, פאַרגינט מען נאָך נישט דאָס שטיקל געפּלאַגטע לעבן. אוי, מאַמע, עס שמאַרצט, אוי, עס טוט וויי!... די לבנה קוקט אויף מיר מיט איר ליכטיקער צורה אַליץ ערנסט, פאַרטראַכט און דאַכט זיך, זי נעמט מיך אײן: „שאַ, בידנע קינד, שאַ! וואָס זאָל מען טאָן?“... דאָס האַרץ וויינט אין מיר נאָך מער, הײסע טרערן טרעטן מיר אַרויס אין די אויגן, איר שפאַר אַן דעם קאַפּ אויף מיין אַרעם, די זײַט מיט דער אַפּגעשוירענער פּאה דער לבנה אַקעגן, נאָ, זאָל זי זען, זאָל זי כאַטש זען!... עפעס עפנט זיך אין מיר אַ קוואַל פון געפילן, צופן מיך בײם האַרצן, פאַרפלייצן מיר די געדאַנקען. די אויגן, אַנגעקוואַלענע ווי די באַנקעס, קוקן אין דער וועלט אַרײַן מיט אַ רירנדיק געבעט: געוואַלד, העלפט, האָט רחמנות! עס טוט וויי, וויי, וויי... אַזוי כאַפט זיך אויף פונעם שלאַף ביי דער נאַכט אַ קראַנק קינד, נעבעך, בעטנדיק רחמים. — נישטאַ קײנער! קײנער! קײנער הערט נישט! אַלע שלאַפן, שאַ!... אַ הינטל נאָר שטייט אויף דער גאַס וואַך, דעם וויידל צווישן די פיס, דעם קאַפּ פאַרריסן הויך און בילט מיט אַ קאַלטער לעבער אַקעגן דער לבנה, זי גײט איר וועג רואיק, פאַרטראַכט, פון אַ הונטס בילן זיך גאַרנישט צו מאַכן...

אויפן האַרצן ווערט מיר גרינגער, עפעס וואַרעמט מיך אינעווייניק אַ געפיל פון האַפּענונג און טרײסט אַן ווערטער — אַזאַ געפיל, וואָס אַ ייד פילט, אַז ער וויינט זיך אויס פאַר גאַט אויף זײנע צרות; אַזאַ געפיל, וואָס

מאכט דעם מענטשן ווייך ווי טייג, גוט אן א ברעג, גרייט איטלעכן אַוועק-צוגעבן די נשמה, אַרומצונעמען די גאַנצע וועלט און זי אַ קוש צו טאָן פאַר גרויס ליבשאַפט. —

און זיי, די ווענצעלעך, זענען דען נישט גאַטס-באַשעפעניש ? וואָס זענען זיי שולדיק, אָ זיי שטינקען, נעבעך ? וואָס זאַלן זיי טאָן, אָ עס ליגט שוין אַזוי אין דער טבע זייערער צו בייסן ? טוען עס נישט פאַר שלעכטס, פאַר שנאה און צו-להכעיס, נאָר פאַר דעם שטיקל פרנסה: זיי ווילן, נעבעך, טרינקען, אַנזעטיקן זיך מיט יענעם בלוט. מילא זאַל שוין מיינס איבערגיין. עפעס דאָס ערשטע מאָל אין לעבן איז מיר דען וואַנצן ? און וועלכער ייד האָט דען נישט פון זיי צו זינגען און צו זאַגן ?...

איך גיי אַוועק פון דעם פענצטער און זאַגנדיק: „אין דיין האַנט טו איך מיינ זעל באַהאַלטן“, גיב איך מיך אַ וואָרף אויפן טאַפּטשאַן און — גאַרנישט, איך שלאָף !... חלומות האָב איך פיינט צו דערציילן. נאַרישקייטן !

דאָס אויפשטיין אויף מאַרגן גאַנץ פרי האָט מיך געקאָסט גרויס מי. עס האָט מיר וויי געטאָן איטלעכס אבר. נאָר די נויט האָט מיך געצוואונגען און מיט מיר אַ טראַג געטאָן פון מיינ געלעגער. אַ ייד לעבט מיט אימפעט. די נויט טרייבט אים צו לויפן, אַרומצויאָגן, צו טאָן, צו אַרבעטן. לאַז נאָר שוואַך ווערן אַ קאַפּעלע דער אימפעט, בלייבט ער ליגן ווי אַ דערהרגעטער. יום-טוב דערפילט אַ ייד זיינע ווייטיקן, דענסטמאַל האָט ער געוויינטלעך צייט קראַנק צו זיין...

די נויט האָט מיך פון מיינ געלעגער אויפגעהויבן, די נויט האָט מיך אויף די פיס געהאַלטן, די נויט האָט מיך רייטנדיק אויף אַ פּערד אויפגעזעצט, די נויט האָט מיר אין קאַרק געגעבן און איך האָב מיך גערירט פונעם אַרט אינ-איינעם מיט חיים-חנא חיה-טריינעס מאַן. האַרב איז ביי אַ יידן נאָר דער ערשטער ריר, דערנאָך, אַבי אַ קוועטש די ספרונזשינקע, גייט עס שוין ווי אַ פוטער, ער קריכט שוין אפילו וואוהיין מען באַדאַרף נישט, וואוהיין מען האָט אים כלל נישט געבעטן. ער דראַפּעט זיך אפילו אויף די גלייכע ווענט. איך קום באַלד צו מיינע קרעפטן, בין פריש און שטאַרק אויף דאָס ניי.

אָ דער עולם זאָגט: „אַ יידישע נשמה קאָן מען נישט שאַצן“, מסתמא איז רעכט. גאָר אין אַנהייב האָב איך גערעכנט, חיה-טריינע פרייט זיך דאָ מיט מיר אַזוי פשוט, וואָס זי האָט דערטאַפט פּלוצים אַ קרוב און נאָך אַזעלכן, וואָס רייבט זיך אַרום ספרים ! דאָס רייבן זיך אַרום עפעס אַ זאַך האָט שוין אַ גרויסן ווערט ביי יידן. אַ ייד, פון די שיינע באַלעבאַטים אַפילו, ווען עס קומט אים אויס צו האָבן אַן עסק אין די פריסטוטטוועס, הייבט אָן צום ערשטן פון סטאַראַזש — ער רייבט זיך דאָך פאַרט אַרום די אדונים דאָרט — שמועסט

מיט אים איבער און גייט אַוועק צופרידן. לעת־עתה, טראַכט ער, איז גענוג. דער סטאַראַזש איז נישט קיין שלעכטער מענטש. — דער שמש, וואָס רייבט זיך אַרום אַ יידישער שקאַלע, הייסט ביי אַ טייל פון יידישן עולם: דער אינ־ספעקטאָר; דער יידישער בריוו־טרעגער — פּאַטשטאַר, דער ייד פון דער פּאַטשט, אַזויפיל כמעט ווי פּאַטשטמייסטער. קורץ, ווי מען זאָגט טאַקע: „דעם רבס שיקסע קאַן פּסקענען שאלות“... ביי דער וועטשערע, אַנקוקנדיק די דיקע, ברייטע מויד, וואָס שוין צייט איר אונטער דער חופּה, איז מיר שוין אַריין אין נאָ, אַז הי־טריינעס פרייד באַטייט, איך קאַן איר צוניץ קומען צו אַ שידוך... און, דאַכט זיך, גאָר אויף מיר גופּא האָט זי אַן אויג. דעריבער טאַקע האָט די מויד אַזוי שבתדיק זיך אויסגעפּוצט... דאָס איז מיר דערנאָך קלערער געוואָרן פון היים־הנאַס רייד, פּאַרנדיק מיט מיר אויפן וועג. עפעס האָט ער צופיל אויסגעפּרעגט מיך וועגן מיין בחורל מיט אַזאַ שמועס:

— אַזוי! איז אייער בחורל שוין געוואָרן, אייער בחורל, בר־מצוה און נאָך נישט קיין חתן, נישט! איך אין זיינע יאָרן האָב שוין חתונה געהאַט, אין זיינע יאָרן. — מיין הי־טריינע לאָזט מיך די נעכט נישט שלאָפן: געוואָלד, אַ בחורל! וואָס ליגסט דו, גולן, אַזוי?... געוואָלד, אַ חתן! — די בתולה מיינע האָט איר דאָך געזען, די בתולה, אַ גוטע באַלעבאַסטע. אפשר טאַקע שוין צייט איר חתונה־צור־מאַכן, שוין צייט אפשר? — וואָס זאָגט איר, ר' מענדל? עפעס זייט איר דאָך אַ ייד, אַ למדן, שוין צייט? מיינע האָט מיט מיר היינטיקע נאַכט איבערגעשמועסט... איר זייט ביי איר שטאַרק חשוב, זייט איר. אַלץ קומט אומגעריכט. באַדאַרף זיך גראַד מאַכן אַ מעשה און איר האָט פאַרבלאַנדזשעט צו אונדז... זייער אַנגעלייגט, כ'לעבן, איז אייער בחורל שוין, זאָגט איר, בר־מצוה, אייער בחורל?

אין דעם, ווי מיר שמועסן דאָ אַזוי, קומען מיר צום אָרט פון די ביידלעך. פריער באַטראַכט איך גוט מיין ביידל אין איטלעכס ווינקעלע. ברוך־השם, אַלצדינג דאָ אינגאַנצן, און לאָז מיך צו גיין דערנאָך צו אַלטערס ביידל. דאַכט זיך, אויך נישט גערירט, עס שטייט אויף זיין אָרט. נאָר קוים נעם איך מיך צום לאַנטוך, מיט וועלכן דאָס ביידל איז איבערגעדעקט, און טו אַ טאַפּ, בין איך פּאַרפּאַצלט געוואָרן, עס רירט זיך עפעס אונטער אים... איך שפּרינג אָפּ שטאַרק דערשראָקן אויף צען איילן אין דער זייט. דאָס לאַנטוך הייבט זיך דערווייל אויף און איך דערזע פאַר מיינע אויגן זיצנדיק אויפן וואַגן מיט אַ פאַרבונדענעם קאַפּ — אַלטער יקנה"ו!...

יא

וואָס מיט אַלטערן איז פּירגעגאַנגען, וואו ער איז אַהינגעקומען, פון וואָנען ער האָט פּלוצים זיך גענומען און פאַרוואָס דער קאַפּ איז אים פאַרבונדן — די דאָזיקע שאלות דערקלערט אונדז באַלד אַלטער מיט זיין כשר מויל אַליין, אַזוי:

מילא גיי איך מיר נאָך די פּערדלעך. בקיצור, נישטאַ קיין פּערדלעך! נישמער, טראַכט איך מיר, גאַרנישט. אַפּנים, זיי זענען פאַרגאַנגען ווייטלעך. גראַז אין וואַלד איז זייער גוטע, שאַטן אויך דאָ. פאַרוואָס נישט? אַ מענטש, להבדיל, זוכט אויך, וואו גוט איז. מילא גיי איך מיר ווייטער, ווייטער, פאַרשטייט איר מיך, מען הערט נישט, מען זעט נישט. וואָס טוט מען דאָ? ס'איז דאָך עפעס שפּיל! פּלוצים דאַכט זיך מיר אין וואַלד עפעס אַ שאַרף אויף יענער זייט פון אַ טאַל. מיינער באַלד טאַקע אַראַפּ, אַרויף, אַהין, אַהין, בקיצור גאַר נישט. דערווייל ווערט שפּעטלעך, ס'איז שוין טונקל, עפעס גאַר נישט קיין גוטער משאַומתן!... דאַכט זיך מיר ווידער אַ שאַרף, איך ווייטער אַהין, דריי מיך, זוך און ווייטער גאַרנישט. עס פאַרדריסט מיך שוין, פאַרשטייט איר מיך, וואָס איז דאָס פאַר אַ גאַנג? בקיצור, ווידער אַ שאַרף און עפעס ווי טריט. — אַט האָסט דו זיי, די שיינע לייט! אַ קרענק זיי אין די ביינער! פּלוך איך שטאַרק אויפגעבראַכט און דערשלאַג מיך אַהין, ערגעץ אין אַ העק, צווישן געדיכטע צווייגן. אַהא, ס'איז דאָ, דערטאַפט!... וואָס? צו אַלדי שוואַרץ יאָר, עפעס אַ רויטע קו, — אַ קו, וואָס, ווי געוויינטלעך, זיך פון דער טשערעדע אַפּגעריסן און פאַרגאַנגען אין וואַלד. אַצינד וואָס? איך ווייס גאַר נישט. וואו איך בין. נישמער שטיין איז קיין תּכלית נישט, מילא גיי איך מיר אין צרות, אויף גאַטס באַראַט, און פאַרגיי מיר צו אַ פּיערל, וואָס האַלט ביים אויסגיין. האַלאַוועשקעס רויכערן זיך, ס'איז נאָך דאָ אין זיי אַ פּונק, דאָס גראַז אַרום און אַרום אויסגעטראַטן, עס וואַלגערן זיך ברעקלעך ברויט, שאַלעכץ פון אייער, פון אוגערקעס, ציבעלעס און קנאַבל, אויף צעריסענע שמאַטעס און שמאַטקע־לעך. דאָ איז, אַפּנים, געווען אַ היפשע קאַמפּאַניע, און ווי עס זעט אויס, אַ כאַפּטע ציגיינער. גאַר עפעס נישט קיין גוטער עסק! ציגיינער האַבן ליב צו לקחנען. פּלוצים דאַכט זיך פון גאַנץ ווייט עפעס אַ קול. אפשר רופּט עס דאָרט ר' מענדעלע? גייט מיר איבער אַ געדאַנק, און איך לאָז מיך גיין גע־שווינדער. דאָס קול, דאָ הערט עס אויף, דאָ לאַזט עס זיך ווידער הערן און וואָס נעענטער ווערט עס אַלץ שרעקלעכער, ווי איינער שרייט געוואַלד!... עפעס גאַר אַ שרעק, כּלעבן! נישמער גאַרנישט. איך טו מיר מיינס און גיי עס העלפט נישט, נאָר קוק מיך גוט אַרום און היט די ביינער. בקיצור, אַקעגן

מיר וואקסט אויס פונדערווייטנס עפעס אַ קרעטשמעלע, אַ חורבהלע אויף היי-נערשע פיסלעך. עפעס איז עס מיר נישט געפעלן. איך באהאלט מיך אביסל אין דער זייט צווישן צווייגן. גראַד טאַפּ איך דאַרט אָן עפעס אַ דרענגל. נעם עס אין דער האַנט, פאַרשטייט איר מיך, ליתר-בטחון. זיך שטיל און קוק מיר, וואָס וועט דאָ זיין. עס קומט מיר אין קאַפּ אַריין שרעקלעכע זאַכן, מעשיות מיט גולנים און גלופסקער גנבים. פּלוצים ווייטער אַ געשריי, אַ ביטער געשריי, ווי פון איינעם, וואָס איז אין אַ גרויסער סכנה, און, דאַכט זיך, דאָס ביטערע געשריי איז פון חורבהלע. עס כאַפט מיך אָן ביים האַרצן. עס טראַגט מיך אונטער פונעם אַרט און איידער מיך צו באַטראַכטן שטיי איך שוין נעבן קרעטשמעלע, אַליין נישט רעכט צו געדענקען, ווי אַרום האָב איך מיך דאָ גענומען. עפעס געפיקט האָט מיר אַלץ אין קאַפּ: אַן אייגענער, אַן אייגענער! אַ קשיא אויף אַ מעשה, אפשר איז גאָר ד' מענדעלע אין אַ סכנה? איך ווייס דען, אַפנים, וואו איך בין? ס'איז טאַקע אַ מורא, נישמער גאַרנישט! מיין טויט זאָל דאָ זיין, מוז איך מיך דערגיין, וואָס טוט זיך דאָ אַזוינס. עפעס בין איך דאָך אַ שטיקל עקשן אויך. בקיצור, איך גיי מיר פאַמעלעכן און האַרד מיך גוט צו. עפעס הערט זיך אַ פאַרדומפט קול. איך קום צו לעבן אַ צעשאַ-טענעם מויער, קוים וואָס ער האַלט זיך פאַר אַלטקייט. מיינער פּוץ אַריין אינ-ווייניק אין אַ גרויס הויז. גיי אויף די שפיץ פינגער, זוך, נישטער אין דער פינצטער, שאַ, שטיל. איך נעם אַרויס פון דער קעשענע אַ פעקלע מיט עט-לעכע שוועבעלעך, רייב, רייב מיט אַ ציטערדיקער האַנט, אומזיסט, עס וויל נישט ברענען, דאָס לעצטע צינדט זיך לסוף אָן און באַלד טאַקע לאַזט זיך דערן אַ געשריי גאָר אין איין אַטעם, ערגעץ פון דער זייט דאַרט. דאָס שוועבעלע פאַרלעשט זיך און גאַרנישט, איך טאַפּ אין דער פינצטער, קריך ערגעץ אַריין און שלאַג מיך אויף עמעצן עפעס אָן. די האַר שטעלן מיר זיך קאַפויר, פרעגט מיך בחרם, אויף וואָס פאַר אַ וועלט איך בין. בקיצור, ביי דער שייך פון דער אויפגייענדיקער לבנה, דורך אַ קליין אויסגעשלאַגן פענצטערל, אין אַ פאַר-שימלט חדרל אָן אַ טיר, דערזע איך, ליגט איינער געבונדן, ווי אַ שאַף, מיט הענט און מיט פיס, איז, נעבעך, טויט, בלייך ווי די וואַנט, קוים-קוים וואָס ער זשיפעט. — גאָט האָט אייך געבראַכט אַהער, זאָגט דער אומגליקלעכער פאַרשוין, בינדט מיך גיכער אויף, וואַרום איך בין פאַרביי. די שטריק האָט מיר זיך איינגעשניטן אין דעם לייב און עס ברענט מיך אַ טרונק! — ווער האָט איך אַזוי געפענטעט? טו איך אַ פרעג, נעם באַלד אַרויס מיין מעסער און שנייד אויף די שטריק. — אין זיין טאַטנס טאַטן אַריינגעפּלויגן, שילט דער פאַרשוין, אויסגלייכנדיק די ביינער. אַזאָ ממזר, נאַטקע גנב! — וואָס, אַ גנב?! דורך איך מיך אָן, שאַרף אַנקוקנדיק דעם פאַרשוין. — יאָ, יאָ, אַלצדינג אין דער

קארט! ערשט היינט נאך האט ער געגנבעט א פאר פערד. איך שפרינג אזש אונטער הערנדיק אזוינס. בקיצור, איך הייב אן באַלד טאַקע דעם פאַרשוין אויסצופרעגן, זאָג סימנים און עס קומט אַלצדינג קלאַר אַרויס ווי בוימל אויפן וואַסער. ביי יענעם פייערל אין דעם וואַלד זענען דאָס געזעסן אַ גאַנצע כאַפּטע שולעפּערס, פיינע לייט, איינער פון די שיינע נפשות האַט זיך געלאָזט שפאַצירן דאָרט און צוגענומען אונדזערע פערדלעך. איך דערגיי מיך דעם וועג, אויף וועלכן די שלעפּערס האָבן זיך געלאָזט פאַרן און עס בלייבט ביי מיר, באַלד אַן שיהות נאָך די גנבים זיך צו לאָזן. דער פאַרשוין פרוואוט מיך אָפהאַלטן, ליינט מיר שטיינער אויפן האַרצן! ער האַט מורא, דער ממזר זיינער איז אַ רוצח, מיט אים פאַרן נאָך בוידן פאַרשויוען, אַלע כמעט אַזעלכע ווי ער. מיך אָבער האַט עס נישט געלאָזט רוען. בלייבן אַן אַ פערד קאַן איך נישט. — ניין, ניין! איך מוז זיי דעריאָגן, עס מעג זיך זיין וואָס עס וויל. לאָזן שפיינע זיך אין דער קאַשע קאַן איך נישט. אַ רגע איז אַצינד טייער! בלייבט איר דאָ, רוט זיך אויס, ביי מיין צוריקקומען מיט די פערד, אים־ירצה־השם, נעם איך אייך און מיר פאַרן ביידע פון דאָנען אַוועק. אַזוי זאָג איך דעם פאַרשוין, צו וועלכן עס ציט מיר עפעס שטאַרק דאָס האַרץ, נעם די פיס אויף די פליצעס — און לאָז מיך געשווינד אין וועג אַריין.

דאָס אַלטע וויסטע קרעטשמעלע שטייט אַריינגערוקט אַביסל אין וואַלד ביי דעם שליאַך, וואו עס טיילן זיך וועגן אין פאַרשיידענע זייטן. לינקס פאַרט מען קיין גלופסק, קיין וואַלין, און רעכטס אין שטעט פון פאַדאָליער גובערניע. איך נעם מיך רעכטס. בקיצור, איך גיי נישט, נאָר איך לויף. אין כעס בין איך אַ שרעק. איך וואַלט צעריסן דעם גנב ווי אַ הערינג. עס פעלט מיר מער נישט צו די גוטע עסקים, בלייבן זיצן אין פעלד אַן אַ פערד, אַן אַ גראַשן געלט. נישמער, גאַרנישט. מיינע פיס הייבן אַן זיך אָפצוזאָגן פון דעם גיכן גאַנג, דער מאַגן וויל נישט וויסן פון קיין שום זאַך און מאַנט עסן. אַ קלייניקייט עפעס אַזאַ גרויסן טאַג אָפצופאַסטן. שלעכט! עס עסט מיך דער געדאַנק: פאַרפאַלן די מי, אומזיסט דאָס לויפן! זיי, די שיינע נפשות, זענען אַוועק אַ היפשע צייט פריער פון מיר און וואָס נאָך? זיי פאַרן. אַקעגן־זשע איך גיי צור־פוס. עס שטאַרקט מיך נאָר איין האַפענונג, טאַמער זועט אַנלויפן עפעס אַ פורל. אַ גליק נאָך, וואָס די לבנה שיינט און מען קאַן כאַטש זען ווי אין העלן טאַג. בקיצור, איך גיי, שוין נישט אַזוי געשווינד, מיט אימפעט ווי פריער, אָבער איך גיי, נעם מיר אַרויס די אויגן קוקנדיק. נישטאַ קיין לעבעדיק באַשעפעניש. נישמער גאַרנישט, איך טו מיר מיינס, אַלץ ווייטער, ווייטער. נעם איך מיך צו עפעס אַ זאַך, פאַרשטייט איר מיך, לאָז איך עס אַזוי גיך נישט אָפ. בקיצור, דאַכט זיך, אַ קלאַפן פון רעדער... אין דער ערד מיטן קאַפּ! אויף

צעשפרינגעניש פארט מען גאר מיר אקעגן, נישט אין דער זייט, וואוהין איך באדארף. אי, א מזל, מיין פינצטער מזל! — איך ווענד מיך צו איין פורל, צו דער אנדערער, אלע זענען שיכור-לוט. אצינד, פארשטייט איר מיך, ווער איך שוין גאר מיאוס אין כעס. אבער ווי נאך אין כעס! ... און טו מיך א לאז ווייטער מיט אימפעט. איך בין שוין אפגעגאנגען א היפשע שטרעקע וועג, ס'איז שוין טאקע גוט שפעט. אין מיר איז נאך אלץ דא א האפענונג, עס וועט מיך אנהאנגן א פורל, און פונדערווייטנס דאכט זיך טאקע עפעס פורלעך, נאר אין דער ערד מיטן קאפ! ווידער טאקע מיר אקעגן... ניין! טראכט איך, היינטיקס מאל לאז איך עס אזוי נישט אפ. דאס לעצטע, וואס ביי מיר געפינט זיך, גיב איך אוועק, אבי מען זאל מיך אונטערפירן. איך טרייב מיך אונטער, גיי מיט קוראזש, נאר די פורלעך דארט רירן זיך, דאכט זיך, נישט, שטייען עפעס אויף איין ארט.

א הארץ-ווייטיק נאר, א צעשפרינגעניש! נישמער גארנישט. בקיצור, צוקומענדיק נעענטער, דערזע איך, דאס זענען ביידלעך. עס פאלט מיר באלד איין, אפשר זענען דאס די פיינע לייט, איך האלט איין דעם גאנג, גיי מיר שטיל, פאמעלעכען און טראכט, וואס טוט מען? ביי דער זייט וועג ציט זיך א וועלדעלע, מיינער אריין אהין, באהאלט מיך צווישן ביימער, פון וואנען איך קוק ארויס און באטראכט די ביידלעך אקעגן. יא, דאס זענען מיט די אלע סימנים זיי, זיי! איין ביידל ליגט אנגעבויען צו דער ערד, ארום אים א גאנץ פעקל: מאנסבילן, וויבער, יונג און אלט, קינד און קויט, אפגעריסענע, אפגעשליסענע. דער האקט, יענער קלאפט, איינער גיט עצות, דער אנדערער פלוכט, זידלט, וויבער קוויטשען און קינדער שרייען, פישטשען. ס'איז א געשילטעריי, א געבייזעריי, א פאטשעריי, א כארכלעריי מיט א געוויזן און א געלעכטער אינאיינעם. צווישן דעם רעש הערן זיך קולות: שולדיק איז דאס נייע פערדל, פארברענט זאל עס ווערן! אזא פליאגע, דעם גאנצן וועג האט עס געצויגן אלץ אין דער זייט, אויף צו-להכעיס אלץ אין דער זייט... עפעס א פארשלעפטע קרענק, פגורן זאל עס! פייבושקעס כשרע מציאה, א כאלערע אויף אים—פיסקאטשעס, שטינק-פעסלעך, קוליעס שטרוי אן הענט, אן אויגן, גארנישט, נאר פרעסן, דריכנען! — זידלט זיך איינער, א רויטער יונגאטש מיט ברייטע פלייצעס און ווייזט דערביי איטלעכן א קולאק, איך זוך מיט די אויגן און דערזע: אין די אבערדיקעס מיט שלעיעס שטייט אפגעשפאנט, ביי דעם הינטערשטן ביידל, אייער פערדל, ר' מענדעלע! מען האט אים, אפנים, מכבד געווען גיין אויפן דראנזשיק, אי, חכם מיינער! מאך איך פאר פרייד, דו האסט זיי אנגעמאכט א גוטע חתונה, נישט קשה! ... וואו-זשע איז ערגעץ מיין שלימזליצע? מיין שקאפע, זע איך, שטייט צוגעבונדן הינטער דעם דאזיקן ביידל טאקע. איך באטראכט מיין דרענגל,

נעם ארויס מיין מעסער און לאז מיך אזוי שטילערהייט ווי א קעצעלע צום ביידל, בשעת די כאפטע איז שטארק באשעפטיקט דארט מיט דער אקס, שנייד געשווינד איבער די שטריק, כאפ מיך ארויף רייטנדיק און פאר מיט ביידע סוסים אן א זייגעזונט אוועק, מילא גארנישט, באדארף גאר, צו אלדי שווארץ יאר, איינער פון דער כאפטע דערזען, מאכט א געפילדער און עס ווערט א קאכעניש. דער רויטער יונגאטש, זע איך, יאגט הענדום-פענדום און אט-אט דעריאגט ער מיך. מיינער שמיסט, טרייבט די פערד. זיי לאזן זיך היינטיקס מאל נישט בעטן און לויפן ווי ווייט נאר זיי קענען. דער רויטער איז שוין ווייטלעך אביסל הינטער מיר. באדארף מיין שקאפע זיך פארפלאנטען אין די שולעיעס פון אייער פערדל, וועלכע איך האב אין איילעניש נישט אראפגענומען. זי פאלט און עס ווערט אן עיכוב. דערווייל יאגט אן דער רויטער יונגאטש, אנגעצונדן ווי א גולן, און ווארפט זיך אויף מיר ווי א חיה רעה. מיר ראנגלען זיך מיט אלע כוחות, שטום, נישט צו רעדן קיין ווארט פאר גרויס כעס. מיר ווילן איינער דעם אנדערן אומווארפן און פאלן ביידע ארומנעמענדיק זיך שטייף, אזוי אז די ביינער קנאקן. בקיצור, מיר ארבעטן געשמאק, אט בין איך פון אויבן, דער רויטער אונטן, קוועטש אזש דער רוח נעמט אים, פלוצים בייטן זיך די יוצרות; ער פון אויבן און איך אונטן. נישמער גארנישט. איך דערלאנג אים, פארשטייט איר מיך, אין דער זיבעטער ריפ, אין דעם דיך. ער שפרינגט אונטער און בלייבט ליגן שטיל, ווי טויט. מילא גארנישט. דאס איז געווען נאר אן אנשטעל. איך לאז אים אפ, און דאס טאקע האט ער גע- מיינט. ער באברעט זיך דערווייל שטיל און באקומט ארויס ביי זיך פון דער קעשענע א מעסער. — עהע, אזא בחור ביסט דו, טו איך א געשריי! גיב אים א זעץ איבער דער האנט, אזוי אז דאס מעסער פאלט אים ארויס און פארפליט ווייט. ער נעמט זיך צונויף מיט אלע קרעפטן, גיט זיך א ווארף אויף מיר פלינק ווי א קאץ, דראפעט מיר דעם האלדז און אט-אט שטעקט ער מיר אריין די פינגער אין גארגל. פלוצים הערט זיך פונדערווייטנס א גלעקל. דאס מאכט אויף אים א מורא. ער איז דאך פארט א גנב. — אייער טרפהן מזל, ברומט ער ווי א בער, וואס דאס גלעקל. נאט אייך זשע א מתנה!... ער טוט מיר א טראך אין קאפ און ווערט באלד פארשוואונדן. איך שטיי באלד אויף, כאפ מיך ווידער ארויף רייטנדיק און פאר מיר מיין וועג. שפעטער שרשט דערפיל איך דעם ווייטיק, טו מיך א טאפ, בע, אויפן שטערן איז מיר א ביל! נישמער גארנישט. מיינס האב איך אויסגעפירט. די פערדלעך, פארשטייט איר מיך, זענען ביי מיר.

— בענטשט גומל, וואס ס'האט זיך אזוי אויסגעלאזט! — רוף איך מיך אן און נעם אלטערן ארום פאר פרייד.

— נישקשה! — מאַכט אַלטער. — לאַז דער רויטער דאָרט אויך בענטשן גומל, וואָס אַ מעת־לעת האָב איך גאַרנישט אין מויל געהאַט און בין געווען שטאַרק מיד. אַבער אונדזערע סוסים זענען דאָ.
— וואו זענען זיי, די לייבן אונדזערע? — פרעג איך, אַרומקוקנדיק זיך אין אַלע זייטן.

— האָט צייט אַביסל, ר' מענדעלע! — ענטפערט אַלטער. — דער פאַר-שוין, מיט וועלכן איך בין צוריקגעקומען, האָט געפירט די לייבן אַנטרינקן דאָרט אַראָפּ נידעריקער, וואו ס'איז דאָ אַ טיכל און גוטע גראַז. זייט רואיק, נישקשה, ער גיט אויף זיי גוט אַכטונג. איך בין אויך נישט לאַנג געקומען. מיד, צעבראַכן, לאַ עליכם, טו איך מיך אַ וואָרף אין ביידל און דעק מיך איבער מיט דעם לאַנטוך כאַפּן אַ דרעמל. נאָר קוים וואָס איך מאַך צו אַן אויג, קומט איר אָן, ר' מענדעלע, און געלויבט איז גאָט, וואָס מען זעט זיך געזונט... וואָס גייט איר עפעס פאַרבונדן, ר' מענדעלע? האַ, די ציין?

— איר, ר' אַלטער, — זאָג איך, — איר זייט געקומען פאַרבונדן דעם קאַפּ, מיט אַ בייל, איך פאַרבונדן, אַן אַ פאה, איר מיט אַ פאַרשוין און איך מיט ר' חיים־חנא, חיה־טריינעס מאַן! — שטעל איך אים צום צווייטן מאַל פאַר שוין מיט דעם גאַנצן טיטל.

אַלטער שטעלט אויס די אויגן, קוקט אויף מיר מיט אַ פרעג.
— וואָס הייסט! — מאַך איך שטאַרק פאַרוואונדערט. — איר קענט נישט חיה־טריינען!

— מילא חיה־טריינע איז חיה־טריינע, — מאַכט אַלטער פאַרוואונדערט צוריק, — אַבער די פאה! וואָס געהער זיך עס אַן מיט אייער פאה?
— אַ קרובה, מיין ווייב געהער זיך אַן אַ קרובה, — רופט זיך חיים־חנא אַן תמעוואַטע.

און ווי מיר שמועסן זיך דאָ אַזוי, זיצנדיק אויפן גראַז, ווייזן זיך פונדער־ווייטנס אונדזערע לייבן, העצקענדיק זיך, קלאַמפערשט ווי זיי לויפן. עפעס האָט זיי אין מיינע אויגן דאָס פנים זיך געענדערט פון נעכטן אָן. זיי פאַררייסן די קעפּ מיט גאוה, גלייך ווי גערעדט: לאַך דיר, לאַך, פונדעסטוועגן האָט זיך אויף אונדז געפונען אַ בעלן, געהאַט שטאַרק חשק און אונדז אַוועקגעגנבעט, נישקשה. מיט אַ שמאַטע אויפן פוס, מיט אַ רינענדיק אויג, פונדעסטוועגן, אַן מען באַדאַרף גיין אויפן דראַנזשיק, גייט מען, און אַן אַקס, אַז מען באַדאַרף צעברעכן, קענען מיר אויך, נישט ערגער פון אַנדערע. אַז אַך־און־וויי איז אונדז נאָר, וואָס מיר זענען יידישע. איר, ר' יידן, זייט זיך נאָר מתחייב אייערע פערד קעסט און געבן גיט איר זיי מכות... איך דערלאַנג מיין פערדל, בשעת צוקור־

מענדיק צו מיר, א קליין זעצעלע איבער דער מאַרדע מיט אַ שמייכעלע: דו שקאַץ איינער! —

באַלד דערויף קומט אויך צו אַלטערס פאַרשוין. איך טו אַ בליק און לאַז אַרויס אויף אַ קול, אַ פאַטש געבנדיק ביידע הענט:

— פישקע! מען זאל געווען דערמאַנען משיחן, וואַלט ער געקומען.

— יענער פישקע? פון וועלכן איר האַט מיר דערציילט? — פרעגט אַלטער זייער פאַרוואונדערט.

— יאָ יענער, דער פון דער באַד. — נו, שלום עליכם, פישקע!

— איך האָב אייך, ר' מענדעלע, אויכעט דערקענט, — זאָגט פישקע אַפּשטעקנדיק מיר צוריק אַ שלום-עליכם.

— אייער פישקען קומט אַ דאַנק, — מאַכט אַלטער צו מיר. — ווען נישט ער, וואַלטן מיר אונדזערע פערדלעך געזען ווי אונדזערע אויערן.

— ווען נישט ר' אַלטער, — מאַכט פישקע אויך צו מיר, — וואַלט פישקע אַ מיתה משונה איינגענומען.

— איך האָב שוין געהערט, געהערט! — רוף איך מיך אָן. — זאָג בעסער, פישקע, פון וואַנען האַסט-דו זיך אַהער גענומען?

— ס'איז אַ לאַנגע מעשה, — ענטפערט פישקע, אַוועקערנדיק דעם קאַפּ אין דער זייט.

איך שטיי אַ רגע און באַטראַכט פישקען, ער איז נעכעך נאַקעט און באַרוועס מיט געשוואַלענע, פאַרבלוטיקטע פיס, פאַרברענט פון דער זון און דאַר ווי אַ צוים-שטעקל, נאָר הויט און בייך. דאָס האַרץ האַט געריסן קוקנדיק אויף אים. ער האַט געמוזט נעכעך גענוג צרות אויסשטיין. איך נעם אים ביי דער האַנט און זאָג:

— דיין מעשה, פישקע, וועלן מיר שפעטער הערן. עס וועט נאָך זיין צייט. אַצינד רו זיך אַביסל אויס דאָ מיט אונדז.

יב

פאַר אַ יידישן בעל-לשון וואַלט געווען גענוג מאַטעריאַל אויף אַנצושרייבן אַ שיינעם פּומון פון אונדז אַלע, דענסטמאַל אין יענעם שיינעם פרימאַרגן. ס'איז דאָ צום פּומון פיר באַווייבטע יידן, ווי זיי ליגן זיך צעשפּיליעט אויפן גרינעם גראַז, האָבן הנאה און שווייגן. אויך אַ זון מיט שטראַלן, הימל, נאַטור, טוי-טראַפּן, שפּיל-פייגעלעך און פערדלעך, איינס שענער פונעם אַנדערן. דער-צו וואַלט ער דאָך געמעגט געבן אַ גמילות-חסד עפעס פון זיינס אויך: אַ

טשערעדע שאף, וואס פיטערן זיך אויפן געמויזעכץ, א קלאר רינענדיק וואסערל, וואו „אינדן טוען צעברעכן זייער דארשט“, און אונדז פייפעלעך אין מויל, אויף וועלכע מיר שפילן און שאַלן, ווי די פאסטוכער, א לויבליד דער געליבטער כלה אין שיר-השירים. טארבעס איז דאָ ביי אונדז, ברוך-השם, אייגענע, נישט צו באַדאַרפן זיינס. ביי אים בלייב עס... נאָר אָבער עד כאן, ביז דאַנען, ווייטער ר' ייד רוקט זיך נישט! צו מיר אין דער נשמה אַריינ-קריכן, אַריינלייגן דאָרט אייערע חכמהלעך, פוילע פשטלעך — דאָס איז נישט פאַר אייך. דערויף איז שוין דאָ פאַר אייך אַנדערע ערטער... מיינע געדאַנקען גיב איך איבער בעסער אַליין.

פשוט איז פשוט, איך ליג מיר יבֿקאַמפּאַניע צעלייגט, קוק מיט אַ פאַר אַפּענע אויגן און האָב זיך משונה הנאה, וואָס? גאַרנישט. עפעס איז מיר גוט אויפן האַרצן גלאַט אַזוי אָן ווערטער. דאָס צוטרימקען מיינס דערביי איז אויך נישט מיט אַ כוונה צו געבן קאַנצערט, אָדער צו שאַרפן די כלי, נאָר גלאַט אַזוי זיך אַ טריים־טריים, בריים־טריים... אַזוי געוויינטלעך טרימקעט אַ ייד אָן ווערטער, אָן אַ שום געדאַנק, ווען די דאגות הפרנסה לאָזן אים אַביסל נאָך. אַזוי געוויינטלעך טרימקען קאַמפּאַניעס יידן, איטלעכער פאַר זיך, אויף זיין שטייגער, בשעת זיי שפּאַצירן זיך יום־טוב, אָדער שבת נאָכן קוגל אין די כאַלאַטלעך, דרייענדיק דערביי אַ טייל — די קוטאַסן, די שפיצן בערדלעך, און אַ טייל פאַרלייגט די הענט אַהינטן.

חיים־הנא מיינער טרימקעט אויך מיט אַ שיינענדיק פנים. דערנאָך גיט ער זיך פּלוצים אַ שטעל אויף, נעמט זיך ביים בערדל, באַלעקט זיך און מאַכט צו מיר אַזוי:

— נו, ר' מענדעלע! שוין צייט, מיין איך, צייט פאַרן. האַ?
— איר ווילט שוין פאַרן אַהיים? — רוף איך מיך אָן און שטיי אויך אויף. — נו, פאַרט געזונטערהייט!

— וואָס הייסט! — קוקט חיים־הנא אויף מיר שטאַרק פאַרוואונדערט. — און איר, ר' מענדעלע, איר וועט דען מיט מיר נישט פאַרן? עפעס האָט מען דאָך גערעדט, עפעס.

— ווי קען איך! — ענטפער איך, ווייזנדיק אויף די אַלע לייט מיינע.
— מיר בעטן, מיר בעטן! — מאַכט חיים־הנא. — לאָזן זיי אויך פאַרן. מיין חיה־טריינע מאַכט היינט וואַרעניקעס. עס וועט פאַר איטלעכן גענוג זיין וואָס צו עסן, וואַרעניקעס.

— אַ שיינעם דאַנק! — פאַרבייג איך מיך. — נישטאָ קיין צייט. מען מוז אין זינען האָבן עפעס פרנסה. גריסט אייער ווייב גאַר פריינטלעך.
— גאַט איז מיט אייך, ר' מענדעלע! מיין ווייב וועט מיך הרג... — חיים־

הנא האָט געוואָלט זאָגן „הרגענען“, נאָר ער האָט זיך פאַרכאַפט און אויסגעלאָזט שטאַרק צעטראַגן: — וועט מיך אין שטוב נישט אַרײַנלאָזן, מיין ווייב, אָן אייך. מײַנע האָט מיט מיר הײנטיקע נאַכט איבערגעשמועסט דעם עסק... פאַרשטייט איר מיך? זי ריכט זיך דאָ אַזוי אויף אייך, כאַסיע־גרונע מײַנע אויך... פאַרשטייט איר?

— איך פאַרשטיי, פאַרשטיי. עס מוז אָבער געדולד זײַן אַביסל. מיין ווייב וועט מיך אויך הרג... אין שטוב נישט אַרײַנלאָזן, מיין איך, ווען איך זאָל מיט איר נישט איבערשמועסן דאָס עסק. פאַרשטייט איר מיך? וואָס קען מען טאָן, ר' חיים־חנא?

חיים־חנא איז געבליבן שטיין ווי אויסגעפאַטשט. מען האָט געזען, ווי עס טריפט אים דאָס בלוט. דאָס פנים האָט אים זיך פאַרענדערט. — טוט מיר די טובה, קומט! — מאַכט ער מיט אַ געבעט. — ווען נישט, גיט־זשע מיר כאַטש אַ בריוועלע צו חיה־טריינען, אַ געשריפטס, מיר אַליין וועט זי נישט גלויבן, מיך באַשולדיקן וועט זי מיך, אַז איך בין אַ שלים־שלים... וועט... וועט... פאַרשטייט איר מיך? שרייבט איר אַן עטלעכע ווערטער, דער רבי וועט עס איר איבערלייענען. איך בעט אייך!

איך־ברירה, מען מוז דאַטעווען אַ נפש. ס'איז אַפילו אַ גרויסער יושר אַזא מאַן גוט מקיים־פסק צו זײַן. נאָר לאַז ער כאַפן אַ פאַטש נישט דורך מיר. איך נעם פונעם רענצעלע מײַנעם אין ביידל אַרויס אַ בליי־פען, רײס־אַפּ פון אַ סידור דאָס אויבערשטע לײדיקע בלעטל, שפאַר מיך צו צו דער קעלניע און שרייב די דאָזיקע ווערטער:

„להנגידה המפורסמת שאר־בשרי, הצנועה מרת חיה־טריינע, זאָל לעבן און געזונט זײַן, אמן.

הנה זײט וויסן, אַז געלויבט השם יתברך, איך בין בקו הבריאה, געזונט אויף אַלע אברים. גאָט ברוך־הוא זאָל נישט אַפּטאָן דעם חסד זײנעם פון אונדז אויך אויף ווייטער, מיר זאָלן הערן אין גיכן ישועות ונחמות איינער פונעם אַנדערן אין גרויס נחת, עושר און כבוד מיט אַ גרינג געמיט, אמן סלה. אייערע קינדערלעך, זאָלן מאַריך ימים ושנים זײַן, גריס איך גאָר פריינטלעך, ובפרט לבתכם הכלה הבתולה מרת כאַסיע־גרונע, לעב, בעט איך למען־השם צו גריסן גאָר פריינטלעך.

ווייטער בין איך אייך מודיע, אַז הסחורה האָב איך, געלויבט איז זײך ליבער נאָמען, געטראַפן גאַנץ עם הבידלעך אויף זײער אָרט. והשנית בין איך מודיע, אַז הסוסים האָבן זיך אויפגעזוכט. ר' אַלטער יקנה״ז האָט זיי פון גנבימס הענט מציל געווען. דאָ האָבן זיך געמיט נאָר זכות־אַבות. גרויסע גיסיס איז אונדז באַשינפערלעך געשען. מיר זענען גאָר אַזוי פיל נישט ווערט

דעם איבערשטנס הסדמים. בעלכם נ"י וועט אייך איבערגעבן כל-דבר שורש. מען מעג אזוינס אין די קראניקעס שרייבן.

איך בעט אייך מחילה, חיה-טריינע, ווי אן אייגענע מוטער, וואס איך נעם מיך אונטער צו זיין פאר אייך א מליץ-יושר אויף אייער בעלכם, וואס האט נעבעך גרויס שרעק און עגמת-נפש דערפון, וואס איך פאר היום נישט צו אייך לויט דעם מדובר. האט אויף אים רחמנות, לאז ער, נעבעך, נישט האבן אפגעשניטענע יארן און באשטראפט ווערן דערפאר, וואס איך האלט נישט ווארט און קען נישט כפי המדובר צו אייך היום קומען. אויף אייער בעלכם איה, כ'לעבן, א צער בעלי-חיים. ער האט פאר מיר פשוט געחלשט, מצדו איינ-געלייגט די וועלט, אפגעלויבט אין טאג אריין אייך ובפרט בתכם הכלה המושלמת, וועלכער איך גריס גאר פריינטלעך. הכלל ער האט מצדו געטאן, וואס א מאן און א געטרייער טאטע באדארף צו טאן... פארשטייט איר מיך? און נאך א מאל טאקע פארשטייט איר מיך? — ער האט מיר אפילו גערייצט דעם יצר-הרע מיט ווארעניקעס און מיט נאך גוטע זאכן. גאר פרנסה איז בילכער פון אלצדינג. מען מוז צוליב דאס שטיקל פרנסה פארבויגן אפילו ווארעניקעס. והשנית, האב איך דאך עפעס א זוגות, איר פארשטייט דאך, פארשטייט איר מיך, וואס איך מיינ... אין אזעלכע זאכן פארשטייט איר...? וואס איז דען א מאן אן א זוגות? איך האף צו דעם וואס לעבט אייביק, אן מיר וועלן בלינדער זיך נאך זען און אם ירצה השם אין פריידן אפעסן ביי אייך ווארעניקעס און אפשר נאך לעקעך אויך... פארשטייט איר מיך. דערווייל זאל בעלכם, נעבעך, נישט ליידן. א צער בעלי-חיים!...

איך שיק אייך דא מיט בעלכם א מתנה: א «תחינה על הפרנסה», «תחינות צו ליכט-בענטשן, צו ראש-הדש-בענטשן», «תחינה אמהות שרה רבקה רחל ולאה», גאר א שפאגל-נייע תחינה פאר כפרות-שלאגן, גם שיק אייך אייך דעם «מעין טהור», וואס איטלעכע אשה באדארף דרינען זיין בקי און שטארק היטן די אלע דינים דארט, ווי זיך נוהג צו זיין. איר וועט דערפון גרויס תענוג האבן. אייער בתכם הכלה הבתולה וועט דערפון אויך משונה הנאה האבן.

חיה-טריינע! איך האב צו אייך א בקשה. אז די וואנצן שלכם האבן מיך, נישט היינט געדאכט, נעכטן געפייניקט, האב איך אראפגעכאפט פון מיר האוואלענע זאקן שלי, די ברעסלער, און זיי אין איילעניש ביי אויפן טאפטשאן פארגעסן. זוכט זיי, זייט מוחל, אויף, און לאז בעלכם זיי טראגן געזונט. א מתנה פון מיר. — זייט מיר געזונט און גריסט נאך אמאל אייערע ליבע קינדערלעך. גם אייער בתכם הכלה-לעב אויך גאר פריינטלעך. פאר-געסט למען-השם ולמען-השם נישט מכוח אייער בעלכם, בעלכם האט נעבעך א שווער, ביטער געמיט. הבייטש שלי, וואס איך האב פארגעסן באהאלקערל

שלכם, גיב איך במתנה דעם רבין, זי וועט אים צוניץ קומען... פון מיר, וואָס גריסט אייך און אייערע קינדערלעך איטלעכן באַזונדער און בתכם הכלה-לעב אויך באַזונדער. הקטן מענדעלע מוכר ספרים."

אַז איך האָב איבערגעלייענט דעם דאָזיקן בריוו חיה-טריינעס מאָן, איז ער געווען איבערגליקלעך און גאַר אַנגעקוואַלן פון דעם זיסן לשון. ביי איטלעכס וואָרט האָט ער זיך אַ פאַטש געגעבן אין דעם שטערן פאַר גרויס וואונדער, ווי אַ מענטש קען אַזוינס אַנשרייבן! מאַכנדיק דערביי: אוי, מחיהדיק לשון!... אוי, לשון, צוקער-זיס, ווי איך בין אַ ייד!... מיר האָבן זיך זייער שיין געזעגנט און ער איז מיט אַ גרינג האַרץ אַוועקגעפאַרן.

יג

אַזוי ווי איך און אַלטער זענען געווען ביידע שרעקלעך מיד און צעבראַכן פון נעכטיקער נאַכט, דעריבער איז ביי אונדז געבליבן, כאַפּן אַ דרעמל און אויסרוען זיך אַביסל אַקעגן אַ פאַר שעה. דערנאָך וועלן מיר זיך לאָזן פריש אין וועג העט ביז אין דער נאַכט אַריין, פישקע האָט אויף זיך גענומען, אַכטונג צו געבן דערווייל אויף די פערד און אַנגרייטן עפעס צו מיטאַג. „איך, אַזוי זאָגט ער, האָב די נאַכט, נאָך דער מעשה מיט מיר, געשמאַק געשלאַפּן ווי נאָך אַ באַד. ר' אַלטערן, ביי זיין צוריקקערן זיך, איז שווערלעך אַנגעקומען איידער ער האָט מיך דערוועקט." — אַלטער לייגט, אויף מיין בקשה, דעם קאַפּ זיינעם אַנידער צו מיר אויפן שויס. איך נעם אַ מעסער און קוועטש מיט דעם קלינגל אים אַפּ דעם בייל אויפן שטערן. דערנאָך גענעצן מיר, קנאַקן אויס די ביינער, גייען און לייגן זיך אין שאַטן אונטער אַ בוים.

ווען נישט די זון זאל געווען פון דער פוטערפאַס אַרוישיקן אירע ברענענדיקע שטראַלן, וואָס האָבן אונדז געבראַטן, וואַלטן מיר געקענט אַזוי ביז נאָך האַלבן טאָג אַפּשלאַפּן. אויפּעפענענדיק די אויגן, דערזעען מיר גישט ווייט פון אונדז ברענט אַ פריילעך פייערל, ביי וועלכן עס קאַכט זיך אַ טעפל קאַרטאָפּלעס, צוגעדעמפט מיט ציבעלע און מיט אַ יידישער דאַרער קישקע. מיר נעמען צו-ביסלעך בראַנפען און זעצן זיך באַלד עסן מיט אַפעטיט. מיר לויבן אַפּ פישקעס קאַבן אין טאָג אַריין. עס האָט דעם יידישן טעם, דער מלכות מעג זיינע קאַרטאָפּלעס עסן, און ער קוועלט גאַר אָן, צואווינטשנדיק אונדז: עסט געזונט, זאל אייך וואויל באַקומען!

— פון וואַנען, פישקע, — טוען מיר אים אַ פרעג, — האָסט דו עס אויס-

געקראצט אַ יידישע דאַרע קישקע? פון אונדזערע קאַרטאָפּלעס און ציבעלע האָט דאָך געקענט זיין נאָר פּיש-קאַרטאָפּל.

— פון וואָנעט, פּרעגט איר, אַ יידישע דאַרע קישקע? — ענטפּערט פּישקע. — פון דער טאַרבע! ס'איז מיר גראָד געראַטן מיין טאַרבעלע צו באַ-האַלטן פון דעם ממזר, פאַרכאַפט זאָל ער ווערן!

— דערצייל, פּישקע, — בעטן מיר אים, — וואָס איז אַזוינס מיט דיר געשען?

— עט! — מאַכט פּישקע מיט אַ זיפּן. — ס'איז פּיל צו דערציילן, זייער אַ לאַנגע מעשה.

— דער טאָג איז גרויס, צייט איז ביי אונדז, ברוך-השם, דאָ צו הערן דיין מעשה. — קומט שפּאַנען! — זאָג איך צו אַלטערן. — מיר וועלן זיך פּאַרן און פּישקע וועט אונדז אויפן וועג דערציילן.

אַז די ביידילעך זענען שוין געשטאַנען געשפּאַנט, פאַרבעט איך דעם עולם צו מיר אויפן וואָגן. אַלטער אָבער פאַרבעט אונדז צו זיך. ביי מיר, זאָגט ער, איז גערוימער, נישט אַזוי אַנגעפּאַקט מיט סחורה. איך מאַך אַ פּשרה: לאָז זיין אַביסל ביי אים אויפן וואָגן און אַביסל ביי מיר.

ביי אַלטער יקנח"ז אויפן וואָגן

— נו, היידאָ, פּישקע! אַרויס מיט דער שפּראַך! — בעטן מיר אים, נאַכדעם ווי מיר האָבן זיך אויסגעזעצט אויף אונדזערע ערטער און געפּועלט ביי אונדזערע פּערדלעך, זיי זאָלן זיך רירן פּונעם אַרט. פּישקע אָבער קווענקלט זיך, האַלט אַראָפּגעלאָזן די אויגן און ברעכט די פינגער.

— ווייס איך? ... איך שעם מיך עפּעס. גלאַט נעם און דערצייל! אַז איך קען נישט. עפּעס פּריקער, כ'לעבן.

איך גיב פּישקען אונטער השק. אַלטער פון זיין זייט שמועסט אים איין אַזוי:

— ס'איז נאָר האַרב, נאַרעלע, דער אָנהויב. אָבי נאָר דאָס ערשטע וואָרט, גייט עס שוין דערנאָך ווי אַ מזמור. איך ווייס עס טאַקע פון מיר אַליין. מילא בקיצור, וואָס מאַכט עס אויס? וועסט אַליין, נאַרעלע, דערנאָך זען, ס'איז גאַרנישט... מילא, האָסט דו, פּישקע, חתונה געהאַט, פאַרשטייט דו מיך, מיט דער בלינדער יתומה. נו! גאַרנישט. ווייסן מיר עס שוין. בקיצור, וואָס-זשע איז געווען ווייטער?

— ווייטער? אין איר טאַטן און אין זיין טאַטנס טאַטן אַ רוח אַרייַן-

געפלייגן! — שיסט פישקע אויס מיט אימפעט אין איין כעס. — זיי האָבן עס מיר אָפגעטאָן־עט אויף טערקיש.

— נו, נו, נו! — טרייבן מיר אָן פישקען, וואָס האָט נאָך דעם אימפעט זיך באַלד אָפגעשטעלט. פישקע עפנט ווידער אַ מויל און הויבט אָן שוין ניט מיט אַזאַ היץ ווי פריער:

— אוי, אַ שיינע ווייבעראַ! ... נאָך דער חתונה האָבן מיר גאָר נישקשהדיק געלעבט, ווי אַ יידיש פאַר־פאַלק באַדאַרף צו לעבן. איך האָב, דאַכט זיך, אַקעגן מיין ווייב גענוג יוצא געווען. הערט איר, יידן, זאָל מיר אָפדאַרן דאָס מויל, אויב איך זאָג אייך אַ ליגן! אַלע טאָג אין דער פרי פלעג איך זי, ווי עס געהער צו זיין, אַרויספירן אויף איר אַרט לעבן דעם אַלטן בית־עולם, וואָס דאָרט איז דער שטייגער אירער געווען צו זיצן אויף אַביסל שטרוי און בעטן נדבות מיט אַ ניגון פון די קינות, וועלכער עס האָט איטלעכן געריט ביי דעם האַרצן. עטלעכע מאָל אין טאָג פלעג איך איר צוטראַגן אַהין, דאָס אַ טעפל געקעכטס, דאָס אַ הייסע באַקעלע, אַ זויערע אוגערקע, אַ קיסליצע, נאָ, קוויק זיך! זי זיצט דאָך די גאַנצע צייט אָפּעט אויף איין אַרט און איז שטאַרק פאַרטראַגן אין דער פרנסה. פיל מאָל פלעג איך מיר גלאַט אַזוי קומען געוואָר ווערן, וואָס מאַכט זי, אויך אונטערהעלפן איר אַביסל אין דעם פּדיון: אַרויס־געבן איינעם, דעם אַנדערן רעשט פון אַ דרייער, פון אַ זעקסער; דערמאָנען זי אין אַלטע חובות פון באַלעבאַטיים, וואָס האָבן איר פאַרבייגייענדיק נישט געסילוּקט באַלד במזומנים, נאָר אָפגעלייגט אויף שפּעטער; אַדער אָפּטרייבן אַ קו, אַ ציג, וואָס זיי האָט זיך געגלוסט, אויף זייער שפּאַציר אין די גאַסן, אַרויסכאַפן איר פון אונטער דעם געזעס אַ פול מויל מיט שטרוי. אין חודש אלול האָב איך זי געפירט אויפן גרויסן יאַריד, אַרויס פון דער שטאַט, דאָרט אויף דעם בית־עולם. זי האָט עס געמאַכט נישט ערגער פון דעם איבעריקן פעקל כלי־קודש דאָרט: שמשים, שמשטעס, חזנים, זאַגערינס, מקבלים, תהילים־זאַגערס, גבאיטעס, קנויטלעך־לייגערינס, פעלד־מעסטערינס, וויינע־רינס און קלאַגערינס. אַט אַזוי האָט זיך עס געמאַלקן, יידישע קינדער! ס'איז געווען, נישקשה, פון וואָנעט צו לעבן. נאָר אַז ס'איז גוט, וויל מען נאָך בעסערס, אַז מען האָט ברויט, וויל מען קוילעטש.

— ווייסט דו וואָס? — הויבט מיין ווייב אָנעט מיר צו זאָגן. — אַזעלכע מענטשן ווי איך און דו, אַזאַ פאַר־פאַלק ווי מיר ביידע, וועלן אויף דער וועלט פאַרפאַלן אַסור נישט ווערן. אין אונדזער ברויט זענען אונדזערע חסרונות גאַלע מעלות. ביי אַנדערע אין די הענט אַזעלכע זאָלן איינשטיין, וואָלטן זיי אַ גליק געמאַכט. מיר ביידע זענען גרויסע שלים־מזלניקעס און טוען נישט דאָס, וואָס מען באַדאַרף, אַט פאַלג, כ'לעבן, אַ ווייב, אַביסל עלטער, געגייטער

פון דיר. בעם, פישקע, פיר מיך אַרויסעט אויף דער לעכטיקער וועלט, צווישן לייט, אין יענע מקומות אַריין, וועסט דו זען, געדענק מיינע ווערטער, און מיר וועלן גיין אין גאַלד. דאָ אויף דעם פלאַץ איז שוין כמעט גאַר נישטאָ וואָס צו טאָנ'עט. מען זיצט אַמאָל אָפּעט אַ לאַנגע צייט ביז איינער דערבאַרעמט זיך און גיט אַ גראַשן. לייט דערציילן עס אַביסל פון דעם גרויסן גליק, וואָס לעקיש, דער כאַלערע־חתן, האָט אין דער וועלט מיט פּערלען זיין ווייב גע־מאַכט. זיי האָבן באַלד נאָך דער חתונה זיך אַוועקגעלאָזט און דאָס מזל, און עין־הרע, גייט ווי! מאַטל מקבל האָט מיט זיי אין קישינעוו זיך באַגעגנט, אַרומגייענדיק אין די הייזער. זייערע טאַרבעס, דערציילט ער, זענען פול אַנגעשטאַפט מיט אַלעם גוטן — מיט שטיקער קוילעטש, גרעסערע ווי מען גיט דאָ דעם שבת־גוי, מיט מאַמאַליגע, מיט גערויכערט שאַפּן־פלייש, מיט דאַרע קישקעס און קאָדע. פּערלע שיינט ווי די לעכטיקע זון. ס'איז איר אין פנים נישט אַריינצוקוקן. זי איז פעט, דיק און ברייט מיט פּיסקעס, גאַר אַ גראַפּיע. גלופסק וויל זי מער נישט קענען, מען זאָל איר עס אַפילו שענקען. — מענטשן וואָס קומען פון אַדעס, קענען זיך גאַר נישט אַפּוואַנדערן פון דעם גליק, וואָס יאָנטלען, דעם אַנדערן כאַלערע־חתן, האָט געטראָפּן. זיי האָבן אים געזען זיך רוקנדיק דאַרט אויפן געזעס צווישן די קלייטן און גאָט שיקט אים צו. ער מאַכט עס גאַנץ גוט. דער עולם קען אויף אים זיך גאַר נישט זאָט אַנקוקן. אַדעס, זאָגן זיי, האָט דאָך עפּעס גענוג קאַלעקעס, וואו ערגעץ אין דער וועלט אַ קאַלעקע רייסט זיך אַהין אָפּעט און מען איז שוין מיט אַזעלכע געוואוינט, נאָר ווי קומען זיי אַלע צו גלופסקער! אַזעלכע ווי גלופסק גיט אַרויסעט, קען ענגלאַנד אַפילו אויך נישט אַרויסגעבן. גלופסק, אַזוי דערציילן מענטשן, קלינגט אין דער וועלט. אויף אַ גלופסקער יידן לויפט מען קוקן, ווי אויף אַ בייז וואונדער... אונדז, כ'לעבן, וועט גאָט אויך נישט פאַרלאָזן. אָט כ'לזמן ס'איז נאָך זומער, קום לאַמיר זיך אַוועקלאָזן. האַיע נישט, אַ טאָג, כ'לעבן, איז אויך אַן עבירה.

מיין ווייב האָט מיר געמאַכט אַ יצר־הרע און מיר האָבן זיך אַוועקגעלאָזט. וואָס זאָל איך איך זאָגן, יידן, נישט פאַרזינדיקן, ס'איז אונדז געגאַנגען זייער גוט. אין וועלכן דאַרף, אין וועלכער שטאַט מיר זענען געקומען, האָבן מיר אויסגענומען. איטלעכער האָט אויף אונדז געקוקט, קיינער האָט אונדז נישט אַפּגעזאָגט. דער הקדש איז פאַר אונדז געווען אַפּן אומעטום. הייזער וויפל דאָס האַרץ גלוסט, גיי אַהין און בעם, אין קעשענע, אין בוזעם און אין דער טאַרבע. דער שמש פון דער שול פּלעגט נעמען עטלעכע גראַשן און אונדז געבן דערפאַר פּלעטן אויף שבת תמיד אין איין הויף. מיין ווייב האָט מיט מיר געלערנט הלכות אַרעמאַן. איך בין דרינען געווען נאָך גאַר אַ פּריץ און

נישט געוואוסט רעכט די דינים פון אַרומגיין אין די הייזער. מיינע אָבער אין אין די זאכן געווען אַ וואויל־קענעוודיקע מיט אַלע אָפּשניצלעך. זי האָט מיך אַליץ געלערנט, ווי אַזוי מען באַדאַרף אַריינקומען אין אַ שטוב, ווי אַזוי מען באַדאַרף קלאַמפּערשט קרעכצן, הויסטן און וואָס פאַר אַ רחמנות־פנים מען באַדאַרף מאַכן דערצו; ווי אַזוי מען באַדאַרף אַ נדבה בעטן אָדער מאַנען, זיך דינגען און צושטעפען זיך ווי אַ זלידנע; ווי אַזוי מען באַדאַרף צוואוינטשעווען, אָדער שילטן, פּלוכן טויטע קללות. איר מיינט, עפעס אַזוי גלאַט נעמט מען זיך און מען גייט אין די הייזער? ניין! דאָס איז אַ גאַנצע תורה. ביי יידן אַ נגיד צו ווערן איז גענוג נאָר מזל. עזות, פאַרשטאַכענע אויגן און דאָסגלייכן, דאָס קומט שוין שפּעטער פון זיך אַליין ממילא. אָבער אַ יידישער אַרעמאַן צו זיין, טאַקע וואָס אַרעמאַן הייסט, איז מזל אַליין ווייניק, ער מוז קענען און וויסן אַ סך זאַכן, וואָס זענען שטאַרק נויטיק צום עסק, ער באַדאַרף קענען די שפּיל און אַריין אין דער גרירת אַריין אַזוי, אַז יענער מוז געבן, ער זאָל אפילו אַ מיתה משונה אייננעמען.

איך מיט מיינ ווייב זענען מיר געווען פּוס־אַרעמעלייט. — איר קוקט מיך עפעס אַנעט, מיינע ליבע יידן, ווי אייך איז עפעס שטאַרק קשה. לאַזט זיך דינען, זייט מוחל! אַז איך האָב שוין אַנגעהויבן צו דערציילן, וועל איך געבן צו פאַרשטיין אייך, ווי ווייט איך קען, דאָס אויכעט. די אַרעמעלייט ווערן, ווי די סאַלדאַטן, איינגעטיילט! אין פּיעשע... וואָרט נאָר, וואָרט, עפעס איז דאָ אַ פאַרדרייעניש פון הונדערטער סאַרטן, אַ פּלאַנטעניש פון שווערע נעמען און צוגעמענישן. אַרעמעלייט, וואָס דראַליען, הולכן מיט די רגלים... דער שוואַרץ־יאָר זאָל זיי וויסן! אַרעמעלייט ווי מיסט, עפעס אַזוינע און אַזוינע, קבצנים דאָ און דאָרט, אביונים, דלפנים מיט אַלע פּרושים, שלעפּערס אין דער וועלט, בעטלער, בטלנים, מקבלים און טעלערלעקער אין דער שטאַט. אַלערליי, גאָר אַן אַ צאָל!... וואָרט נאָר, לאַמיר זיך אַביסל באַטראַכטן.

פּישקען אָבער האָט דאָס באַטראַכטן זיך אויך נישט געהאַלפּן. ער האָט זיך פאַרדרייט אין די גרוסע מחנות אַרעמעלייט און נישט געקענט אַרויס. איך האָב פון זיינע ווערטער פאַרשטאַנען, אַז די אַלע מיני אַרעמעלייט ביי אונדז טיילן זיך איין אַזוי: פּיעשע אָדער פּוס־אַרעמעלייט, די וואָס שלעפּן זיך צופּוס, און קאַניצע אָדער בוי־אַרעמעלייט, די וואָס שלעפּן זיך אַרום אין ביי־דלעך. אַחוץ דעם ווערן זיי נאָך איינגעטיילט אין מינים: שטאַט־אַרעמעלייט, אַזעלכע וואָס זענען געבוירן געוואָרן ערגעץ אין אַ שטאַט, געוויינטלעך ערגעץ אין דער ליטע, און פּעלד־אַרעמעלייט, די וואָס ווערן געבוירן פּשוט אויף דעם פּעלד אין אַ בויה. זייערע עלטערנס עלטערן האָבן פון אייביק אַן זיך אַרומגעשלעפּט. די דאָזיקע אַרעמעלייט זענען יידישע ציגיינער, שטענדיק וואַנדרעווען זיי פון

איין עק וועלט צום אנדערן, זיי ווערן געבוירן און אויפגעוואקסן, האָבן חתונה, פרוכפערן זיך און שטארבן אַלץ אונטערוועגס. זיי זענען פרייע מענטשן, פטור פון אַלע זאַכן, פון נתינות, טאַקסעס וכדומה, אויך פטור פונעם דאוונען און פונעם גאַנצן יידישקייט. נישטאָ קיין אויבערהאַר. — צו דעם טייל שטאַט־אַרעמעלייט געהערן אַלערליי שטעטישע קבצנים פון: די דאָזיקע סאַרטן: קבצנים פשוטע. יידן, יידענעס, מיידלעך און בחורים, וואָס גייען מיט טאַרבעס אין די הייזער אַלע ראש־חודש, אויך אין מיטן דער וואָך, און נעמען גראַשנס און שטיקלעך ברויט. אַ גרויסער טייל יינגלעך און מיידלעך פון די דאָזיקע לויפן אַמאָל נאָך איטלעכן אויף דער גאַס און רייסן ביי די פּאַלעס, ביז מען מוז זיך פון זיי אויסקויפן מיט עפעס אַ נדבה. — קבצנים כלי־קורט. דאָס זענען מקבלים, בטלנים, אין איטלעכן קלייזל, וואָס זופן משניות און זאָגן קדיש ביי אַ בר־מינן און אויפן הייליקן אָרט צו אַ יאַרצייט. מען מעג צו זיי רעכענען אויך שופר־בלאָזער, מזוזות־איבערקוקער מיט דעם גאַנצן קאַפיטל אַזעלכע לייט. — תורה־און־מצוה־קבצנים, ווי, אַשטייגער, פרושים, וואָס וואַרפן אוועק ווייבער און קינדער, באַגראָבן זיך אין אַ קלייזל ערגעץ אין דער פרעמד און לערנען „ביצה“ אויף דעם עולם רעכענונג. ישיבה־בחורים, וואָס גייען אַרום שלינג־און־שלאַנג, קראַצן זיך אונטערן אויוון און עסן טעג. יידן מיט פאַ־טשיילכענס אין די הענט, אַדער מיני גבאים, משטיינס־געזאַגט, וואָס זאַמלען נדבות קלאַמפערשט אויף עפעס אַ מצוה־זאָך. — באַהאַלטענע קבצנים, פון באַלעבאָטיים, וואָס נעמען קצבה און נדבות שטילערהייט. — האַלבע קבצנים, ווי, אַשטייגער, תלמוד־תורה מלמדים אין פיל שטעט, וואָס זענען האַלב־מלמדים, האַלב־בעטלער, און דאָסגלייכן אויך שמשים, דיינים, רבנים. איט־לעכער פון זיי איז האַלב דאָס, וואָס ער איז, און האַלב דאָס, וואָס אַלע אַנדערע יידן מיט טאַרבעס זענען. — יום־טובדיקע קבצנים, אַזעלכע, וואָס קבצנען גע־וויינטלעך פורים, בשעת יידן בכלל מאַכן זיך האַרץ און לאָזן זיך פאַר גרויס חדוה גיין קאַמפאַניעסווייז אין די הייזער, אַדער אַמאָל אויך אונטער אַ יום־טוב, און הייסן הייסט עס קלאַמפערשט, זיי קבצנען; פאַר אַנדערע, נעבעך. — גמילות־חסד־קבצנים. אַזעלכע וואָס נעמען זייער גאַנץ לעבן נדבות אונטער אַן אויס־רייד: אַ גמילות־חסד קלאַמפערשט, היינט, מאַרגן גיבן זיי עס מיט אַ דאַנק צוריק אָפּ.

— דערמאָנט מיך, ר' אַלטער, — רוף איך מיך אָן, נאָכדעם אַז איך האָב פישקעס ווערטער גענומען אויף מיינע כלים און געמאַכט דעם דאָזיקן שטיקל סדר צווישן אונדזערע קבצנים, — דערמאָנט מיך, איך בעט אייך, אפשר איז דאָ נאָך קבצנים, וועלכע איך האָב, חלילה, פאַרגעסן אַריינצושטעלן אין צעטל. — מילא וואָס מאַכט עס אויס? — טוט אַלטער אַ זאָג און פאַרקרימט זיך

אויף מיר עפעס אזוי, ווי איינער מיט א באַרד פאַרקרימט זיך אויף אַ ינגל, ווען ער מאַכט זיך עפעס נאַריש. — אַ וואָ, ער האָט, חלילה, פאַרגעסן! ... אַזאַ וויכטיקע זאַך דאָס צעטל! און אַז מען שטייט נישט אין צעטל, קאָן מען, חלילה, קיין קבצן נישט זיין? ...

— זאָגט עס נישט, ר' אַלטער! — שטעל איך מיך שטאַרק אַקעגן. — אונדזערע קבצנים זענען ביי זיך שטאַרק פאַרריסן, שרעקלעך להוט נאָך אַ פיצל כבוד. לאַז איינעם וויד נאָר דאַכטן עפעס אַ מינדסטע באַלידיקונג, איז ער גרייט צו דערגיין אייך דאָס לעבן. באַהיט זאָל מען ווערן פון אַ קבצן אַ שמעלקע! ... שאַ, זעט איר, אַט האָב איך מיך טאַקע דערמאַנט! אַן עין־הרע, נאָך אַ סך קבצנים: אייניקלעך, ירושלמים, ארץ־ישראל־יידן, נשרפים, שלאַפע, מערדינדיקע מיט כתבים פון דאַסטוירים, עגונות, אַלערליי מיני אלמנות, מחברים, ניי־מאַדנע מחברטעס מיט דעם מאַנס חבורים. נישקשה, דער רוח האָט אונדז, ר' אַלטער, אויך נישט גענומען. מען מעג גאַנץ שטאַרק רעכענען מוכרי־ספרים, און אַז ס'איז שוין יאָ אזוי, רופט־זשע טאַקע אויף אויך אונדז דזערע דרוקער און אַלע מיני רעדאַקטערס, זיי מיט אַלע זייערע אַרבעטער, זעצער, בעלי־מגיהס, שרייבער, קאַרעספּאַנדענטן — יעמוד עם כל הקבצנים! ... אַצינד, ר' אַלטער, באַדאַרף מען די דאָזיקע אַלע לייט אויססאַרטירן, איטלעכן אויף זיין אָרט אין צעטל. דאַכט זיך, קיינעם נישט פאַרגעסן, האָ?

— אַי, פע, ר' מענדעלע! — מאַכט אַלטער אויפגעבראַכט און הייבט זיך אָן צו קראַצן. — גענוג, כ'לעבן, מיט אייערע קבצנים. עס בייסט מיר אַזש דאָס לייב, ווי פליי וואַלטן מיך אָפגעשיט. פון מיינעט־וועגן וואַלט איר עס געקענט מאַכן בקיצור: כלי־ישראל — איין קבצן, און גאַרנישט. אַן עק, אַ סוף זאָל עס האָבן. לאַזט פישקען דערציילן ווייטער און שלאַגט אים נישט איבער. אונטערזאָגן אַ וואַרט, ווען עס שטעלט זיך פישקען אין גאַרגל און ער בלייבט ווי דערוואַרגן, אַדער אויסבעסערן אים אַמאָל דאָס לשון, דאָס — מהיכא־תיתי. נאָך גאַר ביים אָנהייב איז פישקע געווען דער חזן, וואָס האָט געדיירט דאָס מויל, אַרויסגעלאַזט צעהאַקטע, צעבראַקטע ווערטער, און איך, זיין משוררל, וואָס האָט אים אונטערגעהאַלפן אין דער נויט און אים אויס דעם מויל אַרויסגענומען דאָס וואַרט, מיט וועלכן ער האָט זיך געוואַרגן. אַן מיר וואַלט שווער געווען פישקען אַליין רעכט צו פאַרשטיין. דאָס בין איך אַ בעלן צו זויזן אויף אַ פראַבע שפעטער אַביסל. אַלטער האָט דערביי נישט מער געטאַן ווי אונטערגעשטופט מיט זיינע ווערטער: „מילא בקיצור“, „נישמער גאַרנישט“, ווי איינער וואָס טרייבט שבת אין שול אונטער דעם חזן, ער זאָל עס אַפמאַכן בקיצור, פילנדיק, אַז אין דער היים וואַרט אויף אים דער קידוש, אַ טשאַלנט מיט אַ קוגל.

יך

„עך, מיט מאָן וואָב אָבן קעגעט צי פישע, ני קענטי אָך משאעה זאָן ווי מיט מאַנע קיאַנקע פּיסיעך פּיעגן מי זעך ושיעפן זייע פאַמעיעך, קיבן (קריבן) ווי די יאַקעס“ (ראַקעס), — אַזוי הייבט פּישקע אָן ווייטער צו דערציילן מיט זיין לשון. וואָס אויסגעבעסערט מיט מיין הילף, מאַכט עס: איך מיט מיין ווייב האָבן געהערט צו די פּלעשע, דאָס הייסט פּוס-אַרעמעלייט. נו, קענט איר אייך משער זיין, ווי מיט מיינע קראַנקע פּיסלעך פּלעגן מיר זיך שלעפן זייער פאַמעלעך, קריבן ווי די ראַקעס. און אַזוי גייט פּישקעס דערציילונג, אויסגעבעסערט, ווייטער:

מיין ווייב האָט אָנגעהויבן מיך ביסלעכווייז צו זידלען, צו שילטן, צו זאָגן שטעכווערטלעך, צו רופן מיך מיט צונעמעניש און מיר אויפצואוואַרפן מיינע קראַנקע פּיס. זי איז אַקעגן מיר אַרויס מיט טענות, אַז זי האָט אין מיר גאָר אינגאַנצן זיך אָפּגענאַרט. פּון אויבן ביז אַראָפּ; אַז זי האָט מיך געמאַכט פאַר אַ מענטשן, זי האָט מיך אין דער וועלט צווישן לייט אַרויסגעפירט. זי האָט מיך פאַרזאָרגט מיט פּרנסה, געשטעלט אויף אַ שטייגער, און איך בין איר נישט געטריי, טו איר אַליץ אויף צופיקעניש. נאָר דאָס אָבער איז געווען זעלטן. איך פּלעג מיך נישט וויסנדיק מאַכן, אַלצדינג אַראָפּשלינגען, געטראַכט ביי מיר: אַזוי איז געוויינטלעך דער שטייגער פּון אַ ווייב, אַזוי באַדאַרף צו זיין. איטלעכן מאָן איז דאָס ווייב מכבד מיט אַ וואָרט און אַמאַל טאַקע מיט אַ קלאַפּ אויך. קוים איז איר דער כעס אָפּגעגאַנגען, איז ווייטער געוואָרן אַ לעבן, פּישקע ווייטער שטאַרק חשוב, זי פּלעגט אַרויפלייגן איר האַנט מיר אויפן אַקסל, זאָגן: „הייטאַ, פּישקע!“ מיינער גייט פאַראויס, זי הינטער מיר, און ביידן איז עפעס גוט אויפן האַרצן. „אַט אַזוי אָבן מי זעך געאַיקט און געקיאַכן.“ ביז באַלטע האָבן מיר זיך געשלעפט עפעס גאָר אַ לאַנגע צייט און פאַר-שפּעטיקט דעם יריד דאָרט, וואָס קלינגט אין דער גאַנצער וועלט. מיין ווייב איז געווען אויסער זיך, שרעקלעך זיך געערגערט, גלייך ווי זי וואַלט פאַרלוירן תּרפּ“ט אלפּים טאַלער. איך טרייסט זי און דרינג איר אַליץ: „מילא וואָס איז דאָ אַזוינס, אָבער באַלטער הייזער זענען דאָך, ברוך-השם, פאַר אונדז געבליבן! קאַרג פאַר אונדז אַזויפיל הייזער, אַזאַ שטאַט? נישט צו פאַרזינדיקן.“ און זי אַליץ אין איין קול: פאַרברענט ווער אינאיינעם מיט דייע הייזער! וואָס טויג מיר, דו ימח-שמוניק איינער, דיין שטאַט, אַזאַ בלאַטיקע שטאַט! אַט אַזאַ שטאַט נאַרייעסט-דו עס מיר, האָ! איך וויל נישט! דו הערסט? איך וויל נישט אַזאַ שטאַט. איינגעזונקען ווער דאָ אין דער בלאַטע און וואָרג זיך דיר מיט דיין שטאַט — מיט דיין בלאַטיקער באַלטע!

— ר' אלטער, ס'איז דא! — לאָז איך פּלוצלינג אַרויס הויך אויף אַ קול.
 — איך האָב מיך דערמאַנט נאָך אַ סאָרט קבצנים! קבצנים־באַנקרוי.
 — אַ גרויסע מציאה, כ'לעבן! — מאַכט אַלטער, קנאַקנדיק מיט דער צונג:
 טצע־טצע־טצע!" — פון מיינעט וועגן מעגן ווי אפילו נישט געדאַכט ווערן.
 — איינעם פון די דאָזיקע לייט, שמחהלע דער לעבעדיקער, קען איך אין
 גלופסק זייער גוט. ביי אים אין אַ באַזונדער בוך שטייען פאַרשריבן אַלע
 הייזער אָפּגעטאַקסירט, וויפל הכנסה באַדאַרף אים דורכן יאָר איטלעכס הויז
 אַרײַנברענגען. די הייזער, זאָגט ער, זענען מיינע, צאָלן מיר צינזש, גאַנץ גלופסק
 איז מיין קאַנטאַר. זיין שטייגער איז איטלעכען טאַג צו גיין אין אַ געוויסן טייל
 הייזער. ער קומט אַריין אין אַ שטוב לעבעדיק, מיט ברייטיקייט. גיט מען אים
 באַלד די נדבה, איז גוט; ווען נישט, זאָגט ער: „אַ גוטן טאַג! נישקשה, איך
 וועל פאַרשרייבן אויף אייך אַ חוב" — און לויפט לעבעדיק, געשווינד אַרויס.
 אפשר האָט איר געהערט, ר' אלטער, דערציילנדיק, ווי איין גלופסקער קבצן
 האָט זיך משדך געווען מיט נאָך אַ קבצן פון טעטעריווקע און האָט געגעבן
 אין נדן אַריין די הייזער אין גלופסק? — דאָס איז שמחהלע דער לעבעדיקער;
 אָדער אפשר האָט איר געהערט אויך, ווי אויף אַ מאַלצייט פאַר אַרעמעלייט
 ביי אַ גביר אויף אַ חתונה איז געקומען אַ קבצן אַ געבעטענער, נאַכשלעפּנדיק
 מיט זיך נאָך איינעם אָן אומגעבעטענעם, און אויף דעם פרעג: ר' קרוב, וואָס
 שלעפט איר מיט אייך אָן איבעריקן פאַרשוין? — ענטפערט ער: „דער דאָ־
 זיקער פאַרשוין איז מיין איידעם, וועלכן איך האָב צוגעזאָגט קעסט" — דאָס
 איז ווייטער טאַקע שמחהלע דער לעבעדיקער. בקיצור, שמחהלע קוקט אויף
 גלופסק ווי אויף זיין שטאַט און אויף זיינע הייזער.

— פון מיינעט־וועגן מעג אייער שמחהלע דער לעבעדיקער די כפרה
 ווערן, — זאָגט אַלטער אָפּ זיינס גאַנץ בקיצור און בעט פישקען ווייטער צו
 דערציילן.

פישקע הייבט אָן אויף זיין שטייגער, איך העלף אים אונטער אויף מיין
 שטייגער, און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אַזוי:

דער וועג אונדזערער איז נישט געווען קיין גלייכער, פון איין שטאַט צו
 דער אַנדערער, אַלץ ווייטער, ווייטער. נאָר וואָס־דען? „מי פיעגן קיכן“,
 אַהין און אַהער, זיך דרייען אין אַלע זייטן, ווי ס'איז אונדז אויסגעקומען.
 איינמאַל זענען מיר מגולגל געוואָרן עפעס אין אַ שטאַט, וואָס הלואי דער רוח
 זאָל מיך געווען כאַפּן פריער איידער איך בין אַהין געקומען. צו דער שטאַט
 אַליין האָב איך נישט אַפילו. פאַרקערט, זי האָט אַקעגן מיר גענוג יוצא געווען,
 מיך געלאָזט אַרומגיין מיט אַלע כבודן אין די הייזער, נאָר דאָרט האָב איך מיך

באגעגנט מיט מיין מלאך-המות, געקוילעט זאל ער ווערן און א מעסער! .. א קיענק אים אין די בייניע!" — אט ווי אזוי ס'איז געשען:

אין יענער שטאָט, וואוהין מיר זענען געקומען, איז געשטאָנען קאָניצע — פעלד-אַרעמעלייט מיט בוידן. ס'איז געווען אַ מרידה, באַלעבעסלעך פון היינטיקער וועלט האָבן דאָרט אויפגעטאָן נייעס, און אַרעמעלייט, הויך אַלטע, קראַנקע און ביטערע קאלעקעס, ניט צו געבן גאַרנישט. געוונטע בחורים, ווייבער און מיידלעך זענען נישט קראַנק צו דינען, צו אַרבעטן און מיט אייגענע גער מי צו פאַרדינען זייער שטיקל ברויט. דאָס יידישע נאַרישע רחמנות טוט נאָר אָן גרויסע צרות. דורך דעם, האָבן זיי געזאָגט, האַלטן זיך ביי יידן פוילע נפשות אָן אַ צאַל, ווי וואַנצן, וואָס זייגן יענעמס בלוט און עסן אַפֿעט אַנדערע דעם קאַפּ. זיי האָבן ביי זיך איינגעפירט עפעס ווי אַ מין פאַבריקע, וואו מען האָט מכבד געווען געזונטע אַרעמעלייט, וואָס זענען געקומען צו-גאַסט, מיט עפעס אַ מלאכה: צו דרייען שטריק, צו נייען זעק, און געגעבן זיי דערפאַר עסן. אַרעמעלייט האָבן אָנגעהויבן זעלטענער זיך אַהין צו ווייזן. די קאָניצע, וועלכע מיר האָבן דאָרט געטראָפן, איז געווען שטאַרק אויפגעבראַכט אַקעגן דעם דאָזיקן איינפיר, פלאַם-פייער. געוואַלד! — האָבן זיי אַלע געשריגן — ס'איז שוין גאָר קיין וועלט נישט. וואו איז דאָס יידישע רחמנות? אויס יידישקייט, כ'לעבן!... איינער, אַ רויטער, אַ געזונטער — אַ קיענק אים אין די בייניע! — האָט געפירט דאָס רעדל און געשריגן מער פון אַלע: ס'איז סדום, נאָר סדום! פאַרוואָס קומט עס, די נגידיים זאָלן זיך יוצן ווי די פריצים רואיק און אַנדערע זאָלן אויף זיי האַרעווען? זייער גוטס איז דען נישט יענעמס מי, יענעמס פראַצע, יענעמס שווייס? אַליין זענען זיי ביי זיך אַפגעפיינטע מענטש-לעך, היטן אַפֿעט זייער נפשל און ווילן אַליך, יענער זאָל אַרבעטן. אַ נגידי, וואָס מער דיק, געזונט ער איז, וואָס מער זיין בייכל איז גרעסער, איז ער אַליך מער פאַרנעם, מער פיינע בריה. אונדזער איינער, אַקעגן, מוז מיט זיין געזונט זיך, נעבעך, באַהאַלטן, זיך שעמען ווי אַ גנב. איטלעכער שרייט אויף די ציין, פאַרוואָס גייט אַזאַ געזונטער נישט אַרבעטן! עס וואַלט שוין רעכט געווען, כ'לעבן, איבערצובייטן די יוצרות: לאָזן די נגידיים פראוון אַביסל אַרבעטן. וואָס איז, קראַנק זענען זיי? — גערעכט, פייבושקע, גערעכט, מיר זענען אויך יידישע קינדער, אַזעלכע שמיליקע ווי זיי! — האָבן אַלע אין איין קול אונטער-געבאַסעוועט דעם רויטן ממזר און ביסלעכווייז זיך צעגאַנגען פונעם הקדש. אַוונט-צייט באַדאַרף איך גראַד גיין אין אַ גאַס פאַרביי דעם שול-הויף. אינדרויסן איז טונקל און מענטשן אַ סך אָן עין-הרע דרייען זיך דאָרט אַרום. מיטאַמאָל קומט מיר פון דער זייט גאַס אָן צו די אויערן עפעס אַ וויינענדיק קול מיט אַ געבעט, וואָס קאָן רירן אפילו אַ שטיין. אַפּשטעלנדיק זיך, דערן

איך נישט ווייט פון מיר, ווי אַ צעבראַכענער ייד האַלט אויף ביידע אויסגע-
 שטרעקטע אַרעמס אַ קישעלע, פון וועלכן עס הערט זיך אַ פישטשען פון אַ
 ברעקל קינד, וואָס פאַרגייט זיך, נעבעך, שרייענדיק. דער אומגליקלעכער
 טאַטע דרייט זיך אין אַלע זייטן, שאַקלט עס, ווייגט עס, נעמט עס איין אויף
 אַ וויינענדיק קול מיט ביטערע קרעכצן: „אוי, וויסט איז מיר, פינצטער איז
 מיר. מיין ווייב שטאַרבט און לאָזט מיר אויף די הענט איבער אַ פיצל קינד!...
 אוי, וויסט איז דיר, קליינע, בידנע יתומהלע, פינצטער איז דיר אָן אַ מאַמע!
 אַ-אַ-אַ שאַ-שאַ! וואָס זאַל איך דיר, נעבעך, טאַן?...“ איטלעכער, וואָס גייט
 פאַרביי, גיט אים עפעס אין דער האַנט, אַ טייל ווייבער ווענדן זיך צו אים אויך
 מיט אַ וואָרט, און ער אַליין אין איין אַטעם: „וויסט איז מיר, פינצטער איז
 דיר!“ שאַקלענדיק און וואַרפנדיק זיך מיט דעם קישעלע אין אַלע זייטן. דאָס
 האַרץ האָט מיר געריסן פאַר רחמנות אויף דעם וויסטן טאַטן און אויף דער
 וויסטער יתומהלע. נעבעך, נאָך אין די וויקעלעך. איך נעם אַרויס פון דער
 קעשענע אַ דרייער און קום דערמיט צו נאָענט צו דעם וויסטן טאַטן. קוים
 שטרעק איך אויס צו אים די האַנט איבער דעם קישעלע, דערלאַנגט ער מיר
 אַ שטאַרקן קניפּ, מאַכנדיק דערביי אויף זיין וויינענדיק קול: „אוי, וויסט איז
 דיר!“ מיט אַ קוועטש אויף דעם וואָרט „דיר“, גלייך ווי מיך מיינט ער. איך
 כאַפּ מיך ביי דער האַנט פאַר ווייטיק, שפּרינג אָפּ'עט דערשראַקן אין דער זייט
 און בלייב שטיין עטלעכע רגעס פאַרגאַפּט. דער וויסטער טאַטע דרייט זיך אויס
 באַלד צו מיר. איך קוק אים גוט אָן און בין פאַרצאַפּלט געוואָרן... „פאַר היינט
 וועט גענוג זיין. קום! נאָ, האַלט אַביסל דאָס קינד!“ — זאָגט ער און שטופּט
 מיר אַריין אין דער האַנט דאָס קישעלע. דאָס קליינע יתומהלע, זע איך, איז
 עפעס אַ ליאַלקע, איינגעוויקלט אין שמאַטעס, און דער וויסטער טאַטע איז דער
 רויטער ממזר, פייבושקע, אַ קיענען אים אין די ביניע!“ ער האָט עס געמאַכט
 ווי אַ בריה! געוויינט, געקרעכצט פאַר זיך און געפישטשעט, זיך פאַרגאַנגען
 אויך פאַר דעם קינד... אַט אַזוי מוז מען, רופּט ער זיך אָן, מיט די נאַרישע
 יידישע קינדער האַנדלען. ווילן זיי נישט געבן מיט גוטן — מוז מען ביי זיי
 נעמען מיט קונצן, אָן דעם גייט עס נישט. דער רב, דער דיין, דער שיינער
 מקבל מיט דעם גאַנצן פעקל כלי-קודש — אַלע פאַרשטעלן זיך, מאַכן קונצן.
 יענע מיט זייערע העוויזות און איך — וויסט איז מיר — מיט מיין קליין יתומהלע.
 מעלקט זיך, בהמות!... זאָג, פישקע, אַמן.

איך יענער צייט, וואָס מיר האָבן זיך אויפגעהאַלטן אין הקדש, האָט דער
 רויטער ממזר אָנגעהויבן זיך צוצושאַרן צו מיין ווייב מיט גוטע ריידעלעך.
 זי איז אים עפעס שטאַרק געפעלן. ער פלעגט זיך כאַפּן צוטראַגן איר, אָן זי
 האָט עפעס באַדאַרפּט, און ליב געהאַט זי צו באַדינען. ביסלעכווייז האָט ער

אלץ צו איר זיך אריינגענארט, ביז ער איז געווארן מיט איר א שמעלקע. ער פלעגט אפזיצן מיט איר שעהנווייז און פלוידערן, ארייננווארפן אין דעם שמועס גראבע, נישט קיין שיינע ווערטלעך. מיינע פלעגט פארשטעקן די אויערן און נישט וועלן, דאכט זיך, הערן. און אז ער פלעגט זי אמאל אין טאג אריין לויבן: זי איז א יאָדערדיקע, א פעטע, א לויטערע, א פלישיקע יידענע, אזעלכע ווי ער האָט ליב, פלעגט זי אים אַפּוידלען, אַ פאַטש טאָן אויפן רוקן און דערביי טאַקע לאַכן. איך פלעג אויך לאַכן, אַמאַל טאַקע מיט ווערים, נאָר באַלד טאַקע מיך באַטראַכט צוריק: וואָס אַרט מיך אַ פּלוידערזאַק? מאַרגן — איבערמאַרגן ווערט מען גאָר זיינער פטור. מיר צעגלייזן זיך, איטלעכער אין אַן אַנדער זייט, און אייביק וועט מען זיין פרצוף-פנים נישט אַנקוקן. און ווייטער, אין די הייזער גייט דאָך מיין ווייב, געלויבט דער אויבערשטער, מיט מיר. אים, דעם ממזר, ווען ער נעמט זי אַנעט ביי דער האַנט און וויל זי פירן, שטופט זי אַפּעט מיט אַ בייזער: „גייט אייך, גייט, פע! איך בין אַן אשת-איש, האָב, ברוך-השם, מיט וועמען אין די הייזער אַרומצוגיין.“

אויף מאַרגן, נאָך דער באַגעגעניש מיינער מיט דעם רויטן ממזר, ווי ער האָט זיך פאַרשטעלט פאַר אַ וויסטן טאַטן, בין איך מיר געגאַנגען אין די הייזער אַליין. מיין ווייב האָט אויפשטייענדיק אין דער פרי זיך געקלאָגט, עפעס איז זי נישט מיט אַלעמען, עפעס ציט זי זיך אַלץ און גענעצט, עס מוז זיין אַ גוט אויג — און איז דעריבער געבליבן אין דערהיים. איך אַליין בין אויך געווען עפעס לאַ-עליכטיק, עס האָט מיר עפעס געשלאָגן אַרויף, היינט איז מיר טאַקע געווען אומעטיק איינעם אַליין צו גיין אַן מיין ווייב. ס'איז מיר ווי עפעס אַפּ-געגאַנגען. איך לייקן נישט, אַז זינט דער ממזר האָט זיך צוגעשאַרט צו מיין ווייב און מיט איר געטריבן קאַטאַוועסלעך, איז זי מיר געוואָרן טייערער. עס האָט מיך אַמאַל אפילו פאַרדראָסן, געברענגט ווי אַ פייער, נאָר דערביי טאַקע — איך ווייס נישט פאַרוואָס — האָט מיך צו איר עפעס געצויגן, געצויגן ווי אַ כישוף. עפעס איז געווען, ווי זאָל איך אייך זאָגן, אַ געשמאַקער שמאַרץ ווי פון אַ בלאָטער בשעת קראַצנדיק אים אַמאַל אויף מיין לייב, ס'איז אַ שמאַרץ מיט הנאה-האַבן, ביידע זאָכן אינאיינעם... ס'איז געווען אַ געמלאַכהטע „אין די הייזער אַרומגיין“, גאָר נישט דער טעם, וואָס אַן אַנדערש מאַל. איך האָב עס אַפּגעמאַכט בקיצור, שבת-שטעך, סיור-ביר ומפליא לעשות — און מיך אַפּ-געפאַרטיקט באַצייטנס. אַריינקומענדיק אין הקדש האָב איך געטראָפן מיין ווייב, זיצנדיק מיט דעם ממזר און זיך עפעס געשושקעט. דאָס פנים האָט איר געפלאַמט, זי האָט געהאַלטן דעם קאַפּ אַנגעבויגן צום ממזר, זיך צוהערנדיק צו זיינע רייד, און אַ זיסער שמייכל איז איר פון די ליפן נישט אַראָפּ. ביי מיין צוקומען צו איר מיט אַ פרעג: וואָס זי מאַכט? האָט זי זיך געטאָן אַ כאַפּ,

געבליבן אַקעגן אַ רגע אַן לשון און נישט געוואוסט וואָס צו טאָן. דערנאָך טאַפּט זיך מיך אַנ'עט, ווי איר שטייגער איז געווען, און מאַכט צו מיר אַזוי: „ווייסט דו, פּישקע, וואָס איך בין קראַנק? דאָס איז נישט קיין גוט אויג, דאָס איז מיר געקומען פונעם צופוסגיין. די רופאַטע, וואָס גייט אַריין, האָט מיך געהייסן גיין אין באַד, מחילה, אויסשמיסן זיך, לאָזן זיך שטעלן באַנקעס, גוט אויסרייבן זיך אויף דער נאַכט און שוויצן. ניין, פּישקע! צופוס ווייטער קאָן איך נישט גיין. ר' פּייבושקע איז אַזוי גוט, אַזוי פיין און וויל אונדז נעמען מיט זיך אין בויד. טאָס טוט מען, פּישקע? וואָס זאָגסט-דו, האָ?

דער ממזר, אַ קיענק אים אין די בייניע אַיאַן! האָט אויף מיר געקוקט עפעס מיט אַזאַ אייגעלע, מיט אַזאַ שמייכעלע, וואָס האָט מיך געשטאַכן. עס האָט מיך פאַרקלעמט ביים האַרצן, ס'איז מיר געווען צום מוט ווי אַ יינגל, וועלכע דער רבי הייסט זיך לייגן אויפן בענקל, אים אַפּצושמיסן. איך האָב געמאַכט אַ היפשע וויילע מיט דער צונג, עפעס אַן ווערטער, און נישט גע-וואוסט וואָס צו זאָגן.

— וואָס שווייגסט דו? וואָס ענטפערסט דו נישט? — צעשרייט זיך אויף מיר מיין ווייב מיט כעס. — איך ווייס, עס אַרט דיך גאַר נישט מיין געזונט, ווילסט מיך גיכער פטור ווערן, מיך טרייבן יונגעהייט אין דער ערד אַריין. וואָרט נאָר, וואָרט, דו, עכבראַש איינער! גיכער וועסט-דו אַנגלייגן מיט דעם קאַפּ, אַ מיתה משונה אייננעמען: הערסט-דו, פּישקע, פאַראַפּאַטשקע, די ערד וועסט-דו פון מיר קיעען! נישט איין האָר אין קאַפּ וועט דיר איבערבלייבן. די ציין וועל איך דיר אויסזעצן!

אַז מיין ווייב האָט געעפנט אַ מויל, פלעגט מיר אין בויד קאַלט ווערן. איך בין געשטאַנען צעקאַכט, דערשלאָגן און דערהרגעט. ווי מיר איז דענסט-מאַל געווען אויפן האַרצן — ווייסט נאָר איין גאַט וואויל. וואָס האָב איך גע-קענט טאָן? איך האָב אַנגעבויען דעם קאַפּ און געמאַכט צו מיין ווייב: „שאַ, שריי נישט, ערגער דיך נישט אַזוי, שאַ, דו וועסט פאַרן! פאַרוואָס נישט?“ — אַט אַזוי רעד! — זאָגט מיין ווייב שוין ווייכער. — פאַרוואָס-זשע, אַז מען רעדט צו דיר, שטייסט-דו ווי אַ ליימענער גולם און ענטפערסט נישט קיין וואָרט? יענער איז אַזוי גוט, אַזוי פיין, וויל אונדז מיטנעמען אומזיסט — און ער זאָל דאָס כאַטש זאָגן אַ דאַנק! שעמען מעגסט-דו זיך אין דיין ווייטן האַלדז, דו גראַבער יונג איינער.

וואָס האָב איך געקענט מאַכן? איך האָב געמוזט טאָן דאָס אויך, זאָגן דעם ממזר אַ דאַנק.

— ר' אַלטער, נאָך איינער!... — טו איך אַ זאָג הויך אויף אַ קול.
— וואָס איז, ר' מענדעלע, נאָך אַ מציאה? — מאַכט אַלטער צו מיר מיט

א געשפעט. — נאך א פרישן סארט קבצנים האָט איר געפונען? גאָט מעג אייך, כ'לעבן, שוין באַשערן בעסערע מציאות. גענוג שוין קבצנים!
— ניין, ר' אלטער! איך מיינ גאָר נאָך איין חיים-חנא חיה-טריינעס, וואָס ציטערט אַזוי פאַרן ווייב. אונדזער פישקע, דאָכט זיך מיר, פלעגט פון זיינער כאַפן אַמאָל אויך הייסע פעטש.

110

פישקע הייבט ווידער אָן אויף זיין שטייגער, איך אַרבעט, העלף אים אונטער אויף מיין שטייגער, אַלטער טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אַזוי:

אויף דעם אַנדערן טאָג נאָך דעם פריערדיקן שמועס, האָט זיך די קאַניצע געריט און אַרויסגעטראָטן פון סדום, ווי יענע שטאָט האָט ביי דער דאָזיקער כאַליאַסטער געהייסן! זי איז אַרויס מיט אַ רעש, אַ געפילדער, מיט אַ שילטן, פלוצן פון אַ סך מיילער און אַ סקריפעריי פון רעדער. עס האָט זיך געשאַטן אויף דער שטאָט טויטע קללות: פאַרברענט זאָל זי ווערן! די באַלעבאָטים זאָלן צען מאָל אין טאָג פּאָר הונגער און ווי נשרפים אין דער וועלט זיך אַרומשלעפּן... — דריי בוידן זענען געווען פול אַנגעזעצט מיט אַלער-האַנט פאַרשויןען: יידן, יידענעס, ווייבלעך, מיידלעך, בחורים, גרויס און קליין, און צווישן זיי אויך מיין ווייב מיט מיר. מיר זענען, למזל, דערהויבט געוואָרן: אַריינגעטראָטן אין דינסט אין דער קאַניצע אַריין.

הערט איר, מייע ליבע יידן, עס האָט זיך מיר געעפנט עפעס גאָר אַ נייע וועלט, און אין אַנהייב איז מיר מיט דער כאַליאַסטער גאַנץ פריילעך געווען. איך פלעג מיך אַנזען און אַנהערן וואונדער-שיינע זאַכן, וואָס גאָר אוממעגלעך אַלצדינג מיט אַיטלעכס פיצעלע באַזונדער איבערזוגעבן. איך פלעג הערן, אַשטייגער, ווי מען פלעגט אַפריכטן, אַפּשפעטן פון דער גאַנצער וועלט און אַיטלעכן זיך נאָכקרימען; ווי אַיטלעכער פון די פיינע מענטשלעך פלעגט דערציילן עפעס אויף גנבה-לשון זיינע אַלע גענג און שפיצלעך, וואָס ער האָט אַפּגעטאָן. איינער דערציילט ווי אַזוי ער האָט זאָבאַרעט אַ קרעל (געגנבעט אַ ברויט); דער אַנדערער — ווי אַזוי ער האָט זאָלאָבערט אַ כּפּרהניצקע (גע-גנבעט אַ הון); דער דריטער — ווי אַזוי ער האָט געלקחנט קלינגערס (אויס-געשאַפט געלט) און אין די גאַרגאַלעס אַריינגערוקט, און דער פּערטער — ווי אַזוי ער האָט גע'בעל-דבר'ט אַ יאָלד (געהרגעט, געשלאָגן איינעם אַ באַלעבאָטיש קינד). נגידיים פלעגט מען שילטן אויף וואָס די וועלט שטייט, גלאַט אַזוי זיך.

פאר גארנישט. איך קאן אייך שווערן אין טלית און אין קיטל, אז זיי האבן די נגידים א סך מער פיינט, ווי די נגידים זיי. א נגיד האט ביי זיי געהייסן עפעס אזויפיל, ווי: פיאָווקע, צעשטאַפּטע קישקע, פאַרשטאַפּטער קאַפּ און פאַר-שטאַקט הערצעלע, פאַרשייט בן-יהידל, קופערנער שטערן, און דער שוואַרץ-יאָר ווייסט דעם טאַטן, וואָס נאָך פאַר אַ מיאוסע צונעמעניש: ס'איז ביי זיי פאַררעכנט געווען פאַר אַ מצוה אַ נגיד אַפּצוטאַן עפעס אַ שפּיצל, וויבאַלד נאָר מעגלעך. זיי פלעגן אַפּשיקן צו די נגידים בויכווייטיק, שטעכעניש, יסורים, לייד און כל-אַ-מיני קרענק, בשעת אַמאָל עפעס אַ צרה. מיך פלעגן זיי, אין שפּאַס אַמאָל, רופן נגיד, דערפאַר וואָס איך פלעג זייער אַפּט מיך פאַר די נגידים אַרויסשטעלן און שטאַרק אַננעמען זיך פאַר זייער כבוד. ווייל אויפ-האַלטנדיק זיך פריער אין באַד, בין איך דאָך צווישן נגידים דערצויגן געוואָרן, מיט זיי עפעס דאָך איבערגעהאַט עסקים, ווי אַשטייגער: היטן זיי דאָס אַנטאַן, צוטראַגן זיי דאָס פעקל זאַכן: אַ שעפעלע וואַסער, אַ קויל פייער און דאָס-גלייכן נאָך אַזעלכע געשעפטן. — איך פלעג הערן אַ שמועס פון בחורים מיט מיידלעך, ווי זיי טרייבן קאַטאַוועס און רעדן זיך שידוכים. איין בויד האָט זיך משדך געווען מיט דער אַנדערער. די קונץ פון פאַרשטעלן זיך איז ביי דער כאַליאַסטרע געווען שטאַרק געהויבן, עס האָט געטויגט צום עסק. ווען אַמאָל איז אויסגעקומען, האָבן די שיינע לייט זיך פאַרשטעלט: איינער פאַר אַ הוי-קערדיקן, דער אַנדערער פאַר אַ הינקנדיקן, דער פאַר אַ בלינדן, יענער פאַר אַ געליימטן, די פאַר אַ שטומע, און יענע פאַר אַ קרומע. נאָר אמתע, נישט געמלאכהטע קאַלעקעס, ווי אַשטייגער, איך און מיין ווייב, דאָס האָט ביי זיי געהאַט גאָר אַ גרויסן ווערט. זיי האָבן אַפּט געזאָגט, אַז אַזעלכע פעלערן ווי אונדזערע איז פאַר אַרעמעלייט אַ שאַץ, אַ מתנה פון זיין ליבן נאָמען: זיי קענען זייער פיל איינטראַגן. מיין ווייבס פעלער איז זיי נאָך בעסער געפעלן. היינט פלעגן זיי גלאַט בטל ווערן פאַר איר פּיסק, וואָס אויף שרויפן, די האָר האָבן זיך געשטעלט, אַז זי האָט געעפנט אַ מויל.

דער רויטער ממזר האָט זיך שטאַרק געדרייט אַרום מיין ווייב און זיך פשוט געהאַנגען אויף איר, ער האָט זי געקאַשקעט, געקעכלט און צוגעטראַגן איר פון פייגלמילך: געקאַכטע אַרבעס, באַב, פלוימען — וואָס נאָר ער האָט ערגעץ דערטאַפּט. איך האָב מיך אַבער באַטראַכט: כאַפּט דיך דער וואַטער-מאַכער! וואָס קאָן עס מיך אַרן? קעכל זי, קאַשקע זי, וואָס קענסט דו דערמיט מיינען, וואָס?... גאַרנישט. אַז זי איז אַן אשת-איש! מילא איז דאָך אַן סכנות... מיינסט-דו דאָך, גאַנץ זיכער, נאָר איר פעלער, פשוט אַ בלינדע איז גוט, מען קאָן מיט איר מאַכן געלט, טאָ האַב-זשע, כל-בוניק איינער, די גאַל. מיין ווייב גייט לת-עתה אין די הייזער אַלץ טאַקע מיט מיר. וואָס-זשע האַסט-דו, טיפּש

איינער, געפועלט מיט דעם צולאנטשען זי צו זיך, מיט דעם אינוינען זיך צו איר, אז דער רעכטער עיקר זאך — אין די הייזער גיין, גייט זי טאקע מיט מיר, מיט מיר? !...!

און דעריבער, ווייל איך האב אזוי מיר געטראכט, האב איך שטארק באגערט לערנען הלכות ארעמאן מיט אלע פישטשעווקעס, בכדי מיין פלוניטע דערמיט געפעלן, און געמאכט דעם עסק שוין גאר קיין מעשה נישט. איך האב מיך שוין אויסגעלערנט ווי אריינצוקומען אין א שטוב. די קונץ באשטייט דערין: אריינקומען זאל מען מיט א רוגזה, אנגעברוגזט, און מאנען די נדבה ווי א חוב, מען זאל קריכן, ארויפקיכן אויבנאן און פארקריכן אונטן אין דער ספאלניע, אויפצוהוכן דעם באלעבאס אדער די באלעבאסטע דארט. אין דינגען זיך בין איך געווען א מייסטער, איין בריה אין דער וועלט. דער גאנצער שכל שטעקט דערניצן: קיינמאל באדארף נישט געפעלן וויפל מען גיט. גיט מען א שטיקל ברויט, זאל מען בעטן עפעס געקעכטס, א ביסל בארשטש; גיט מען געלט, זאל מען בעטן א העמד, אלטע תחתונים און זאקן וכדומה. שטענדיק באדארף מען זיך נאר קרימען און בלאזן, קיינמאל נישט דאנקען, נאר ווארטשען און אמאל אויך טאקע שילטן.

וואס זושע טוט דער רויטער ממזר? א קיענק אים אין די בייניע אַיאן! דער רויטער ממזר טוט אויף הסברות, ווי מיינער פטור צו ווערן. ער קלערט ביי זיך גאנץ זיכער אזוי: אין הלכות ארעמאן, פישקע, מעגסט-דו ביי מיר די רובעס הייצן. איך קאן מאכן די שפיל אכציק טויזנט מאל בעסער פון דיר, און אז איך האב מיר אריינגענומען אין זינען די פרנסה מיט דיין בלינדער, וועט מסתמא שוין זיין רעכט. נישקשה, איך וועל דיר, מיט גאטס הילף, שוין פארווארגן. — ער האט צו מיר זיך גענומען און געמאכט אויס מיר א קאטער. איך בין מיאוס אראפגעפאלן ביי מיין ווייב און געהאט ביי איר א פנים ווי חזק. קיין אנדער ווארט האב איך פון איר נישט געהערט, נאר ווי: געשוואלן ווער, לייג אַנעט מיט דעם קאפ, ווערים זאלן דיר עסן, דו פרעסער, יונגאטש זאל איינער, דו אזוינער, אזוינער און אזוינער! דער ממזר, קיין תחית המתים זאל ער נישט אויפשטיין, האט אליך אויף מיר געגראבן און מיר געטאן צום טויט, ביז איך בין ביי אים לעבן געווארן צו שאַנד און געשפעט, אלע בוידן האבן לסוף מיט מיר געהאט צו טאן. וואס א מינוט — איז איבער מיר געפאלן אן המצאה, וואס א רגע — האב איך געהייסן מיט אן אנדער צונעמעניש. איםלעכער האט מיט מיר געטאן, וואס זיין הארץ גלוסט, איך בין געווען דאס כפרה-הינדל. האב איך אמאל מיך געבייזערט פאר צרות, פלעגט עס איםלעכן אונטערטראגן. זעט נאר, האט מען געמאכט, ווי דער נגיד האט זיך צעיאכטער רעט, ער וועט שוין באלד פלאַנכענען, האב איך מיך אמאל באוואשן מיט

טרערן פאַר ווייטיק פון די קלעפ, וועלכע אין מיר איז אַריין, פלעגט מען זאָגן: וואָס איז מיט דיר דאָ אזוי די שמחה, פישקע? וואָס האַסט-דו זיך עפעס אזוי צעלאַכט מיט ציין? זעט נאָר, עולם, ווי פישקע לאַכט! — דערלאַנגט אים, יידישע קינדער, פלעגט זיך הערן דעם ממזרס קול, דערלאַנגט אים, געבעד, אַ טעלעמענטשע צווישן די ליטקענס, אַ רייב איבער די לאַפעטקעס, דאָס איז אַ רפואה צום לאַכן. אויב, חלילה, עס וועט נישט העלפן, באַדאַרף מען אים גלעטן די האַר, אָננעמען ביים אויער און איינרוימען אים אַ סוד, דערפון וועט זיך אים שוין שטעלן טרערן אין די אויגן, ווי פון אַ כזית מרור. מען מוז דאָך אַ יידן ראַטעווען. — אַמאָל פלעגט מען מיך אַרויסוואַרפן פון דער בויד, און אַז איך בין מיט די קראַנקע פיס געלאַפן נאָך דעם וואָגן, ווי נאָר איך האָב געקענט, און געמאַכט מיט די זייטן, האָט מען צוגעפליעסקעט, צוגעפאַשט מיט די הענט און געשריגן מיט אַ געלעכטער: בראַוואַ, פישקע! אַט אזוי, פישקע, טאַנץ אַביסל, טאַנץ! קוקט נאָר, עולם, זוי פישקע הייבט פיסלעך, ווי שוין, אָן עין-הרע, ער טאַנצט! ער מעג אויף אַלע חתונות טאַנצן. קיין בייז אויג זאָל אים נישט שאַטן, — איינמאָל האָט זיך אָנגערופן איינער — און אַלץ טאַקע דער ממזר, אַ קיענק אים אין די בייניע אַיאַן — עולם! פישקע איז גאָר אַ גלייכער. ער פאַרשטעלט זיך נאָר, דער גנב, פאַר אַ קרומען, ער מאַכט אויס אונדז אַלע חוּזק. מען באַדאַרף אים פריער אויסגלייכן, גיט אים דאַרט אַ טעלעפענטשע אין דעם דיד, וועט איר זען, ווי ער ציט אויס גלייך אַ „פולקע“ — הכלל, יידן, מען האָט מיך געפייניקט, מען האָט מיר שטאַרקע יסורים אָנגעטאַן. אוי, פלעג איך מיך דערמאַנען אין די גוטע גליקלעכע יאָרן, וואָס איך בין מיר געזעסן ווי אַ שררה אין באַד און געלעבט ווי גאַט אין פראַנקרייך!

וואָס איז מיך דען דאַרט אָפגעגאַנגען?

— מילא, נעמט מען און מען גט אַפ, — פאַלט אַלטער אַריין פישקען אין די

רייד, — דערויף איז דאָך דאָ ביי יידן אַ גט.

— יא, גערעכט, — מאַכט פישקע מיט אַ זיפן, הלוואי וואָלט איך עס

טאַקע פריער געטאַן, וואָלט אַז וואויל און גוט געווען מיר און אפשר נאָך עמעצן... נאָר איך ווייס נישט וואָס מיר איז אַזוינס געשען. נאָר אַ כישוף האָט מען מיר אָפגעטאַן. ס'איז אַ ווייטיק, אַ בושא צו זאָגן, דאָס האַרץ האָט מיך צו מיינער עפעס געצויגן... ווי שטאַרק איך האָב געליטן און געהאַט געבראַ- טענע ליידי, פונדעסטוועגן האָט מיך דער רוח נאָך איר גענומען. איך ווייס נישט, צי איז דאָס געווען פון מיר נאָר אַן עקשנות — אַז דיר, ממזר, גלוסט זיך, ווילסט צווישן מיר מיט מיינ ווייב אָנמאַכן אַ בייז לעבן און מיך פטרן, וויל איך, דיר אויף צו-להכעיס, מיך דווקא אין איר האַלטן און נאָך מער ווי פריער, מיט ביידע הענט זיך האַלטן. אַדער דאָס איז געווען, ווי זאָל איך עס זאָגן, גלאַט

אזוי פון זיך אליין... עפעס טאקע נאָר אַ כישוף, איר געשטאַלט האָט מיך עפעס גענומען, אַ געזונטע, אַ דיקע, אַ יאָדערדיקע, אַפנים אַפגעגאַסן, נישט אזוי שיין ווי הנעוודיק. פיל מאָל פלעגט זיך מאַכן, אַז פאַר גרויסע צרות און האַרצ־וויטיק האָב איך מיר געוואָלט אַ מעשה אַנטאָן, געוואונטשן מיר דעם טויט מיט איר אינאיינעם. היינט, היינט, פלעג איך ביי מיר טראַכטן, מוז עס האָבן אַן עק, היינט זאָג איך איר: גט! נאָר קוים בין איך צו איר צוגעקומען נאָענט און זי האָט מיט מיר געמאַכט אַ רעד, אַדער אַרויפגעלייגט די האַנט מיר אויפן אַקסל און געזאָגט: פיר מיך פישקע! האָט מיר אַפגענומען דאָס לשון און בין עפעס ווי איבערגעביטן געוואָרן.

אין אַ גוטער שעה איינמאַל, גייענדיק מיט מיין ווייב אין די הייזער, עפעס מיט אַ גרינג געמיט, טו איך אַ זאָג: בתיה, נשמה מיינע, וואָס וועט דער תכלית זיין פונעם שטענדיקן אַרומשלעפן זיך? עס פאַסט, כ'לעבן, גאָר נישט פאַר אונדז. אין גלופסק האָבן מיר ביידע, ברוך־השם, אַ שטיקל נאָמען געהאַט, דו מיך האָסט אַרויסגענומען דאָרט פון דער באַד. אַ קאַטאוועס עפעס גלופסקער געמויערטע באַד, וואו עס וואַרפן זיך איבער אַ וואַך אַזעלכע בערן, גרויסע לייט! דיך האָט אויך אַיטלעכער געקענט, און אויף דיר כבוד געלייגט. היינט זענען מיר נע־ונד עפעס מיט שלעפערס אין דער פרעמד, און וואָס פאַר אַ פנים האָבן מיר, משטיינס־געזאָגט? — ״וילסט אפשר צוריק קיין גלופסק! ענט־פערט אַפֿעט מיין ווייב ווי אויפגעבראַכט. — מעגסט זיך דיר, פישקע, אַהין צוריקקערן, אויב דיר גלוסט זיך אזוי. איך בשום אופן נישט. אין גלופסק זענען דאָ היינט גענוג אַרעמעלייט אַן מיר. וואָס אַ טאָג וואַקסן דאָרט אויס פריש־צאָפּלדיקע קבצנים, שפּאַגל־נייע מקבלים, באַלעבאַטים גייען היינט דאָרט איינער צום אַנדערן אין די הייזער אַרום. — פון מיינעט־וועגן מעג זיין אַן אַנדער שטאָט אויכ־עט, — ענטפער איך צוריק, — נשמהניו, קלייב דיר אויס עפעס אַ שטאָט, וועלכע דיר געפעלט, און לאָמיר זיך דאָרט באַזעצן. אַז מען ווייסט דאָס איז אונדזער שטאָט, דאָס זענען אונדזערע הייזער, אונדזערע באַלעבאַטים, איז עפעס מזל און ברכה. ווי זאָגט מען עפעס: אַיטלעכער הונט אויף זיין מיסט.

— באַלד, פישקע, באַלד, — מאַכט מיין ווייב, קלאַפּנדיק מיר מיט איר האַנט איבערן רוקן גאָר פריינטלעך, — לאָמיר נאָך אַביסל פאַרן, לעבן, רייבן זיך אין דער וועלט. ס'איז עפעס גוט, פריילעך, מחיה... האָב צייט אַביסל, פישקע, מיט דיין שטאָט. באַלד, באַלד!

איר ״באַלד״ האָט געדויערט אַ לאַנגע צייט און ס'איז נישט געווען קיין עק, קיין סוף. אין דער צייט בין איך איבערגעווען אין גענוג שטעט, האָב מיך

אנגעליטן גענוג צרות און פיין. אינגאנצן האב איך עס געהאט צו פארדאנקען אים, דעם ממזר, א קיענק אים אין די ביניע אַיאָן... פישקע טוט אַ ויפּז טיף פונעם האַרצן און בלייבט זיצן שטיל מיט צוגע- מאַכטע אויגן. מיר לאָזן אים אַביסל צו זיך צו קומען, דערנאָך הייבט ער ווייטער אָן, און די מעשה דערציילט זיך אַזוי :

טו

צו דעם צונעמעניש „נגיד“ האָב איך אין דער לעצטער צייט באַקומען נאָך אַ נייעם טיטל : „מקבל“. דעם דאָזיקן טיטל האָט מיר געגעבן דער ממזר, פאַר- כאַפט זאָל ער ווערן, און אַזוי האָט איטלעכער פון דער כאַליאַסטרע מיך גע- רופן : פּישקע מקבל. — מקבל איז ביי זיי אַזאַ מיאוס וואָרט, וואָס ביים אַרויסברענגען עס פונעם מויל שפייט מען זיבן מאָל אויס. די שנאה, וואָס הערשט געוויינטלעך צווישן באַלמעלאַכעס, סוחרים, קרעמער און דאָסגלייכן, וואָס האָבן איין ברויט, איז אַ הונט אַקעגן דעם, ווי זיי, די בויד-אַרעמעלייט, האָבן פיינט די שטעטישע קבצנים און בפרט נאָך דאָס גאַנצע קאַפיטל מקבלים, אַט-די ווערעמדיקע מקבלים, פּוילע מיוחסים, פאַרשמאַלצעוועטע שיינע יידן, פּלעגן זיי אַלץ זאָגן מיט גאַל, זענען ווי די וואַנצן פּול אין אַלע הייזער און נישט אויסצוהאַלטן פון זיי, מען צעשטאַפט זיי די קישקעס אויף אַלע שמחות : חתונות, בריתן און קריאת-שמע-לייענענס, רייסן פון טויטע און פון לעבעדיקע, און מיר, נעבעך, רייסן קריעה, האַרעווען, פּראַצעווען אויפן שטיקל ברויט און ווערן פאַרשוואַרצט. די דאָזיקע אַלע צעקראַכענע נפשות, פּלאַסקעדריגעס, האָבן זיך גענומען דוד-המלכס תהלימל און מאַכן מיט אים די שפּיל. דוד-המלך זאָל געווען פּריער וויסן צו וועמען אין די הענט זיין תהלימל וועט אַרײַנפאַלן, וועלכע פּרנסות די פּוילע, פאַרשימלטע לאַפּנמיצלעך מיט אויסגעווייקטע פּנימלעך וועלן דערמיט מאַכן, וואָלט ער עס, גאַנץ זיכער, נישט געמאַכט. — ניין, בתיה ! — האָט דער ממזר געמאַכט צו מיין ווייב. — פון אייער פּישקען וועט קיין לייט שוין נישט זיין. ניין-ניין, נישט קיין לייט, איינער פון אונדזער חברה ! ער איז אַ מקבל מיט די בייער. אַ מקבל מיט אַלע חן-גריי- בעלעך. דאָס פאַרן אייערס מיט אים, דאָס רייסן זיך אין דער וועלט, וועט אים כלל נישט העלפן. אין הלכות אַרעמאָן ווייסט ער נישט מאי דקא אמרי רביצין. נישט קיין מענטש, ווי עס געהער צו זיין. איר וועט, נעבעך, האָבן פון אים אַ פאַרפּוילטע גאַל. אַי, אַזאַ בתיה, איך זאָל האָבן אַזאַ בתיה ! אַ גליק, ווי איך בין אַ ייד, אַ גליק וואָלט איך מיט אייך געמאַכט !

נאך די אלע מיטל, וועלכע דער ממזר האָט געברויכט, אַנצומאַכן צווישן מיר מיט מיין ווייב אַ ביזו לעבן און מיך דערווייטערן פון איר דורך רכילות, וואָס נישט געשטויגן, נישט געפלוּיגן, איז אים לסוף געראָטן צו פּאַלן גאָר אויף עפעס נייעס. ער האָט מיך פאַרמסרט פאַר מיין ווייב, אָנגערעדט אויף מיר שטילערהייט, אַז איך שדכן מיך עפעס צו אַ מיידל פון אַ בויד און מאַך מיט איר עפעס צופיל חן... צווישן דער כאַליאַסטרע האָט זיך געפונען אַ האָר-באַטע מיידל, מיט וועלכער איך האָב, אמת טאַקע, ליב געהאַט צו שמועסן זייער אַפט און ...

— האָ, וואָס איז דאָס פאַר אַ מיידל עפעס? — פאַל איך און אַלטער פישקען אין די רייד אַריין. — האָ, פישקע, זיי זיך מודה!

— דאָס מיידל איז געווען אַ ווילד־פרעמדע אין בויד, און זי האָט, נעבעך, גענוג זיך אָנגעליטן, גענוג אָפגעקומען אין אירע יונגע יאָרן. איך בין זיך מודה, אַז איך האָב ליב געהאַט טאַקע מיט איר אינאיינעם צו זיצן און צו שמועסן. מיר פלעגן אויסגיטן איינער דעם אַנדערן אונדזער ביטער האַרץ. זי פלעגט אויף מיר רהמנות האָבן און נישט איינמאַל וויינען אויף מיינע און אויף אירע צרות. אַי, איר זאָלט וויסן, וואָס דאָס איז פאַר אַ מיידל! אַי, איר זאָלט וויסן אירע צרות, נעבעך! ... — האָט פישקע אויסגעלאָזט מיט טרערן אויף די אויגן.

מיר האָבן געבעטן פישקען אונדז קלאָר צו מאַכן, ווער איז דאָס מיידל און וואָס מיט איר האָט זיך אַזעלכעס געטראָפן.

— אַז איר בעט מיך אַזוי, — האָט פישקע אָנגעהויבן, נאָכדעם אַז ער האָט מיט אַן עק אַרבל אויסגעווישט די אויגן, — אַז אייך איז נאָך נישט נמאָס געוואָרן הערנדיק מיך, וועל איך אייך צוליב טאָן און דערציילן, ווי ווייט נאָר איך קען. הערט, זייט מוחל, און האָט קיין פאַראיבל נישט, אויב ביי מיר וועט עס אויסקומען נישט גלאַט:

דאָס מיידל איז געווען נאָך אַ קינד, אַז די מאַמע אירע האָט זי געבראַכט קיין גלופסק אינאיינעם מיט אַ קלימעקל זאַכן און אַלטע בעבעכעס. דאָס קלי-מעקל האָט זי אָפגעוואָרפן דאָרט ערגעץ אין אַ שטיבל ביי אַן אַלטער יידענע, אַ מכשפהטע, אָפנים, דאָס איז געווען אַ מעקלערין פון דינסטן. די אַלטע יידענע פלעגט אַוועקגיין מיט דער מוטער, איבערלאָזן דאָס קינד איינע אַליין אַן עסן און פאַרפאַלן ווערן אויף אַ גאַנצן טאַג. אַז דאָס קינד האָט איינמאַל געוויינט, געצאַפלט: מאַמע, נעם מיך אויך מיט זיך! האָט די אַלטע מכשפהטע אויף איר זיך שטאַרק געבייזערט, מאַכנדיק צו דער מוטער: חלילה! מען טאָר פון איר גאַרנישט וויסן, עס קאָן שאַטן צום עסק. אין עטלעכע טעג אַרום האָט

די מאמע זי גענומען און גאנץ שטיל זי אריינגעפירט למזל אין א קיד, ערגעץ אין א באַלעבאָטיש הויז. עס האָט נישט געדויערט לאַנג אין זי מיט דער מאַמען איבערגעגאַנגען ערגעץ אַנדערשוואו אין א קיד און פון דאָרט ווייטער אין אַ נייער קיד, אַזוי אַז אין אַ קורצער צייט זענען זיי מגולגל געוואָרן אין אַ היפש ביסל קיכן. די מאַמע איז מיט אַיטלעכן מאָל איבערקלייבן זיך אין אַ נייער קיד געוואָרן צו איר אַלץ ערגער און שלעכטער. איר טאַטן האָט זי ווייניק געקענט. פריער אין דערהיים איז ער געווען אַ זעלטענער גאַסט, שטענדיק אונטערוועגנס, און דערנאָך דאָ אין די קיכן האָט זי אים קיינמאָל נישט געזען. זי וואַלט אַפילו גאַר פאַרגעסן אויב זי האָט אַ טאַטן, ווען די מאַמע זאָל אים פופציק מאָל אין טאָג נישט שילטן בשעת זי פלעגט צו איר אויסלאָזן איר שווער ביטער האַרץ. „אַנגלייגן זאָל ער מיטן קאַפּ, דער שיינער טאַטע!“ פלעגט זי שילטן, פלונק. „דאָס ווייב האָט ער געפטרט נאָך אַזויפיל יאָר מי, בויכווייטיק, וואָס זי האָט געהאַט ביי אים, און איר נאָך אַנגעהאַנגען — גע- האנגען זאָל ער ווערן! — אַ באַמבע, אַ קינד אויפן האַלדז, וואָס איבער איר קאָן זי אויף קיין אַרט נישט איינזיין און באַדאַרף זיך מיט איר שטיקן, באַ- האַלטן, וואָרום ווער וויל עס דען האָבן ביי זיך אַ קעכנע מיט אַ קינד?“ — נישט איינמאָל טאַקע פלעגט די באַלעבאָסטע אין קיד אַריינלויפן, ווען דער וואַרמעס איז נישט געווען עפעס אַזוי געראַטן, און פילדערן, שרייען, פאַרוואָס האָט גאָט זי געשטראַפט מיט אַזאַ קעכנע, וואָס שעפט אַפּ דאָס אויבערשטע פון דער יויך און גיט עס איר שיינ טעכטערל אַוועק. כאַטש דאָס טעכטערל, נעבעך, האָט געדאַרט, געקוואַרט און געגעסן קרענק. די מאַמע פלעגט עס פאַרשטופן, אַזוי ווי טריפה סחורה, אויפן אויוון, אין אַ ווינקעלע דאָרט איז עס דעם גאַנצן טאָג אַפגעזעסן אויף איין אַרט, איינגעהויקערט אין צענטן, און מען האָט נישט געטאַרט הערן פון איר קיין פּיפּס. עס פלעגט איר די סמאָיע איבערגיין, שמעקנדיק די ריחות פון געבראַטענע גענדז, געפרעגלטע לעבערלעך, און זי... שאַ, נישט קיין וואַרט! זי האָט שטילערהייט געליטן, נעבעך, הונגער, ביז מען האָט זיך דערמאַנט אַריינצושטופן איר אין הענטל אַ טרוקן שטיקל ברויט און אַמאָל אויך אַן אַפגעלעקט ביינדל, אַדער עפעס אַנדערש, וואָס איז איבערגע- בליבן אויף די טעלער. אַמאָל ווידער האָט מען אין איר זיך גאַר פאַרגעסן, און אַז זי האָט זיך נישט געקענט איינהאַלטן און אַ פּיפּס געטאָן, פלעגט זיך ווייזן אין דער הויך אויפן אויוון אַ קאַטשערע, אַ לאַפעטע, אַדער אַ שטעקן, אַ פּאַלאַניק און שלאָגן אויפן קאַפּ, אויף די הענטלעך, אויף די פיסלעך, וואו נאָר עס האָט געטראַפן, און דערביי האָט זיך געשאַטן טויטע קללות און תרמות אויף איר טאַטן און טאַטנס טאַטן ביז אברהם אבינו. אַזוי האָט זי פאַרבראַכט אין קרענק, אין צרות אירע יונגע יאָרן אויף די אויוונס. פונעם שטענדיקן

זיצן אויף איין אָרט איינגעבויגן, איינגעהויקערט איז זי געוואָרן האַרבאַטע, נעבעך.

פונעם אויוון אַראַפּקוקענדיק פלעגט זי זען עפעס אַ יונגמאַן. ער איז געווען אַן אָפּטער אַריינגייער צו דער מאַמען אירער אין קיך. די מאַמע פלעגט זיך אין אים שמעלצן, אים האַדעווען פונעם אַרבל, אַנשטאַפּן אים די קעשענעס מיט גוטע זאַכן און נאָך געבן אים אַמאַל געלט אויך. ער פלעגט קומען אָפּט שפעטלעך אין אָונט און בלייבן נעכטיקן אין קיך. אַמאַל פלעגט די מאַמע פאַרפאַלן ווערן אויף אַ לאַנגער צייט, זיך אויספוצנדיק פריער, אַנקוקנדיק זיך גוט אין דעם שפיגעלע, און איבערגעלאָזן די קיך הפּקר. אַפּנים, אַז דער מאַמען איז אין זינען געלעגן חתונה צו האָבן און איז אַלץ באַשעפּטיקט געווען מיט דעם חתן...

איינמאַל אַקעגן אָונט איז געקומען עפעס אַ מענטש און פאַרנומען פון דער קיך דער מאַמעס זאַכן. די מאַמע האָט געדאַנקט דער באַלעבאַסטע פאַר דעם זאַלץ און ברויט, אַראַפּגענומען מיט מזל איר נאַקעט טעכטערל פונעם אויוון און איז מיט איר אַרויסגעאַנגען. זי פירט דאָס טעכטערל און פירט, ביז זי פאַרפירט עס ערגעץ אין אַ געסל. „זעץ זיך דאָ אַנידער און וואַרט. יידן וועלן רחמנות האָבן!“... אַזוי האָט די מאַמע געזאָגט און איז פאַרשוואַנדן געוואָרן.

דאָס פאַרוואַרפענע קינד זיצט, נעבעך, אויף דער גאַס שטיל און האָט מורא אַ ריר צו טאָן זיך אפילו, אַזוי ווי פריער אויפן אויוון. אַ קאַלט אָסענדיק רעגנדל שפּרענקלט און נעצט איר דורך די ביינער. זי איז געזעסן איינגענורעט כמעט אין איין העמד, געציטערט פאַר קעלט און אַ צאַן אין אַ צאַן האָט איר געקלאַפּט. אַז איינער פון די פאַרבייגייענדיקע האָט זי אַ פרעג געטאָן: ווער ביסט דו, מיידעלע? איז דער ענטפער אירער געווען: איך בין דער מאַמעס... די מאַמע מיך געהייסן דאָ זיצן שטיל... מען טאָר נישט שרייען, אַ קאָטשערע, אַ לאַפעטע קומען און שלאָגן... אַזוי איז זי, שלימזלדיקע, נעבעך, געזעסן העט שפעט אין דער נאַכט, ביז עפעס אַ יידענע האָט זי פאַרנאָרט מיט גוטע רייד און אַוועקגעפירט צו זיך אַהיים, ערגעץ אויף די פּיסקעס אין אַ קליין שטיבעלע אויף הינערשע פּיסלעך.

ביי דער יידענע האָט זי זיך אויפגעהאַלטן אַ היפשע צייט און ביי איר קיין האַניק נישט געלעקט. די יידענע האָט זיך איר אויסגעגעבן פאַר אַ מומע און איר געהייסן זי אַזוי רופן. די דאָזיקע מומע איז געווען אַ סעדעכע, וואָס איז געשטאַנען אין מאַרק מיט קאַרטאַפּלעס, הייסע באַבּקעס, כל-נדרי-באַרלעך און ארץ-ישראל עפעלעך. גאַנץ פרי איז דער שטייגער אירער געווען אַוועק-צוגיין אין מאַרק אַריין. דאָס האַרבאַטע מיידעלע איז איבערגעבליבן מיט אַ

טעכטערל אין שטוב און געוויגט איר קינד, אויך געהאלפן אין דעם באַלע- באַטישקייט, זוי אַשטייגער: קלייבן אויף דער גאַס דאַרע שפּענדלעך אויף אונטערהייצן, קריכן אונטערן פעקעליק נאָך אייער, וועלכע די הינער האָבן געלייגט, אויססקראַבען אַ טעפל פון פּאַרטריקנטער קאַשע, פּאַרוואַשן אין דער פּאַמייניצע דעם קינדס אַ פּאַרשמירט העמדל, און שטיין אַכטונג צו געבן אויף די איבערגעוואַשענע הילצערנע מילכעדיקע לעפל, וואָס טריקענען זיך אויף דער פּריזבע, אינאיינעם מיט דעם קינדס קישעלעך, אַקעגן דער זון, און נאָך אַנדערע אַזעלכע מלאכות. פּאַרנאַכט, אָז די סעדעכע איז אַהיימגעקומען, האָט זי געשיקט איר קליין דינסטמידל אין די הייזער אַרומצוגיין און צונויפנעמען עטלעכע שטיקלעך ברויט. דערפון האָט זי זיך דערנערט אַליין און נאָך געגעבן דער מומען אירער.

זומער פּאַרנאַכט איינמאַל, בשעת אַרומגייענדיק אין די הייזער אויף איר שטייגער, אין איין גראַב העמדל מיט אַ האַלב קליידל, האָט זי זיך פּאַרשלאָגן גאַנץ ווייט, אַזש ביים עק שטאַט, און נישט געטראַפּן דעם וועג צוריק אַהיים. די זון האָט שוין לאַנג זיך געזעצט. אויף דעם הימל האָט זיך אַנגערוקט אַ שוואַרצער וואַלקן. עס האָט ביסלעכווייז געבליצט און געדונערט. פּלוצים קומען אונטער, פון דער שטאַט אַרויספּאַרנדיק, פעסע בוידן, פול אַנגעזעצט מיט מענטשן. — קוקט נאָר! — האָבן פּאַרשויען אַרויסגעשריגן פון איין ביידל. — פעסע דרייט זיך דאָ אַרום אַ האַרבאַטע מיידעלע און וויינט, נעבעך. — און באַלד טאַקע שפּרינגט אַראַפּעט איינער אַ רויטער — טאַקע אַלץ דער רויטער ממזר, אַ קיענק אים אין די בייניע אַיאָן! — גיט אַ פרעג דאָס קינד, וועמעס זי איז. — איך וויל אַהיים, אַהיים צו דער מומע! — ענטפּערט דאָס מיידעלע אויף אַ וויינענדיק קול. — שאַ, טאַכטער, וויין נישט, — זאָגט צו איר דער ממזר, — איך וועל דיך אַפּפירן אַהיים צו דער מומען. — ער טוט זי באַלד טאַקע אַ כאַפּ, וואַרפט זי אין אַ ביידל אַריין און פּאַרט מיט איר אַוועק.

פון יענער צייט אַנ'עט בלאַנקעט דאָס האַרבאַטע מיידל, נעבעך, זיך אַרום מיט דער כאַליאַסטרע בויד-אַרעמעלייט, וואָס האָבן פון איר הויקער געמאַכט אַ פּרנסה. דער שטייגער איז זייערער געווען, קומענדיק ערגעץ אין אַ שטאַט, אַנדיערצוועצן זי נאַקעט און באַרוועס אויף דער גאַס, וואו מענטשן גייען, און זי האָט באַדאַרפט כליפען, בעטן נדבות אויף אַ וויינענדיק קול מיט אַ ניגון און אויך רייסן ביי די פּאַלעס. האָט זי אַבער אַמאַל נישט געשפּילט די קאַ- מעדיע טשאַקענדיק מיט אַלע אַנשטעלן און געמאַכט ווייניק געלט, פּלעגט מען איר אַפּשפּילן אַ גוטע חתונה: שלאָגן זי טויט-שלעג, אַרויסוואַרפן זי ביי דער נאַכט אין דרויסן, וואו זי פּלעגט נאַקעט, הונגעריק, נעבעך, שרייען און וויינען אויפן רעכטן אמת טאַקע... זי האָט מיר דערציילט, ווי איינמאַל, ווינטער אין

א שטארקן פראַכט, האָט מען זי ביינאַכט אזוי אַרויסגעוואָרפֿן אויף דער גאַס. דער פראַכט האָט זי אַ נעם געטאַן און געמאַכט פון איר אַ בייגל, געצופֿט, געטשיפעט דאָס לייב ווי מיט קאַלטע שפּילקעס. עס האָט איר זיך גערירט דער שאַרבן אויף דעם מוה, טונקל און ליכטיק, עפעס ביידע מיטאַמאַל, איז איר געוואָרן אין די אויגן, אַט־אַט עקט זיך דאָס לעבן. זי קאַן שוין מער נישט אויסהאַלטן און הייבט זיך אָן בעטן אין שטוב אַריין מיט אַ ביטער געוויין. זי ציטערט, בעט רחמים: עפנט, מומע, עפנט, פעטער! — אזוי האָט זי אים לעבן פון דער כאַליאַטערע גערזפֿן. — זי שרייט: פעטער, איך וועל שוין ווייטער דאָרט פאַר מענטשן גוט שרייען! זי וויינט: מומעניו, איך וועל שוין דאָרט גוט וויינען! זי בעט: געוואָלד, איך וועל שוין ווייטער גוט בעטן! נאָר שריי צו דער וואַנט, נישטאָ קיין ענטפֿער!... זי בלייבט ליגן שטיל, פילט מער נישט קיין קעלט, קיין פּייך, עס באַפֿאַלט זי עפעס אַ זיסער שלאָף, עס דאַכט זיך איר, מען האַלדזט זי, גלעט זי, עפעס גוט, וואַרעם, מחיה — און מען האָט זי אַ טויטע אַוועקגעטראָגן פונעם אַרט... זי האָט אַ היפשע צייט פון יענער נאַכט געקרענקט. — ווייטער איז דער שטייגער געווען, אַראַפֿצולאָזן זי פונעם וואַגן, וויבאַלד מען האָט פונדערווייטנס אויפן וועג דערזען פֿאַרנדיק עפעס אַ פּרייך, אַדער סוחרים, לייטישע מענטשן. זי האָט באַדאַרפט מאַכן די גאַנצע שפּיל, אויסשטרעקן די האַנט, דרייען זיך, לויפן פֿאַרביי די פּערד, ביי די זייטן וואַגן, כליפען, בעבען אונטער דער נאָז מיט אַ רחמנות־פנים און דערטאַפֿן אַ נדבה, איר טויט זאָל דאָ אפילו זיין, אַמאַל פלעגט זי טאַקע כאַפֿן אַ שמיץ מיט דער בייטש פונעם שמיסער אויף דער קעלניע, נאָר זי פלעגט עס נעבעך אַראַפֿשלינגען, שאַ קיטש און געטאַן טאַקע אירס, ווייל זי האָט זייער גוט גע־וואוסט, אַז אַ בייטש איז אַ גאַרנישט אַקעגן דעם, וואָס זי וועט שפּעטער כאַפֿן, אויב, חלילה, זי קומט צוריק אין בויד מיט לידיקע הענט... וואָס זי, נעבעך, איז אין די יונגע יאָרן צרות אויסגעשטאַנען, לאָזט זיך גאָר נישט אַרויסזאָגן. אויך היינט שטייט זי נאָך אויס גענוג צרות, אין גיהנום באַדאַרף מען אַזויפיל נישט אַפּקומען וויפל זי, נעבעך, קומט אַפֿ'עט. אַך, דאָס בלוט קאַכט אין מיר, ווען איך דערמאַן מיך אָן איר! אוי וויי, מיין לעבן וואַלט איך פֿאַר איר גערן אַוועקגעגעבן אַבי זי אויסצולייזן. הערט איר, יידן, ס'איז נאָך אויף דער וועלט גאָר נישטאָ אַזאַ גוטע, שטילע טויב, אַזאַ זיסע, טייערע נשמה ווי זי!...

יך

פישקעס דערציילונג האָט אָנגעמאַכט אַ שטאַרקע מרה־שחורה אויף אַלטערן און מיר. אַלטער האָט מיט דער האַנט געריבן דעם שטערן, ווי עס האָט אים עפעס געביסן, און אַלץ געמאַכט פאַר זיך: עט, עט! — הערט איר, ר' אַלטער, — רוף איך מיך אָן מיט אַ שמייכלע, — פישקע, כ'לעבן, איז טאַקע פאַרליאַפּעט אין דעם האַרבאַטע מיידל. ס'איז, כ'לעבן, עפעס נישט גלאַט.

— למאי זאַל איך לייקענען, — האָט פישקע געזאָגט, — איך האָב זי טאַקע אָנגעהויבן שטאַרק לייב צו האָבן אין האַרצן פאַר גרויס רחמנות. עס האָט מיך עפעס צו איר געצויגן, מיר צוגעקומען לעבן פונעם זיצן אַמאַל מיט איר אינאיינעם. — וואָס?... גאַרנישט! גלאַט אַזוי זיך — שמועסן, אָדער שווייגנדיק אַנקוקן זיך איינער דעם אַנדערן. דאָס גוטסקייט איז איר געלעגן אויפן פנים; דאָס קוקן אירס אויף מיר איז געווען טאַקע נאָר ווי אַ געטרייע שוועסטער קוקט אויף איר אומגליקלעכן ברודער בשעת אים איז, נעבעך, שלעכט, שטאַרק נישט גוט. און אַז נעמענדיק צום האַרצן מיינע צרות האָט זיך איר געשטעלט טרערן אין די אויגן, איז מיר געוואָרן עפעס גוט, וואָרעם־מחיה אין אַלע גלידער. עפעס האָט מיר זיך געדאַכט, געדאַכט... איך ווייס אַליין נישט וואָס. עפעס האָט מיך אינווייניק געברייט, געגלעט ביי דער נשמה: „פישקע, דו ביסט נישט מער אַליין אין דער וועלט, ביסט נישט מער עלנט ווי אַ שטיין“ — און עס באַנעצן מיר זיך די אויגן פון הייסע טראַפן טרערן...

מיין ווייב — אַ וואונדער, כ'לעבן! — האָט מיך שוין עפעס נישט אַזוי געאַרט, עפעס איז מיך שוין נישט אַזוי שטאַרק אָנגעגאַנגען, ווי זי מאַכט חן מיט דעם ממזר, געקרימט דערויף האָב איך מיך נאָך טאַקע, אָבער דאָס קרימען זיך האָט שוין נישט געהאַט דעם טעם ווי פריער. אַז מיר פלעגט אַמאַל אַרויפ־קומען אויפן געדאַנק אַזוי: דו ווילסט, פישקע, דיין ווייב זאַל אַ זאָג טאָן: „אַצינד איז שוין גענוג זיך אַרומגעשלעפּט, קום לאַמיר זיך באַזעצן אין אַ שטאָט?“ — פלעג איך זוכן ווי מיך אויסצודרייען, נישט געבן קיין גלייכן ענטפער און זיך פאַרטראַכטן דערביי אין איר... ווער וועט זיין מיט איר, מיט דער האַרבאַטער, נעבעך?... נאָר הערט אָבער אַ מעשה! אַז איך בין געוואָרן אין האַרצן צו מייין ווייב קילער, שוין נישט געצאָפּלט נאָך איר אַזוי ווי פריער, איז זי, דאַכט זיך, געוואָרן צו מיר הייסער. עס פלעגט אויף איר אַמאַל אַנקומען אַ שעה, וואָס זי איז געווען צו מיר גוט, ווייך ווי אַ טייג, און האָט זיך געהאַנגען מיר פשוט אויפן האַלדז. נאָר דערפאַר שפּעטער פלעגט עס מיר באַקום אויס־פאַלן. זי פלעגט מיר טאָן אין דער גאַל אַריין, מיך פלאַגן, פייניקן נאָך טויזנט

מאָל ערגער ווי פריער, אזוי אַז דאָס לעבן איז מיר נישט ניהא געווען און האָב מיר געוואונטשן דעם טויט. איך האָב פון איר געהאַט, טאַקע ווי מען זאָגט, קאַלט און וואַרעם. איך האָב גאָר נישט געקענט פאַרשטיין, וואָס איז איר געשען? משוגע איז זי, צי חסר-דעה, וואָס איז מיט איר אַזוינס? נאָר אין אַ קורצער צייט שפעטער איז זיך פאַרלאָפן עפעס אַ זאַך און דער בלאַטער איז פלוצים אויסגעשפרונגען. איך האָב שוין פאַרשטאַנען, וואָס ברענט אַזוינס מיין ווייב, וואָס די רוגזא אירע באַטייט. ס'איז אַ ווייטיק, אַ בושע צו דערציילן. פישקע פאַרטראַכט זיך אַ רגע. דערנאָך טוט ער זיך עפעס אַ געשמאַקן קראַץ און הייבט אָן ווייטער צו דערציילן:

אינמאָל זענען מיר אָנגעקומען ערגעץ אין אַ קליין שטעטל און פאַרפאַרן, ווי געוויינטלעך, אויף אַכסניא גלייך אין הקדש אַריין. איך זאָג אייך, יידן, עפעס האָב איך דאָך שוין גענוג הקדשים מיך אָנגעזען אין מיין לעבן און ווייס גאַנץ גוט וואָס אַזעלכע באַטייטן, נאָר זיי אַלע זענען גאַלד אַקעגן דעם הקדש פון יענעם שטעטל. אַז איך דערמאַן מיך אין אים, הייבט אַצינד נאָך אָן מיר דאָס גאַנצע לייב צו בייסן און איך מוז מיך קראַצן. אינגאַנצן האָט דער הקדש אויסגעזען ווי אַ שטאַרק אַלטע קרעטשמע, אַ חורבה מיט אויסגעקרימטע, נישט קיין גלייכע ווענט, מיט עפעס אַ דעכל, משטיינס-געזאַגט, ווי אַ צע-קנייטשט קאַפעליש, פאַרריסן פון פאַרנט און נידעריק אָנגעבויגן פון הינטן, כמעט ביז דער ערד. מען האָט באַשיינפערלעך געזען, אַז דער הקדש, נעבעך, חלשט, וויל איינפאַלן און ליגן ווי אַ באַרג מיסט אויף דער ערד, נאָר דער עולם אין שטעטל האָט אים אָפגעשריגן, אונטערגעשפאַרט מיט דרענגלעך און אים איינגעבעטן, צו זאַלטן זיך אזוי אויף ווייטער ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר. דורך קלאַמפערשט עפעס אַ טויער איז מען אַריינגעפאַרן אין אַ גרויס הויז מיט צעשאַטענע, לעכערדיקע ווענט, דורך וועלכע עס האָט זיך אַריינגעגנבעט אַ שטיקל שיין. די ערד דאַרט איז געווען גריבערדיק, ערטערווייז איז געשטאַנען קאַלדזשעס, פאַרשימלטע, פאַרדומפענע פון פאַמויניצעס און נאָך אַזעלכע זאַכן, אויך פונעם רעגן, וואָס פלעגט תמיד דורך דעם פוילן שטרויענעם דאָך, צעשיטעט ווי אַ רעשעט, אַהין אַריינקאַפּען. צעריבענע פאַרפּוילטע שטריו האָבן זיך אומעטום געוואַלגערט, אויסגעמישט מיט אַלערליי מיני שמאַטעס: צע-ריסענע טאַרבעס, צעהאַקטע ראַגאַזשעס, פאַרדאַרטע ווערכלעך פון שיך, אַלטע פאַדעשוועס און אויסגעדרייטע אַפּפאַסן מיט פאַרזשאַווערטע טשוועקעס, שערב-לעך, צעבראַכענע רייפן, ספיצעס פון רעדער, האָר, ביינער, דראַפּאַטשעס, ריטער פון בעזימער און נאָך אַזעלכע שמאַכטעס. דאָס דאָזיקע ביסל סחורה אינאיינעם האָט געפרייעט און געגעבן „די שמוכט“, משונהדיקע ריחות נאָר אַ שרעק. — אין דער לינקער זייט הויז האָט זיך געעפנט מיט אַ בייזער אַ פאַר-

שמאלצעוועטע טיר אין א שטוב אריין מיט קליינע, שמאלע, נישט גוט צור געשטאנענע פענצטער און א טייל שויבן זענען אויסגעשלאגן און פארקלעפט מיט צוקער-פאפיר, אדער פארשטעקט מיט א שמאטע. א טייל זענען שטארק שמוציק, אין די ווינקלעך באדעקט דיק מיט שימל און ווידער א טייל זענען פאר אלטקייט איבערגעצויגן מיט געל-גרינע משונה גלאנצנדיקע קאלירן און דער גלאנץ שטעכט עפעס די אויגן, גלייך ווי א קריץ אויף גלאז גרילצט ווילד אין די אויערן. ארום די אפגעשלאגענע ווענט און לעבן א גרויסן אויוון ציען זיך לאנגע בענק פון ברעטער, וואס ליגן אויף קלעצלעך און שטיקער האלי, העכער אביסל איבער די בענק שטעקן אין די ווענט גרויסע און קליינע פלעקלעך. פון דער שווארצער סטעליע הענגען אראפ שטריקלעך מיט פעטליעס, אין וועלכע עס האלט זיך ביי די ביידע עקן א לאנגער שטאנג. די פלעקלעך מיט דעם שטאנג זענען פארהאנגען מיט פארדריפעטע קאפטנס און קליידלעך, מיט אלערליי הפצים און טארבעס פון ארעמעלייט, וואס קומען צו פארן אין ביידלעך, אדער קומען זיך צו שלעפן צו-פוס און שטייען דארט איין, יונג און אלט, מאנסבילן און ווייבער אלע אינאיינעם. — דער הקדש איז א חוץ דעם נאך א ביקור-חולים אויך. דארט איז דאס ארט אויף צו שטארבן פאר קראנקע מיאוסע קבצנים אין דעם שטעטל. דער רופא טוט אלצדינג וואס נאר מעגלעך: שטעלט באנקעס, פיאוקעס, לאזט צו דער אדער און צאפט, אויף קהלשע הוצאות, קבצנים בלוט ביז די כשרע נשמה גייט זיי אויס און דער הקדש-מאן, וואס איז צוגלייך דער קברות-ייד פונעם שטעטל, איז זיי טאקע באלד מקבר אומזיסט. דער הקדש-מאן מיט זיין הויזגעזינד זיצט אויך טאקע דארט אין א מין אלקערל, משטיינס-געזאגט. חוץ וואס ער איז א הקדש-מאן, א קברות-ייד, א שמש אין דער חברת-קדישא, א משגיח אין זיין ביקור-חולים, א ושתי המלכה, אדער א מאגדרוש אין פורים, א פארשטעלטער בער מיט אן איבערגעקערטן פעלץ אין שמחת-תורה, א סארווער, אן אפשטעלן-מאכער, א ווערטל-זאגער אויף אלע חתונות און בריתן, — האט ער נאך א פרנסה דערצו, צו מאכן חלביקע ליכטלעך. די אלע באלעבאטים און בתים-מדרשים ציען ביי אים ליכט אין הויז פונעם הקדש און עס ווערט דענסטמאל א געשטאנק, אן עיפוש ווייט ארום און ארום.

אז אונדזער קאליאסטערע איז אָנגעקומען אַהין אין הקדש, איז ער געווען אָנגעזעצט גענוג מיט אורחים. דער הקדש-מאן האָט זיי געטריבן: גענוג געזעסן, פאַרט אייך געזונטערהייט שוין ערגעץ אַנדערש! נאָר אַזוי ווי ס'איז געווען דאָנערשטיק, האָבן זיי געהאַט אַן אויסרייז זיך אָפּצובעטן — פאַרברייבן דאָ ביז נאָך שבת. די ערד, די בענק און דער אויוון זענען ביינאכט באלאָגערט געווען מיט מענטשן. מען האָט זיך געשטופּט, געקוועטשט, געקריגט און גע-

שאלטן פאר א שטיקל ארט. קאניצע און פיעשע האבן שטארק געארבעט, איינער דעם אנדערן ארויסגעוויזן די שטארקע שנאה און די גבורה זייערע מיט די הענט. אין דער גרויסער מהומה, נישט דא געדאכט, האט געקרעכצט אין א ווינקעלע א קראנקער אלטער ייד, וועלכן מען האט נעכטן אויף קוראציע אהער געבראכט, און א פיצל קינד, וועלכן מען האט אין דער שטופעניש צו געקלעמט א פיסל, האט געקוויטשעט, געמאכט לעכער אין קאפ שרייענדיק. — ערשט שפעטער, אז די ביזע מהומה האט זיך איבערגענומען, האב איך מיר אפגעזוכט ערגעץ א ווינקל און זיך געלייגט ווי-ס'איז אויסצורוען אביסל. נאך קוים האב איך מיך געלייגט, זענען מיך באפאלן גאנצע חילות פרייסן, וואנצן, פליי ווי די בערן און האבן מיך געוואלט לעבעדיקערהייט אויפעסן. דאס לייב הייבט מיך נאך אצינד אנטע צו בייסן און מוז מיך געשמאק קראצן, נאך ביים דערמאנען זיך אין די דאזיקע מלאכי-חבלה, אז איך האב א קוק געטאן, אז מיט פרייסן מלחמה צו האלטן איז שווערלעך, א פרייס איז א באשעפעניש, וואס קריכט, און זיין שותף, די וואנץ, שטינקט, האב איך זיי מוחל געווען מיין שטיקל פלאץ. לאזן זיי מיט אים זיך ווארגן! און בין ארויס אין הויז, דארט ווי ס'איז צוברענגען די נאכט. אין דרויסן איז געווען שרעקלעך פינצטער, א קאלטער, שטארקער ווינט האט געשטורעמט, געהילט ווי די הונגעריקע וועלף, געפייפט און געבלאזן דורך די שפאלטן אין די ווענט. שטיקלעך שטרוי זענען פונעם דאך געפליגן און האבן מיט נאך אנדערע מיני שמאכטעס ווי די רוחות אין הויז ארומגעטאנצט. צו-וויילן האבן אהין דורך די לעכער אויך אריינגעקאפעט גרויסע טראפנס רעגן. איך האב מיך דארט פאררוקט אין א ווינקל און געלעגן מיט א ביטער געמיט, געציטערט פאר קעלט. אי, די באד, די באד! האב איך געאייקעט און געאכט, וואו נעמט מען מיין באד! דארט איז דאך פשוט א גן-עדן, ווארעם, א דערקוויקעניש. ווי גליקלעך בין איך אין דעם דאזיקן גן-עדן דארט אמאל געווען. וואס האט מיר געפעלט, וואס איז מיך דארט אפגעגאנגען? מיר איז געווען אזוי גוט, אזוי וואויל, — האט דער רוח באדארפט אנטראגן מיין ווייב, איך זאל דורך איר פארטריבן ווערן פונעם גן-עדן און ארומוואגלען זיך אין דער וועלט. אויף צרות נאך זענען די ווייבער דא, טאקע נאך אויף צרות. וואס טויגן זיי? וואס האט מען פון זיי? קיין גוטס, כ'לעבן, קומט פון זיי נישט ארויס... באלד אבער דערמאן איך מיך אין דעם הארבאטע מיידל און פאר מיר אליין זיך געשעמט. ס'טייטש, זי איז דאך א גוטע, א כשרע נשמה, מיט איר אינאיינעם איז דאך עפעס א תענוג, ס'איז עפעס גלאט גוט, גרינג, פריילעך אויפן הארצן צו זיצן און שמועסן מיט איר. א כפרה טויזנט באדן פאר איר מינדסטן נאגל. פון אירס א קוק ווערט עפעס געשמאק ווארעם אין אלע גלידער. — שעם דיך, פישקע! שייגען איך

מיך אליין אויס, זינדיק נישט מיט דייע רייד, ווייבער גיבן עפעס צו א שטיק געזונט אין לעבן. ווייבער קענען גליקלעך מאַכן און פונעם גיהנום אפילו מאַכן אַ גן-עדן... פון אַזעלכע זיסע געדאַנקען האָב איך פאַרגעסן אין אַלע מיינע צרות. דאָס ווינקעלע, וואו איך האָב מיך צוגעשפּאַרט, איז עפעס גאָר גוט מחיה. מיר איז שוין מער נישט קאַלט. איך הייב אָנ'עט ליינענען קריאת-שמע מיט געפיל, די אויגן קלעפּן מיר זיך און ווער באַלד אַנדערעמלט. פּלוצים אָבער האָט מיך אויפגעוועקט עפעס אַ שרעקלעך געשריי.

— קוקט נאָר אָן דאָס נפש! — האָט עמעצער געשריגן לעבן דער טיר פון שטוב, און דערלאַנגט פון דאָרט אַ וואָרף מיט דעם גאַנצן כוח אין הויז אַריין עפעס אַ שווערע זאַך, וואָס איז ווי אַ שטיין געפאַלן אויף דער ערד מיט אַ שטאַרקן קלאַפּ. — קוקט נאָר אָן די מצאָצע, אויך מיר אַ מענטש! אַ קאַ-טאוועס די גראַפינע פּאַטאַצקע!... און אין הויז ביסט-דו קראַנק צו ליגן, פאַר-פּאַטשקעטע גראַפינע? —

איך האָב באַלד אין דעם קול דערקענט דעם ממזר, אַ קיענק אים אין די בייניע אַיאָן! ער האָט נאָך אַביסל געשריגן, געזיילט, אויסגעוואָרפּן מיט דער גראַפינע פּאַטאַצקע, דערביי אויסגעשפיגן און פאַרמאַכט דערנאָך די טיר מיט אַ שטאַרקן קלאַפּ.

אַ שטיקל לבנה איז אַרויסגעקראַכן פון צווישן די צעריסענע שטיקער וואַלקנס. האָט אַריינגעקוקט דורך דעם צעבראַכענעם דאָך אין הויז אַריין און באַלויכטן דאָרט עפעס אַ מענטשלעך געשטאַלט, וואָס איז געלעגן ווי אַ קלימעק, שטיל, קיין ריר זיך נישט צו טאָן. איך האָב מיך אַ לאַז געטאָן זען, ווער איז עס די מצאָצע אָדער די גראַפינע פּאַטאַצקע, וואָס ליגט דאָרט אַזוי. איך טו אַ בליק און אַ דונער האָט מיך דערשלאָגן! פינצטער איז מיר אין אויגן און דער קאַפּ דרייט זיך מיר, אַזוי ווי פון דער ערשטער פאַרע אויף דער אויבערשטער באַנק. מיין האַרבאַטע מיידל, זי, נעבעך, ליגט עס אויפן רוקן טויט אויסגעשטרעקט פונעם שטאַרקן שליידער, וואָס דער ממזר האָט מיט איר געטאָן! איך נעם מינטערן מיט אַלע כוחות די האַרבאַטע, נעבעך, און אַז גאַט האָט געהאַלפּן, זי האָט זיך אַנגעהויבן צו רירן, האָב איך זי אַ כאַפּ געטאָן אויף די הענט עפעס נישט מיט קיין מענטשלעכן כוח, ווי בשעת מען ראַטעוועט אין אַ גלופסקער גרויסער שריפה, און בין מיט איר גיך אַוועק אַהין אין מיין ווינקעלע. איך וואַלט געמעגט שווערן, אַז דענסטמאַל בין איך געגאַנגען גאָר גלייך, ווי אַלע מענטשן, און האָב אפילו קיין הינק נישט געטאָן. זי האָט פּאַמעלעך, פּאַמעלעך אויפגעעפנט איין אויג נאָך דעם אַנדערן און אַ שטילן זיפּך געטאָן. איך האָב פאַר שמחה געמיינט, אַז די וועלט איז מיינע. ס'איז מיר געווען צו מוט טאַקע נאָר ווי דעם בעטלער אין די געשריבענע מעשיות, וואָס ווערט פּלוצים פון

דער העלער הויט מגולגל אין א טייערן פאלאץ, זיצט זיך דאָרט אָנגעלענט אויף דעם גוטן עסעבעט אינאיינעם מיט אַ בת־מלכה און טוט זיך וואויל. איך האָב געשווינד אַראָפּגעוואָרפּן פון מיר מיין קאַפּאַטע און איינגעוויקלט דערמיט מיין בת־מלכה, וואָס האָט געציטערט פאַר קעלט.

— אוי! — האָט מיין האַרבאַטע, נעבעך, אַ זיפּץ געטאָן, אויסגעריבן די אויגן און געקוקט, עפעס גלייך ווי זי האָט זיך אַרומגעקוקט, אויף וואָס פאַר אַ וועלט זי איז.

— וואָס קוקסט־דו עפעס אַזוי? — טו איך אַ פּרעג. — איך בין פישקע. געדאַנקט און געלויבט איז גאָט, וואָס דו לעבסט.

— אַך און וויי איז מיר, — זאָגט זי מיט אַ זיפּץ טיף פונעם האַרצן, — וואָס טויג מיר, וואָס איך לעב! איידער אַזאַ לעבן איז שוין בעסער דער טויט. גאָט איז דאָך אַ גוטער, אַ באַרעמהאַרצעדיקער, היינט צו־וואָס האָט ער אַזעלכע ווי איך גאַר באַשאַפּן, נאָר אויף צו ליידן און צו פּלאַגן זיך אין דער וועלט?

— נאַרעלע! — מאַך איך צו איר. — מסתמא ווייסט גאָט, וואָס ער טוט, מסתמא איז דאָך אים ניחא, אַז אַזעלכע ווי מיר זאָלן אויך זיין אויף דער וועלט. גאָט איז אַ טאַטע, ער זעט, הערט און ווייסט אַלצדינג. דו מיינסט, נאַרעלע, ער ווייסט נישט אונדזערע ביידנס צרות? גאָט ווייסט, נישקשה! די לבנה זיינע, זע נאָר, זע, קוקט פונעם הימל אַהער אפילו, אין הויז, אויך אַריין. זינדיק נישט, נאַרעלע, מיט די רייד.

זי האָט אויסגעשטעלט אויף מיר אַ פאַר פייערדיקע אויגן, אין וועלכע עס זענען געשטאַנען גרויסע טראַפּנס טרערן און זיך געפינקלט אַקעגן דעם שיין פון דער לבנה ווי בריליאַנטן. אירע אויגן און איר קוק דענסטמאַל אויף מיר, וועל איך אייביק נישט פאַרגעסן.

אַז איך בין אויפגעשטאַנען אויף מאַרגן גאַנץ פרי, האָב איך געזען, מיין האַרבאַטע ליגט אין ווינקעלע, איינגענורעט אין מיין קאַפּאַטע און שלאַפט ווי אַ פייגעלע. דאָס פנים אירס איז געווען בלייך און האָט אויסגעזען עפעס אַזוי גוט, אַזוי רחמנותדיק גוט... די ליפּן האָבן צו־וויילן געציטערט און זיך אויס־געצויגן עפעס ווי מיט אַ געבעט. עפעס בעט זי, נעבעך, רחמים: פייניקט מיך נישט! וואָס האָב איך אייך געטאָן? וואָס האָט איר צו מיר? פאַרוויסט מיר נישט דאָס לעבן, וואָס האָב איך אייך געטאָן, וואָס האָב איך אייך געטאָן?... און דאָס בעטן אירס רייסט אויס אַ שטיק האַרץ. עס האָט מיר זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן — און איך האָב געוויינט...

דער ערשטער, וואָס איז אין דער פרי אין הויז אַריינגעגאַנגען, איז געווען

דער ממזר, א קיענק אים אין די בייניע אינאן! — ער האט מיט זיינע גנבישע אייגעלעך א קוק געטאן אויף מיר, אויף דער הארבאטער און איז מיט א שטעכנדיק געלעכטערל אַוועק צוריק אין שטוב אַריין.

יח

פישקע איז פלוצים געבליבן שטיל און האט אַוועקגעקערט דאָס פנים, גלייך ווי ער האט זיך געשעמט. וואָס מיין אַלטער האָט אים נישט געבעטן ווייטער צו דערציילן, האָט אַלץ נישט געהאַלפן. — עט... כ'לעבן! האָט פישקע געמאַכט, איז רויט געוואָרן, זיך געמיניעט און נישט געעפנט קיין מויל. פישקע, ווי עס האָט אויסגעזען, האָט לסוף זיך אַליין פאַרשעמט פון זיינע אייגענע רייד. פריער, אַז עס האָט אים דער ערשטער ברי געטאָן, האָט ער זיך צעפלאַקערט, צערעדט ווי איינער פון דער היץ. ער האָט גערעדט מיט פייער און אויסגע- גאַסן זיין גאַנץ האַרץ אין אַזעלכע ווערטער, וואָס זענען גאַר נישט געווען פאַר פישקעס מוח. די דאָזיקע ווערטער האָבן זיך אים געגאַסן אַליין, עס האָט אין אים זיך צערעדט די נשמה, ער האָט בשעת-מעשה פאַרגעסן אַלצדינג, וואָס אַרום אים טוט זיך, גערעדט, גערעדט, נישט צו הערן כמעט אַליין, וואָס ער רעדט, ביז ער האָט פלוצים זיך אַ כאַפּ געטאָן, עפעס ווי אַליין זיך צוגעהערט צו זיינע רייד, זיך עפעס געוואונדערט, ווי קומט אַזוינס צו אים... און איז שטאַרק פאַרשעמט געוואָרן. ביי וועלכן פון אונדז מאַכט זיך נישט כאַטש איין מאָל אין לעבן אַזאַ ליכטיקע, גוטע שעה, וואָס דענסטמאַל עפנט זיך אַ מויל און ריינע, אמתע מענטשלעכע געפילן גיסן זיך אים אַרויס, ווי אַ שטראָם הייסע זודיקע גאַזן פון אַ פייערשפייענדיקן באַרג? אויף בלעמס אייזל אַפילו איז אויך אַנגעקומען אַ שעה, אין וועלכער עס האָט פון דער העלער הויט אים זיך געעפנט דאָס מויל און האָט געהאַלטן אַ שיינע רעדע. ווער שמועסט ביי בעלי-דרשנס, להבדיל, מאַכט זיך פיל מאָל, אַז אַזעלכער, וואָס מעלה-גרהט געוויינטלעך, פלודערט תמיד אַוועק נאַרישקייטן, אַ שרעק צו הערן. פלוצים פאַלט אויף אים אַן עפעס אַ באַגייסטערונג און ער זאָגט נישט-וויילנדיק אַרויס אַ גלייך וואָרט, וואָס דער גאַנצער עולם און ער אַליין מיט זיין כבוד אויך בלייבן דערנאָך פאַרגאַפט. ביים ערגסטן חזן, אַ קאַטשאַן, וואָס גלוסט זיך ברעכן, הערנדיק זיין טערעלייקען מיט משוגענע העוויות, טרעפט זיך אַמאָל, אַז פלוצים טוט עס מיט אים אַ טראַג, ער צעיאַגט זיך אין דעם מוסף מיט אַ ברען און וואַרפט אַרויס אַ "יקום-פורקנדל", אַ "תכנת-שבתל" מיטן קנאַק, טרעט די גוטע שעה אַפ, בלייבט דער אייזל ווייטער טאַקע אַן אייזל, דער בעל-דרשן, להבדיל, ווייטער

א פלוידערזאק און דער חזן, משטיינס-געזאגט, ווייטער א קאטשאן... נישט דאס בין איך אויסן. צוויי יידן דרייער האב איך געקענט אין א יידישער דרוק, וואס די גאנצע ארבעט זייערע איז באשטאנען דרינען, טאג ווי נאכט, צו דרייען דאס ראד פון דער מאשינע, שטייענדיק ביי איר אין דער זייט, איינער דעם אנדערן, נאָר אזוי ווי די אַנגעמאַלטע גולמס. דריי און דריי שטענדיק, אָן אַן עק, אַלץ אויף איין אָרט, אויף איין שטייגער. פּלוצים האָט עס זיי עפּעס ווי אונטער-געטראָגן און האָבן זיך אַ נעם געטאָן דרייען דאָס ראָד געשמאַק מיט געפּיל, שטאַרק באַגייסטערט. די אויגן ברענען, פּלאַקערן און זיי דרייען, מיט אַזאַ תּענוג, ווי זיי וואָלטן געווען אויפן זיבעטן הימל, ווי זיי וואָלטן געדרייט וועלטן און האָבן מיט אַיטלעכן דריי אויסגעדריקט עפּעס אַ געדאַנק, עפּעס אַ געפּיל, וואָס דרייט זיי אינווייניק, שפּעטער אַ וויילע, אַז דער ברען האָט נאָכגעלאָזט, האָבן זיי פּאַרוואַנדערט איינער דעם אנדערן אַנגעקוקט מיט אַ פּאַר גלעזערנע אויגן, אויסגעשפּיגן, פּאַרדרייט די קעפּ, אַיטלעכער אין זיין זייט, געדרייט ווי געוויינטלעך און ווייטער אַ פנים געהאַט ווי די ליימענע גולמס.

איך קוק אויף פישקען, וואס איז געבליבן אן לשון, און זוך ביי מיר מיטל, ווי אים בארעדעוודיק צו מאכן. פלוצים פאלט מיר איין ר' לייב-שרהס גולם, ווי ער טוט זיך אַ שטעל-אויף, נאָכדעם אַז ר' לייב רוקט אים אַריין הינטן דעם שם-המפורש, כאַפּט זיך און טוט אַלצדינג, וואָס מען הייסט. זייער שיין, טראַכט איך מיר, ברוד-הבא! נאָר אַנשטאַט דעם, וואָס ביי יענעם גולם, עליו השלום, האָט געוויקט אין זיינע צייטן, וועט היינט ביי מיין גולם, אים צו לאַנגע יאָר, ווירקן פשוט דאָס מיידל...

איך הייב אָן פישקען אונטערצוגעבן פאַרע, צו דערוואַרעמען אים מיט אַ שמועס וועגן זיין האַרבאַטער מיידל. און דערביי האָב איך טאַקע מיד אַליין אויך צעהיצט, גערעדט פונעם האַרצן מיט פייער און אויסגעלאָזט דעם שמועס אַזוי:

— וויפל אומשולדיקע קינדער, נעבעך, קומען עס אויף דער וועלט אַזוי אַפּ פאַר די זינד פון זייערע עלטערן, וואָס גלוסט זיך זיי נאַרישקייטן, דרייען זיך, גטן זיך און לאָזן איבער די קינדער, זייער פלייש און בלוט, הפקר ווי אויפן וואַסער! וואָס גייט זיי אָן קינדער! זיי האָבן אינזינען נאָר דאָס נפּשל, זייער אייגן נפּשל. אַיטלעכער פון די שיינע עלטערן האָט ווייטער חתונה...

איך בין געבליבן ווי דערוואַרגן אין דער מיט פונעם שמועס. אַלטער מיינער, זע איך, איז צעקאַכט, אויס מענטש. עס טוט מיר באַלד טאַקע אַ קלאַפּ אין האַרצן: אַי, האָב איך עס באַגאַנגען אַ מיאוסן פעלער, זיך אַרויסצוכאַפּן פאַר אַלטערן מיט אַזעלכע ווערטער, וואָס זענען צוגעפאַסט צו אים און האָבן

אים געשטאכן אין דער זיבעטער ריפ! עס טוט מיר שרעקלעך באנג, איך שטראף מיך אין הארצן און זאג מיר אליין מוסר: געוואלד, מענדל, מענדל, שוין צייט קומען צום שכל, נישט ארויסצוזאגן יענעם דעם אמת ווי א יינגל! ביסט דאך, ברוך-השם, שוין א ייד מיט א גרויסער בארד. שוין צייט זיין א מענטש, פארשטיין וואס זיך איז נוצלעך און גוט. א, דיין צונג, דיין צונג!... איך האב מיר אין הארצן א נדר געגעבן, ווייטער מיך צו היטן מיט א ווארט, הערן, זען און שווייגן — די גוטע מדה פון אלע קלוגע, פינע ליט, וואס איז נייטיק אין לעבן. איטלעכן וועל איך נאר לויבן, באליבט צו מאכן זיך דערמיט ביים עולם. עס האט מיר זיך פארגעשטעלט גאנצע מחנות אונז דערע גוטע מענטשעלעך, פעטערס מיט שיינענדיקע פנימלעך. זיי דרייען זיך אהין און אהער, חבר מיט דעם, מיט יענעם, טאנצן אויף אלע חתונות, האבן שטענדיק נאר הנאה, קושן זיך מיט איטלעכן, וואס ער איז פון אויבן, צעגייען פשוט פאר פרייד, רעדנדיק מיט יענעם פון זיין גליק, ווינטשעווען אים צו מיט טרערן אין די אויגן און מיט א זיס שמייכלעלע אויף די ליפעלעך, צעלייגן אויף טעלערלעך יענעם גוטסקייט און גיבן אים עולם-הבא מיט דער פולער האנט; לויפן אנוואגן בשורות, געפינען זיך אומעטום, וואו נאר ערגעץ א קערמישל, א שמחה, תמיד שיינען זיי די אייגעלעך, דער שטערן גלאנצט, די בעקעלעך פארפארבט, די נאז פייכט מיט וויימפערלעך. זיי זענען צופרידן, פריילעך און קוועלן גאר און... אז וואויל איז איך, פעטערס! פון היינט אן בין איך אויך א פעטער. עפעס האט מיר דער נאמען פעטער אנגעהויבן צו געפעלן, אזוי אז עטלעכע מאל האב איך עס פאר מיר איבערגעחזרט מיט גרויס פארגעניגן: פעטער! פעטער מענדעלע! פעטער ר' מענדעלע!...

בכדי צו פארגלעטן מיין פעלער אקעגן אלטערן, הייב איך אן אויף אים רחמנות צו האבן און אייננעמען אים מיט גוטע ריידעלעך: ר' אלטער, אייך איה, נעבעך, נישט גוט צו זיצן. איר שפארט שוין, נעבעך, אן ביים עק וואגן; עס מוזן אייך, נעבעך, וויי טאן די ביינער פון צופיל זיצן אויף איין ארט; קומט, איך בעט אייך, צו מיר אויפן וואגן, דארט מאך איך אייך א גוט געדלעגער; מיר וועלן נעמען צו-ביסלעך בראנפן, זיך אביסל דערקוויקן. — מיין אלטער לאזט זיך נישט לאנג בעטן. מיר קריכן אלע אראפ פונעם וואגן. בין מכבד מיין פערדל צו שלעפן זיך פאראויס, אלטערס שקאפע אים פון הינטן. מיר צעגייען זיך אביסל די פיס, קריכן ארויף דערנאך צו מיר, דערענדיקן דעם אשר-יצר, מאכן לחיים. איך בין זיס ווי לאַקריצע, ווינטשעווע אלטערן אן אן עק, מיט טרערן אין די אויגן פאר גרויס פרייד, גלאט אזוי זיך, ווי א פעטער. דערוואַרעם אויך פישקען, גיב אים אונטער היץ, רייך אים דעם יצר-הרע. עס צעשפילן אים זיך די געבליטן און די מעשה הייבט זיך אצינד אן.

ביי מענדעלעך מוכר ספרים אויפן וואָן

פישקע הייבט ווידער אָן אויף זיין שטייגער. איך העלף אים אונטער, בעסער אויס אויף מיין שטייגער, אַלטער האָט קיין צייט נישט, טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער, און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אַזוי :

אויפן אַנדערן טאָג, פרייטיק, איז אין בית-המדרש דאָרט אין שטעטל געווען שרעקלעך ענג פון די אַרעמעלייט, וואָס האָבן זיך געשטופט, צונויפֿ-געשטיקט אַרום דעם שמש. איטלעכער באַזונדער האָט געוואַלט זיין דער ערשטער, באַקומען דעם בעסטן פלעט אויף שבת צו אַ נגיד, אָדער צו אַ יוסטן באַלעבאָס, וואָס מאַכט אַ פעטן קוגל. העכער פון אַלע איז געשטאַנען דער פלעט צו דעם בעל-טאַקסע. נידעריקער פון אַלע שטייען געוויינטלעך די פלעטן צו כלי-קודש און קהלס-לייט, ווייל זיי האָבן ליב אַליין גוט צו פרעסן און יענעם גיבן זיי מכות. די גבאים פון חברות קרעכצן, זיפצן אויף יידישע אַרעמעלייט, נעבעך, און עסן גיבן זיי אויף אַ שפיץ מעסער, נאָר אויף צו באַ-שמירן די ליפן. אַרעמעלייט האַלטן פאַר אַן אומגליק צו זיי אַריינפאַלן און ווייכן זיי ווי אַן עיפוש. באַקומט איינער צו זיי אַ פלעט, לאַכן די איבעריקע ווי פון איינעם, וואָס באַקומט אַ בערדע... דער שמש פונעם בית-מדרש איז געווען זייער ביי, ער האָט געשריגן, אַז היינט זענען דאָ אַרעמעלייט עפעס מער ווי תמיד. — קבצנים! האָט ער געשריגן, וואָס זענט איר ווי די היישע-ריקן באַפאַלן אונדזער שטאַט, נעבעך! נישט אויסצוהאַלטן, נישטאָ וואו איך אַהינצוטאָן! נאָר אַ שטראָף פון גאָט, אַן אַנשיקעניש! — ער שרייט, ביזערט זיך און די אַרעמעלייט טוען זייערס, שטופן זיך און הערן נישט קיין וועלט. איין קול: מיר! גיט מיר, מיר! איטלעכער רוקט דעם שמש אין האַנט אַריין עטלעכע גראַשן. דער שמש, וואָס זאָל ער, נעבעך, טאָן, נעמט צו, ביזערט זיך און גיט פלעטן. איך מיט דער האַרבאַטער זענען מיר געשטאַנען אין דער זייט פונדערווייטנס. ערשטנס, האָבן מיר נישט געקענט און, צווייטנס, טאַקע נישט געהאַט די העזה זיך צו שטופן צווישן אונדזערע בערן, מיוחסים, פיינע בריות. אומעטום זענען דאָ בערן, אַריסטאָקראַטצן, אפילו צווישן קבצנים. די אַרעמע אַריסטאָקראַטצן זענען נאָך טויזנט מאל ערגער פון די נגידישע... דער ממזר איז געווען, עס פאַרשטייט זיך, איינער פון די ערשטע. ער האָט באלד באַקומען צוויי גוטע פלעטן פאַר זיך און פאַר מיין ווייב. זי האָט אפילו פאַרשפאַרט זיך צו שטופן. ער האָט דעם שמש אַנגעוויזן אויף איר פונדערווייטנס: קוקט נאָר, זייט מוחל, אַט דאָרט שטייט זי, מיין בלינדע, נעבעך!... אַז דער עולם איז אַוועק, זיך צעלאָזט איבער דער שטאַט, איטלעכער מיט זיין פלעט צו זיין באַלעבאָס, בין איך מיט מיין האַרבאַטער צוגעגאַנגען, אויף גאַטס באַראָט.

צום שמש און געבעטן פאַר אונדז פלעטן. ער האָט עפעס מיט אַ זיס־ווינער שמייכלע אױף אונדז אַ קוק געגעבן און נישט געענטפערט קיין וואָרט. — דערבאַרעמט זיך, זאָג איך צו אים, אױף צוויי נפשות, קאַלעקעס, נעבעך. אַ גאַנצע וואָך קומט אין אונדזער מויל קיין לעפל געקעכטס נישט אַרײַן.

— נישטאַ מער קיין פלעטן, — ענטפערט דער שמש. — איר האָט דאָך געזען, וואָס דאָ האָט זיך ערשט געטאָן. נישטאַ שוין וואוהיין צו שיקן. — נאָט אײך, — זאָג איך, און שטופ דעם שמש אין דער האַנט אַ זעקסער, — נעמט, זײט מוחל, און דערבאַרעמט זיך אױף אונדז, זײט אונדז מחיה, איר וועט האָבן אַ גרויסע מצוה.

— הער, נאָר דו, — רופט זיך אָן דער שמש שוין אַביסל ווייכער, — דיין געלט באַדאַרף אײך נישט. איין פלעט געפינט זיך נאָך ביי מיר און קאָן אים אײנעם פון אײך געבן. אויב איר ווילט, וואָרפט צווישן אײך גורל. — גיט איר, איר גיט! — בעט איך און וויין אָן אױף דער האַרבאַטער. — אים גיט, אים! — בעט די האַרבאַטע און ווייזט אָן אױף מיר. — נײן, נײן, אײך וועל דעם פלעט אסור־חזיר נישט נעמען!

אַ היפשע צײט איז אַוועקגעגאַנגען מיט בעטן און דינגען זיך, אײנער דעם אנדערן האָבן מיר אײנגערעדט צו נעמען דעם פלעט און אײטלעכער פון אונדז האָט זיך אָפגעזאָגט, געשוואוירן, ער וועט עס בשום־אופן נישט נעמען. דעם שמש האָט די זאָך עפעס הנאה געטאָן. ער האָט געגלעט דאָס בערדל און געקוקט אױף אונדז זײער פריינטלעך.

— ווייסט איר וואָס? — רופט ער זיך אָן. — נאָך מעריב זאָלט איר ביידע שטיין אין פאַלעש, לעבן דער טיר. אַז דער עולם וועט גיין פונעם דאָוונען, וועלן זיך מסתמא געפינען יידן, אײך צו נעמען אױף שבת. אײך וועל פאַר אײך אײך בעטן.

אַזוי איז טאַקע געווען. נאָכן דאָוונען פרייטיק־צו־נאַכט, אַז דער עולם איז געגאַנגען פון דער שול, האָט דער שמש זיך געווענדט צו צוויי באַלעבאַטים אין פאַלעש און זיי געבעטן, וויזנדיק אױף אונדז, צו נעמען אורחים אױף שבת. — אײך האָב, כ'לעבן, שוין קיין האַרץ נישט געהאַט, האָט ער זיך פאַר־ענטפערט, צו שיקן אײך היינט פלעטן. אײך לאָז אײך נישט אויס כמעט אַלע וואָך. נאָר אויב אײער גוטער ווילן איז, נעמט אַט־די דאָזיקע אַרעמעלייט.

— אָך! — האָבן ביידע זיך אַנגערופן. — וועלכער ייד זאָגט זיך עס אָפּ פון אַן אורח אױף שבת? איין טאָג אין דער וואָך איז דאָ, יוואָס אַ ייד קאָן כאַטש אַביסל אַטעמען, פאַרוואָס זאָל ער אין דעם הייליקן טאָג אױך נישט מחיה זײן נויטבאַדערפטיקע, נעבעך, און טיילן זיך דערמיט, וואָס גאַט האָט

געגעבן? מיר בעטן איך, שמש, אלע וואָך, אלע וואָך טאַקע זאָלט איר אין אונדז נישט פאַרגעסן.

די ביידע באַלעבאַטים זענען געגאַנגען פאַראויס, אַרום זיי קינדערלעך — יינגלעך, בחורים, אויסגעצוואַגענע און אַנגעטאַן שבתדיק. אַלע האָבן גע- שיינט און געשמעסט צווישן זיך פריילעך. מען האָט געזען באַשיינפערלעך, אַז אין זיי איז דאָ די נשמה-יתירה, דעם יידנס צווייטע שבתדיקע נשמה. איך מיט מיין האַרבאַטער זענען נאָכגעגאַנגען שטיל פון הינטן און ביידע געווען עפעס צופרידן.

— גוט שבת! — האָט מיין באַלעבאַט, אַריינקומענדיק אין שטוב, געזאָגט פריילעך דעם ווייב, וואָס איז געזעסן אויף אַ בענקל ריין, קלאָר אַנגעטאַן און האָט געלויכטן ווי אַ פרינצעסין. אויפן שוויס ביי איר האָט זיך געשפילט אַ קליין קינד, נאָר אַ ליאַלקע, און ביי די זייטן זענען געשפרונגען צוויי שיינע אויסגעפוצטע מיידלעך. — גאָט האָט מיר באַשערט אַן אורח אויף שבת. זיסט, מיין ווייב, וואָלט-דו דאָך מיך אין שטוב נישט אַריינגעלאָזט, — לאָזט ער אויס מיט אַ שמייכלעלע און נעמט זיך זאָגן הויך אויף אַ קול „שלום עליכם!“ גייענדיק איבער דער שטוב אַהין און אַהער. ביי „אשתי חיל“ האָט ער זיך גע- שמעלט, זינגענדיק מיט אַ ניגון, אַקעגן דעם ווייב, גענומען דאָס קליינע קינד צו זיך אויף די הענט און עס געקושט, געהאַלדזט, בשעת די איבעריקע קליינע קינדער האָבן זיך אים געהאַנגען פון אַלע זייטן לעבעדיק-פריילעך. עס האָט זיך געדאַכט, אַז אין שטוב זענען טאַקע געקומען די גוטע הייליקע מלאכים פונעם „שלום עליכם“. — איך דערצייל עס איך דאָ אַזוי, ווייל דענסטמאָל האָט מיר דאָס האַרץ עפעס שטאַרק געצויגן און געצויגן צו מיין האַרבאַטער מיידל... מיין באַלעבאַט, ווי עס האָט אויסגעזען, איז געווען פון מיטעלן שטאַנד. די בענטשליכט האָבן געברענגט אין ריין אויסגעפוצטע לייכטער, איך ווייס נישט — פון אמתן אָדער פון וואַרשעווער זילבער. דער טיש איז געווען געגרייט מיט פאַרצעלייענע טעלער און די קויליטשן איבערגעדעקט מיט אַ געשטיקט טישטוכל. אַ פלעשל וויין האָט געפינקלט אויפן טיש, פון וועלכן איטלעכער האָט קידוש געמאַכט. ביים עסן האָט די באַלעבאַסטע מיר געגעבן אַלצדינג גענוג און זיך אַלץ געבעטן, אונטערגעטריבן, זיך נישט צו שעמען און עסן. ס'איז געווען גאַנץ גוט. נאָר מיר איז אַביסל נישט איינגעגאַנגען, אַז איך האָב ביי איטלעכס שטיקל פיש, ביי איטלעכן זוף לאַקשן, ביי איטלעכן ביסן פלייש און צימעס. מיך דערמאַנט אין איר. ווער וויסט, אויב זי, נעבעך, האָט דאָרט אַזאַ וואוילטאַג ווי איך. נאָך דעם עסן האָט מען מיך געבעטן אויף נאַכטלעגער. — לאָז ער בלייבן דאָ נעכטיקן, האָט די באַלעבאַסטע שטילער- הייט געזאָגט צום מאַן. — וואוהין וועט ער גיין אַהין, אין דעם שיינעם הקדש,

אין דער שטאל, לאָז ער כאַטש אַ נאַכט אַביסל זיך אויסרווען. — נאָך נעכטיקער נאַכט, נישט היינט־געדאַכט, איז מיר טאַקע שטאַרק נייטיק געווען אויסצורוען זיך, אפשר נאָך נייטיקער פון עסן, עס וואַלט געווען גאָר אַ דערקוויקעניש צו ליגן דאָ אין אַ וואַרעמער שטוב אויף אַ קישן און אויסגלייכן זיך אַביסל די ביינער. נאָר איך האָב מיך אָבער דערמאַנט אין איר און מיט אַ שיינעם דאַנק זיך אָפגעזאָגט פון נאַכטלעגער. זי האָט געגעסן שבת אויף דעם אייגענעם הויף טאַקע אין אַ שטוב. איך בין אַריין אַהין נאָך איר, האָב זי גענומען און מיט איר באַלד אַוועקגעגאַנגען.

אין דרויסן איז געווען ליכטיק, שיין. די לבנה האָט געשיינט און ס'איז געווען מחיה גוט צו גיין.

— קום! — האָב איך צו איר געזאָגט. — קום, לאָמיר אַביסל שפּאַצירן, אין הקדש אַריין איז עפעס נישטאַ אַזוי וואָס זיך צו אײלן.

דערמאַנענדיק זיך אין דעם הקדש, איז מיר אַ פּראַסט איבער דעם לייב איבערגעגאַנגען. יענער אַלטער ייד, דער קראַנקער, וואָס האָט נעכטן דאַרט ביינאַכט אַזוי געקרעכצט, האָט פון מאַרגן פרי געהאַט די גסיסה, געפאַכעט מיט דער נשמה — און איז נאָך ליכטבענטשן געשטאַרבן. מען האָט אים געלייגט איבער שבת אין הויז, דאַרט וואו איך האָב באַדאַרפט נעכטיקן.

מיר זענען געגאַנגען און פאַרגאַנגען ערגעץ אין אַ געסל מיט גערטנער און ביימער, וואָס האָבן אַרויסגעגעבן געשמאַקע ריחות. אומעטום איז געווען שטיל, מען האָט נישט געהערט קיין שאַרד, אַלע אין שטעטל האָבן, ווי דער שטייגער פון יידן פרייטיק־צו־נאַכט נאָך דער וועטשערע, שוין לאַנג געשלאָפן. מיר האָבן זיך געזעצט אויפן גראַז ערגעץ אין אַ ווינקל, לעבן אַ פּלויט.

מיר יוצן ביידע, קוקן אַ היפשע צייט און שווייגן. איטלעכער פון אונדז איז פאַרטראַכט. מיין האַרבאַטע טוט דערנאָך אַ זיפּץ טיף פונעם האַרצן און ברומט שטילערהייט פאַר זיך זייער טרויעריק דאָס באַקאַנטע לידל:

דער טאַטע האָט מיך געקוילעט,

די מאַמע האָט מיך געגעסן...

איך גיב אַ בליק, טרערן גיסן איר זיך פון די אויגן. עס פּלאַמט איר דאָס פנים, זי קוקט אויף מיר און שמייכלט זייער באַטריבט. די כוחות האָט זי מיר אַרויסגענומען מיט איר קוק דענסטמאַל אויף מיר. עס האָט מיר פאַרקלעמט דאָס האַרץ, געקלאַפט ווי מיט האַמערס אין די שלייפן. איך ווייס נישט, וואָס טוט זיך אַזוינס מיט מיר און... צום ערשטן מאַל כאַפט זיך מיר עפעס אַליין פונעם מויל אַרויס: „נשמה מיינע!“... — אַי, אַי פישקע, זאָגט זי שטיל און וואַרגט זיך מיט טרערן, איך וועל עס נישט אויסהאַלטן. אַי, שטיי

איך עס אביסל פון אים אויס! —
 — פון וועמען? — רוף איך מיר אָנ'עט אָנגעצונדן — פון אים? פון
 דעם ממזר? אָ קיענק אים אין די ביינע אַיאָן!
 — אַי דו זאַלסט וויסן, פישקע, דו זאַלסט וויסן!...
 איך נעם זי אָנ'עט ביי דער האַנט, ביים קאַפּ און בעט זי מיט טרערן אין
 די אויגן, מיר אויסצוגיסן איר שווער, ביטער האַרץ. זי לייגט אַרויף ביידע
 הענט אויפן פנים, בייגט זיך אָנ'עט נאָענט צו מיר און גיט מיר איבער אויף
 אַ ציטערדיק קול, מער אויף דעם וואונק, עפעס אַזוינס, אַז דער רוח מעג טאַקע
 כאַפן דעם ממזר. ער זאַל קיין תּחית-המתים נישט אויפשטיין! —

י ט

פישקע איז ווייטער געבליבן שטיל, עפעס שטאַרק צעקאַכט און פאַר-
 אומערט. און בכדי אים באַרעדעוודיק צו מאַכן, אַרויסצודערטאַפן ביי אים
 אַלצדינג, וואָס מיר האָט זיך געגלוסט צו וויסן, הייב איך אים אָן אונטער-
 צוהיצן, אַביסל צו רייצן, און טו אַ זאָג אַזוי:
 — דו האָסט נאָך גאַרנישט געזאָגט, פישקע, אויב דיין האַרבאַטע איז
 אַ שיין מיידל. וואָס קאָן, דאַכט זיך, אַ האַרבאַטע מיידל אַזוי געפעלן!
 — וואָס הייסט! — מאַכט פישקע שטאַרק אויפגעבראַכט. — ווער רעדט
 ביי אַ יידישער טאַכטער פון שיינקייט! אַז זי איז שייך, איז זי פאַר זיך שייך,
 וועמען גייט עס אָנ'עט? די האַרבאַטע איז אמת טאַקע גאָר נישט קיין מיאוסע,
 אַ פנים, אַ קאַפּ מיט האַר מלאַ חן, אויגן אַ פאַר האָט זי, נאָר ברייליאַנטן. נאָר
 וואָס וואָלט מיר דען אַלצדינג אָנגעגאַנגען? ... עפעס אַ שאַלטיק בין איך, איב-
 זינען צו האָבן אַזעלכע זאַכן, נאַסצולויפן שיינע נקבות? ... נאַרישקייטן! ... מיר
 האָט גענומען איר גוטסקייט, איר גוטסקייט, דאָס רחמנות האָבן אירס אויף
 מיר, ווי אַ שוועסטער, און ווידער צוריק, דאָס רחמנות האָבן מיינס אויף איר,
 ווי אַ ברודער אין דער נויט, — אַט וואָס!...
 — מיילא, וואָס מאַכט עס אויס? — רופט זיך אַלטער אָן. — ווי זאָגט
 מען עפעס: לאַז זיך זיין פון טייוול, אַבי עס זאַל הייסן פייוול... בקיצור, האָט
 זי דיר איבערגעגעבן עפעס אַזוינס. נו, פישקע, וואָס-זשע איז דאָס עפעס
 אַזוינס, נו, נו, נו!
 אַלטער טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער, פישקע הייבט אָן אויף זיין
 שטייגער, איך העלף אים אונטער, בעסער-אויס אויף מיינ שטייגער און די
 מעשה דערציילט זיך ווייטער אַזוי:

— קנייפן, האָב איך שוין לאַנג באַמערקט, ווי דער ממזר, אַ קיענק אים אין די בייניע אַיאָן! פלעגט קנייפן אַמאָל די האַרבאַטע, נעבעך. איך האָב געמיינט, דאָס זענען זיך גלאַט אַזוי קניפ פון אַ רשע, וואָס שלאָגט פייניקט אַ מענטשן, נעבעך. נאָר ווי עס האָט זיך פון איר קלאַגן זיך דענסט-מאָל פאַר מיר דערווייזן, זענען דאָס געווען גאָר אַנדערע מיני קניפ. עס האָט געהאַט עפעס גאָר אַן אַנדער טעם... פע! יצר-הרע-קניפ... דער ממזר פלעגט זיך צו איר שטאַרק טשעפען. ער פלעגט זי נישט לאָזן צורו. האָט ער זי דער-טאַפט ערגעץ אַליין, איז ער צו איר צוגעשטאַנען מיט זיסע ריידעלעך, אַזוי און אַזוי, גערעדט פאַר פייער, פאַר וואַסער, צוגעזאַגט גילדענע בערג. אזו אַז אים האָט נישט געהאַלפן מיט גוטן, האָט ער אַנגעהויבן מיט בייזן, געמאַכט אַ מורא. ער וועט איר פאַרביטערן דאָס לעבן, אַרויסלאָזן אויף איר אַ שלעכטן רוף און איר טאָן צום טויט, און דערביי טאַקע זיך געפרוואווט אַ כאַפּ טאָן זי מיט גוואַלד. געענדיקט האָט זיך עס געוויינטלעך דערמיט, וואָס זי פלעגט זיך אויסרייסן פון זיינע הענט, אים דערלאַנגען אַמאָל נאָך אַ זעץ אין בויד, אַז דער רוח האָט אים גענומען. ער פלעגט עס איר באַצאָלן דערנאָך מיט פראַצענט, זי פייניקן מיט אַרבעט און אויסרייסן איר שטיקער פלייש. שפעטער אַביסל האָט דאָס אייגענע טאַקע זיך אַנגעהויבן ווידער אויף דאָס ניי, ווייטער מיט גוטן, ווייטער מיט בייזן, וואָס מער זי האָט אים געוויכט, איז ער אַלץ מער צו איר צוגעשטאַנען, און פאַרבייגייענדיק אַמאָל פלעגט ער זי פאַר מענטשן אַ טאַרקע טאָן, קלאַמפערשט אומגערן, אויך דערלאַנגען אַ קניפ, גלאַט אַזוי זיך. אַזעלכע מיאוסע מעשיות מיט איר האָבן זיך געמאַכט זייער אַפט, וואָס איך וויל זיי פאַר דעם מויל נישט ברענגען, נאָר די נעכטיקע איז געווען פע, אַ שרעק! נעכטן ביינאַכט נאָך דער בייזער מהומה אין הקדש, אַז דער גאַנצער עולם דאָרט האָט שוין געשלאָפן און זי, די האַרבאַטע, נעבעך, האָט איינגעהויקערט אין צענטן נישט ווייט פון דער טיר, אין אַ ווינקעלע אויך געדרעמלט, וועקט זי פלוצים אויף עפעס אַ שושקען איר אין אויער אַריין. דאָס איז געווען דער ממזר. — דיר, נעבעך, איז שלעכט דאָ צו ליגן, רעדט ער צו איר מיט רחמנות, קום, איך האָב פאַר דיר זייער אַ גוט אָרט, וואו דו וועסט קענען זיך אַביסל אויסרוען, נעבעך. זי דאַנקט אים זייער שיין פאַר זיין גוט האַרץ און בעט אים, צו גיין אין זיין רו אַריין. ער הייבט אַנעט זיינע אַנשטעלן אַזוי און אַזוי. ער גיט איר אויך אַנצהערעניש פון מיר, אַז ער ווייסט, נישקשה, איר מחותנהשאַפט מיט מיר... ער שרעקט זי, אַז קיען וועט זי פון אים די ערד און מיר וועט ער דערגיין דעם עק. דער רוח נעמט אים, דעם ממזר, און מאַכט אויס אים אַ חיה-רעה און אַ לעמעלע צוגלייך אין איין צייט. ער איז גוט, ער איז שלעכט, ער ווערט אַ שייגעץ און... כאַפט אַ טראַך אין באַק, אַז די ציין

פאלן אים ושיער נישט אַרויס. עס צעשפילט זיך אין אים די רציחה, ער טוט זי אַ נעם ווי אַ גולן און גיט זי אַ שליידער אין הויז אַריין. וואָס ווייטער איז געווען, ווייטט איר דאָך שוין.

נאָך דעם וואָס די האַרבאַטע, נעבעך, האָט מיר איבערגעגעבן דענסטמאַל, זיצנדיק מיט מיר אויפן גראַז, בין איך אַ היפשע צייט געבליבן ווי דערשלאַגן, אָן לשון, נאָר אינעווייניק האָט עס מיך געצופט, געגעסן ווי אַ וואַרעם. עס האָט מיך געגעסן אַ ברענענדיק געפיל פון כעס אויף דעם ממזר, אַ הייס זודיק געפיל פון רהמנות אויף איר, נעבעך, און נאָך עפעס אַזעלכעס גאָר אָן אַ נאַמען, וואָס האָט מיך געצויגן, געצויגן... און אַנגעכאַפט ביים האַרצן. פלוצים האָט עס מיר געגעבן אַ שטאַרקן צי, אַזוי אַז דאָס האַרץ איז מיר שיר נישט אַרויסגעפאלן. איך נעם זי אָן ביי דער האַנט, וואָס איז נאָך געלעגן אויף איר פנים, און טו אַ זאָג עפעס נישט מיט מיינ קול:

— נשמה מיינע! דאָס לעבן וועל איך פאַר דיר אַוועקגעבן.

— אַך, פישקע! — זאָגט זי מיט אַ זיפק, טוט זיך אַ רוק נעענטער צו מיר

און שפאַרט אָן דעם שטערן מיר אויפן אַקסל.

עס ווערט מיר עפעס ליכטיק אין די אויגן, וואַרעם מחיה אין אַלע מיינע גלידער. איך רעד און נעם זי איין ווי אַ געטרייע שוועסטער מיט גוטע ווער-טער. טרייסט זי: נישקשה, גאָט וועט העלפן! און שווער איר, אַז אייביק וועל איך איר זיין אַ געטרייער ברודער. זי קוקט מיר אַריין אין די אויגן, טוט דערנאָך אַ ויס שמייכעלע און זאָגט, אַראַפלאַזנדיק דעם קאַפּ:

— איך ווייס נישט, פאַרוואָס, פישקע! מיר איז אַצינד עפעס גוט אויפן

האַרצן. עס גלוסט זיך מיר לעבן...

אַ היפשע צייט האָבן מיר אַוועקגעשמועסט מיט אַ גרינג האַרץ און זיך געמאַכט האַפענונגען, ווי גאָט קאָן העלפן, מיר זאָלן נאָך אַמאַל אויפגעריכט ווערן אַזוי ווי מיר ביידע ווינטשן. פלוצים הערט זיך נישט ווייט פון אונדז אַביסל אין דער זייט עפעס אַ קלאַפן. איך קוק מיך אַרום, לאַז מיך גיין פאַ-מעלעך עטלעכע טריט האַרט לעבן דעם פלויט אין שאַטן און דערזע אויף יענער זייט געסל אַקעגן עפעס אַ געשטאַלט פון אַ מענטשן, וואָס באַברעט זיך איבער אַ קעלער. עפעס האָט עס מיך אינעווייניק געטראָגן, געשטופט ווייטער אויף אַ פאַר טריט, גוט צוקוקנדיק זיך און... אַ קיענק אים אין די בייניע אַיאָן! דאָס איז געווען דער ממזר. ער דרייט אָפּ דאָס שלעסל און ווערט באַלד פאַר-שוואונדן אין קעלער אַריין, אַרויסצוגנבענען אַלצדינג, וואָס מען שטעלט גע-וויינטלעך אַראַפּ אַהין אויף שבת. ווי אַ בליץ לויפט אין מיר דורך אַ געדאַנק: פישקע! אַצינד זיי זיך אין אים נוקם פאַר דיר און פאַר דער האַרבאַטער, נעבעך. אַצינד האָסט דו צייט, גיכער מאַך-צו די טיר פונעם קעלער און לאַז

ער ליגן דאָרט געפאַנגען ווי אַ בער אין דער נעץ, ביז מען וועט אים מאַרגן דערטאַפן, אים ברעכן אַ בייך און געבן זיין פסק. ערשט דענסטמאַל האָב איך געפילט דעם טעם פון נוקם זיך זיין, ווי גוט, ווי געשמאַק דאָס איז! עס האָט אין מיר געקאַכט דאָס בלוט און איך בין געווען דול ווי אַ שיכור. צולויפן צום קעלער, אַ נעם טאָן די טיר און צומאַכן זי מיט אַ קלאַפּ — דאָס האָט נישט געדויערט קיין סך צייט. אַצינד ליג דאָ באַגראָבן ווי אַ הונט! זאָג איך אַליין צו מיר מיט אַ לעכעלע. טו אַ נעם די קליאַמקע און וויל פאַרשטעקן, דער סקאַבעל אָבער איז אָפגעבויגן אין דער זייט. איך צי, שלעפּ, אומזיסט! עס שטייט נישט צו. איך טו מיר אָן אַ כוח, דערלאָנג אַ צי מיט ביידע הענט און אַטאַט האַלט עס שוין אויף אַ שטייגער — פלוצים טוט זיך אָן עפן מיט אימפעט די טיר פון אַ געזונטן שלעפּ אינעווייניק און איך פלי אַריין אין קעלער, אַנשלאָנגדיק זיך מיט דעם ממזר דאָרט אויפן טרעפל. — אַזוי, ר' פישל! מאַכט דער ממזר נאָכדעם ווי מיר זענען געשטאַנען אַ וויל איינער אַקעגן דעם אַנ-דערין שטיל, — דאָס האָסט-דו מיט דיין כבוד אַליין זיך דאָ געפאַרעט מיט דער טיר און געזאָלט צוליב מיר מחלל שבת זיין! זייער אָנגעלייגט, כ'לעבן, קום, קעצעלע, אָביסל אַראָפּ אונטן און לאַמיך דיר כאַטש אָביסל מכבד זיין... ער טוט מיך אַ שטופּ פון די טרעפּ אַראָפּ, איך ברעך שיר נישט האַלדז און געניק און צי מיך אויס אויף דער ערד. „אַצינד, מקבל מיינער, נאָ דיר דערוויל אָן אויפגאָב.“ דערלאָנגט ער מיר אַ גוטן זעץ אין רוקן: — וועסט שוין נישט קראַנק זיין צו וואַרטן אָביסל ביז איך וועל פאַרנעמען צו מיר אין טאַרבעלע דאָס געבראַטענע הינדל, דעם פאַלומעסיק פיש מיט דער יסיסל פעטשאַ, וואָס איך האָב אין איילעניש איבער דיר דאָ איבערגעלאָזט. עס האָט נישט געדויערט קיין רגע, גיט ער מיר ווייטער אַ זעץ.

— צייל, פישקע! — זאָגט ער. — נישט איינס, נישט צוויי, נישט דריי, פיר, פינף... דאָס האָסט-דו דיר פאַר מיר. אַצינד לייג איך דיר אַ קנייטל פאַר דער האַרבאַטער. צייל, פישקע! נישט ניי, נישט צען... וואָס איז דאָס פאַר אַ גאַנג אַרומשלעפן זיך מיט אַ מיידל ביינאַכט אין פאַרבאַרגענע ערטער! — נישט צוועלף, נישט דרייצן... איך האָב דיך, נישקשה, געזען פריער, אַרומ-שפאַצירנדיק מיט איר אין הינטערגעסלעך... נישט זעכצן, דאַכט זיך, נישט זיבעצן. — עס האָט אין מיר זיך אָנגעצונדן דאָס בלוט פון זיינע לעצטע ווערטער.

— ממזר! — טו איך אַ געשריי. — דו ביסט נישט ווערט צו דערמאַנען איר נאָמען. — שפּרינג דערביי טאַקע געשווינד אויף און עס זיך אין אים איין מיט די ציין, ס'איז אַ מלחמה! איך מיט די ציין, ער מיט די הענט. ביידע האָבן זיך שרעקלעך פיינט און איינער דעם אַנדערן וויל מאַכן דעם טויט. ער

רייסט מיך מיט כוח פון זיך אָוועק, האַלט מיך שטייף אין די הענט, קוועטשט מיך, אַ שרעק, און טוט מיך דערנאָך אַ וואָרף ווייט פון זיך, ווי מיט אַ קיילכל. — בענטש גומל, — זאָגט ער, — וואָס מיט חסד, וואָס מיר קומט עפעס נישט אויס זיך דאָ צו בעל־דברן. בלייב דאָ, פישעלע, זיך אויסרוען ביז מאָרגן. אַנשטאָט די געפילטע פיש וועלן זיי מאָרגן האָבן אַ לעבעדיק פישעלע... אַ גוטע נאַכט! וואָס זאָגסט־דו אָן עפעס צום ווייב? זי וועט נאָך היינט באַקומען דעם גרוס...

מיט די דאָזיקע ווערטער גייט ער אָוועק און פאַרמאַכט די טיר. די ערשטע זאָך מיינע, אַז איך בין צו זיך געקומען, איז געווען צו גיין צו דער טיר. איך רייס זי און רייס, אומזיסט די מי, זי איז גוט פאַרשטעקט פון דרויסן, איך ווייס נישט וואָס צו טאָן. קלאַפן שטאַרק האָב איך מורא, מען זאָל נישט דערהערן, און אַזוי בלייבן איז אויך שלעכט. איך שטיי און דער קאַפּ דרייט זיך מיר פאַר שרעק, פאַר כעס, פאַר ווייטיק און יסורים פון די פרישע קלעפּ. איך גיי אַראָפּ פון די טרעפּ, טו מיך אַ וואָרף אויף דער ערד און ליג אין איינע צרות. נאָר דער געדאַנק וואָס מאָרגן וועט דאָ מיט מיר זיין, ווי מען וועט מיר מאַכן דעם גוטן „ברוך־הבא“ און זיך צונויפלויפן אַנקוקן דעם גנב; עס וועט הייסן, מען האָט מיך געכאַפּט, מיט טויזנט אויסגעטראַכטע מעשיות דערצו. ווער אין גאַט גלויבט וועט מיך שלאָגן און עס וועט נישט העלפן פון מיין זייט קיין שום תירוץ — אַט דער דאָזיקער געדאַנק האָט מיר געעכערט אין קאַפּ, ווי מיט אַן עגבער, און מיך נישט געלאָזט איינליגן. נאָר אינמיטן־דריינען דאַכט זיך מיר, ווי עס דראַפּעט זיך עפעס אויף מיר. איך שטרעק אויס די האַנט, כאַפֿ־אַנ'עט אַ שטשור, וואָס גליטשט זיך מיר פלינק אַרויס פון צווישן די פינגער מיט אַ פישטש. איך שפּרינג־אויף פאַר שרעק, עס ווערט מיר נישט גוט און עס באַשלאָגט מיך אַ קאַלטער שווייס. האַלטנדיק זיך קיים אויף די פיס, טאַפּ איך אַנ'עט אין דער פינצטער אַ קאַלטע, פייכטע וואַנט, צו וועלכער איך רוק מיך צו. איך שטיי אַזוי אַנגעשפּאַרט אין דער וואַנט און טראַכט מיט אַ ביטער האַרץ: רבונן של עולם, וואָס איז דאָס פאַר אַ לעבן? פאַרוואָס שטראַפּסט־דו מיך אַזוי? וואָלט דען נישט בעסער געווען פאַר מיר, פאַר דער וועלט, אַז איך זאָל גאָר נישט געווען געבוירן ווערן? פאַרוואָס קומט מיר עס אַזוי... אַזוי מיך צו באַליידיקן? — ביי דעם דאָזיקן געדאַנק ברעכט מיר דאָס האַרץ און איך באַוואַש מיך מיט טרערן. עס וויינט זיך מיר און עס טראַכט זיך: רבונן של עולם, וואו ביסט־דו?! איך בלייב דערנאָך שטיין דערשלאָגן, נישט צו וויסן וואָס מיט מיר טוט זיך, עפעס ווי אַ גולם. פלוצלונג גיט אַ סקריפּ די טיר, אַ שמאַלער ליכטיקער פאַס שיינט אַריין מיר פאַר די אויגן און עס הערן זיך טריט, ווי עמעצער גייט שטיל אויף

די טרעפלעך. די האָר שטעלן זיך מיר קאפּויר פאַר שרעק. אַט-אַט טוט מען מיך אַ כאַפּ און מען רעכנט זיך מיט מיר אַפּ ווי מיט אַ גנב. און ווי איך שטיי אַזוי אין שרעק און ציטערניש, האַלטנדיק אַראָפּגעלאָזן דעם קאַפּ — הער איך ווי מען רופט שטילערהייט מיך ביים נאַמען: פּישקע, פּישקע, — און טאַקע באַלד דערזע איך לעבן מיר זי, די האַרבאַטע. איך ווער לעבעדיק און טו אַ געשריי פאַר גרויס פּרייד.

— שאַ! — מאַכט זי, אַננעמענדיק מיך ביי דער האַנט. — קום גיכער אַוועק פון דאַנען.

— נשמה, דו האַסט מיך דערהאַלטן ביים לעבן! — שריי איך שטאַרק צעמישט פאַר שמחה און — איך בין זיך מודה, צום ערשטן מאַל, אונטן אין קעלער — טו איך איר אַ קוש...

איך פרעג זי, ווי אַרום זי האַט זיך אַהער גענומען? זי אַבער בעט מיך שווייגן, דערמאַנט מיך, אַז מיר געפינען זיך ביינאַכט אין אַ פרעמדן קעלער. — קום גיכער, וועסט וויסן אַלצדינג אַביסל שפעטער, — אַזוי זאָגט זי און פירט מיך ביי דער האַנט אַרויס אויף דער גאַס.

גייענדיק אויפן וועג, האַט זי מיר עס דערקלערט גאָר פשוט אַזוי: אין עטלעכע רגעס אַרום נאָך מיין אַוועקגאַנג האַט איר עפעס דאָס האַרץ געזאָגט, ס'איז נישט גלאַט, מען באַדאַרף גיין זען וואו איך בין. זי קומט צו ביז צום עט פונעם פּלויט, קוקט אין אַלע זייטן און דערזעט אויף יענער זייט גאַס אַקטגן שטייט עמעצער איינגעבויען לעבן אַ דעכל און באַברעט זיך עפעס. טראַכטנדיק, אַז דאָס בין איך, לאַזט זי זיך גיין ווייטער, און צוקומענדיק נאַענט, האַרסט זי עפעס ווייטער: „אַצינד, ר' פּישל, ליג דאָ אין קרענק ווי אַ הונט, ס'איז שוין גוט פאַרשטעקט, נישקשה.“ עס ווערט איר טונקל אין די אויגן און זי בלייבט שטיין פאַרדולט. פּלוצים וואַקסט פאַר איר אויף דער ממזר, טוט זי אַ קניפּ און מאַכט דערביי מיט אַ שמייכעלע: „גוט שבת. סקאַצל קומט, רביצין! אַ שיינ מיידעלע, נישקשה!“ שלעפט זיך ביינאַכט אַרום איבער די גאַסן און נאָך קלאַמפּערשט פּרום... אַהיים גיי, חצופה, הולטאַיקע איינע!“ ער טוט זי אַ שטופּ מיט דער קני אין רוקן און זי מוז מיט אים גיין, נישט צו רעדן קיין וואָרט. אויפן וועג קוקט ער זיך אַלץ אַרום, איבערלייגנדיק די פּול-אַנגע-שטאַפטע טאַרבע פון איין אַקסל אויפן אַנדערן, פאַרגעסט נישט דערביי אויך צו שפעטן און צו מאַכן מיט איר זיינע אַנשטעלן. זי גייט, נעבעך, שטאַרק פאַראומערט, פאַרזאָרגט. זי ווייסט, אַז איך געפין מיך אין אַ שלעכטער לאַגע, אוממעגלעך מיר צו העלפן, אַז דער ממזר האַלט זי נעבן זיך און לאַזט פון איר קיין אויג נישט אַפּ. פּלוצים גיבן זיך אַ ווייז אַ קאַמפּאַניע יידן, וואָס גייען פון אַ בן-זוכר לעבעדיק-פּריילעך און רעדן, לאַכן הויך אויף אַ קול, ווי דער

שטייגער פון יידישע קינדער. מען לאכט עפעס פון איינעם, וואָס האָט זיך פאַרגעסן און געטראָגן דאָס פאַטשיילכן אום שבת. דער ממזר נעמט זיך געשווינד אין דער זייט, דרייט זיך אין איילעניש און כאַפּט זיך אַריין אין אַ שמאַל געסל. מיין האַרבאַטע כאַפּט דערווייל אויך, אַנטלויפט אין דער אַנג-דערער זייט און ווערט אַנטרונען.

עס פאַרשטייט זיך, זי לויפט געשווינד מיך אַרויסצונעמען פון דער קלעם. נאָר שטעלט אייך פאַר איר האַרצווייטיק, אַז זי פאַרדרייט זיך לויפנדיק אין געסלעך, און קאָן נישט טרעפן צום אַרט, וואו מיר זענען פריער געזעסן? זי ווייסט, אַז איך בין אין אַ גרויסער סכנה, מען באַדאַרף מיך גיכער באַפרייען, איין רגע איז אַצינד טייער, און דאָ דרייט זי זיך און ווייסט נישט צו מיר דעם וועג!... אַ היפשע צייט האָט אַזוי געדויערט, ביז גאָט האָט געהאַלפן, זי האָט געפונען דעם קעלער און מיך באַפרייט.

מיר גייען אַזוי בייידע און רעדן מיט אַ פריילעך געמיט. איך איר: נשמה מיינע! דו ביסט מיר היינט בייגעשטאַנען אין די נויטן, און זי מיר: פישקע! דו האָסט מיר געדינט ווי אַ ברודער נעכטן, געדענקסט-דו, דאַרט אין הויז, ביינאַכט. נעכטן... נאָר נישט ווייט פון הקדש באַפאַלט אונדז אַ מרה-שחורה און עס נעמט אונדז אַפּ דאָס לשון. דאָס האַרץ האָט אונדז געזאַגט, אַז מיר גייען נישט אויף קיין גוטס, עפעס גלאַט וועט שוין די היינטיקע נאַכט אַזוי נישט אַפּלויפן.

איין העלפט טויער פונעם הקדש איז געווען צוגעמאַכט, די אַנדערע העלפט אַביסל אָפּ, אַזוי אַז אין דעם הויז האָט פון דער גאַס אַריינגעשיינט אַ ליכט. צוקומענדיק צום טויער שטעלן מיר זיך אַ וויילע אַנידער מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ, דערנאָך נעם איך מיך צום ערשטן אַריינצוגיין שטיל. קוים שטעק איך אַריין דעם קאַפּ אין הויז, דערזע איך, כמעט טאַקע אין דעם טויער, דעם ממזר, ווי ער זיצט זיך אַנגעלעגנט מיט מיין ווייב, פרעסן פון דער טאַרבע און טוען זיך וואויל. דער ממזר שושקעט איר עפעס אין אויער אַריין און ווערט באַלד ווי אויסגעטריקנט. זי שטייט-אויף אין איין כעס און כאַפּט זיך אויף מיר אַרויף מיט אַ מויל: דו אַזוינער און אַזוינער, אין דיין טאַטנס טאַטן אַריין! דו וועסט עס ביי מיר די גאַנצע נעכט מיט אַזאָ הולטאַיקע, אַזאָ דראַבקע אַרומשאַרלאַטאַ-נעווען? דו מיינסט אפשר, איך ווייס נישט דייענע מיאוסע גענג? איך ווייס, נישקשה, אַלצדינג שוין לאַנג און שטיק, נעבעך, אין זיך, האָב אַ פאַרפּוילטע גאַל. אַזוי דאַנקסט-דו עס מיר אַפּ פאַר מיין גוטסקייט, וואָס איך האָב דיך אַרויסגעפירט אין דער וועלט, געמאַכט פון דיר אַ לייט?! דו מיינסט, כלב שבכלבים, דאָס וועט דיר געשענקט ווערן? ניין! איך וועל דיר ווייזן, יונגאַטש איינער, אין דיין טאַטן אַריין, מיט דיין דראַבקע, אין איר טאַטנס טאַטן און

מאמענס טאטן אריין! מיט איר אינאיינעם וועל איך דיר ווייזן, ווער עלטער איז — נאָ, נאָ! — הייבט זיך אָן מיך צו שלאָגן. — נאָ דיר פאַר היינט, פאַר נעכטן און פאַר פריער, נאָ, נאָ, נאָ, די כפרה זאָלסט דו ווערן! —

איך רייס מיך קוים אַ לעבעדיקער פון אירע הענט אַרויס און לויף אַפֿעט עטלעכע טריט ווייט אויף דער גאַס. זי שטייט נאָך אַ היפשע וויילע אין דרויסן און שרייט, דערנאָך גייט זי אַריין אין הויז און שרייענדיק: ליג ווי אַ הונט אין דרויסן, פאַרשפאַרט זי מיר דעם טויער מיט אַ שטאַרקן קלאַפּ.

איך שטיי מיט דער האַרבאַטער, נעבעך, אין דרויסן און קוקן אונדז אָן. ביידע זענען מיר שטאַרק באַטריבט, אונדז ביידן אין אַנגעזאַלצן אויפן אַרצן דערפון, וואָס דאָ איז ערשט געשען. די צרות לאָזן אונדז ביידן נישט אינשטיין אויף אַן אַרט און מיר לאָזן זיך גיין, וואוהיין די אויגן קוקן, איינער מיט דעם אַנדערן נישט צו רעדן קיין וואָרט, ביידע פאַרטראַכט. אַז איך בין צו וויך גע- קומען, זע איך, מיר געפינען זיך אויפן שולהויף. דאָס האַרץ האָט מיר געריסן קוקנדיק אויף דער האַרבאַטער, נעבעך, ווי זי ווערט עס פאַרשוואַצט. די אַנ- דערע נאָכט, אַז זי האָט נישט קיין רו. איך טראַכט ביי מיר, וואָס טוט מען, וואו ערגעץ געפינט מען איר אַ נאָכטלעגער? און עס פאַלט מיר איין זייער אַ גוט אַרט — די ווייבערשע שול!

אַז גאָט האָט געהאַלפּן, מיר זענען בשלום אַרויף, נאָך גרויס מי, אויף אַ צעבראַכן טרעפּל, וואָס האָט זיך געוויגט, געשאַקלט אונטער אונדזערע פיס, און אין דער פינצטער אַנגעטאַפט אַן אַפענע טיר, פאַלן מיר פּלוצים אויף עפעס ווייכס. עס ווערט אַ גערודער, אַ שפּרינגעניש אַרום אונדז, אויף אונדז און איבער אונדז. מיר כאַפּן קלעפּ, הינטן, אין די זייטן, נישט צו וויסען פון וואַנען דאָס איז אונדז געקומען. איך וואָרף מיך אַהין-אַהער, צאַפּל מיט הענט און מיט פיס און כאַפּ אָן אַ באַרד. פון וועמען מיינט איר? אַ באַרד פון אַ ציג!... דאָס זענען געווען ציגן, וואָס האַבן, ווי געוויינטלעך, אַ חזקה צו נעכטיקן אינאיינעם מיטן קהלשן צאַפּ אין דער ווייבערשער שול.

— וואו ביסט-דו ערגעץ? — רוף איך מיין האַרבאַטער. — שרעק זיך נישט, דאָ זענען, אָן עין-הרע, זייער פּיל ציגן! נישט קיין אַרעם שטעטל, אַפּנים. — איך זוך אויף, טרייב אַרויס די ציגן, זיי זאָלן היינטיקע נאָכט מוחל זיין נעכטיקן אין דרויסן. אַליין גיי איך טאַקע באַלד אויך אַרויס, זאָגנדיק איר אַ גוטע נאָכט, און מאַך גוט צו די טיר.

ביים אַראַפּגיין פונעם טרעפּל שטעלט מיר זיך אַקעגן דער צאַפּ, אַנגע- בויגן דעם קאַפּ מיט די לאַנגע הערנער, שטאַרק אַנגעדוּדלט דערפאַר, וואָס איך האָב אַזוי מיאוס באַליידיקט זיינע ווייבער. איך ראַנגל מיך מיט אים אַוועק

א צייט, ער לאזט מיך נישט אָפּ און גייט מיר נאָך פּוס-טריט. ביז מיר איז געראַטן אַריינצוכאַפּן זיך אונטן אין קלייזל אַריין.
אין קלייזל ליגן אויף טיש און אויף בענק אויסגעצויגן מקבלים און שלאָפּן ווי די פּריצים, איבערפּייפּנדיק זיך מיט נעז צווישן זיך אויף אַלערליי קולות. אַ מחיה געווען צו זען, ווי געשמאַק, אָן עין-הרע, זיי זענען געשלאָפּן. מקבלים איז טאַקע אויף דער וועלט גוט, האָב איך מיר געטראַכט און זיי אין האַרצן מקנא געווען. דאָס זענען עפעס גאָר אַנדערע מיני קבצנים, נגידישע... איך זוך מיר אויס אָן אַרט אונטערן אויוון, טו מיך אַ וואַרף דאָרט אויף אַ באַנק און ווער באַלד אַנשלאָפּן. נאָר מיר איז אַבער נישט באַשערט קיין גוטס אויף דער וועלט. עס דויערט נישט לאַנג, וועקט מען מיך אין רעכטן מיטן שלאָף: יונגער מאַן, שטייט, זייט מוחל, אויף! איך רייב אויס די אויגן און דערזע פאַר מיר היפש יידן מיט ערנסטע פּנימער. דאָס זענען געווען פון דער חברה-תהלים מענטשן, וואָס קומען אַלע שבת גאַנץ פּרי זאָגן תהלים און האָבן זייער אַרט דאָ אונטערן אויוון. אין ברירה, מען מוז אויפשטיין. איך גיס אָפּ נעגלוואַסער, זעץ מיך אַנידער, קוים וואָס איך האַלט דעם קאַפּ. צי מיך, גענעץ און זאָג תהלים.

כ

נאָך דעם פּסק, וועלכן איך האָב יענעם פּרייטיק-צורנאַכט פון מיין ווייב געכאַפּט, איז שוין פאַרענטפּערט געוואָרן אַלצדינג, וואָס איר משוגענע אויפ-פירונג אַקעגן מיר אין דער לעצטער צייט באַטייט. עס האָט זי געברענט מיין חבר-זיין מיט דעם האַרבאַטע מיידל, וואָס דער ממזר האָט עס איר איבערגע-געבן מיט טויזנט אָפּגעטאַקטע ליגנס. ער האָט ביי זיך געקלערט, אַז דורכדעם וועט מיין ווייב מיך נישט וועלן מער קענען, אַ שפּיי טאַן אויף מיר און אַן עק. ס'איז אַבער געווען אַ פּאַלשע רעכענונג. אַנשטאַט דעם זי זאל מיט אַ קאַלטער לעבער מיך לאָזן לויפן מיין וועג און אויף אייביק מיט מיר זיך צעגיין, האָט גאָר אין איר געברענט אַ העליש פּיער. ס'טייטש, איר מאַן זאל אַזוינס טאַן! עפעס אַ האַרבאַטע מיידל זאל פּישקען בעסער געפעלן פון איר! דאָס איז דאָך אַזאַ באַליידיקונג, וואָס איז שווער אַראַפּצושלינגען. ניין, מען קאַן אַזוינס נישט דערלאָזן.

— אַי, די קשיא איז דאָך, פאַרוואָס זי... דיינע, מיין איד, מיט דעם ממזר? — קאַן זיך אַלטער נישט איינהאַלטן און טוט אַ פּרעג מיט אַ גמרא-גיגון.

— זייט איר, דאכט זיך, גאנץ גערעכט, — ענטפערט פישקע, נאָר אויף אַזויפיל האָב איך אין דער גלופסקער באַד מיך אויסגעלערנט שכל צו פאַר-שטיין, אַז דאָס איז קיין קושיא נישט. וואו נאָך ערגעץ ריכט מען פון איטלעכן אָפּ מער ווי אין דער באַד? און ווער? דווקא אַזעלכע, וואָס האָבן געמעגט, כ'לעבן, טאַקע שטומען. איינער, וואָס האָט קיין וואָר וואָרט נישט, שפעט אויס יענעם, אַז ער איז אַ ליגנער; אַזעלכער, וואָס מען טאָר אים קיין גראַשן נישט געטרויען, רעדט אויף יענעם, ער איז אַ גנב; אַ קאַרגער, וואָס וועט פאַר אַ פעניג זיך די אויגן אַרויסנעמען, לאַכט; יענער איז אַ חזיר! אַ שלעכטער מענטש, וואָס האָט אַ שטיינערן האַרץ, רופט יענעם רשע, און אַזוינער, וואָס פאַר אַ פיצל כבוד איז ער פאַרטיק אויף אַלצדינג, באַרעדט יענעם, אַז ער לעכצט נאָך כבוד. בערל דער שמייסער פלעגט אַמאָל צווישן זיך אין אַ שמועס זיך אָנכאַפּן ביים קאַפּ: אַי, אַי! איך פאַרשטיי נישט, ווי ליגט זיך עס די צונג אַפצורייכטן פון יענעם, וויסנדיק זייער גוט ביי זיך, אַז מען איז אַליין אַ גנב, אַ ליגנער, אַ חזיר, אַ שלעכטער, אַלצדינג וואָס אין דער קאַרט!

— הערסט-דו, חכם מיינער! — פלעגט אים אַפענטפערן איציק דער היטער, — דאָס איז טאַקע די גאַנצע צרה, וואָס מען ווייסט נישט, זיינע פליי אין דער נאָז זעט נישט קיינער און יענעמס אַ שפרענקעלע איז דעם אַנדערן גרויס אין די אויגן.

שמערל, איינער פון יענע בטלנים, וואָס האַלטן זיך אויף אין באַד, פלעגט מאַכן מיט אַ שמייכלעלע אָננעמענדיק זיך ביים בערדל: לאַזט זיך דינען, ר' בערל! לאַזט זיך דינען, ר' איציק! איר האָט ביידע אַ טעות. דער אמת דער-פון איז, ווי איך האָב דערקלערט, פשוט אַזוי: איטלעכער ביי זיך מיינט, ער מעג, דער אַנדערער טאָר נישט.

— גערעכט, שמערל! — לאַז איך אַרויס אויף אַ קול, אונטערשפרינגענדיק פון מיין אָרט און פאַרטראַכט מיך טאַקע באַלד. שמערלס ווערטער האָבן אונ-טערגעגעבן זוירויך דעם טימול, וואָס ליגט אינעווייניק ביי איטלעכן פון אונדז, זינדיקע מענטשן. ער כאַפט זיך אויף אין מיר מיט אַ שטעכנדיק געלעכטערל, גראַבלט מיך ביים האַרצן, צעטראַגט מיר דעם מוח, אויפרינדיק דאַרט מיינע אַלע געדאַנקען און קראַצט אויך אויס עפעס אַלטע מעשיות, פאַרלעגערטע אין דעם זכרון. עס ווערט אין מיר אַ קאַכעניש, אַ יריד פון אַלערליי מיני גע-שטאַלטן, וואָס זענען פלוצים ווי פון דער ערד אויסגעוואַקסן, און אַנווייזנדיק אויף זיי רעדט אויס מיר דער רוח אַרויס שטאַרק פאַרקרימענדיק זיך:

— אַט האַסט-דו דיר די אַלע שיינע נפשות! זיי אַלע מעגן, מעגן מעגן... די דאָזיקע שיינע נפשות דרייען זיך אין דעם האַנדל, אין שטעטישע זאַכן, אין חברות, אין דעם יידישקייט און אין דער גאַנצער פירונג. ווייבער און

וויבלעך אלע סארטן, פון דער אלטער און היינטיקער וועלט זענען אויך דא אויפן רייד. שלום עליכם, פאָרשוניצען! מאַך איך אַליין צו מיר. גאָט ווייסט דעם אמת, אַז איך בין גערן אייער פנים נישט אַנצוקוקן און דעם נאָמען אייערן מער פאַר דעם מויל נישט צו ברענגען. אַזוי נמאס-ומיאוס זייט איר מיר גע- וואָרן. נאָר וואָס קאָן מען טאָן? אַז דער שוואַרץ-יאָר האָט אייך אַצינד גע- בראַכט צו טראַגן, קאָן מען אייך אַזוי נישט אַפלאָזן: מען מוז אים צוליב טאָן און פון איטלעכן כאַטש עפעס דערציילן.

— וואָרט אַביסל, פישקע! האָט קיין פאַראיבל נישט, ר' אַלטער! — רוף איך מיך אָן. — איך האָב אייך עפעס צו דערציילן, נאָר לאַמיך אַביסל מיך באַטראַכטן. — און טראַכטנדיק דאָ אַזוי גיב איך אַ נעם איינעם פון דער גוטער כנופּיא, קום צום סמיק! ער וואַרפט זיך מיט הענט און מיט פיס, קרעכצט, שרייט, ווי דער געפענטעטער האָן בשעת כפרות שלאָגן. די איבעריקע לייט קוקן מיך אָן קרום און מאַכן אַ בייזע מינע, איך זאָל שווייגן. נאָראַנים! טראַכט איך ביי מיר, איך הער אייך ווי דאָס מילכיקע קלינגל. מיך וועט איר מיט „בו“ אין אַן איבערגעקערטן פעלץ נישט איבערשרעקן. מאַלפעס זייט איר, נישט קיין בערן... דער טיטול צעהיצט זיך אין מיר און גיט מיר אונטער השק: „אַזוי, אַזוי! נעם זיי, נעם זיי צום סמיק, די אַלע שיינע נפשות!“ — הערט, זייט מוחל, ר' אַלטער, אַ שיינע מעשה. אין אַ יידישער שטאָט ערגעץ זענען די פיינע לייט, וואָס דער שטייגער זייערער איז... — הייב איך אָן אַזוי צו דער- ציילן און בלייב אין דער מיט רייד ווי דערוואָרן. — די ווייבער ווינקען צו מיר מיט אַ געבעט: גוטער, זיסער ר' מענדעלע, האָט רחמנות, זאָגט נישט אויס!... זיי מאַכן חן, קוקן און בעטן מיך מיט ברענענדיקע אייגעלעך, דער ווייבערשער חן מאַכט מיך ווייך ווי אַ טייג, פון זייערס אַ בליק ווער איך צע- שמאַלצן. דערביי דערמאָן איך מיך אין מיין נדר, איינצוקויפן זיך אין דער חברה פעטערס. כאַפט אייך דער וואַטע-מאַכער! — מאַך איך מיט אַ שמייכעלע און ווענדנדיק זיך צו אַלטערן, זעץ איך צו: — זיי מיין איך, יענע פיינע לייט אין דער שטאָט דאָרט. עפעס גלוסט מיר זיך היינט נישט דערציילן מיין מעשה. לאָזן זיי גיין צו אַלדי שוואַרץ יאָר!... האָט קיין פאַראיבל נישט, ר' אַלטער. — פאַרקערט... מהיכא-תיתי, פון מיינעט-וועגן מעגן זיי אויך, כאַטש באַלד, די כפרה ווערן. נאָר וואָס איז דאָס פאַר אַ גאַנג יענעם איבערשלאָגן, אַריינפאַלן אים אין די רייד מיט מעשיות, אייערע מעשיות?... — אַזוי רופט זיך אַן אַלטער און קוקט מיך אַזוי אַ וויילע אָן, מאַכנדיק מיט די אַקסלען, עפעס אַזוי, גלייך ווי גערעדט: אַ לעכערדיקער זאַק, משטיינס-געזאַגט, עס שיט זיך פון אים ניין מאָס רייד אָן אַן אויפהער. שטאַק נייטיק, כילעבן, זיינע מעשיות! טאַמער ווייסט איר צו וואָס?... און אַ מאַך געבנדיק דערנאָך אין דער זייט

א פאַר מאָל: פע, פע! טוט ער אַ טאַרקע פישקען: נו, וואָס? מילא בקיצור דער שפיץ?

פישקע הייבט אָן אויף זיין שטייגער, איך נאָך אים אַרבעט אויף מיין שטייגער, אַלטער טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער — און די מעשה דער- ציילט זיך ווייטער אַזוי:

— די צייט איז זיך דערווייל געגאַנגען און איך מיט מיין ווייב זענען מיר אַלץ וואָס ווייטער זיך מער פאַנאַנדערגעגאַנגען. זי האָט נאָך שטאַרקער זיך אינזוכעט מיט דעם ממזר, זענען געוואָרן חבר-לאַפּ, גאַנץ נאַענטע שמעלקעס און פלעגן שוין ביידע, ווי אַ פּריץ מיט אַ פּריצה, אין די הייזער אַרומגיין. מיר האָט עס שוין מער נישט אַזוי אויסגעמאַכט. דער קאַפּ איז מיר געווען שטענדיק פאַרדרייט מיט דער האַרבאַטער, נעבעך, זי איז מיר קיין רגע פונעם זינען נישט אַרויס. גייט אייך, האָב איך געטראַכט, פון מיינעטוועגן כאַטש אין דער ערד, וואָרגט זיך ביידע מיט די הייזער! ביים באַגעגענען זיך אַמאָל מיט די פאַר לייט, פלעגט דער ממזר מיך אַנקוקן מיט געשפעט, עפעס ווי גערעדט: איך האָב דיר אַנגעפייפט גוט, נישקשה... איך האָב געוויינטלעך אויסגעשפיגן און בין מיר געגאַנגען מיין וועג, טראַכטנדיק ביי זיך: און אַז דו שלעפּסט זיך מיט איר אַרום, וואָס העלפט עס דיר? אַז זי איז אַן אשת-איש. הע-הע, גוט פאַר- טשוואַקעוועט, נישקשה! אַבער איך האָב דיר אויך אַנגעפייפט, דו ממזר איינער! פיקע זיך, ווער צעזעצט...

מיט מיר האָט אַנגעהויבן אין די הייזער אַרומצוגיין אַן אַלטעטשקער, פונעם ממזרס פעקל, אַ רשע-מרושע, אַ נאַטקע גנב אַזוי ווי ער. און ער האָט עס געמאַכט מיט מיר גאַנץ גוט. איטלעכער האָט אים געמוזט געבן, אַזאַ רחמנות-פּנימל פלעגט ער קענען מאַכן, אַנווייזנדיק אַלץ מיט אַ קרעכץ טיף פונעם האַרצן אויף מיר, ביטערער קאַלעקע. געהייסן האָט עס עפעס, אַ ווייטער טאַטע מיט אַן אומגליקלעך קינד, נעבעך. — הינק, פישקע, הינק גוט. תכשיט מיינער! פלעגט ער מאַכן, אונטערשטופנדיק מיך פון הינטן, ביים אַריינקומען אין אַ שטוב. — פאַרקרים דאָס פּניצל און זיפּץ, זיפּץ, דו הונט איינער. זיי וועלן מיר, נישקשה, פאַר דיינס אַ זיפּץ באַצאַלן. — אויפן וועג גייענדיק פלעגט ער מיך אַלץ לערנען מאַכן די שפּיל, אַפּשפעטן פון די באַלעבאַטיים, אַ קניפּ, אַ צופּ טאַן און שילטן מיך דערביי: פאַרכאַפט זאָלסט-דו ווערן! גאָר אין גוטן מוט. איינמאָל האָט ער מיר, אין שפּאַס קלאַמפּערשט, געגעבן אַ באַכענצע אין האַרצן, דאָ איז לעפעלע, אַזוי אַז איך האָב שיר די ניכפּא נישט באַקומען. די נדבות פלעגט ער געוויינטלעך צו זיך צונעמען און ס'איז מיר שווער געווען אַ גראַשן ביי אים אַרויסצורייסן. וואָס טויג דיר, פישקע, געלט? פלעגט ער שפּאַסן, אַז דו ביסט אַליין געלט, דו זאָלסט מיר דערלעבן הינקען מיט די פּיסעלעך און

קרענקען אויף אלע גלידערלעך ביי דו וועסט מיטן קעפעלע אנלייגן, תכשיט מיינער. איינמאל בין איך צו אים שטארק צוגעשטאנען, עס האָט מיך גע- צוואונגען די נויט, און האָב געבעטן חלק מיטן האַרבן וואַרט. אַ קוק געבנדיק, אַז איך מאַן אים דאָ אַזוי, האָט ער געעפנט אויף מיר אַ מויל: שטום, קרומער הונט! אומזיסט וועסט-דו דאָס פאַרן ביי מיר אין בויד: אומזיסט וועל איך דיך, אַזאָ נבלה, אַרומפירן דאָ? תרבות, שייגעץ! איך וועל דערציילן דיין ווייב. איך קען דיך נישט און האָב מיט דיר נישט וואָס צו טענהן, קענען קען איך נאָר דיין ווייב, זי האָט דיך מיר איבערגעגעבן, פון איר האָב איך אַזאָ סחורה באַ- קומען און מיט איר וועל איך שוין מסתמא זיך אַפּרעכענען...

שלעכט! אַצינד האָב איך גאַנץ קלאָר אַרויסגעזען, אַז איך בין ביי דער כאַליאַסטרע אַזוי ווי אַ בער ביי די ציגיינער. מען פירט מיך אַרום צו מאַכן מיט מיר די קאַפּיקע, מען האָט ביי מיר צוגענומען מיין ווייב, זי אַריינגענאַרט אין זאַק אַריין און זי העלפט נאָך זיי אויך אונטער אַקעגן מיר, זי גיט מיך איבער ווי סחורה הולטאַיעס, גנבים אין די הענט!... שלעכט, ביטער, ס'איז שוין גאָר אויס וועלט.

איך האָב שוין אַרויסגעזען, ס'איז פאַרפאַלן, צווישן מיר מיט מיין ווייב וועט שוין קיין לעבן מער נישט זיין. היינט צו וואָס, האָב איך געטראַכט, זאַל איך מיך דאָ האַלטן? מען באַדאַרף אַנטלויפן, ווי צום גיכסטן אַנטלויפן. אַ טאָג אַז איבעריקער צווישן אַזעלכע גנבים איז אַ זינד פאַר גאָט. דאָס זענען דאָך מענטשן, וואָס האָבן נישט קיין גאָט אין האַרצן, וואָס טוען נישט קיין האַנט אין קאַלטן וואַסער אַריין, אַראַפּגעוואַרפן פון זיך אינגאַנצן דעם יאָך, ווילן נישט וויסן פון קיין אַרבעט, פון דאגת הפרנסה און זיך אויף אַנדערע אַנגעוואַרפן, נאָגן, זויגן יידיש בלוט און זענען נאָך זיי דם־שונאים. איך אַליין בין ביי מיר אויך מיאוס אַראַפּגעפאַלן, באַטראַכטנדיק מיינע אַלע גענג אין דער גאַנצער צייט צווישן דעם דאָזיקן פעקל שלעכטע מענטשן. גאָר נישט דער אייגענער וואָס פריער. עס האָט צו מיר זיך צוגעקלעפט פיל נישט קיין שיינע זאַכן פון זיי. איין מיטל פטור צו ווערן פון אַזויפיל צרות און בייז — איז אַרויסצורייסן זיך פונעם מיאוסן פעקל און ווייכן זיי ווי אַן עיפוש. נאָר וואָס טוט מען אָבער מיט איר? ווי לאָזט מען איבער זי, די האַרבאַטע מיינע? מיר איז פירגעקומען, ווי איך שטיי אין אַ פאַרדאַרבן אַרט, אַ שרעקלעכן גרוב, נאָר אַ גיהנום. אין איין אויער אַריין שרייט מיר עפעס אַ קול: פאַרשפיל נישט דיין נשמה, פישקע, ווי גאָט איז דיר ליב, אַנטלויף! און אין דעם אַנדערן אויער קלינגט מיר פון דער האַרבאַטער מיינער אַ קול: פישקע, פישקע!... מען באַדאַרף אויסקלייבן איינס פון די ביינע: אַדער אַהין אין דער ליכטיקער וועלט, ריין פון זינד, פון צרות און בייז, אַדער דאָ אין דעם גיהנום נאָר אינאיינעם מיט איר. איך האָב

מיך גוט אויסגעוויינט און... גאט זאל מיך נישט שטראַפֿן פֿאַר די זינד — איך בין געבליבן ווייטער ביי דער כאַליאַסטערע.

שפעטער ערשט אין אַ צייט אַרום איז מיר אין קאַפֿ אַריין אַ געדאַנק מיט דער האַרבאַטער אינאיינעם אַנטרונען צו ווערן פֿונעם גוטן פעקל. נאָר דאָס אַבער האָט דאָך אַנדערש נישט געקענט זיין סיידן אויפגעבונדן צו ווערן פֿריער פֿון מיין ווייב. וואָס וועט דער תכלית זיין פֿון מיין אַרומפירן זיך מיט אַ מיידל גלאַט אַזוי? די וועלט וועט טומלען און טראַכטן גאָט ווייסט וואָס... איין רפואה איז דאָ — גט. נאָר וועט מיין ווייב אַבער, טראַכט איך ביי מיר, וועלן נעמען גט? זי איז דאָך אַ שלאַק, אַן אַנשיקעניש פֿון זיין ליבן נאָמען. אַז איך וועל זאָגן גט, וועט זי, מיר אויף צעשפּרינגעניש, זאָגן: ביין! די גרעסטע הנאה, אין דער לעצטער צייט, איז ביי איר געווען מיך צו פֿייניקן און צו טאָן מיר אין דער גאַל אַריין. פֿונדעסטוועגן האָט עס מיך נישט אַפּגעשראַקן און האָב מיר פֿירגענומען אַרום דער זאַך צו אַרבעטן מיט גוטן אַדער מיט ביזן, אפּשר וועט גאָט רחמנות האָבן, דערווייל האָב איך די זאַך געהאַלטן ביי מיר בסוד, קיינער זאל דערפֿון נישט וויסן.

זינט דער מעשה מיט דעם אַלטעטשקן האָב איך פֿאַר גרויס פֿאַרדרוס מיט קיינעם פֿון דער כאַליאַסטערע מער נישט געוואָלט אין די הייזער אַרומגיין. דאָס האָט מיך גענוג צרות געקאָסט, נאָר איך האָב מיך איינגעשפּאַרט, מיין טויט זאל דאָ זיין, וועל איך מער קיין בער נישט זיין ביי די דאָזיקע ציגיינער. דער ממזר מיט זיין פעקל לייט זענען דערמיט שטאַרק נישט צופֿרידן געווען און האָבן מיר מיט די הענט געוויזן, ווער עלטער איז, שלאַגנדיק מיך איינמאַל, רופֿן זיי זיך אַנ'עט: פֿאַרוואָס-זשע זאלן מיר דיך אומזיסט פֿירן, שיינע סחורה, אַז דו ווילסט נישט אַרבעטן, ווילסט נישט פֿאַרדינען? גיי דיר אַוועק צו אַלדי שוואַרץ יאָר! — אַפֿילו די רגע, ענטפֿער איך זיי, גיט מיר אַפּ מיין ווייב, מיין ווייב! — זיי האָבן זיך אַנגעקוקט איינער דעם אַנדערן און אַרויסגעלאָזט אַ גרויס געלעכטער. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז דאָס וואָס איך האָב געזאָגט, גיט מיר אַפּ מיין ווייב, איז נאָר געווען אַן אויסרייד. אין האַרצן האָב איך גאָר געמיינט: האַלט זיך מיט איר, מיט אייער שטיק סחורה און לאָז זי נעמען ביי מיר גט. אמת טאַקע, פֿון די קלעפֿ, וועלכע איך האָב געכאַפט פֿאַר מיין עקשנות, האָט מיר גוט וויי גע-טאָן, נאָר דערביי האָט מיר הנאה געטאָן, טראַכטנדיק ביי זיך: נישקשה! דאָס וועט מיר נוצן צום עסק, אַז זיי וועלן זען, איך בין איינגעשפּאַרט און טויג זיי מער נישט, וועלן זיי גערן זיין מיינער פֿטור צו ווערן, און דאָס וועט מיר דערנאָך העלפֿן צום גט.

כא

— בתיה! — גיב איך אַ זאָג צו מיין ווייב, צושאַרנדיק זיך צו איר מיט
גוטן איינמאַל, אַז מיר זענען געווען אַליין, און געוואַלט אין אַ שמועס מיט איר
אַ טאַפ טאָן וועגן גט. — וואָס האָסט-דו, בתיה, צו מיר ?

— ווער די כפרה, פישקע! — באַקום איך פון איר אַ קורצע תשובה.
— אַט האָסט-דו דיר! — מאַך איך ווי אַנגעברוגזט זיך. — איך מיט איר
אַלץ אדרבה וואדרבה און זי אַלץ קידער-ווידער: ווער די כפרה, פישקע!
פאַרוואָס ?

— באַקום-זשע די ניכפא! — זאָגט זי מיט אַ קרום פנים, אַוועקרוקנדיק
זיך פון מיר.

— זאָלסט מיר געזונט זיין, בתיה! — רוף איך מיך אַנעט מיט גוטן. —
וואַרף, כילעבן, אַוועק דיינע נאַרישקייטן און לאַמיר לעבן ווי גאָט האָט געבאַטן.
— ווער די כפרה, פישקעניו, מיט דער הולטאַיקע דיינער אינאיינעם!

אַ. ווער די כפרה דו בעסער מיט דעם ממזר דיינעם! טראַכט איך ביי
מיר און אַרויס מיט דער שפראַך גאַנץ ריין: — הער-אויס, בתיה! ווי זאָגט מען
עפעס, אַ בת-ישראל נייט מען נישט. ווילסט נישט קיין לעבן, איז דאָך דאָ
דערויף ביי יידן עפעס אַ גט. רויט אַדער טויט!

— אַהא, די הולטאַיקע גלוסט זיך אים! זיכער פטרן דאָס ווייב און האַצע-
ניו מיט דער דראַבאָקע! אַ נישט דערלעבן זאָלט איר עס. גיכער וועט איר
ביידע מיטן קאַפ אַנגלייגן. נישקשה, עס וועט איר נישט געשענקט ווערן, דער
חצופה דיינער, קייען וועט זי פון מיר די ערה. הערסט דו, פישקעלע? אין
טאַטנס טאַטנס טאַטנס...

מיין ווייב האָט זיך צעשריגן אַזוי, אַז איך האָב געכאַפט די פיס אויף די
פלייצעס און אַוועק.

מיט מיר איז געשטאַנען שמאַל. שלעכט אַרום און אַרום! איך אַליין האָב
קיין האַניק נישט געלעקט, בין פאַרשוואַרצט געוואָרן, און די האַרבאַטע, נעבעך,
האַט אויך געהאַט איר ערלעך אויסקומעניש, זי האָט גענאָסן אין מיין זכות,
מיין ווייב האָט זיך פאַרהאַלטן צו איר ווי אַ באַלעבאַסטע, געהאַט איבער איר
צו שאַפן. נאָר עפעס נישט נאָך איר וואונטש, האָט זי מיט איר זיך גוט אַפ-
גערעכנט, און דער ממזר פון זיין זייט האָט איר געמאַכט אַ פינצטערן פסק
באַזונדער. אַז אַך און וויי איז אונדז ביידן געווען. אונדזער אַנצע טרייסט איז
געווען, וואָס שפעט ביינאַכט, ווען אַלע האַבן געשלאָפן, פלעגן מיר זיך אַרויס-
גנבענען אין דרויסן, צו שמועסן כאַטש אַביסל און איינער דעם אַנדערן אויס-
צוגיסן דאָס שווערע ביטערע האַרץ.

איינמאל זיצן מיר זיך אזוי ביידע ביינאכט לעבן דער גרויסער שול. דער הימל איז אויסגעשטערנט און ארום אונדז איז שטיל. נישא קיין לעבעדיק באַ-שעפעניש. זי זיצט לעבן מיר אויף אַ שטיין, איינגענורעט, איינגעהויקערט. טרערן גיסן איר זיך פון די אויגן און ברומבלט פאַר זיך שטאַרק אומעטיק איר באַקאַנט לידל:

דער טאַטע האָט מיך געקוילעט,
די מאַמע האָט מיך געגעסן . . .

איטלעכס וואָרט אירס שניידט מיר דאָס האַרץ ווי מיט אַ מעסער. איך טרייסט זי, נעם זי איין מיט גוטע רייד. אַט נאָך אַביסל וועלן מיר, אַם-ירצה-השם, אויפגעריכט ווערן. איך מאַך איר אַ גאַנצן צעטל פון אונדזער לעבן שפעטער, אַז מיר וועלן מיט דעם אויבערשטנס הילף ביידע פון צרות אויס-געלייזט ווערן. איך שטעל איר אַנידער פאַר די אויגן אַלצדינג לעבעדיק, מאַל איר אויס די גלופסקער געמויערטע באַד מיט איטלעכס פיצעלע דאָרט. ווי איך וועל מיך אַהיין ווייטער אַריינדרייען, און אַז גאַט וועט דערהויכן דאָס מזל, קאָן איך מיט דער צייט באַקומען דאָרט אַ שטעלע פון אַ היטער. זי אַליין קאָן אַפּשר אויך מיט דער צייט האָבן דאָרט אַ טועכטס; זיין אַ טוקערין אַדער עפעס אַנדערש אַזוינס. און ווען נישט, קאָן מען אין גלופסק אויסזוכן אַנדערע מיני פּרנסות. פאַר אַרעמעלייט איז גלופסק אַרץ-ישראל, זי איז אַן עין-הרע גרויס, הייזער זענען דאָ ווי מיסט. די מענטשן זענען אַן חכמות, וויסן נישט פון קיין צערעמאַניעס, איטלעכער טוט זיך וואָס ער וויל און ס'איז רעכט. דאָרט קענען, אַשטייגער, גאַנץ שיינע באַלעבאַטיים זיך גיין אַפּגעריסן, אַפּגעשליסן, פאַרדריפעט ביז דעם האַלדז און גאַרנישט; אַדער אין מיטן העלן טאַג זיך שפּאַצירן אויף דער גאַס אין עפעס אַ פאַרשמאַלצעוועט כאַלאַטל, צעכראַשטעט און גאַרנישט, אַדער פאַרקערט, אַרעמעלייט קענען גאַר אַמאַל אַרויסגיין אַנ-געטאַן אין זייד, אין סאַמעט און אויך גאַרנישט, דאָרט איז שווער אונטערצור-שיידן צווישן קבצנים און נגידיים נישט אין דער הלבשה, נישט אין דעם גאַנצן פּירונג. זייער אַפט מאַכט זיך, אַז גבאים אין אַלערליי חברות דאָרט זענען אַליין פאַר זיך גאַר קבצנים, ציען זיך דערפון דאָס שטיקל פּרנסה אינ-איינעם מיט די רייכע, איינער העלפט דעם אַנדערן און ס'איז זיך אַ גוט לעבן. אַרעם איז נישט קיין שאַנד. מען באַדאַרף נאָר האָבן מזל, ווערט מען אויפגע-ריכט באלד. וויפל זענען דאָ אַזוינע, וואָס ערשט נישט לאַנג זענען זיי געווען קליין, נידעריק, משרתים, קבצנים, נעבעך, און פּלוצים געוואָרן לייט, גאַנצע פּירער, כל-ולך אין דער שטאַט? מעגלעך גאַר, אַז איך אַליין, ווי דו קוקסט מיך אָן, קאָן מיט דער צייט אויך ווערן אַ טוער, אַ מאַכער, און עס וועט, אַם-

ירצה-השם, זיין גוט. מיר וועלן לעבן אין עושר און כבוד און נחת. אין גלופסק איז אַזעלכס גאַר פון די געוויינטלעכע זאַכן, מען באַדאַרף נאָר גלויבן אין גאָט. ביי זיך נישט זיין אַראָפּגעפאַלן און זיין אַ ייד... מיט בטחון. אַך, גלופסק, גלופסק! ווי דערלעכט מען שוין זיך אויסרייסן פון דעם מיאוסן פעקל און גיכער, מאַמע, צו דיר!

— אַך, פישקע! איך האָב שוין קיין כוח נישט מער אויסהאַלטן, — זאָגט די האַרבאַטע מיט אַ זיפץ טיף פונעם האַרצן, אַנשפּאַרנדיק זיך מיטן קאַפּ מיר אויפן אַקסל און אויף דעם פנים איז איר געלעגן עפעס ווי אַ געבעט. איך גלעט וי, טרייסט זי און שטאַרק זי מיט גוטע האַפּענונגען. זי ווערט אַביסל פריילעכער, קוקט מיר גלייך אין די אויגן אַריין און לאַכט. — פישקע! — זאָגט זי שטיל, — דו ביסט מיין איינציקער אויף דער גאַנצער וועלט, ביסט מיין טאַטע, מיין ברודער, מיין פריינט, מיין אַלצדינג, זע, פישקע, זיי מיר געטריי און פאַרגעס מיך נישט. שווער מיר דאָ ביי דער שול, וואו עס דאַוונען אַצינד די מתיים און צווישן וועלכע עס געפינט זיך אפשר אויך מיין טאַטע, וועלכן איך האָב ווייניק געקענט, און איז אַן עדות. שווער מיר, אַן תמיד וועסט דו מיר בלייבן געטריי... איך האָב מיך אַ נעם געטאָן שטאַרק קנעלן מיט מיין ווייב וועגן גט, גע-אַרבעט, גערעדט אַהין-אַהער. ביז צווישן אונדז איז אַפּגעמאַכט געוואָרן אַזוי: דאָס ביסל געלט, וועלכעס ביי מיר האָט זיך אַנגעזאַמלט אין דער גאַנצער צייט, וואָס איך האָב געאַרבעט פאַר מיר אַליין, האָב איך באַדאַרפט איר אין האַנט אַפּגעבן טאַקע באַלד, נישט איינצולייגן עס פריער, ווי דער שטייגער איז, און חוץ דעם האָב איך נאָך זיך מתחייב געווען, דעם גאַנצן ווינטער, וועלכן מיר וועלן דערלעבן, מיך צו לאָזן, גאַר אַן שום טענות, חברה זאל מיט מיר מאַכן די שפּיל. דאָס הייסט, מיך לאָזן פירן אין די הייזער און די נדבות, וועלכע מען וועט מיט מיר מאַכן, געהערן צו מיין ווייב פאַר איר כתובה. דער ממזר האָט מיט אַ שמייעלעך מיר געבראַכן די ביינער והכל שריד וקים און געזאָגט מזל-טוב. איך בין ווידער געוואָרן אַ בער, אַ גוט שטיקל סחורה, דער אַל-טעטשקער איז ווייטער טאַקע מיט מיר אין די הייזער אַרומגעגאַנגען און איך האָב אַלץ געמוזט הינקען גוט, זיפּצן, קרימען זיך, מאַכן אַנשטעלן, ווי ער האָט מיך געהייסן.

נאָך פּסח זענען מיר געקומען ערגעץ אין אַ שטעטל, אין כערסאַנער גור-בערניע, וואו איך האָב די ערשטע צייט געאַרבעט לויט מיין התחייבות, נאָר דערנאָך האָב איך געזאָגט: גענוג! לאַז שוין זיין דאָ טאַקע אַן עק. מיין ווייב האָט תחילת זיך געקווענקלט, געבעטן אַ פאַר טעג זיך מיישב צו זיין, צום סוף האָט זי געענטפּערט: גוט, מאַרגן נעמט זי גט. ס'איז מיר ליכטיק געוואָרן אין די אויגן, אַזוי שטאַרק האָב איך מיך דערפרייט. פאַר שמחה האָב איך נישט

געקענט איינזיצן אויף אן ארט. עס האט מיך עפעס געצויגן אין דרויסן. איך האב א היפשע צייט מיר אַרומגעשפּאַצירט אין די גאַסן און אין איין וועג טאַקע מיט חשק געגאַנגען אויך אין די הייזער, טראַכטנדיק ביי זיך: וואָס קאָן עס שאַטן? אויף דער הייסער שעה, ביים אַראַפּגיין פּון קעסט, וועט מען באַדאַרפן האַבן עטלעכע גראַשן. דער עסק מיינער איז געגאַנגען גוט. אַזאַ „אין די הייזער אַרומגיין“, ווי דענסטמאַל, געדענק איך נישט שוין פּון אַ צייט. עס טרעפט זיך אַזוינס איין מאַל אין הונדערט יאָר. אַז גאַט וויל העלפן אַ מענטשן, העלפט ער אים מיט אַלעמען. אין וועלכער שטוב איך בין אַריין, בין איך ליידיק פּון דאָרט נישט אַרויס. דאָס מוזל האַט מיר דענסטמאַל געשפּילט און האַב באַדאַרפט גראַד טרעפן אין אַ שטוב, וואָס דאָרט איז געווען אַ ברית. דער עולם איז געווען שטאַרק פאַרלעקט, לעבעדיק, פּריילעך, מען האַט מיר געגעבן אַ גוטן טרונק בראַנפן, אַ גאַנץ קידוש-גלעזל, אויך אַ גרויס שטיק לעקעד, אַ מלכות-ברויטל און דערצו נאָך עפעל געלט מיט אַ רויזנבולקעלע. איך האַב מיך איינגעהאַלטן נישט צו פאַרזוכן אפילו קיין ברעקל און באַהאַלטן די אַלע גוטע זאַכן ווייט אין דעם בוזעם, צו ברענגען עס אַ מתנה מיין האַרבאַטער מיידל. מען האַט באַדאַרפט זען, מיט וואָס פאַר אַ פּרייד איך בין עס געגאַנגען דעם גאַנצן וועג. אַלץ געטראַכט ביי מיר: היינט ביינאַכט, אז דער עולם וועט שלאַפן, וועל איך איר דאָס געבן, לאַז זי, נעבעך, אויך הנאה האַבן. זי איז נעבעך פאַרוויסט, פאַרוואַגלט, האַט אַ האַרץ פול מיט מכות. זי האַט נעבעך נישט געהאַט אין איר לעבן קיין זיסע מינוט. נאָ, לאַז זי וויסן, אַז פּישקע איז אַ גוטער ברודער, ער זאָרגט זיך פאַר איר און היט זי אַפּעט ווי דאָס שוואַרצ-אַפעלע אין אויג. ער וועט באַדיי אַליין נישט עסן און איר דאָס לעצטע, דעם בעסטן ביסן אַוועקגעבן. עס האַט זיך מיר געדאַכט, ווי מיר ביידע זיצן לעבן דער גרויסער שול און האַבן שטאַרק הנאה. זי עסט, קוויקט זיך מיט דעם לעקעד און איך איר: נשמה מיינע, לאַז דיר וואויל באַקומען! טראַכטנדיק דערביי ביי זיך: אַ גוטער סימן! הלוואי אינגיבן לאַמיר עסן לעקעד ביי אונדז... איך זאָג איר אַנעט די בשורה: מאַרגן ווער איך אויסגעלייזט, מיין ווייב נעמט גט, און זי שיינט, קוועלט גאָר אָן. מיר קלערן, ווי אַזוי שטילערהייט אַרויסצוכאַפן זיך פון דער כאַליאַסטרע און מאַכן אַ פּליטה. ביי אונדז ווערט פאַרטיק וועגן דעם אַ גאַנצער פּלאַן און ס'איז דאָ אַ האַפענונג, אַז עס וועט, אַס-ידי-צה-השם, זיין גוט... אַט מיט אַזעלכע געדאַנקען בין איך מיר געגאַנגען דעם גאַנצן וועג און מיר פּירגעשטעלט גליקן. אויפן וועג האַב איך נאָך באַ-געגנט אַ וואַסער-טרעגער מיט פולע עמער, דאָס איז דאָך געוויס אַ גוטער סימן. אַר וואָס אַבער לאַזט זיך אויס?

עס לאַזט זיך אויס, וויי איז מיר, אַ טייד. אז אַ מענטשן באַשערט אומגליק,

העלפן אים נישט קיין גוטע סימנים אויך, צען גויעס אפילו זאלן אים מיט פולן איבערגיין דעם וועג. אז איך בין פארנאכט געקומען צוריק אין הקדש, האָב איך שוין דאָרט נישט געטראָפֿן די כאַליאַסטרע!... אין דער צייט, וואָס איך האָב מיר לוסטיק אַרומגעשפּאַצירט אין דער שטאָט, זענען די שיינע לייט דער־ווייל אַוועגעפּאַרן און מיין ווייב, אויך מיין האַרבאַטע נעבעך, מיט זיי... דאָס איז שוין געווען דעם ממזרס מלאכה, זיינס אַ שפיצל. — זאָל ער אַזוי וויסן פון זיין לעבן צו זאָגן, ווי איך האָב דענסטמאַל געוואוסט אויף וואָס פּאַר אַ וועלט איך בין, זאָל אים, רבּונו של עולם! אַזוי דרייען אינווייניק אין בויך, ווי מיר האָט זיך געדרייט דער קאַפּ. חושך און פינצטער איז מיר געוואָרן אין די אויגן, פינצטער איז מיין וועלט. דאָס איינציקע שטערנדל, וואָס האָט מיר געשיינט, איז פּלוצים פּאַרשוואונדן געוואָרן. נישטאַ, ווי איז מיר, נישטאַ מיין טרייסט! נישטאַ מיין האַרבאַטע, נעבעך!... איך בין ווייטער עלנט ווי אַ שטיק, איינער אַליין אין דער גאַנצער וועלט. און זי? וואו איז זי, וואָס טוט, נעבעך, זי, זי?... פּאַר וועמען וועט זי קענען כאַטש אַמאַל אויסוויינען, אויסגיסן איר שווער ביטער האַרץ? אוי, יידן! אַ ווייטיק, ס'איז מיר אַ ווייטיק טאַקע אין צווייען! אַרויסנעמענדיק שפּעטער פונעם בוזעם דאָס שטיקל לעקער, וואָס איך האָב איר עס אָנגעגרייט, איז מיר געוואָרן אַ לאַך אין האַרץ. איך האָב עס געהאַלטן שטייף, אָפּגעגאַסן עס מיט טרערן, ווי עפעס אַ זאָך, אַ זכר, וואָס בלייבט איבער נאָכן טויט פון אַ געליבט קינד, פון אַן איינציק קינד. נישט באַשערט דיר צו פּאַרזוכן עס, צו דערקוויקן זיך איינמאַל אין דיין לעבן, אומ־גליקלעכע, בידנע נשמה מיינע! איך קוק, קוק אויפן שטיקל לעקער, קוש עס, וויקל עס דערנאָך איין ווי אַן אבן־טוב און באַהאַלט עס ווידער אין בוזעם, טאַפּנדיק עס אָפּט און צוקוועטשנדיק עס צום האַרצן... ווייס איך, וואָס מיר איז געשען? ...!

כב

פישקע האָט ביי זיינע לעצטע ווערטער אַרויפגעלייגט ביידע הענט אויפן פנים, זיך אַוועקגעקערט אין דער זייט און געכליפּעט. מיר האָבן געפילט זיין האַרץ און אים געלאָזט צורו. אויף אונדז אַליין איז אויך אָנגעפּאַלן אַ מרה־שחורה, מיר זענען געבליבן זיצן שטיל, איטלעכער פּאַרטיפּט אין זיינע גע־דאַנקען. אַלטער מיינער האָט זיך אַלץ געקראַצט אין דער פּאה, געפירט די האַנט איבערן פנים, אָנהייבנדיק פונעם שטערן און אויסלאָזנדיק מיט דער באַרד, וועלכע ער האָט אַרומגעכאַפּט מיט אַלע פינף פינגער און געמאַכט דער־

ביי: עט, עט!... מען האָט געזען, ער איז צעטראָגן, מיט אים איז עפעס נישט גלאַט. איך אליין בין עפעס געווען אויך צעדרייט, פישקעס געשיכטע האָט מיך געקאָטערט. נאָך גאַנץ לאַנג האָב איך פיל מאָל ביי מיר געטראַכט: רבונו של עולם! וואָס איז דאָס אַזוינס, זיין פאַרליאַפעט? עפעס האָב איך געהערט, עס טרעפט זיך אַמאָל אַזעלכעס, נאָר וואָס דאָס איז, האָט מיין מוח נישט גענומען. ביי אונדז פלעגט מען אויף אַזעלכע זאַכן געוויינטלעך זאָגן: ס'איז אַן אַפגע-טאַנענע זאַך, אַ כישוף, עפעס אַזאַ מין פלעשעלע איז דאָ דערצו, עפעס אַ מין קרייטעכץ פון אַן אַלטער גויע, אַ מכשפהטע, און דאָס וואָס אַלטע מכשפהטעס זענען פאַרטיק אַפצוטאָן אַזעלכע שפיצלעך, אויך אַראַפצוברענגען רייטנדיק אויף אַ בעזים דעם מאַן, וואָס האָט אַוועקגעוואָרפן דאָס ווייב, זי געמאַכט פאַר אַן עגונה — דאָס איז דאָך קלאַר ווי דער טאַג, דערויף זענען דאָך דאָ אַ סך עדות: כשרע יידן מיט בערד... פאַרליאַפעט זיין האָט ביי אונדז געהייסן עפעס אַזאַ מין שלאַפֿקייט, ווי קדחת, אַשטייגער, אַ דבוק, אַ מאַנקאַליע, די ניכפּא, די שלעכטע זאַך, וואָס דערצו איז טאַקע נאָר אַ בעל-שם אַדער, להבדיל, דער טאַטער. ביי אַ שמועס דערפון פלעגט מען זיבן מאָל אויסשפּייען, אַננעמענדיק זיך ביי די ברעמען, און מאַכן דערביי מיט אַ פאַרקרימט פרום פנימל, נישט-דאָ געדאַכט, נישט פאַר קיין יידישע קינדער געדאַכט!... אויך איז אַ מצווה געווען צו לאַכן אויס יענע פאַרליאַפעטע, ווי דער שטייגער איז צו לאַכן אויס אַ משוגענעם. אַזאַ שלאַפֿקייט אַבער, געדענק איך, ווען עס האָט זיך געמאַכט, האָט זיך עס געמאַכט סיידן נאָר ביי די גרויסע נגידים, אַדער ביי די גרויסע קבצנים. אין באַלעבאַטישן גראַד אַקעגן האָט מען נישט געוואוסט אַפילו מיט וואָס מען עסט עס. — דאָס איז דאָך, האָב איך אַפט ביי מיר געטראַכט, אַ וואונדער. פאַר-וואָס איז דאָס אַזוי? און וואָס איז דאָס אַזוינס? עס מוז דאָך האַבן אַ טעם. פון דער אַלטער גויע איז נאָרישקייטן, אַזוי ווי דאָס פלעשעלע... איך בין קיינמאָל דערמיט נישט צופרידן געווען, הגם יידן האַבן עס געהאַלטן פון מיר פאַר אַ שטיקל אַפיקורסות — ס'טייטש, ווי גלויבט מען עס נישט אין כישוף, אין דעם טאַטער, אין שדים! איך האָב געזוכט ביי מיר, געזוכט אַ טעם און, דאַכט זיך, געפונען. גרויסע נגידים איז אויף דער וועלט צו-גוט, האַבן אַלץ-דינג, עסן, טרינקען דאָס טייערסטע, דאָס בעסטע און זאַרג, און קאַפּדרייעניש, עס גייט זיי אַפּ נאָר קדחת — דעריבער ליגט זיי אינזינען צו מאַכן קוצעניו-מוצעניו. ערנסט, אַדער גלאַט אַזוי אַ שפּילכן? דאָס איז שוין זייער סוד. ווידער-זשע די גרויסע קבצנים פון דער אַנדערער זייט, זיי איז אויך, אויף זייער שטייגער, גוט. האַבן גאַרנישט, קדחת וואָס איינצושטעלן. עסן קעסט ביי דער וועלט און קאַפּדאַרעניש און קומען אויפן גרייטן. בושה אין דער זייט! דעריבער גלוסט זיך זיי אויך אַזעלכע מעשיות. שטענדיקע עסקים פון דרייען זיך און מיני

חתונות איז געוויינטלעך גאר אין דעם הויכן און אין דעם נידעריקן שטאנד. דער איבעריקער עולם אונדזערער, פונעם מיטעלן סארט מענטשן, איז תמיר פארטראגן אין דייזשע בארשטש. אים דארט דער קאפ פאר דעם שטיקל ברויט, זוכט פרנסה. ביי אים איז ראשית חכמה געשעפט. אלצדינג — געשעפט, חתונה האָבן איז אויך אַ געשעפט. ער האַנדלט אין אַ ווייב, דינגט זיך פריער גוט אויס וועגן דעם מקה, וועגן נדן, וועגן איטלעכס פיצעלע באַזונדער, אלצדינג פינקטלעך אויסגע־רעכנט. אפילו אַ שטריימל און די שבתדיקע קאַפּאַטע מוז אויך שטיין בפירוש אין די תנאים. זענען די תנאים דערפילט געוואָרן. כפי דעם מדובר, קונזשע, כלה־לעב, אונטער דער חופה מיט דעם שדכן, מיט דעם בדהן, מיט דעם גאַנצן פעקל כלי־קודש, וואָס לעקן אָפּ פונעם געשעפט אַ ביינדל. זיי אַ ווייב, האָב קינדער, רייס קריעה און ווער פאַרשוואַרצט מיט מיר אינאיינעם ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר, אויב דיר גלוסט זיך לעבן, נישט שטאַרבן פאַר דער צייט. אויב דו ביסט שיין אַדער מיאוס, קלוג אַדער אַ נאַר, דאָס איז שוין דרין עסק, פון מיינעט־וועגן איז אַלץ איינס, אַ פּלונזשטע איז אַ פּלונזשטע. מיר זענען נישט קיין פריצים, האָבן נישט קיין צייט צוקוקן זיך צו אַזעלכע זאַכן, יידן זענען מיר, סוחרים, מעקלער, קרעמער, טרוד אין דער פרנסה! — זייער פיל זענען דאָ פון מיין גראַד יידן, וואָס רעדן כמעט נישט, עסן נישט ביי איין טיש מיט די ווייבער, קוקן זיי ווייניק אָן, און ס'איז גאַנץ רעכט. ביידע צדדים זענען צופרידן און ווינטשן, ווען עס קומט אויס אַמאָל, הלוואי אַזאָ לעבן אויף אַלע גוטע לייט און אויף זייערע קינדער געזאָגט גע־וואָרן! שטאַרבט ביי איינעם דאָס ווייב, באַגראַבט ער זי, זיצט נאָך איר שבעה גאַנץ יידיש־לעך און האַנדלט באַלד טאַקע איין אַ צווייטע, פריער נאָך, אַמאָל פאַר שלשים. און אויף אַזאָ שטייגער אויך די דריטע, פערטע, די פינפטע... ביז דער אַלטער יידענע, וועלכע ער נעמט צולעצט אין די אַלטע געשענקטע יאָרן, אונטער דעם אויסרייד געוויינטלעך, מיט איר אין ארץ־ישראל אַריין צו פאַרן. הייסן הייסט עס ביי יידן די גאַנצע חתונה, מקיים זיין אַ מצווה, ווי גאָט האָט געבאַטן... ווי, אַשטייגער, דעם יידנס עסן שבת איז נישט גלאַט גראַב פּרעסן וועגן דער אכילה, ווייל אַ זינדיקער מענטש באַדאַרף עסן, נאָר וואָס דען עס הייסט מקיים זיין שלש־סעודות; דעסגלייכן אויך דאָס גלעזעלע וויין פסח ביים סדר, טרינקט עס דען אַ ייד גלאַט משונה גראַב, ווייל אַביסל וויין איז מחיה און נאָך די קניידלעך טאַקע גאַר אַ דערקוויקעניש? חלילה! ער מאַכט דערביי מיט אַ פאַרפּרומט פּנימל: הריני מוכן ומזומן — איך בין מיר גרייט, איך בין מיר ברייט מקיים זיין די מצווה כוסען: דעם ערשטן, צווייטן, דריטן, פערטן כוס... אונדזער איינער עסט, טרינקט, האָט חתונה אַלץ מיט אַ לשם־יחוד, צוליב קודש־ברייך־הוא און דער שכינה. — נאָר דאָס אלצדינג איז אַבער

נישט געזאגט געווארן אויף פישקען. אין זיין שלעכטער לאַגע, אין וועלכער ער האָט זיך געפונען, איז דאָס האַרבאַטע מיידל פאַר אים געווען אַ גליק. זיין טרייסט, זיין לעבן, זיין אַלי־מיטאַנאַנדער. אַז מען טרינקט זיך, כאַפט מען זיך אָן פאַר אַ שטרוי. היינט וואָס־זשע איז פאַר אַ וואונדער, אַז פישקע האָט זיך אָנגעכאַפט אין דער האַרבאַטער מיט זיין גאַנץ לייב און לעבן און איז צו איר צוגעזאַטן געוואָרן? אַז עס רירט אָן ביי דער נשמה, דענסטמאַל שרייט דאָס האַרץ, שרייט. רעדט איינע ווערטער ביי אַלע מענטשן גלייך. דאָס לשון פונעם האַרץ איז איין לשון פאַר גרויס און קליין, פאַר דעם געלערניטן און פאַר דעם גראַבן מענטשן — וואָס־זשע איז פאַר אַ וואונדער, אַז פישקעס האַרץ האָט זיך דאָ אויסגעגאַסן אין אַזעלכע הייסע געפילן, ריינע מענטשלעכע ווערטער? דעריבער טאַקע האָבן זיינע ווערטער גערירט, מיך צענומען ווי אַ פידעלע, וואָס רעדט, שפילט אומעטיקן שטייגער. אַלע בעלי־דרשנים און מוסר־ספרים אינ־איינעם האָבן קינמאַל מיך אַזוי נישט גערירט, געמאַכט ווייך, גוט און פרום, זוי אַ קרעכץ פון אַ צעבראַכן האַרץ, ווי דעם כלי־זמרס אַ שפיל אויפן פידעלע... מילא גאַנץ רעכט, איך בין שטאַרק גערירט פון פישקעס דערציילונג, בין איך מיר דעריבער פאַרטראַכט, אַבער דו, פערדל מינס, פאַרוואָס ביסט דו פאַרטראַכט? אַ גאַנג אַביסל, משטיינס־געזאַגט, קוים וואָס עס רירט זיך, עס זאַל אים דאָס אַנהייבן אַרן, וואָס אַט באַלד איז תשעה־באב און מען באַדאַרף זיך איילן מיט קינות אין אַ סך שטעטלעך. ער גייט גאַר נישט מיט דעם גלייכן וועג, פאַרקריכט אין דער זייט לעבן דער תבואה, שטעלט זיך צו אווילן אַפּ און שטשיפעט גראָז. די שיינע שקאַפע איז ניט בעסער פון אים, טוט אים נאָך און כאַפט אויך אַ קיי. דאָס אייגענע טאַקע וואָס אין חדר, אַז דער רבי פאַרקוקט זיך אַמאַל אין דער זייט, פאַרוויגט דאָס קינד, אַדער האַמפערט זיך מיט דער רביצין, פאַרקוקן זיך אויך די תלמידים און פאַלשעווען אין דעם לערנען. איך טו די רפואה, וואָס דער מלמד, נעם די בייטש און טו אַ ווייז דעם שליממזל מיינעם, זאָגנדיק אים דערביי מוסר. ער שטעלט אויף די אויערן, שטרעקט אויס דעם האַלדז, שטעקט אַרויס אַ שפיץ צינגל, דריגעט מיט אַ הינטערשטן פוס און שמייסט קעגן מיר מיט דעם וויידל. — אַי, דו ביסט אַן עזות־פנים! רוף איך מיך אָן און בין אים שוין טאַקע גוט מכבד מיט דער בייטש. ער האָט אפילו נישט געוואַלט ליידן, מאַכט אַ פערדישן קוממיות, אַ הייב מיט דעם הינטן און געהאַט בדעה אויסצושטרעקן זיך אויף דער ערד. נאָר ער האָט זיך באַלד מישב געווען, אַ צי געטאַן מיט אימפעט דעם וואָגן און אָנגעהויבן זיך ווייטער צו שלעפן.

מיר אַלע זענען דערוויל צו זיך געקומען. אַלטער האָט אונטערגעטריבן אויף זיין שטייגער, פישקע הייבט אָן אויף זיין שטייגער, איך נאָך אים טאַקע

אַרבעט, פאַרטייטש אויף מיין שטייגער און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אַזוי :

— איך וועל אייך דאָ נישט קיין ים ברייען. איינער אליין האָב איך מיך דערנאָך אויף אדעסער טראַקט געלאָזט, געטראַכט, טאַמער וועל איך מיינע לייט דאָ באַגעגענען, אָדער הערן עפעס וועגן זיי. נאָר אומזיסט די מי, זיי זענען ווי אין וואַסער אַריין. דאָס לעבן איז מיר נמאס געוואָרן פון שטענדיקן אַרומשלעפּן זיך. איך האָב געחלשט אויסצורוען זיך אַביסל, זיצן אויף איין אָרט, ווי איך בין געוואוינט געווען פריער. גאָט האָט געהאַלפּן, איך האָב מיך לסוף פאַרשלעפּט קיין אדעס.

די ערשטע פּאַר טעג איז אדעס פאַר מיר געווען ווי אַ טויט. איך האָב מיך דאָרט אַרומגעדרייט עלנט, פרעמד, אליין נישט צו וויסן וואו מיך אַהינצוטאָן. אַלצדינג איז פאַר מיר געווען ניי, עפעס ווילד משונה. קיין הקדש, ווי אין אַנדערע יידישע שטעט, האָב איך דאָרט נישט געפונען, היזער אויף אַרומצוגיין אויך נישטאָ. ביי אונדז אין די יידישע שטעט זענען דאָ הייזער, טאַקע וואָס הייזער הייסן, נידעריקע, אָן חכמות, אָן קונצן, מיט די טירן צו דער גאַס. איין קליין שטופעלע די טיר, קומסט דו גלייך אין שטוב אַריין, ברויכסט נישט מאַכן קיין גרויסע צערעמאָניעס, אַט איז דאָס באַלעבאַטישקייט, אַלצדינג וואָס נייטיס איז צו עסן, צום שלאָפּן. באַדאַרפסט אַביסל וואַסער, האַסט־דו עס, באַדאַרפסט די פאַמיליע, איז זי דאָ, וואָש די הענט און זאָג דיר אַשר־יצר, וויפל דיין האַרץ גלוסט. אַט איז דער באַלעבאַס, די באַלעבאַסטע, דאָס הויזגעזינד, זאָג: גאָט העלף! שטרעק אויס די האַנט, באַקומסט־דו דיר דיין נדבה, אַ קוש די מזוזה און גיי דיר געזונטערהייט ווייטער. — היינט איז טאַקע גאָר פון דרויסן גרינג צו דערקענען אַ יידנס הויז. דאָס בערגעלע מיסט, דאָס רינשטאַקל, די פענצטער, די ווענט, דער דאָך שרייען: דאָס איז אַ יידיש הויז. אין דעם ריח אליין דערקענט איר, אַז דאָ זיצט אַ ייד... אַקעגן־זשע דאָרט אין אדעס זענען די הייזער, משטיינס־געזאָגט, עפעס ווילד, הויך אומגעלומפערט. דער גאַנג איז געוויינטלעך דורך אַ טויער אין אַ הויף. דאָרט קריך אויף טרעפּ, זוך אַ טיר. האַסט־דו שוין געפונען אַ טיר, איז זי גאָר פאַרשלאָסן, עפעס איז זי מיט אַ גלעקל, מיט גאַנצע צאַצקעס. דו בלייבסט ביי דיר עפעס אַראַפּגעפאַלן, פילסט, אַז דו ביסט אַרעם, נידעריק, האַסט קיין פנים נישט, שטייסט אַ רגע דערשלאָגן, מאַכסט דיר דערנאָך האַרץ, נעמסט זיך מיט גרויס דרײַ־אַרץ פאַרן גלעקל, עס ציטערט דיר אַבער די האַנט. טוסט אַ קליין ציעלע, כמעט זוי גאַרנישט, שרעקסט זיך עפעס אליין פון דיין ציעלע, גלייך ווי דו וואַלסט אַרויס אַקעגן יענעם מיט אַ גראַב וואַרט, אים געשאַלטן אין טאַטן אַריין, און טראַגסט זיך טאַקע באַלד אָפּ... טאַפסט דו אַמאָל אַן ערגעץ אַן אַנדער גאַנג, פאַלט אויף

דיר אָנעט אַ קעכנע, אַ באַדינער, אָדער עס לאַזט זיך גאַר אויס, דאָ זיצט נישט קיין ייד. וואָס הייסט עס! וואונדערסט דו זיך שטאַרק, וואָס איז דאָס פאַר אַ שטאַט? וואָס זענען עס פאַר הייזער? וואו זענען עס אונדזערע אַרעמע-לייט מיט די טאַרבעס? איך האָב מיך אַרומגעבלאָנקעט אין די גאַסן, זיך גוט צוגעקוקט צו אַלצדינג דאָרט, טאַמער וועל איך זען עמעצן מיט אַ טאַרבע, אויסצופרעגן אים מכוח דעם עסק, ווי אַזוי מען גייט דאָ אין די הייזער אַרום. נאָר ווי אויף צו־להכעיס האָב איך נישט באַגעגנט קיינעם. און ווי איך דריי מיך דאָ אַזוי אַרום, באַמערק איך פונדערווייטנס עפעס אַ יונגמאַן, געקליידט דייטש, גייט ווי איינער, זואַס ווייסט נישט דעם וועג, קוקט אויף די הייזער און וואַרפט זיך אין אַלע זייטן גאַס. דער דאָזיקער פאַרשוין, טראַכט איך מיר, מוז נישט זיין קיין היגער, מען באַדאַרף אים נאַכגיין, זען, וואָס ער טוט. ער גייט אַריין אין אַ הויף, איך נאָך אים. ער זוכט און לאַזט זיך דערנאָך אַרויפגיין אויף אַ טרעפּ, מיינער — אויך אַרויף. ער גייט אַריין אינעווייניק אין אַ פּאָדער־חדר, מיינער שטעלט זיך אויף יענער זייט לעבן דער טיר. עס דויערט נישט לאַנג קומט אַרויס איינער, אַ געגאַלטער, עפעס גאַר אַ פּריץ, אַפּנים, דאָס איז דער באַלעבאַס. דער יונגערמאַן גיט אים עפעס אַ ביכל, אַרויסנעמענדיק עס פּריער פון אַ קעשענע, ברייט און לאַנג ווי אַ טאַרבע. דער געגאַלטער טוט אַ בליק אויף דעם שער־בלעטל און וואַרפט עס באַלד טאַקע דעם יונגמאַן צוריק, פאַרקרימענדיק זיך מיט אַ בייזער: לאַזט מיך צורו מיט אייערע שמאַכטעס! מיר טויג עס כלל נישט. דער יונגערמאַן טענהט, לויבט זיך אין טאַג אַריין, ער האָט געמאַכט עפעס אַזוינס גאַר אַנטיק. עס העלפט אים אָבער נישט און ער גייט, נעבעד, בבושה וחרפה אַרויס, מיינער אַריין און בעט פשוט אַ נדבה. איך באַקום באַלד עטלעכע גראַשן און רוק מיך געשווינד אַרויס מיט אַ פּריילעך האַרץ. אַצינד, טראַכט איך מיר, בין איך אויף דעם אמתן וועג. גאַט שיקט צו דעם שפינער זיין פּלאַקס, דעם שענקער זיין ביר און דעם אַרעמאַן דעם גר זיין וועגווייזער. מען באַדאַרף אים פונעם אויג נישט אַפּלאַזן. איך גיי דעם פאַרשוין נאָך שטילערהייט, ווי אַ קו אַ קעבל, וואו ער, דאָרט בין איך. אים גייט עס שלים־שליממזל, אומעטום כאַפט ער, נעבעד, זיין פּסק, דאָ אַזוי: נישט אויסצוהאַלטן, ווי זיי האָבן זיך היינט צעלאַזט! און דאָרט אַזוי: גייט איך געזונטערהייט, מיר באַדאַרפן אַזעלכעס נישט האָבן! דער שפיץ איז, ער גייט אַוועק צעקאַכט מיט ליידיקע הענט און מיר גייט עס, אַן עין־הרע, גאַר נישט שלעכט. איך נעם אַ גראַשן, אַ צווייער, אַ דרייער, וויפל מען גיט.

— וואָס איז דאָס, וואונדער איך מיך, פאַר אַ מין אַרעמאַן אַזוינער?! אין מיין לעבן האָט מיר אַזעלכעס זיך קיינמאַל נישט געחלומט. אַפּנים, דאָ איז אַזאַ מנהג — אַרעמעלייט מיט ביכלעך. ניי־מאַדישע קבצנים און נאָך אַנגעטאַן

דייטש! נאַראַנים, צוואַס בעטלען מיט ביכלעך און האָבן אַ פייג, אַז מען קאָן בעטן נדבות פשוט אַזוי! איך בין זיך נוהג ווי אונדזערע זיידעס — גיי מיר אין די הייזער פשוט אַן חכמות און מאַך עס בעסער ווי אַנדערע מיט די ביכלעך. נאָר ווי די מעשה איז, אויב זיי זענען נאַראַנים אַדער נישט, דערווייל האַלט איך מיך פעסט אין מיין קבצן מיט די ביכלעך, גיי אים נאָך שטילערהייט פוס-טריט און היט מיך ווי ווייט נאָר מעגלעך, ער זאָל מיך נישט זען. תחילת איז דאָס געגאַנגען גאַנץ גוט, נאָר שפעטער האָט ער, אַפנים, באַמערקט ווי איד שלעפּ זיך אים נאָך און דאָס איז אים שטאַרק נישט געפעלן. ער האָט אַנגעהויבן זיך אָפט אַרומצוקוקן, אַפצושטעלן, און געזוכט ווי מיינער פטור צו ווערן. איך האָב מיך געמאַכט תם, געקוקט אין דער זייט קלאַמפערשט, ווי נישט אים מיין איך, און גיי מיר מיין וועג. נאָר אין האַרצן האָב איך געטראַכט: ניין, דו וועסט זיך ביי מיר נישט אויסדרייען, ברודער! ווען דו טויגסט נישט קיינעם און דיר אַליין אויך נישט, טויגסט דו אָבער מיר. אַ רבי ווי אין די הייזער אַרומ-צוגיין ביסט דו זייער אַ גוטער, חכם מיינער! ... צולעצט האָט זיך מיט אונדז געמאַכט אין איין שטוב אַזאַ מעשה: דער באַלעבאַס האָט זיך געקליבן עסן מיטאַג און פלוצים קומט אַן מיין קבצן מיט די ביכלעך. עס הייבט נאָכדעם זיך אַן אַ טענה פון ביידע צדדים: איינער וויל אַריינדרייען, איינערדן, אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט, דער באַלעבאַס ווערט שוין גוט אין כעס, באַלייט מיינעם צו דער טיר אַביסל גראַבלעך, דערזעט דאָרט מיך און שיקט אונדז ביידן אָפּ צו אַלדי-שוואַרץ-יאַר. דער בשותפותער פסק אונדזערער האָט שוין ממילא גע-פירט דערצו, מיר זאָלן איינער מיט דעם אַנדערן זיך בעסער דערקענען. ביים אַראַפגיין פון די טרעפּ קוקט מיך אַן מיין חבר עפעס שטאַרק אַנגעברוגנט. איך פאַרדריי דעם קאַפּ אין דער זייט און ווייס נישט וואָס צו טאָן. איך וואָרט, ער זאָל גיין פריער. מיר שטייען אַזוי אַוועק עטלעכע מינוט און ביידן איז נישט גוט. מיין שותף טוט מיך דערנאָך אַ פרעג:

— וואָס ווילט איר, ר' ייד?

— גאַרנישט! — ענטפער איך. — דאָס אייגענע וואָס איר.

— דאָס אייגענע וואָס איך? — מאַכט מיין שותף, אויסמעסטנדיק מיך מיט אַ קוק פון קאַפּ ביז די פיס זייער פאַרוואַנדערט. — איר זייט אויך אַ מחבר? איך האָב געמיינט מחבר איז עפעס אַ דייטשעס וואָרט און עס הייסט וואָס ביי אונדז אויף פראַסטי יידיש קבצן, זיינער אַ חבר אין דער פרנסה. דעריבער ענטפער איך אים אָפּעט באַלד טאַקע אויף טייטש:

— יא, אַ מחבר.

— וואָס האָט איר עפעס געמאַכט? — טוט ער ווידער אַ פרעג.

— איך האָב געמאַכט גאַר נישקשהדיק, — ענטפער איך, טראַכטנדיג ביי מיר: אויף אייך געזאָגט געוואָרן! — אַ פּערציק גראַשן האָב איך געמאַכט. — ווי הייסט אייער חיבור? — גיט ער מיך נאַכאַמאַל אַ פּרעג. ווייטער טייטש, טראַכט איך מיר. ער פּרעגט זיכער: ווי הייסט איר קבצן, חבר מיינער.

— פּישקע!... — טו איך אַ זאַג קורץ און שאַרף.

— קען איך האָבן דעם כבוד מיט פּישקען באַקאַנט צו ווערן? — מאַכט ער עפעס מיט אַ זיס חנדעלע.

— אַך, מיט אַלע כבודן, זייער אַנגעלייגט, כ'לעבן, — זאַג איך, אַנקוקנדיק אים גאַר פּריינטלעך.

— נו, וואו איז ער, דער חיבור?

— אַט בין איך דאָך טאַקע אַליין דאָ פאַר אייערע אויגן, זאָלט איר מיר געזונט זיין!

— גייט צו אַלדי שוואַרץ יאָר! — טוט ער אויף מיר אַ געשריי און פליט אַוועק געשווינד און אין כעס.

אַז איך בין אַרויס פּונעם הויף, זע איך, מיין שותף לויפט ווי אַ משוגענער, ער איז שוין גאַנץ ווייט, טוט זיך פּלוצים אַ נעם אין אַ געסעלע און איז פאַר-שוואונדן געוואָרן. איך בין געבליבן שטיין עפעס ווי אויסגעפאַטשט און וואונדערער מיך, וואָס איז דאָס פאַר אַ מיין נפש. גאַר אַ משוגענער טאַקע. אַט איז ער גוט, פּלוצים קומט אים אַן דער שגעון און ווערט אַנגעצונדן! דאָכט זיך, איך האָב אים גאַרנישט געזאָגט אַזוינס. איך האָב אים געענטפערט טייטש מיט זיין לשון. נאָט אייך נייעס, מכאַבאַר, כיבאַרים! ביי אונדז אויף יידיש הייסט עס פּראַסט קבצן, טאַרבע, איבעריקנס טאַפט אים דער וואַטע-מאַכער!

כג

אין אַ קורצער צייט אַרום האָב איך מיט אדעס מיך שוין בעסער באַקענט, בין קלאָר געווען אין די אַלע ווינקעלעך און הינטערגעסלעך, געכאַפט דעם סטרי און געוואוסט וואו עס עפנט זיך אַ טיר. אַדעס איז זוי אַ טאַבאַקער-קעלע מיט אַ סעקרעט, מען ברויכט צו וויסן די שפרונזשינקעלע, וואו צו געבן אַ קוועטש, דענסטמאַל עפנט זיך גרינג אויף, מען שטעקט אַריין די פינגער און נעמט אַ גוטן שמעק טאַבאַקע. עס האָט זיך פאַר מיר געעפנט אַ קוואַל פון הייער, אַזעלכע וואָס פאַסן צום עסק, מיט אַלע גוטע מעלות ווי ביי אונדז.

אַרעמעלייט האָב איך שוין געפונען וויפל דאָס האַרץ גלוסט, גאַנצע מחנות פון אַלערליי סאַרטן: אַרעמעלייט מיט טאַרבעס, אַרעמעלייט אָן טאַרבעס, אַזעלכע וואָס זענען אין ערגעץ נישטאַ נאַר אין אדעס. ירושלים, פּרענקען, טערקישע און פּערסישע יידן, וואָס פּלאַפּלען לשון־קודש; אַלטע יידן, קבצנים מיט וויי־בער, אויך אָן ווייבער, וואָס פּאַרן אויף דער עלטער שטאַרבן אין ארץ־ישׂראל און עסן דערווייל דאַרט קעסט, קינדלען, לעבן אויף דער וועלטס רעכענונג; עגונות, יידענעס מיט ספּאַזמעס, יידן געבראַכענע מיט מיחושן וואָס קומען זיך היילן אין דעם לימאַן. מקבלים אַלט־פּעטערישע, וואָס רייבן זיך אַרום פּראַסטע יידן אין די בתי־מדרשים, און מקבלים פון היינטיקער וועלט מיט געגאַלטע בערד, וואָס רייבן זיך אַרום די בראַדער, פּראַנציוזן אין די קאַפּעניעס און טראַקטירן, אביונים אַפּגעפיינטע, אויסגעפּוצטע ווי די נגידים, אַזעלכע טאַקע, וואָס האָבן לחלוטין גאַרנישט און אַזעלכע וואָס האָבן, דאַכט זיך, הייזער און זענען דאָך גרויסע דלפנים, מיאוסע קבצנים... וויפל אַרעמעלייט איך האָב באַ־געגנט פון אונדזער ווינקל, האָבן נישט געקענט גענוג אַפּלויבן אדעס, הגם איך ווייס נישט די גליקן זייערע דאַרט. איינער האָט מיר געגעבן צו פאַרשטיין, וואָס דער גאַנצער חילוק איז צווישן אַן אַרעמאַן ביי אונדז אין די שטעטלעך און אַזעלכע דאָ. דאַרט עסט דער אַרעמאַן דאָס טרוקענע שטיקל ברויט פאַר־פינצטערט, פאַרזאַרגט, און דאָ עסט ער טאַקע אויך דאָס אייגענע שטיקל ברויט, נאַר אַ קאַטערינקע שפּילט אים דערביי צו. אין אדעס שפּילט די קאַטערינקע אַ גרויסע ראַלע. אויף דער גאַס אַ קאַטערינקע, אין די הייזער אַ קאַטערינקע, אין די טראַקטירן אַ קאַטערינקע, אין די קאַמעדיעס אַ קאַטערינקע, אין שול, להבדיל — פּע! — אויך אַ קאַטערינקע. שטענדיק איז אין אדעס נאַר אַ קאַ־כעניש, הו־האָ! עס קאַטערינקעט זיך, עס שפּילט, עס זינגט און עס פּייפט. דאַרט אין אַ טראַקטיר זעהסט־דו אַפּט, זיצט אַ שיכור און קרעכצט, זינגט „קראַסנאַיאַ דיעוואוּשקאַ“, זייערס אַ מין לידל, אַקעגן זיצן פאַרכוסעטע יידן, זינגען אַ שטיקל פון זמירות, אַדער „אדם יסודו מעפר“ מיט אַ שניידערשן מאַרש, לעבעדיק־פּריילעך.

גייענדיק איינמאַל ביי דער זייט גאַס, פיל איך הינטן אין דעם רוקן אַ געשמאַקן זעץ. איך נעם עס אַנ'עט פאַר ליב, זיך דערויס גאַרנישט צו מאַכן, טראַכטנדיק, איינער פונעם עולם האָט אין איילעניש אומגעזן מיך אַ שטופּ געטאַן. באלד אָבער פיל איך נאָך אַ זעץ, ווי מיט אַ שטיק האַלץ, איך קוק מיך אום און דערזע יאַנטל דער כאַלערע־חתן זיצט אויף דער גאַס! מיט איין בענקלעלע אין דער האַנט אַנגעשפּאַרט אויף דער ערד און דאָס אַנדערע בענ־קעלע האַלט ער אויפּגעהויבן און קוועלט, שמאַכט פאַר פּרייד, וואָס ער האָט מיך באַגעגנט. איך האָב מיך אויך דערפּרייט שטאַרק מיט יאַנטלען, מיט וועלכן

איך האָב אין גלופסק זייער גוט געלעבט און געווען ביי אים אויף דער חתונה אויפן הייליקן אָרט, אין דער כּאַלערע, נישט היינט געדאַכט.

— אַזוי, פּישקע! — זאָגט ער, אָפּגעבנדיק מיר אַ שלום־עליכם. — דו ביסט אויך דאָ אין אונדזער אדעס? אַיאָ, אַ שיינ שטעטל מיין אדעס! — און אַ קוק געבנדיק, אַז איך קנייטש מיד, מאַך פון זיין אָדעס עפעס נישט אַזאַ פּירוש, מאַכט ער אַביסל מיט פּאַרדראַס, גלייך ווי איך וואָלט אים צעשטעכערט די געראַלדיע און אים געטראָפּן אין קנעפל.

— האָ, דיין גלופסק אפשר איז אַ שטאַט?! אַ וואָרעם, וואָס זיצט אין כּריין, מיינט, קיין זיסערס פון דעם איז גאַר נישטאַ. וואַרט, איך וועל דיר ווייזן אַביסל מיין אדעס, וועלן מיר דערנאָך הערן, וואָס דו וועסט דענסטמאַל זאָגן. יאַנטל דערציילט מיר פון זיין גרויסקייט אין אדעס. אַלע קוקן און האָבן הנאה, ווי ער רוקט זיך אויפן געזעס. ער איז אַ שטיקל חשוב און פיל קלייטן, מען גיט אים אָפּ זיין נדבה גאַנץ פיין, נישט צו פּאַרוינדיקן. עס גייט אים, אָן עיין־הרע, גאַנץ גוט. אַז איך האָב אים אַ פּרעג געטאַן וועגן זיין ווייב, האָט ער געענטפּערט מיט אַ שמייכלע:

— אַ שיינ ווייב, משטיינס־געזאַגט, האָט מיר גלופסק געגעבן! וואָס פאַר אַ גוטס קען זיין פון אַ כּאַלערע־ווייב? די כּאַלערע האָט איר פּריער געמעגט נעמען איידער זי איז צו מיר אָנגעקומען. דאַכט זיך, עס פעלט איר די אונטערשטע ליפּ, פונדעסטוועגן אַרבעט אין איר דאָס מויל, שרייט, פילדערט, פּלוידערט, מאַלט ווי אַ מיל, פיל בעסער נאָך פון אַן אַנדערן מיט צוויי געזונטע ליפּן.

אַקעגן אַ ווייב, טראַכט איך ביי מיר, העלפט נישט קיין מיטל. איז זי אַ שלאַק, שרייט זי אַפילו אָן ביידע, אַפילו אויך אָן איין־ליפּ, אַפילו אָן אַ נאָז דערצו, און פּאַלט אויף דיר אָן אַפילו בלינדערהייט אָן אויגן... איך דערצייל יאַנטלען אין קורצן אויך די געשיכטע מיט מיין בלינדער ווייב, אַלצדינג וואָס איך בין פון איר אין דער לעצטער צייט אויסגעשטאַנען.

— נאַרעלע! — זאָגט יאַנטל. — טו דאָס אייגענע וואָס איך, אַ שפּיי אויף איר און אָן עק. לאַז זי גיין צום רוח.

— וואָס הייסט, יאַנטל, אַ שפּיי? גלאַט גיי צום רוח אָן אַ גט? איך בין דאָך עפעס אַ ייד און באַדאַרף חתונה האָבן.

— אַזוי, חתונה האָבן! — מאַכט יאַנטל, קוקנדיק אויף מיר מיט אַ גע־לעכטער. — טאַקע אָן אמתער גלופסקער, כּלעבן! בלייב נאַר, פּישקע, אַביסל דאָ, אין אָדעס, וועלן מיר דענסטמאַל זען...

פון יענער צייט אָן, זינט מיין באַגעגעניש מיט יאַנטלען, פּלעגן מיר זיך אָפּט צונויפקומען און רוקן זיך ביידע איבער אָדעס, ער אויפן געזעס און איך

מיט מיינע קראַנקע פיס. יאָנטלען איז נאָר געגאַנגען דריינען, מיר אַלץ אַרויסצושטעלן זיין אָדעס און באַרימען זיך פאַר מיר מיט די שיינע גאַסן, שיינע הייזער און נאָך אַנדערע זאַכן, גלייך ווי זיי וואַלטן געהערט אים און אים דערפון אַ סך אַרויסגעקומען. ביי אַיטלעכס מאַל ווייזנדיק מיר עפעס, פלעגט ער קוקן אויף מיר מיט אַ שיינענדיק פנים, שמאַכן פאַר גרויס פאַר-געניגן, עפעס אַזוי ווי דורך יענעם שיין הויז, יענער שיינער גאַס, באַקומט ער אַ גרעסערן ווערט אין מיינע אויגן, און אַלץ מאַכן, טאַרקענדיק מיך: נו, פישקע! אַ שיינע שטאַט אָדעס? אפשר, האַ, אין דיין גלופסק האַסט דו אויך אַזוינס? —

— הער אויס, יאָנטל! — זאָג איך צו אים איינמאַל, אַז ער האַט מיר אַנגעטאַרקעט די זייטן, ווייזנדיק מיר פונדערווייטנס דעם בולוואַר, וואו עס האָבן געשפאַצירט אַ גרויסער עולם מענטשן און צו וועלכן, ווי איך האָב באַמערקט, ער האַט זיך עפעס געשייעט, נישט געהאַט קיין מוט צוגיין נאַענט. — וואָס זאַל איך דיר זאָגן, יאָנטל, אָדעס איז אַוודאי אַ שיינע שטאַט, נאָר אַ שאַד כ׳לעבן, וואָס נישטאַ דאָ קיין מענטשן!... אדרבה זאָג, קען מען די היגע לייט אַנרופן מענטשן? גייען אַזוי אַנגעטאַן, לעבן אַזוי מענטשן? קוק, אדרבה, ווי דאַרט אויף דיין בולוואַר פירן זיך מאַנסבילן אונטער די הענט מיט נקבות. ס׳איז דאָך נאָר אַ בושה! יידן געגאַלטע, נקבות מיט האַר, הינטן שלעפט זיך זיי נאָך אַ שטיק קלייד און קערן דערמיט די גאַסן, פאַרנט אויס-געשניטן מיט דער גאַנצער ברוסט אין דרויסן. פּע, חלשות, כ׳לעבן!... ווי נעמט מען אַהער אונדזערע יידן, גלופסקער יידן! דענסטמאַל, זעסט דו, וואַלט עס טאַקע געהייסן אַ שטאַט, געהאַט אַ פנים, יידישלעך, מיט שיינע איינפירן, ווי עס געהער צו זיין.

יאָנטל האַט שווייגנדיק זיך גערוקט מיט מיר ווייטער, נישט געהאַט, אַפנים, וואָס מיר צו ענטפערן. אויפן וועג קומען אינדז אַקעגן אַ פאַר פיינע לייט, פראַנצויזן. יאָנטל שטרעקט אויס די האַנט. איינער פון די לייט שטעלט זיך אַפּעט רעדן מיט אים עטלעכע ווערטער און גיט אים אַ נדבה.

— ווייסט-דו, פישקע, ווער די דאָזיקע זענען? — מאַכט יאָנטל מיט גדלות און די אייגעלעך שיינען אים פאַר גרויס הנאה. — יענער, וואָס האַט מיר געגעבן די נדבה, איז דער עלטסטער מלמד דאָ ביי אונדז אין תלמוד-תורה. מיינער אַ באַקאַנטער, דו פאַרשטייסט! אַיז, פישקע, ער האַט שוין אַ פנים? — אַזאָ יאָר זאָלן האָבן אַלע מיינע שונאים! — ענטפער איך אים און טו אַ שפיי. — פונעם שיינעם מלמד קאָן איך מיך שוין אַנשטויסן, וואָס פאַר אַ מין תלמוד-תורה, משטיינס-געזאַגט, מוז דאָ ביי אייך זיין. איך פרעג דיך נאָר, יאָנטל, ווי שעמסט-דו זיך נישט זאָגן, אַז אַזוינס איז גוט! ניין, דו ביסט שוין

דא קאליע געוואָרן, יאָנטל! ביסט געוואָרן אַזעלכער ווי די אַלע היגע לייט... אַ מלמד אַביסל! כ'לעבן, גאָר אונדזער תלמוד-תורה-מלמד, ר' הערצעלע מוזיק, להבדיל! ר' הערצעלע מוזיק איז אַ ייד מיטן פולן מויל, פול אין דער גאַנצער שטאַט, און טוט זיין זאָך בשלמות, גאַנץ פיין. אויף לוויות — ער, אַ שידוך אויס-פירן ער, אויפן הייליקן אָרט תהילים זאָגן, אַ פרק משניות לערנען, ווייטער טאַקע ער. גייט ער, ווי דער שטייגער איז, אַלע וואָך אין די הייזער, געלט צונויפנעמען, טראַגט מען אים די נדבה אַקעגן; לויפט ער שמחת-תורה מיט די תלמוד-תורה-יינגלעך צו די נגידים מאַכן אַ „מי-שברך“, גיט מען אים אומע-טום קידוש מאַכן מיט דער פולער מאַס. ער שרייט „צאן קדשים“ און די יינגלעך — מע-מע! — עס האָט אַ פנים. און דיין פראַנצויז וואָס? וואָס פאַר אַ פנים קאָן ביי אַזעלכן האָבן זיין תהילים זאָגן, זיין „מי-שברך“? וואָס פאַר אַ טעם קאָן האָבן זיין קידוש מאַכן, זיין גיין אויף אַ לוויה, משטיינס-געזאַגט?... — האַסט-דו דאָך אַ גראַבן טעות, פישקע! — פאַלט מיר יאָנטל אַריין אין די רייד. — אַז מיינער טוט גאָר קיינמאַל נישט אַזעלכע זאַכן! ווייסט פון אַזעלכע זאַכן אפילו נישט וואָס צו זאָגן.

— וואָס הייסט, ער טוט נישט אַזעלכע זאַכן?! — מאַך איך פאַרוואונ-דערט. — ווי געשיקט זיך עס, אַ תלמוד-תורה-מלמד זאל נישט טאָן אַזעלכע זאַכן! נישט מאַכן קיין „מי-שברך“ די נגידים, נישט באַגראַבן די פיינע בריות, נישט...

— שאַ, שאַ, פישקע! — שלאַגט מיר איבער יאָנטל די רייד. — ער באַגראַבט זיי, נאָר אויף אַן אַנדער שטייגער. נישקשה, די פיינע בריות זענען צופרידן...

— פּע, פּע, פּע! — שריי איך אין איין קול און פאַרשטעק די אויערן, נישט צו הערן. נאָר יאָנטל לאַזט מיך נישט צורו און רעדט איבער מיר טאַקע ווייטער:

— ווייסט-דו ווער דער צווייטער איז, וואָס איז מיט דעם מלמד געגאַנגען? דאָס איז אַ גרויסער פיינע-בריה. אַ גאַנצער טויער אין שטאַט-זאַכן, ווי ביי אייך דאָרט אהרן יאַסל שטילפייפער.

— פּע, פּע! — טו איך אַ געשריי שטאַרק אויפגעבראַכט, אַזוי אַז מענטשן, וואָס זענען פאַרבייגעגאַנגען, האָבן זיך אַרומגעקוקט. — אַט אַזעלכער הייסט ביי דיר, יאָנטל, אַ פיינע-בריה! ווי אונדזער ר' אהרן-יאָסל! זאָג כאַטש להבדיל, ר' אהרן-יאָסל איז אַ ייד מיט אַ באַרד, מיט פאות, דאָס יידישקייט ליגט אים אויפן פנים און אין די הענט ביי אים ליגט יידיש געלט, עולמות-געלט, פון אַלע חברות געלט, נאָך און נאָך געלט, מען גלויבט אים אויף נאמנות, מסתמא, אַז ער נעמט, ווייסט ער דאָך אַז ער נעמט און וואָס מיט דעם געלט

צו טאן. מען קאן זיך דריבען שוין אויף אים פארלאזן. דיין פיינע-בריה מוז האבן אַ שיין ביסל נאמנות. אויף וואָס קוקנדיק קאָן מען אַזעלכע געטרועניץ? אויף זיין יידישקייט? אויף זיינע אונטערגעשוירענע פאות? — אויף נאמנות, כ'לעבן! — שפאָרט זיך יאַנטל מיט מיר. — מיט פאות, אָן פאות, אַלץ איינס ווי איך בין אַ ייד!

עס! מאַך איד. — וואָס ווילסט-דו דאָ מיר אויסדרינגען? מילא שענק איך דיר שוין דאָס נאמנות, אָבער ווי קאָן מען אַזעלכן מכבד זיין מיט סנדק, מיט מציצה? אַ שיין שטיקל מציצה מוז דאָס זיין ביי דיין פיינע-בריה. פע, כ'לעבן! נאָר אַ געלעכטער. אַז די וועלט זאָגט, פערציק ווערסט אַרום אַדעס ברענט דער גיהנום, איז טאָקע אמת.

— פונדעסטוועגן, — מאַכט יאַנטל מיט אַ שטעכווערטל, — איז מיר פיל ליבער דאָ אין גיהנום, ווי אין דיין גלופסק, אין גן-עדן.

יאַנטל איז אין מיינע אויגן אינגאַנצן איבערגעקערט געוואָרן. אדעס האָט אים שטאַרק צעלאָזן און מיר פלעגן זיך שפאָרן זייער אָפט. וואָס ביי אים האָט געהייסן גוט, איז ביי מיר געווען שלעכט, און וואָס ביי מיר גוט, איז ביי אים געווען שלעכט. מיר האָבן זיך נישט געקענט אויסגלייכן, אַ שטייגער, וועגן דער גרויסער שול, וועגן דעם חזון און דעם רב דאָרט. אַ חזון, משטיינס-געזאָגט, אין אַ טענדע-ווערענדע דאָונט קאַרכיש! ער אַליין זאָל עס אַרבעטן, אַריינשטעקן דעם פינגער אין גאַרגל, האַלטנדיק זיך ביי דער באַק, ווי אונדזער חזון ר' ירחמיאל קלאָמוטער, שרייען קולות אויף דער געמבע, פון דער געמבע אַ כאַפּ טאָן זיך אין אַ פיסטל-געזאָנג, ווידער אויף דער גראָבער סטרונע, ברומען, זעצן ווערטער אַרויף און אַראָפּ, פאַרגיין זיך אין שטייגער, צעגיסן זיך מיט אַ זיס וואַלעכל, אַ בעטלערל פאַר דעם רבונן של עולם! טאַטעניו, פאַטערניו! אוי וויי איז מיר, וויי! אַריינלייגן דאָס גאַנצע לעבן און אָפגיין מיט שווייס אין „יקום-פורקן“, אין דעם „מי-שברך“ — אַזוי צו אַרבעטן — חלילה! ער אַליין שווייגט מייסטנס, נאָר קוים רופט ער זיך אָן אַ וואָרט, כאַפּן עס אויף די משוררים, צעלייגן עס אויף טעלערלעך, נעמען עס אויף די כלים אַלערליי, אויסגעמישט אינאיינעם קאַשע מיט מאָן — און דאָס הייסט ביי זיי דאָרט קאַרכיש, וואו אַ וואַלעכל! וואו אַ קליוואַנער בעטלערל, אַ פאַניע! וואו אַ „יקום-פורקן“! די גאַנצע ראַלע שפילט ביי זיי אונדזערס אַ שטיקל דרויב, דער „אין-כמוד“, מען מאַכט פון אים אַ צימעס, און וואָס נאָך — אַ געלעכטער, כ'לעבן! — האַלטנדיק די תורה אויף די הענט דרייט מען זיך דערביי אַרום מיט די הקפות. האָט איר געהערט, שבת מיט די הקפות, ווי אין שמחת-תורה... ס'טייטש! וועט איר זיך וואונדערן, וואו איז דער רב? ווי דערלאָזט עס אַזוינס דאָרט אַ רב? נאָר הערסט-דו, אַט-דאָס איז דאָך טאָקע

דער גאַנצער פאַרדראָס, אויך אין אַ טענדע-ווערענדע מיט אַ געפּוצט בערדל און האָט אַ פנים, פע!... דאַכט זיך גענוג חלשות, און יאַנטלען זאָל דאָס גאַר געפעלן. — געוואָלד, שריי איך, יאַנטל, וואָס איז דיר געשען? משוגע ביסט-דו, צי חסר-דעה; ווי קומט אַזוינס צו דיר, ווי פאַרקריכט מען עס אַזוי מיאוס? געוואָלד, אַ רוח אין דיין טאַטען אַריין!... און ער קוקט מיך אָן, שמאַכט מיט אַ שיינענדיק פנימל, מאַכנדיק דערביי נישט מער ווי: פישקע, ביסט אַ נאַר! פאַרשטייט נישט, וואָס גוט איז. היינט גיי, רעד, טענה מיט אַזעלכן, אַז איך האָב אַ קוק געטאָן, ס'איז פאַרפאַלן, יאַנטל איז איינגעשפאַרט, ס'איז מיט אים גאַרנישט צו מאַכן, האָב איך מיר געגעבן דאָס וואָרט, מער וועגן דעם נישט צו רעדן. און לאַז היך זיין אַדעס פון מיינעטוועגן אַפילו מיטן קאַפּ אַראַפּ איבערקערן, גייט עס מיך מער ניט אָן.

— הער-אויס! — זאָג איך איינמאַל צו יאַנטלען. — שפאַרן זיך מיט דיר וועגן אַדעסער איינפירונגען וויל איך שוין מער נישט, דו ביסט אַ געבראַטע-נער עקשן און איך וועל מיט מיינע ווערטער ביי דיר גאַרנישט פועלן. לאַמיר בעסער רעדן תוך-זאַכן. איך וויל זיך מיט דיר מישב זיין וועגן מיר, וואָס קאָן פון מיר דער תכלית זיין? דער ענין אין די הייזער אַרומצוגיין, האָט זיך מיר שטאַרק צוגעגעסן, ס'איז דאָ היינט אַרעמעלייט גענוג אָן מיר אויך, וואָס באַ-פאַלן די הייזער ווי די היישעריקן און וועלן באַלד פאַרפליצן די וועלט, די באַלעבאָטיים בלאָזן זיך, שרייען: געוואָלד, נישט אויסצוהאַלטן. עס וואָלט גוט געווען צו האָבן עפעס אַ שטיקל פרנסה. ראַט, כ'לעבן, צו וואָס זאָל איך מיך נעמען.

— קיין קאַנטאַרן מאַכן, — ענטפערט יאַנטל, — מיין איך, ווילסט דו נישט, קיין קלייט מיט צעלניק אויך נישט. וואָס דען-זשע, אַשטייגער? — לאַך נישט, יאַנטל, — זאָג איך צו אים, — רעד ווי אַ מענטש. עפעס חוץ קאַנטאַרן און צעלניק איז דען נישטאָ ביי יידן מער קיין פרנסות? — אַך! — מאַכט יאַנטל. — ס'איז דאָ, דאָ זייער פיל. ווי, אַשטייגער, האַלטן די טאַקסע, זיין אַ גבאי אין חברות, רייבן זיך אַרום מאיר-בעל-הנס-פושקעס, דרייען זיך אַרום שטאַט-זאַכן, אַרום די פיינע בריות, זיין אַ כל-וּלך, אַ קאַכלעפל און דאָסגלייכן זייער גוטע פרנסות. נאַר, אַ קאַטאָ! אַזעלכע זענען נישט פאַר דיר. לאַמיר זיך נעמען צום צעטל יידישע פרנסות פון קליינעם סאַרט, נו, פישקע, האַנדלען מיט אַלטע קליידער, אַשטייגער! זייער פיל יידן דערנערן זיך דערפון גאַר נישקשהדיק.

— ניין! — גיב איך יאַנטלען צו פאַרשטיין. — אַלטע קליידער מוז מען דאָך קויפן, אויסלאַטען און דערצו דאַרף מען דאָך געלט. אויך טאַקע פאַרשטיין אַביסל די מלאכה, און דאָס איז פאַר מיר שווערלעך. מיט גלופסקער תחתונים,

אשטייגער, איז נאך א האלבע צרה, וואס מאכט עס דען אויס, אז צערסן אביסל, אזוי אדער אזוי פארלאטעט; אבער דא מיט די אדעסער איז דאך א שרעק, אדעסער תחתונים, מחילה, זענען מיט גאנצע צערעמאניעס, דרך-ארץ! עפעס גאר א מורא צו זיי זיך צוצורירן.

— אויב דו שרעקסט זיך פאר אדעסער תחתונים, — מאכט יאנטל, — לאז-זשע זיין ציבעלעס, קנאבל, צוגעלעגערטע לימענעס, מאראנאצן וכדומה. נאך מוזט אבער וויסן, אז דא איז די מאדע זיך איינצושפאנען אין א טאטשקע און ארומפירן עס איבער די גאסן, שרייענדיק אויף א קול מיט א ניגון, — שרייען קאן איך זייער שיין, — ענטפער איך, דערויף בין איך א מייס-טער. אבער איינשפאנען זיך ווי א פערד און שלעפן, האב איך קיין כוח נישט. היינט חוץ דעם איז דאך אויך ווייטער די אייגענע מעשה: און די ממתקים? וואו נעמט מען דערצו די קלינגערס, געלט?

— הער-אויס, פישקע, — מאכט יאנטל מיט אן ערנסט פנים, — פרנסות אן מי, אן געלט אריינצולייגן, זענען נאר יענע, די פריערדיקע... פונעם הויכן סאָרט, ווייטער ווייס איך קיין אנדערע נישט. זאג, אדרבה, זו!

— בעסער פון אלע זאכן, זאג איך צו יאנטלען, — געפעלט מיר א באַד. אין דער גלופסקער געמויערטער באַד, וואו איך האָב מיך אויפגעהאלטן, איז מען פון מיר שטאַרק צופרידן געווען. איך האָב געטויגט, ווען נישט די אומ-גליקלעכע חתונה מיינע, וואָלט אויס מיר שוין לאַנג דאָרט געוואָרן אַ מענטש. איך וואָלט שוין אַנגעשפּאַרט העט ווייט. אויב דו ביסט יאָ אַ שטיקל חשוב אין אדעס, טו-זשע מיר די טובה, גוטער, זיסער יאנטלען, און העלף מיר זיך אריינצודרייען דאָ ערגעץ אין אַ באַד. זיי אַ ברודער, יאנטל, און ווייז מיר דיין גרויסקייט דאָ!

— אַצינד, פישקע, — מאכט יאנטל צו מיר מיט אַ שמייכלע, — אַצינד וועל איך דיר מכוח דיין בקשה גארנישט ענטפערן, גיי, זיי מוחל, פריער און קוק אליין אַנעט מיט דייע אויגן די היגע באַדן, דערנאָך וועלן מיר שוין שמועסן. איך האָב געפאַלגט יאנטלען און בין געגאַנגען אין איין באַד, איך דער אנדערער, איז מיר פירגעקומען עפעס משונה ווילד. האָט איר געהערט אַביסל אַ באַד! דאָרט איז ליכטיק, ריין ווי אין אַ שטוב. דאָרטן שטייען גוטע באַנק-בעטלעך, טאַקע גוטע, ווי איך בין אַ ייד! פרודען זיך דאָרט, זאָל דער אויבערשטער היטן! מען זעט נישט הענגען דאָרט קיין איין העמד אפיל. ס'איז נאָר אַ געלעכטער, אויף נאמנות! — ניין, טראַכט איך ביי מיר, אין אַזאָ באַד קאָן איך נישט זיין. דאָס איז נישט פאַר מיר, נישט דאָס, נישט יענע, נישט דער תענוג, וואָס אין אונדזער גלופסקער באַד. דאָרט איז גאר עפעס אנדערש, עס האָט עפעס טאַקע אַ פנים. מענטשן האַלטן זיך דאָרט אויף, מען ליגט זיך

אין קאמפאניע אויסגעצויגן אויף די בענק; מען שמועסט, מען דערציילט מעשיות, מען רעדט פון אלצדינג, וואָס פאַרלויפט זיך אין דער וועלט. ס'איז עפעס אזוי גוט, אזוי געשמאַק, מחיה, כ'לעבן!... איך בין געגאַנגען אין נאָך און נאָך באַדן, אַלץ נישט וואָס ביי אונדז. עפעס שמעקט דאָרט נישט דער ריח, וואָס אין אונדזער געמויערטער באַד! היינט זייערע מקוות איז נאָר אַ געלעכטער. אונדזער מקווה-וואַסער פילט מען, עס האָט עפעס אַן אַנדער טעם, אַן אַנדער קאָליר און עס איז עפעס געדיכטער, ווי אַנדערע וואַסערן. מען פילט באַלד ס'איז ייִדישעלעך... דאָרט אָבער איז דאָס מקווה-וואַסער לויטער, גלאַט וואַסער, ווי וואַסער באַדאַרף געוויינטלעך זיין, וואָס מען קאָן עס טרינקען... — נו פישקע? — האָט מיך יאַנטל אַ פרעג געטאָן דערנאָך מיט אַ שמיכעלע. — האַסט'דו געזען אַ היגע באַד? — עט! — האָב איך געענטפערט. — נישטאָ פון וואָס, משהיינט-געזאַגט, צו רעדן. ביי איך איז אַלץ ווילד, חוזק אינגאַנצן. דיין אדעס איז פאַר מיר נישט קיין אָרט.

כד

מיט אדעס בין איך טאַקע נישט צופרידן געווען, נאָר איבער דעם ווינטער האָב איך געמוזט דאָרט פאַרבלייבן, וואָרום ווי לאַזט מען זיך עס ווינטער-צייט נאַקעט און באַרוועס אין וועג אַריין און דערצו נאָך איינער אַליין אין אַ פרעמדן ווינקל? וויבאַלד אָבער עס האָט אַ וואַרעם געגעבן די ליכטיקע זון און גע-שמעקט מיט זומער, האָט עס מיך עפעס געטאַרעט נישט געלאַזט מיך איינזיצן דואיק אויף איין אָרט. אַמאָל פלעגט פאַר מיר דער זומער זיין, ווי געוויינטלעך, זומער, זומער, גאַרנישט! ס'איז וואַרעם, ליכטיק, טעג גרויסע, גרין אומעטום, מילא איז גוט, איז נישט קאָלט. בהמות גייען אין דער טשערעדע, איז דאָ מילך, אַביסל סמעטענע. ס'איז נאָך דאָ צום ברויט אַ גרינע ציבעלע, אַ קנאַבל, אַ רעטעכל, פאַר יידן אַן אַרעמאָן אַ גרויסע זאָך, אַ גאַנצער חשבון. היינטיקס מאָל אַקעגן האָט פאַר מיר דער זומער עפעס גאָר אַן אַנדער פנים געהאַט. איך ווייס נישט, ווי זאָל איך מיך אויסדריקן, עפעס האָט ער גערעדט ווערטער, אונטערגעגעבן דעם האַרץ עפעס אַ חשק... מיך דערמאַנט אַלץ אין איר, אין מיין האַרבאַטער. איטלעכס גרעזעלע, איטלעכס גרין בימעלע און איטלעכס שפיל פון אַ פייגעלע האָט מיר עפעס דערציילט, אָפגעגעבן אַ גרוס פון איר. עס האָט זיך מיר אַלץ געטראַכט: אַט אזוי איז זי מיט מיר געזעסן, אזוי האָט זי געקוקט, אזוי — געלאַכט און אזוי אויסגעגאַסן איר ביטער געמיט. עס האָט

מיר זיך צעשפילט די געבליטן, מיך באפאלן א זיסע מרה־שחורה און עס האָט מיך עפעס געצויגן, געצויגן ווייט אַהין... וואָס פאַר אַ שייכות דאָס אַלץ־דינג קאָן האָבן מיט דעם זומער, אויב דאָס איז געווען אינגאַנצן זיין אַרבעט, אָדער גאַר עפעס אַנדערש, עפעס אַזאַ מין שלאַפֿקייט, אַ ספּאַזמע אַזוינע? — דאָס ווייס איך נישט. איך ווייס נישט מער, מיט מיר איז געווען עפעס נישט גלאַט. איך האָב געצאַנקט ווי אַ ליכט, געוואָרן גאַר נישט דער אייגענער וואָס פּריער.

— פּישקע, ביסט קראַנק? — האָט יאַנטל אַנקוקנדיק מיך איינמאַל גע־פרעגט. — ביסט עפעס שטאַרק פּונעם פּנים אַראָפּ. וואָס טוט דיר וויי? — עט, גאַרנישט, — ענטפּער איך, אַנכאַפּנדיק זיך מיט ביידע הענט ביים האַרצן.

— דו פּילסט נישט דאָס האַרץ? — מאַכט יאַנטל. — דערצו איז איין סגולה, אַ שטיקל ברויט גוט איינגעטונקט אין זאַלץ אויפן ניכטערן מאַגן. — ס'איז מיר אַנגעוואַלצן אויפן האַרצן גענוג אָן דעם, — ענטפּער איך מיט אַ זיפּן. — עפעס פּיל איך, ווי עס ציט מיך, ציט און עס לאַזט מיך נישט איינזיצן.

— איך פאַרשטיי שוין, פאַרשטיי, — מאַכט יאַנטל מיט אַ שמיכעלע, — עס ציט דיך אין דיין גלופּסק ציט דיך. אַהין, וואו די גנילאַפּיאַטקע בליט, וואו עס סווישטשעט דער דלות און קנאַבל און ציבעלעס גיבן די שמוכט. שעם־זשע דיך נישט, פּישקע, און גיי דיר אַהין אין דיין רו אַריין. אין עטלעכע טעג אַרום האָב איך זיך געזעגנט מיט יאַנטלען און מיך געלאַזט צופּוס אין וועג אַריין...

דער קאַפּ איז מיר געפּלויגן אין עק וועלט, דאָס האַרץ האָט מיך געצויגן צו איר. אַלץ געטראַכט, וואו איז זי, וואו געפינט זיך אַצינד זי? וואָס מאַכט זי, ווי לעבט זי, נעבעך, אַליין אָן מיר? און די פּיס מיינע זענען געגאַנגען, ווי אַליין פּון זיך, געגאַנגען פּאַמעלעכן אויפן וועג קיין גלופּסק. איך בין געגאַנגען דורך דערפּער, דורך שטעט, דעם גאַנצן וועג געטראַכט, געזוכט מיט די אויגן, טאַמער וועל איך באַגעגענען זי. איך בין זיך אַנגעגאַנגען גענוג און אויסגעזען אַ וועלט יידישע שטעט. וואָס מער נעענטער צו גלופּסק, איז מיר געוואָרן גרינגער אויפן האַרצן. איך האָב זיך מחיה געווען מיט די יידן פּון אונדזער ווינקל. זייער לשון, זייער גאַנג, זייער שטייגער לעבן און פּירונג איז פאַר מיר געווען גאַר אַ דערקוויקעניש, כּלעבן. עפעס האָב איך מיך געפּילט היימיש צווישן מיינע לייט, אייגענע מענטשן. פּון אונדזער ווינקל די יידן זענען טאַקע מחיה! אָן צערעמאַניעס, אָן חכמות, הערן נישט קיין וועלט, נאַרישע מאַדעס. רעד דיר, שריי דיר הויך אויף אַ קול, טו דיר פּריי אַלצדינג, פּראַסט ווי גאַט

האָט געבאַטן. וועמעס עסק איז — שיין אָדער מיאוס, אויב עס פאַסט אָדער נישט. יענעם געפעלט נישט? לאַז ער פאַרמאַכן די אויגן, פאַרשטעקן די אויערן. נעסמאַיע אים פאַרפּול!... איך בין ביסלעכווייז געקומען צו די קרעפטן, געוואָרן רואיקער, געטראַכט פון גלופסק, פון דער געמויערטער באַד, און געהאַפט צו השם־יתברך.

אַט אַזוי בין איך מיר אין אַ שיינעם פרימאַרגן געגאַנגען צווישן ווייץ און קאַרן און פאַרגאַנגען ביז צו אַ גרויסן, געדיכטן וואַלד. איך בין אַריין טיפלעך אַביסל אין וואַלד, אָפּגעלייגט זיך דאָרט מיט מיין פעקל, אַראָפּגעוואָרפן פון מיר די קאַפּאַטע און זיך אויסגעשטרעקט אונטער אַ בוים צווישן הויך גראַז, וואָס האָבן מיט די גרויסע, ברייטע בלעטער מיך פאַרשטעלט אַרום און אַרום. מילא וואָס איז דאָ איבערצוטראַכטן? אַ וואַלד — אַ וואַלד, ווי אַלע וועלדער. בייםער זענען זיך ביימער, גראַז — גראַז, פייגעלעך — פייגעלעך און איך בין מיר איך און מעג מיר טאַקע כאַפן אַ דרעמל, זיך אויסרוען אַביסל פונעם וועג. איך צי מיר, גענעץ, פאַרמאַך די אויגן — און הערט מיין חלום.

עס דאַכט זיך מיר אַ שאַרף, עפעס ווי טריט און אַ קנאַקן פון דאָרע ריטלעך. איך שטעל־אויף די אויערן און האָרד מיט צוגעמאַכטע אויגן. דער שאַרף ווערט אַלץ שטאַרקער, די טריט אַלץ נעענטער. עפעס הייבט עס מיך אָן צו אַרן, וויל עפענען די אויגן, נאָר שווערלעך. איך ליג ווי אַ קלאַץ און קאַן פאַר גרויס מידיקייט מיך נישט רירן. די טריט אָבער ווערן באַלד שטילער, איך באַרואיק מיך, גיב מיך איבער דעם שלאָף, די געדאַנקען פּלאַנטען זיך מיר און ס'איז מיר עפעס גוט... אַזוי גוט... עפעס הערט זיך אַ שטיל אומעטיק ניגונדל, דאַכט זיך אַ באַקאַנטס, דאָס ניגונדל צעגייט זיך אין אַלע גלידער, רייסט אויס אַ שטיק האַרץ, עס גלוסט זיך וויינען און דערביי פילט זיך טאַקע, ווי עס קומט צו אַ שטיק געזונט. עפעס נאָר ווי אויף אַ באַדעקנס פאַר דער חופּה, עס וויינט זיך חתן־כלה און עס לאַכט זיך, ביידע זאָכן אינאיינעם, ווי אַ זון מיט אַ רעגן צו גלייכער צייט. — פּלוצים פיל איך, עפעס טוט מיר אַ נעם ביי די האַר און עס טוט אַ געשריי. איך כאַפּ מיך געשווינד אויף, צענעם פאַר מיר די גרויסע בלעטער פונעם גראַז און דערזע אַ טעפל מיט שטאַרקע רויטע פּיליניצעס, וואַלגענדיק זיך נישט ווייט פון מיר אויף דער ערד. ווייטער אַביסל רוקט זיך עמעצער, ווי אַ נקבה, ויצנדיק אויפן גראַז און קוקט זיך אַרום אין איינע שרעק. מיר איז באַלד איינגעפאַלן, וואָס דאָס באַדייט. יענע האָט דאָ, אַפּנים, געקליבן פּיליניצעס, פאַרטיפּט אין דעם זוכן און בשעת מעשה, אונטערזינגענדיק עפעס אַ לידעלע, האָט זי פּלוצים אַנגעטאַפט מיין קאַפּ און זיך שטאַרק איבערגע־שראַקן. איך שטיי געשווינד אויף, נעם דאָס טעפל און גיי איר עס אַפּצוטראַגן, מאַכנדיק פּונדערווייטנס: נישקשה! גאַנץ פּריינטלעך. נאָר קוים קום איך צו

נאָענט, פאלט מיר פון די הענט דאָס טעפל אַרויס. איך טו אַ געשרי, בלייב פאַרמישט — און באַלד שטייען מיר ביידע, שטייף האַלטנדיק זיך ביי די הענט, איך און מיין האַרבאַטע...

דאָס איז געווען טאַקע וואַכנדיק, נישט קיין חלום. איך האָב געקוקט און געזען גאַנץ קלאַר, פאַר מיר שטייען געזונטע ביימער, אויבן אויף די צווייגן שפּרינגען פייגעלעך, סווישטשען, זינגען און פרייען זיך מיט אונדז אינאיינעם. ביידע זענען מיר איבערגליקלעך, פרייען זיך און לאַכן מיט טרערן. ביידע וואונדערן זיך, פּרעגן איינער דעם אַנדערן, פון וואָנען ער האָט פּלוצים זיך אַהער גענומען, און ביידע רעדן, דערציילן, וואָס מיט איטלעכן האָט זיך פאַסירט. זי דערציילט די גרויסע צרות, וואָס זי, נעבעך, איז אויסגעשטאַנען זינט די כאַליאַסטרע האָט מיך פאַראַיאָרן אין שטעטל דאָרט אַוועקגעוואָרפן. דאָס איז געווען דעם ממזרס אַרבעט. אים האָט זיך נישט געגלוסט, מיין ווייב זאָל נעמען גט, בכדי זי זאָל נישט באַלד צושטיין צו אים מיט געוואָלד, ער זאָל מיט איר חתונה האַבן. אים האָט נאָר געטויגט אַ בלינדע, אָבער נישט קיין בלינד ווייב. מאַכן מיט איר חן און געלט — דאָס זאָל ער, און זיין זאָל זי זיך גע-זונטערהייט יענעמס. דערביי האָט ער געהאַט נאָך אַ מיין, מיר צו פאַרוויסטן מינע יאָרן, איך זאָל נישט זיין פריי אויפגעבונדן. אים איז אויך שטאַרק נישט געפעלן מיין פריינטשאַפט מיט דער האַרבאַטער, דאָס האָט אים שרעקלעך געשטאַכן און ער האָט פון זיין זייט געטאָן מיטל, די פריינטשאַפט זאָל נישט גיין ווייטער... אַבי ער איז מיינער פטור געוואָרן, האָט ער מיין ווייב ביסלעכ-ווייז אין די לאַפעס אַריינגענומען און איר דערנאָך געוויזן, ווער עלטער איז, וויסנדיק זייער גוט, אַז פון זיינע הענט איז איר שוין אוממעגלעך זיך אויס-צודרייען. וואָרום וואָס קאָן אַ בלינדע איינע אַליין טאָן? שפעטער האָט זי אים זיך שטאַרק צוגעגעסן. ער האָט זי איבערגעגעבן דעם אַלטעטשקען, צו גיין מיט איר אין די הייזער און מאַכן די קאַמעדיע ווי אַמאַל מיט מיר. דער ממזר האָט איר פאַרצאַפט דאָס בלוט, זי געהרגעט, געשלאָגן, און דער אַלטעטשקער האָט באַזונדער מיט איר געלערנט בלק. זי איז אין אַ קורצער צייט געעלטערט געוואָרן, פינצטער ווי די ערד. — דאָס גאַנצע יאָר האָט די כאַליאַסטרע זיך אַרומגעשלעפט, אין פיל שטעט אויסגעווען. און היינט פאַרטאָג זיך געשטעלט אויסרוען דאָ אין וואָלד. איר האָט זיך פאַרגלוסט גיין קלייבן פיליניצעס און האָט פּלוצים — אַזוי לאַזט זי אויס מיט אַ שמיכעלע — אַנגעטאַפט אַ גוטע פיליניצע, מיך אַליין...

איך פון מיין זייט דערצייל איר אַלצדינג, וואָס מיט מיר האָט זיך פאַסירט און ווי איך בין אויך היינט אין דער פרי געקומען אַהער, גייענדיק אויפן וועג קיין גלופסק, ביי אונדז איז געבליבן פון היינט אַן זיך מער נישט צו שיידן,

אינווענדן אלע מיטל, מיין ווייב זאל נעמען גט. אויב חלילה נישט, וועלן מיר ביידע פון דער כאליאסטערע אנטרונען ווערן, און ווארטן, וואס גאט וועט געבן. און ווי מיר זיצן זיך דא אזוי, שטארק הנאה האבנדיק איינער פונעם אנדערן, הערט זיך אין וואלד א קול א-הו!

— דאס איז א קול פון אונדזערע לייט, — זאגט מיין הארבאטע, — דאס

זוכט מען מיך.

און שפעטער א וויילע קומט א פארשוין, וועלכן איך האב באַלד דערקענט. דער פארשוין האט מיך עפעס קרום אַנגעקוקט און געשמייכלט פאַר זיך מיט אַ געשפּעט. מיר מאַכן נישט לאַנג שיהות און לאַזן זיך גיין. דער פאַרשוין לויפט פריער, איילט זיך, אַפּנים, אַנצוזאָגן די גוטע בשורה, און מיר איילן זיך נישט, גייען פאַמעלעך. הינטער אַ קרעטשמעלע, אַ חורבה, אויף אַ היפשע שטרעקע ווייטלעך אין דעם וואַלד, זע איך, שטייען באַקאַנטע ביידלעך, ווייטער אַ ביסל אויף אַ פּרייען פּלאַץ, אַרומגערינגלט מיט ביימער, ברענט אַ פּייערל, די שיינע כאַליאַסטערע אַרום, און ס'איז פּריילעך. דעם ערשטן „שלום עליכם“ שטעקט מיר אַפּ דער ממזר מיט ברייטקייט, הויך אויף אַ קול: אַ, אַ, אַ גאַסט, כ'לעבן! וואָס מאַכט אַ ייד? איך האָב טאַקע נאָך אייך שוין געבענקט, ר' פּישל! — באַלד דערויף לאַזן זיך הערן קולות: קומט מקבל פנים זיין דעם „נגיד“! און פון אלע זייטן שיטן זיך מיר משונה-ווילדע, משוגענע „שלום-עליכמס“ מיט קניפּ און קלעפּ הינטן אַרום, אזוי אַז דאָס היטל איז מיר פונעם קאַפּ אַראַפּגעפאַלן. און ווי איך דריי מיך דאָ, זוך דאָס היטל, צודעקנדיק דער-ווייל דעם קאַפּ מיטן עק פאַלע פון דער קאַפּאַטע, און כאַפּ קלעפּ גאָר אַ שרעק, פּליט-צו מיין ווייב מיט אַ פּרייד אין איין קול: וואו איז ער, מיינער? וואו, וואו? פּישקע?... איר פּרייד האָט מיך ערגער געשטאַכן ווי די פון די פּינע לייט די קניפּ. צום גט טויג מיר כלל נישט אַזאַ פּרייד, טראַכט איך מיר, האָב מיך בעסער פּיינט, ווי דער גאַנצער עולם דאָ. זי אַבער הענגט זיך אויף מיר, אַלץ פּישקע, מיין פּישקע! מיר איז שטאַרק נישט גוט געוואָרן אַנקוקנדיק זי, אַ בלינדע, אַ דאַרע, אַ שלאַפע, אַלטע יידענע! וואו איז איר לייב, איר געזונט, אירע פעטע באַקן און איר פּיסק? איך האָב מיר באַדאַרפט אַנטאָן אַ כּוח אַ פּרעג צו געבן זי, פון יוצא וועגן: וואָס מאַכסט דו, בתּיה?

— דו ביסט טאַקע גערעכט געווען, פּישקע, זאָגנדיק אַמאַל: „אין גלופּסק

האַבן מיר ביידע, ברוך-השם, אַ שיינעם נאַמען געהאַט, איטלעכער האָט מיך געקענט און אויף מיר כּבוד געלייגט“, — מאַכט מיין ווייב הויך אויף אַ קול, אלע זאַלן הערן, אַנעמענדיק דערביי אַ שטאַלצע מינע, ווי אַן אַפּגעקומענער נגיד, וואָס דערציילט פון זיין גרויסקייט אין די פּריערדיקע יאָרן, און געטאַן אַ זיפּץ טיף פונעם האַרצן — גענוג זיין נע-וּנְד, אַהיים, צוריק אַהיים פיר מיך.

פישקע, צוריק אין אונדזער שטאָט, צו אונדזערע הייזער, אונדזערע באַלע-
באַטיים!

ס'איז מיר געוואָרן פינצטער אין די אויגן פון אירע רייד, אַזעלכעס איז
מיר גאָר נישט איינגעפאלן צו הערן פון איר, און איך האָב מיך שטאַרק פאַר-
קרימט. דער ממזר האָט זיך אויך מיאוס פאַרקרימט, טראַכטנדיק זיכער, אַז
איך וועל דערטאָפן די סחורה און ביי אים צונעמען די פרנסה. איך האָב גאָר
געטראַכט: אדרבה, ביי דיר בלייבט עס, איך בין דיר מוחל פונעם גאַנצן האַרצן.
עס האָט אין אים געברענגט די רציחה, די אויגן זענען אים פאַרלאָפן מיט בלוט,
אַנקונדיק מיך ביין, הערנאָך האָט ער זיך אויפגעהויבן פון זיין אָרט, גע-
וואַרטשעט און איז אַוועקגעגאַנגען שטאַרק אין כעס.

ווייבער און מיידלעך פון דער שיינער קאַליאַסטרע האָבן זיך געפאַרעט
לעבן דעם פייער, צוגעשטעלט טעפלעך, געשאַרט, גערוקט, געבאַקט קאַרטאַפּ-
לעס. אַ טייל בחורים שטייען-צו און שפילן זיך מיט זיי אונטער, דערלאַנגען
אַ זעץ, אַ קניפ, און זאָגנדיק דערביי גלייכווערטלעך. די ווייבער זענען קלאַמ-
פערשט ביין, גרייט אויסצורייסן די אויגן, זידלען, שילטן און קייכן טאַקע באַלד
פאַר געלעכטער, לאָזן זיך כאַפן ווי אַ הון פונעם האָן, ווען ער וואַרפט אויף איר
אַן אייגל מיט אַראַפגעלאָזענע, צעשפרייטע פליגל, און איז מקבל באַהבה דעם
פיק, וועלכן ער טוט איר אין קעפל. — ווידער אַ טייל זענען צעזייעט, צעשפרייט
אין וואַלד, איינער ליגט מיט דעם רוקן אַרויף און כראַפעט, דער אַנדערער
לאַטעט עפעס אַ קאַפּטאַן, יענער קראַצט זיך, טאַפט און זוכט עפעס מיט אַ
שטאַרק ערנסט פנים. נאָך עטלעכע שלאָגן זיך, פּראַוואַן, ווער וועמען וועט
בייקומען. עס קאַכט זיך, עס רעשט זיך, חברה לעבט! ... מיין ווייב האַלט מיך
פעסט מיט די הענט, נאָר איין גוף, איין נשמה, רעדט און רעדט פאַר פייער,
פאַר וואַסער, זי קלאַגט זיך אויף איר פינצטערן מזל, דערציילט איר שווער
ביטער געמיט, ווי אַזוי זי איז עס אַביסל אַפּגעקומען, און ווינטשט נישט אַנ-
דערש, איך זאָל זי פון דאַנען אַוועקפירן, לעבן מיט איר אינאיינעם, ווי גאַט
האַט געבאַטן, ביז הונדערט מיט צוואַנציק יאָר. איך ענטפער איר איין וואַרט
אויפן צענטן, עפעס אַן לשון, און זוך ווי פון אירע הענט זיך אויסצודרייען. אַז
איר האָט זיך שוין אויסגעלאָזט רייד און מיר זענען שוין גענוג אויף איין אָרט
זיך אַנגעזעסן, איז מיר לסוף געראַטן פון איר זיך אויסצורייסן, אַביסל פריי
צו אַטעמען. איך האָב באַלד אויסגעזוכט מיין האַרבאַטע, און מיט איר שטיי-
לערהייט אַוועק אַביסל אין דער זייט. דער שמועס אונדזערער האָט זיך אַנגע-
הויבן דערמיט, אַז ס'איז שטאַרק נישט פריילעך. פון גטן זיך מיט מיינער איז
גאָר נישט צו דענקען, זי וועט פאַרוואַרפן מיטן קאַפּ, נישט וועלן אַפילו הערן.
ווידערזשע דאָ צו בלייבן ביי דער גוטער כּנופּיאַ איז אַוודאי נישט גוט. דאָס

הייסט, פשוט זיך פארקויפן דעם רוה, אויף דאָס ניי ווערן אַ בער און טאַנצן אויף די לאַפקעס. וואָס דען־זשע טוט מען? אַ היפשע צייט זענען מיר אַזוי געזעסן און אונדזער שמועס האָט זיך אויסגעלאָזט דערמיט: אין ברירה, מען באַדאַרף מאַכן אַ פליטה. און אַזוי ווי די כאַליאַסטרע האָט בדעה דאָ צו נעכ־טיקן, איז פאַר אונדז קיין בעסערע צייט און קיין בעסער אַרט נישט געווען ווי אַפצוטאָן עס טאַקע די היינטיקע נאַכט, דאָ אין דעם וואַלד. ווי מיר זיצן און באַטראַכטן גוט דעם פלאַן, ווייזט זיך פונדערווייטנס דער ממזר מיט עפעס אַ פאַר פערד. — לאַמיר נישט וואַרטן — זאָגט מיין האַרבאַטע — ביז ער וועט צוקומען געענטער. עס טויג נישט, ער זאָל אונדז זען זיצנדיק אינאַיינעם. בעסער לאַמיר באַצייטנס זיך צעגייין.

זי גייט אַוועק אין איין זייט און איך אין דער אַנדערער.

דער ממזר איז עפעס ווי שטאַרק באַשעפטיקט געווען, זיך אַלץ גע/סודיעט מיט דעם אַלטעטשקען, וואָס איז געווען זיין גאַנצער פליגל־אָדיוטאַנט. איך האָב אויסגעמידן מיט דעם ממזר זיך נאַענט נישט צו באַגעגענען און מיך געהאַלטן אַלץ באַזונדער. בשעת חברה האָט געאַרבעט, געשטיפט, פאַרטראַגן געווען מיט זיך, איז צו מיר צוגעגאַנגען מיין האַרבאַטע, מיר איינגערוימט אין אויער, אַז איידער די זון וועט זיך זעצן, וויל דער ממזר זיך רירן מיט דער כאַליאַסטרע אין וועג אַריין. די פאַר פערד, וועלכע ער האָט געבראַכט צופירן, זענען געגנבעטע און ער איילט זיך, אַפנים, דעריבער אַוועק פון דאַנען. פון אונדזער פריערדיקן גאַנצן פלאַן האָט זיך אויסגעלאָזט אַ טייך. איך בין גע־בליבן שטיין אַפהענטיק, נישט צו וויסן וואָס מען טוט. עס האָט מיר פאַרקלעמט ביים האַרצן פאַר גרויס פאַרדראַס, אַזוי אַז דער קאַפּ האָט זיך מיר געדרייט און מיך קוים געהאַלטן אויף די פיס. מיין האַרבאַטע האָט מיך אַנגעקוקט מיט גרויס רחמנות, די אויגן האָבן איר געברענט ווי פייער. דאָס פנים האָט איר געפלאַמט, און נאָכדעם אַז זי האָט אַ וויילע געטראַכט, זאָגט זי צו מיר מיט אַ ציטערדיק קול:

— פישקע! זאָלסט שפעטער אַביסל זיך געפינען אין דעם חורבהלע,

דאָרט אויפן בוידעם. דו פאַרשטייסט?...

— איך פאַרשטיי, פאַרשטיי, — רוף איך מיך אָן לעבעדיק, אונטער־

שפרינגענדיק פאַר פרייד, — און דו וועסט דערנאָך אַהין אונטערקומען?

— יאָ, שאַ! — מאַכט זי און טוט מיטן קאַפּ אַ שאַקל אויף יאָ. — למען־

השם שטיל. דו הערסט?

מיט מיין ווייב האָב איך נישט געהאַלטן אַזוי פאַר נייטיק זיך צו געזע־

גענען. הגם ס'איז אויף איר געווען אַ רחמנות, נאָר ווער איז איר שולדיק?

זי האָט געגעבן דעם ערשטן ריס און דער ריס צווישן אונדז איז געוואָרן דער־

נאך אלץ גרעסער, גרעסער. פארפאלן, וואס האב איך געקענט טאן? אז, גאר אהין אנדערע זאכן, איז מיר אוממעגלעך געווען מיט איר אויף ווייטער זיך צו פארבינדן, אוממעגלעך מיט איר זיך צונויפגיין ווי דער הימל מיט דער ערד. איך האב, עס פארשטייט זיך, פארגעסן דעם „זיי-געזונט“ און שטילערהייט זיך געלאזט גיין צו דער חורבהלע.

מיט וואס פאר א הארץ איך בין אין דעם חורבהלע אריינגעגאנגען, איז גרינג צו פארשטיין. נאך אזויפיל פיין און געבראטענע לייד האט גאט געוואלט צונויפפירן מיך מיט דער הארבאטער אין איין וויסט קרעטשמעלע, וואס דא האט באדארפט אויסגעשפילט ווערן אונדזער ביידנס גורל און פון אצינד אן אנהייבן צו פירן א ניי לעבן. ארויפקריכן אויפן בוידעם איז מיר אנגעקומען זייער גרינג, ווארום דאס שטיבל איז געווען נידעריק, מיט דער הינטערשטער וואנט, וואס אין הויז אריין, אנגעבויגן כמעט ביז צו דער ערד. די סטעליע איז געווען ערטערווייז געלעכערט מיט גרויסע שפאלטן, אזוי אז מען האט געקענט פונעם בוידעם אריינקוקן אינווייניק אין דעם שטיבל אריין. איך זיך מיר אין א ווינקעלע און ווארט. עס טראכטעט מיר דאס הארץ, קלאפט ווי מיט א האמער. איטלעכע מינוט ציט זיך מיר ווי א יאר. איך הארד מיך צו צו א מינדסטן שארד. א מינדסטע באוועגונג פון א שטרועלע ערגעץ, דאכט זיך מיר טריט, זי גייט... א מינדסטע בלאזעלע פון א ווינטעלע, דאכט זיך מיר מיין נאמען, זי רופט... פלוצים קומט מיר צו די אויערן פונעם שטיבל אונטן עפעס א קול. דער געדאנק, אז דאס איז זי, אט איז זי, באַלד, באַלד ווערן מיר אויסגעלייזט — האט מיך צעקאכט, געווארפן פון היץ אין קעלט. איך וויל מיך אַנרופן, פאַרכאַפט מיר אַבער דער אַטעם, עס דינט מיר נישט דאס מויל. אין דער דאָזיקער הייסער רגע הער איך טאַקע גאַנץ שאַרף מיין נאָמען און די אויגן מיינע דערזען דורך אַ שפּאַלט — וועמען? דעם ממזר מיט דעם אַלטעטשקען!... זיי שמועסן צווישן זיך אזוי:

— דו נעם אויף דיר דיין שטיקל סחורה, — זאָגט דער ממזר, — גיב אַכטונג, די בלינדע מכשפהטע זאָל זיך נישט אויסגליטשן. פאַרשטייט? — נישקשה! — ענטפערט דער אַלטעטשקער. — מיינס האָב איך שוין געטאָן, איך האָב נאָר מורא, זי זאָל נישט פּגרו. דער אַלטער סקראַב ליגט אַצינד ווי אַ טויטע און קאַן זיך ניט רירן, אזוי האָב איך איר געבראַכן די ביינער.

— און דעם הינקעדיקן פלאַסקעדריגע — פירט אויס דער ממזר — נעם איך אויף מיר. אַנקוקן קאַן איך נישט זיין פּרצוף־פּנים, אזוי פיינט האָב איך אים. איך וועל מיך מיט אים אַפּרעכענען, נישקשה, איך האָב נאָך מיט אים אַלטע חשבונות.

ס'איז מיר אנטפאלן דער מאמעס מילך, הערנדיק אזעלכע שרעקלעכע ווערטער.

— ווי עס זעט אויס, — מאכט דער אלטעטשקער, — זענען דייע גע-לאַקנטע סוסים יידישע, דאַרע, דערשלאַגענע, קאַלטענעוואַטע, מיט אויסגע-קרימטע רוקנס, מיט די העלדזלעך, גערגעלעך און מירידן, ווי אונדזערע פאַ-ראַפּאַטשקעס, פיינע בריות.

— אַפּפּאַלן זאָל דיר די צונג, דו אַלטער סטורמאַק! — זידלט זיך דער ממזר. — גיי בעסער, זוך, שמעק, קלב איינער, דאָ אין הויז, אויפן בוידעם, טאַמער וועסט דו „פּאַציאַפּען“ עפעס אַלטע באַלעגאַלישע זאַכענישן, וואָס קענען אונדז טויגן. פאַרט איז דאָך עס אַמאַל געווען אַן איינפאַרהויז, משטיינס-געזאַגט.

עס באַשלאַגן מיך אַנגסטן, מיר איז נישט גוט צום שטאַרבן. איין פּוס ציטערט מיר שטאַרק און טוט, נישט ווילנדיק, אַ זעץ אין דער סטעליע. די פאַר שיינע לייט פאַררייסן די אויגן אַרויף, שטייענדיק אַ ווילע פאַרגאַפט. הערנדיק לאַזן אַרויס ביידע אין איין קול:

— עפעס שיט זיך פון דער סטעליע! מען באַדאַרף טאָן דאַרט אַ קוק. עס פאַרדרייט זיך מיר דער קאַפּ, עס קלינגט מיר אין די אויערן, שווינדלט אין די אויגן און איך שוועב עפעס אין דער לופטן.

יא, טאַקע אין דער לופטן. אַ פאַר אייזערנע הענט טוען מיך אַ כאַפּ און שליידערן מיך פונעם בוידעם אַראַפּ אויף דער ערד: איך דערהער, ווי מען מאַכט מיר אַ ברייטן „ברוך הבא“ מיט דעם גאַנצן טיטל: סקאַצל קומט, ר' פישל! און דערזע באַלד פאַר מיר דעם ממזר מיט אַ פנים, אַ שרעק אַנצוקוקן, עפעס נאָר אַ פנים ווי ביי אַ קאַץ, בשעת זי קלייבט זיך צו דערשטיקן דאָס געכאַפטע מימל. דעם אַלטעטשקן האָב איך שוין נישט געזען. ער איז, אַפנים, אַוועק, איבערלאַזנדיק מיך אויג אויף אויג מיט דעם ממזר.

— אַנו, נפש, — זאָגט דער ממזר, — זאָג ווידוי!... דאָס וואָס איך האָב באַדאַרפט טאָן דיר אַמאַל, דאַרט אין קעלער, וועל איך עס דיר טאָן אַצינד. פייבושקע פאַרגעסט נישט, נישקשה.

איך פאַל אים צו די פיס, בעט מיך ביי אים, ווי ביי אַ גזלן, מיר צו שענקען דאָס לעבן. עס העלפט נישט. ער נעמט אַרויס אַ מעסער, האַלט עס מיר אַקעגן די אויגן, מיט גרויס הנאה צוקוקנדיק, ווי איך צאַפּל, פלאַטער. איך פּרוואוּ מיר איינשמועסן אים מיט דעם גן-עדן, זאָג אים צו עולם-הבא, אַ גאַנצע וועלט, שענק אים מיין חלק לעולם-הבא אויך, אַלצדינג וואָס נאָר מעגלעך. ער שטשירעט אויס די אויגן און שווייגט. איך הייב אַנ'עט צו שרעקן אים מיט דעם גיהנום, מיט גאַטס משפט, דער אויבערשטער וועט אים שטראַפּן, זיך

נוקם זיין פאר אומשולדיק בלוט. ער פארבייסט די ליפן, טוט א הייב אין דער הייד דאס מעסער — און אין דער שרעקלעכער רגע, וואס אטאט ליגט מיר דער חלף אויף דעם האלדז, טוט עס אים פלוצים עפעס א כאפ פון הינטן, גאר נישט מיט קיין מענטשלעך געשריי: ניין, ניין, וועסט עס נישט טאן! — ער ווערט שטארק פארמישט און קוקט זיך אין שרעקעניש ארום.

דאס האט אים א כאפ געטאן דאס הארבאטע מיידל!
— הצופה, ארויס! — דערלאנגט דער ממזר א געשריי. באלד ווי ער איז צו זיך געקומען. — ארויס, הצופה! ווארום...

— ניין, ניין, פון דאנען גיי איך נישט ארויס! דערהרגעט זאל איך דא ווערן אינאיינעם מיט אים! — שרייט באהארצט די הארבאטע און פאלט דעם ממזר אויפן האלדז, וויינט מיט ביטערע טרערן, גלעט אים און חלשט פאר אים, ער זאל מיר אפלאזן, זאגט אים צו דאס אייביקע לעבן און א שטול אין גן-עדן. דער ממזר טוט זי פון זיך א ווארף ווי א מיאטשיק, שילט, פלוכט אויף וואס די וועלט שטייט. און אז די רציחה איז אים אביסל אפגעגאנגען, ווענדט ער זיך צו מיר מיט די ווערטער:

— עס טוט מיר זייער לייד, וואס איך אליין האב דא דיך, מיין טינופתל, נישט „געבעל-דברט“. נאר אויב דיר האט געשפילט דאס טרפהגע מזל דיינס, איך זאל דיך, פארשטונקן נפשלי, נישט צעקוועטשן ווי א כינה, דאך אינגאנצן טרוקן ארויס פון מיינע הענט וועסט-דו נישט.

ער נעמט א שטריק, מיט וועלכער ער איז געווען ארומגעגארטלט, שטעלט זיך בינדן מיר די הענט און פיס, מאכנדיק דערביי:

— ליג-זשע דא שטיל, הונט איינער, קיין פארע זאל מען פון דיר נישט הערן! ליג ביז די פגירה דיינע וועט דא אויף דיר קומען. נאר געדענק-זשע, פלאסקעדריגע, טאמער טרעפט זיך דיר א נס, עפעס א באבע דיינע אין קבר וועט זיך פאר דיר מען, און גייסט פון דאנען א לעבעדיקער ארויס, זאלסט-דו זיך היטן, מיר פאר אויגן זיך נישט צו ווייזן, ווארום באלד „פּלומפּל“ איך דיך און מאך כיק...

אפגעטאן מיר מיין רעכט, נעמט ער זיך צו דער הארבאטער, וואס האט זיך געוואלגערט אויף דער ערד, געיאמערט, געקלאגט, קוקנדיק אויף מיר און זיך גערופן ביי די האר.

— א, דו הצופה איינע! — ביזערט זיך דער ממזר, א שטופ געבנדיק זי, געבעך, מיטן פוס. — איך ווייס, נישקשה, פארשטיי אלצדינג. דאס איז געווען אן אפגערעדטע זאך — א חתונה אן כלי-זמר, דא אויפן בוידעם... א שיין מיידעלע, נישקשה, און פאר מיר גיט זי זיך אויס פאר א רביצין. פון היינט אן וועסט-דו שוין ביי מיר וויסן הצופה איינע!

ער טוט זי אַ כאַפּ אין די הענט און אומקערנדיק זיך צו מיר מיט אַ זאָג : שאַ, הונט, געדענק מיינע ווערטער ! ווערט ער מיט איר געשווינד אַנטרוינען. אין גיהנום קאָן מען אַזויפיל יסורים נישט לייזן, וויפיל איך האָב איבער-געליטן. איך בין געווען נישט אין גיהנום, נאָר דער גיהנום אין מיר. עס האָט אין מיר געקאַכט, געברענט אַ העליש פייער. די האָר זענען מיר געשטאַנען קאַפּויר. עפעס האָב איך געפילט, זיי שטעכן מיך ווי שפּילקעס, און דאָ טאָר מען נאָך נישט הויך וויינען, נישט טאָן קיין פיפּס.

שפעטער אַביסל האָבן מיר אין די אויערן זיך פאַרטראָגן קולות : אַ סקריפּ פון רעדער, אַ ליאַרעם, אַ געשריי פון מענטשן. דאָס באַטייט, חברה האָט זיך געריט. די כאַליאַסטרע האָט זיך געלאָזט אין וועג אַריין און מיט דעם פעקל לייט — מיין האַרץ, מיין גוטע, בידנע, אומגליקלעכע האַרבאַטע, נעבעך...

אַ היפשע לאַנגע צייט בין איך געלעגן ווי אַ שטומע שאַף, געבונדן אויף אַלע פיר, מיט אויגן ווי די באַנקעס פון הייסע טרערן. די שטריק האָט זיך מיר איינגעשניטן אין לייב אַריין און ביי אַ מינדסט רירעלע מיך געשניטן ווי אַ מעסער. עס האָט מיך דערצו נאָך געברענט אַ טרונק. אַט, האָב איך געמיינט, עקט מיר זיך דאָס לעבן, פאַר גרויס ווייטיק האָב איך דערנאָך אַנגעהויבן שרייען, טאַמער וועט עמעצער דערהערן. די כאַליאַסטרע האָט, נאָך מיין רע-כענונג, שוין געמוזט איינפאַרן גאַנץ ווייט. איך שריי, אַבער אומזיסט, שריי צו דער וואַנט. עס טריקנט מיר אין האַלדז, עס באַשלאָגן מיך אַנגסטן. דאָס שרייען קומט מיר שוין אָן שווער, איך מוז זיך צווישן אַפרוען. די לאַגע מיינע ווערט וואָס ווייטער ערגער. נישטאָ שוין קיין כוח צו שרייען. די נשמה הענגט מיר אויפן שפיץ נאָז, דער מלאך-המות, פיל איך, איז נאָך איר געקומען, מען באַדאַרף שטאַרבן, יונגעהייט פון דער וועלט גיין. איך טו מיר אָן אַ כוח, נעם זיך צונויף מיט אַלע מיינע קרעפטן און טראַכט, לאַמיד כאַטש טאָן דעם לעצטן געשריי — לאַז הילכן די תקיעה גדולה פון מיין אומגליקלעך לעבן... נאָר גאַט אַבער האָט אייך, ר' אַלטער, געבראַכט ! איר זייט מיר בייגע-שטאַנען אין דער נויט און מיך דערהאַלטן ביים לעבן.

כה

אַז פּישקע האָט געענדיקט זיין אומעטיקע מעשה, איז צוגעפאַלן די נאַכט און אונדזערע פערדלעך האָבן זיך פאַרשלעפט צום גרינעם באַרג, וואָס פאַר גלופּסק.

דער גלופּסקער גרינער באַרג איז באַקאַנט כמעט דער גאַנצער וועלט.

נאך פון גאנץ אלטע צייטן טראגט זיך וועגן אים ארום צווישן דעם עולם און לידל, וואס קינד און קייט קענען עס, וואס אלע מאמעס און אמען נעמען דערמיט איין און פארוויגן ברעקעלעך קינדער. מיין מאמע, זאל האבן א ליכט טיקן גן-עדן, פלעגט מיר קינדווייזן אויך אלץ זינגען דאס לידל:

„אויף דעם גרינעם באַרג,
אויף דעם הויכן גראָז,
שטייען אַ פאַר דייטשן
מיט די לאַנגע בייטשן.
הויכע מאַנען זענען זיי,
קורצע קליידער טראָגן זיי,
אבינו מלך“ ...

דאָס לידל פלעגט מיר זייער געפעלן, פיל בעסער פון אלע לידלעך. עפעס איז מיר דער גרינער באַרג אַזוי וואונדער־שיין פירגעקומען אין מיין קינדערש קעפל! עס האָט זיך מיר געדאַכט, ער איז נישט גלאַט גראָב פון ערד, ווי זאָגט מען עס, גאַר כצפּיחות... ווי דער הר הזיתים, דער באַרג לבנון, פון ארץ־ישראל־ערד. — און די דייטשן דאַרט, זיי זענען מיר פירגעקומען עפעס גאַר משונה־ווילד, איך בעט זיי מחילה, עפעס אַזעלכע מיני באַשעפעניש, מיני בהמות אַזעלכע, אַקסן, שור־הבורן, זיי שמייסן מיט די לאַנגע בייטשן און לאָזן צו גלופסק נישט צוטרעטן, ווי דער סמבטיון צו די רויטע יידעלעך. אַריין אין גלופסק מוז מען כאַפּן אַ שמיץ, און אלע דאַרט האָבן אַ פנים פון אַפגע־שמיסענע... שפעטער, אַז איך בין אַרויס פון די קינדערשע שיכלעך און אויס־געווען אַ וועלט, אין גלופסק אויך, האָב איך שוין געזען אַלצדינג מיט אַנדערע אויגן און פאַרשטאַנען ווי עס געהער צו זיין דעם פּשט פונעם לידל, דער גרינער באַרג איז פשוט טאַקע אַ באַרג, נישט אַזוי גרין ווי בלאַטיק, זייער גריבערדיק, און די דייטשן, הויכע מאַנען דאַרט, זענען געזאָגט געוואָרן אַקעגן יענע מאַנען מיט לאַנגע הענט און קלעפיקע פינגער, וואָס לאַקענען און שניידן אַפּ קלימעקעס, געוויינטלעך איז דער שטייגער, דאָס ערשטע מאָל אַריינצופאַרן קיין גלופסק אַן אַ קלימעק, דערנאָך, אַז מען איז שוין גוט אַנגעלערנט, לאָזט עס עטלעכע ווערסט פאַר גלופסק עפעס נישט רוען, די אויגן כאַפּן, ווי פון זיך אַליין, אַ קוק הינטערן ביי־ל, די הענט — אַ טאַפּ דאָס קלימעקל, די בוזעמ־קעשענע, צעשפּיליענדיק די קאַפּאַטע אויף אלע קנעפלעך, איך בין אויסן דער־מיט, אַז דער־גרייכנדיק דעם גרינעם באַרג האָבן אלע אונדזערע אברים, די נאָז אויך, דערפילט פון דערווייטנס גלופסק, און ערשט שפעטער אַ ווילע, אַז מיר האָבן אין אלע זייטן זיך גוט אַרומגעקוקט, אַ טאַפּ געטאָן אין וואָגן, האָב איך

מיך דערמאָנט אין פישקען, און געזען ווי ער זיצט, נעבעך, פאַראומערט, שטאַרק באַטריבט.

איך נעם מיך טרייסטן פישקען, שטאַרקן אים מיט גוטע רייד, מאַכנדיק זיך דערביי קלאַמפערשט פריילעך, און לאַז אויס מיינע טרייסט-ווערטער מיט דער אַנדערער העלפט פונעם פריערדיקן באַקאַנטן לידל:

„אַבינו מלך —

דאָס האַרץ איז מיר פריילעך,

פריילעך וועלן מיר זיין,

טרינקען וועלן מיר וויין,

קרעפלעך וועלן מיר עסן —

און אונדזער ליבן גאָט

קיינמאַל נישט פאַרגעסן.“

— זאָרג נישט, פישקע! אונדזער ליבן גאָט באַדאַרף מען קיינמאַל נישט פאַרגעסן. ער קאַן העלפן.

— איך פרעג אייך נישט מער, ר' מענדעלע! — מאַכט פישקע מיט אַ ביטער געמיט. — צו וואָס האָט עס גאָט באַדאַרפט מיך מיט איר ווידער צונויפפירן, בכדי באַלד טאַקע אונדז צו שיידן? עס זאָל אונדז פלוצים אַ שוין טאָן דאָס מזל, בכדי באַלד טאַקע זאָל אונדז נאָך ערגער פינצטער ווערן אין די אויגן?... ס'איז עפעס נאָר ווי אַ צו-להכעיס! און געוואַלד, רבונג של עולם, אַקעגן וועמען, אַקעגן צוויי אומגליקלעכע, ביטערע קאַליעקעס, וואָס איידער אַזאָ וויסט לעבן אין יסורים, אין ווייטיק, וואַלט פאַר זיי פיל גלייכער געווען גאָר נישט געבוירן צו ווערן!...

איך מאַך אַ פרום פענימל און שאַקלענדיק מיטן קאַפּ זאָג איך: טע-טע-טיי! וואָס האָט אַזויפיל געהייסן: מען טאָר נישט רעדן אַזוינס!... געזאָגט האָב איך עס, נישט ווייל דאָס איז ביי מיר געווען אַ גוטער ענטפער אויף דער קשיא, נאָר גלאַט אַזוי, ווייל דער שטייגער אין דער וועלט איז שוין אַזוי, אַז איינער פרעגט פאַר צרות שטאַרקע קשיות, מוז דער אַנדערער זאָגן מוסר, אַפּשלאָגן אים כאַטש מיט טע-טע-טיי. אַפּזאָגנדיק דעם מוסר, פון יוצא וועגן, עפּן איך באַלד אַ מויל און רעד ווערטער פשוט ווי אַ מענטש, אַזוי:

— זאָג נאָר, פישקע, ווי דאָס מיידל הייסט? ביז אַהער האָסט-דו זיך אַלץ גערופן די האַרבאַטע, מיין האַרבאַטע, אַצינד וויל איך וויסן ווי זי הייסט. — אַקעגן וואָס, ר' מענדעלע? — רופט זיך אַן פישקע, אַנקוקנדיק מיך פאַרוואַנדערט. — אַקעגן וואָס, איך בעט אייך, ווילט איר עס אַזוי וויסן? צו וואָס אומזיסט אויסגעבן אַ מיידלס נאַמען?

— פארשטייט-דו, נארעלע, — ענטפער איך, — דאָס קאָן אַמאָל צונויף קומען. אויף מיינע נסיעות קאָן זיך מאַכן, איך זאָל עפעס נאָכשמעקן, אויס-פאַרשן. לאַמיר וויסן איר נאָמען. נישקשה! זייער מעגלעך, דו פאַרשטייסט? אַז דיין שאַדן זאָל זיך נאָך אויפזוכן. איך זאָל זיין דער שליח.

— ביילע הייסט זי, — כאַפט זיך פישקע זאָגן מיט אַ קול, — זי הייסט ביילע!

פלוצים הערט זיך עפעס אַ שטאַרקער קרעכץ מיט אַ קלאַפּ, ווי עס האָט זיך עפעס אָפגעריסן. איך קוק מיד דערשראָקן אום און דערזע: מיין אַלטער ליגט אויסגעצויגן אויפן וואָגן, זיפצט און איז בלייך ווי די וואַנט.

— וואָס איז אייך, ר' אַלטער? — טו איך אים אַ פרעג. — איר ווילט אפשר נעמען אַביסל בראַנפן! — אייך איז נישט גוט?

— בע!... — ענטפערט אַלטער, שטאַרקט זיך און זעצט זיך ווידער אויף.

— זאָג מיר, פישקע! — הייב איך ווייטער אָן, נאָכדעם אַז איך האָב מיד באַרוואיקט וועגן אַלטערן. — ווייסט-דו נישט, ווי די מאַמע אירע האָט געהייסן און פון וואָנען זי איז?

— יאָ, — ענטפערט פישקע, — מיין האַרבאַטע האָט מיר דערציילט, אַז איר מאַמע פלעגט מען רופן עלקע. זי געדענקט, ווי דורכן שלאָף, אַז די מאַמע האָט זיך גע'גט מיט איר מאַן אין טונע'אָדעווקע. זי פלעגט עס זייער אָפט דערמאָנען און אויסלאָזן איר שווער, ביטער האַרץ צו איר וויסט טעכטערל, נעבעך.

— מיט איר מאַן אין טונע'אָדעווקע! — מאַך איך פאַרוואַנדערט. — ווער זאָל דאָס דאַרט זיין איר מאַן, דער רשע-מרושע מיט אַ שטיינערן האַרץ, וואָס האָט דערווייטערט זיין קינד, זי געמאַכט אַזוי אומגליקלעך? האָ טאַמער ווייסט איר, ר' אַלטער, ווי אַזוי זאָל ער דאַרט ביי אייך אין שטעטל הייסן? אַלטער איז געזעסן ווי אַ טויטער, אויסגעגלאַצט אַ פאַר אויגן, געקוקט עפעס משונה-ווילד מיט אַן אָפן מויל, אַזוי אַז ס'איז מיר אַנטפאַלן דאָס געזונט. ער האָט געהייסן... — רייבט פישקע דעם שטערן און וויל זיך דערמאָנען דעם נאָמען — ער האָט, האָט, דאַכט זיך, געהייסן... וואַרט אַביסל.

— אַלטער הייסט ער!... — טוט אַלטער אַ געשריי און פאַלט אַנידער אויפן וואָגן.

— יאָ, טאַקע אַזוי, אַזוי! — זאָגט פישקע, קוקנדיק אויף אַלטערן, נישט אָנהויבן צו פאַרשטיין, וואָס זיין געשריי באַטייט. — דאַכט זיך נאָך, עפעס אויך אַ צונעמעניש, יקנה'ז. די מאַמע פלעגט ביים טעכטערל שטיקער פלייש אויס-רייסן, רופן זי דערביי יקנה'זיכע, יקנה'זיס טעכטערל, ווען זי פלעגט האָבן גרויסע צרות, ווען מען האָט זי אָפגעשאַפט פונעם אָרט.

איך אָבער האָב מיך שוין אָנגעשטויסן, וואָס די גאַנצע מעשה באַטייט, און בין געבליבן עפעס ווי מען גיסט איינעם אָפּ מיט אַן אַקראָפּ. אַלטער כליפעט און שלאָגט זיך מיט דעם קולאַק אין האַרצן, מאַכנדיק דערביי:

— אמנם הטאתי! איך האָב איר פאַרוויסט דאָס לעבן. זי, נעבעך, איז טאַקע גערעכט:

„דער טאַטע האָט זי געקוילעט“...

אַ שטראָף פון גאַט איז דערפאַר פון אַ צייט אויף מיר אָנגעשיקט געוואָרן, וואוהין איך קער מיך און ווענד מיך, גייט עס מיר נאָר שלים-שליממזל... איך הייב אַן פאַר רחמנות צו טרייסטן מיין אַלטערן, רעד אים אויס דאָס האַרץ און פאַרגלעט אַביסל זיינע זינד: ער איז דאָך נישט מער ווי אַ בשר-וודם, פלייש און בלוט. דער יצר-הרע איז ביי אונדז, זינדיקע מענטשן, זייער גרויס. גאַנץ גרויסע צדיקים אפילו זענען אין אַזעלכע זאַכן... געכאַפט און קענען אין דעם ענין פון חתונה האָבן מיט דעם יצר-הרע גאָר נישט מאַכן. זייער פיל פון אונדזערע עלטערן, צדיקים, זענען געווען לאַפּנמיצלעך, געלעגן אונטער דעם ווייבס פאַנטאַפּל, געטאָן איר ווילן און צעטריבן אפילו אייגענע קינדער פון אַן אַנדער ווייב, אויב נאָר זי האָט געהייסן...

פישקען זעט די גאַנצע זאַך אויס עפעס משונה. ער זיצט פאַרוואונדערט מיט אַ פאַר אויסגעשטעלטע אויגן, קוקט ווילד עפעס אויף אַלטערן, אויף מיר און ווייסט נישט וואָס צו טאָן.

דערווייל ווערט שטאַק-נאַכט. די שטערן פינקלען, ווינקען צו אונדז פונעם הימל מיט זייערע שיינענדיקע ליכטיקע פּנימלעך, גלייך ווי זיי מישן זיך אַריין אין אונדזער שמועס, ווילן עפעס זאָגן, און ביים עק הימל הייבט אַן, ווי פון דער ערד, אַרויסצוגיין אַ גרויסע לבנה, רויט ווי פייער. דאַכט זיך, זי קוקט גלייך נאָר אויף אונדז. אַלע דאָרט אויבן קוקן, דאַכט זיך, ווילן זען דעם שפיץ, מיט וואָס די דאָזיקע מעשה וועט זיך אויסלאָזן... מיין אַלטער זעצט זיך געשווינד אויף, הייבט אויף זיינע אויגן צום הימל און רעדט מיט האַרץ:

— איך שווער ביי דעם, וואָס לעבט אייביק, אַז איך וועל נישט קומען אַהיים צום ווייב און קינדער, נישט חתונה מאַכן מיין בתולה ביז איך זוך נישט אויף מיין פאַרוואַגלט קינד! הימל און ערד זענען עדות! איך פאַר טאַקע באַלד, און וויי, וויי דאָרט דעם, וואָס וועט מיר זיך אַקעגנשטעלן.

פישקע פאַלט אַרויף אַלטערן אויפן האַרצן, האַלדנט אים, קושט אַ היפשע וויילע אַן ווערטער, און איז שטאַרק צעמישט. דערנאָך שיסט ער אויס אויף אַ וויינענדיק קול מיט אַ געבעט:

— געוואַלד ראַטעוועט, ראַטעוועט זי!...

מיין אלטער שפרינגט געשווינד אַראָפּ אויף דער ערד, קריכט אַרויף צו זיך אויפן וואָגן און, געזעגענענדיק זיך מיט אונדז פונדערווייטנס, דרייט ער אויס דעם דיזשעל, טוט אַ שמיץ די שקאַפּע און פאַרט זיין וועגס. איך מיט פישקען קוקן מיר אים אַ היפשע צייט פון הינטן נאָך, נישט צו רעדן קיין וואָרט. דערנאָך גיב איך אַ בליק צום הימל, ווי לבנה און שטערן גייען זיך זייער גאַנג, נאָר נישט דאָס פנים, וואָס פריער, שטאַרק הויך, האָפּערדיק, ווייט, ווייט פון אונדז, מענטשעלעך. עס ווערט עפעס אומעטיק, נישט פריילעך אויפן האַרצן... איך טו אַ שמיץ מיין אַדלער, ער זאָל מוחל זיין זיך שלעפּן אַביסל גיכער — און שפעטלעך ביינאַכט פאַרט מיין ביידל איבער די גריבערדיקע גאַסן פון גלופסק, מיט אַ קלאַפּעריי, אַ געשריי, אַנאַגנדיק דעם עולם: הנה זייט וויסן, נאָך צוויי פרישע יידן זענען אַנגעקומען קיין גלופסק!...

מענדעלע מוכר ספרים

דער פריזיזן

אי קו קאמפאני פארלאג

דער פריזיון

„דער פריזיון“ — א דראמע אין פינף אקטן, — איז דערשינען צום ערשטן מאל אין פעטערבורג אין 1884. נאך דעם, ווי מענדעלע מוכר ספרים האָט אין 1878 פאַרעפנטלעכט זיין „מסעות בנימין השלישי“, זיינען אַוועק עטלעכע יאָר, און מענדעלע איז געווען ווי אָפּגעריסן פון דער אַרומיקער וועלט. נאָך אַ הפסק פון זעקס יאָר האָט זיך מענדעלע מו"ם ווידער באַוווּזן אין דער ליטעראַטור. אין זיין ווידמונג (זיינע הקדמות צו די ווערק זענען אַלעמאַל אַ מין שליסל צו זיין שאַפן) שרייבט ש. י. אַבראַמאָוויטש צו זיינעם אַ פריינט: „די צרות אין דער לעצטער צייט האָבן מיר פאַרשמינערט מוין האַרץ, אזוי אז די צונג האָט מיר זיך נישט געלייגט צו רעדן און די האַנט צו שרייבן אַ וואָרט.“

וואָס אזוינס עס איז פאַרנעקומען ביי מענדעלע מוכר ספרים אין אָט די יאָרן איז נאָך ביז איצט נאָר גענוי נישט אויפגעקלערט. עס זענען אין פאַר-שיידענע צייטן געמאַכט געוואָרן פאַרשיידענע השערות, וואָס האָבן באַדאַרפֿט דערקלערן דעם צושטאַנד פון מענדעלען אין די עטלעכע יאָר. עס זענען אָנגעגעבן געוואָרן סיבות, אָבער ווייזט אויס — נישט גענוג אויסשעפּנדיקע. מענדעלעס נאָענטער פריינט י. 5. בינשמאָק האָט אין זיין ביאָגראַפֿיש-קריטישן אַרטיקל צו מענדעלעס 25טן יוביליי פון שאַפן, אין יאָר 1884, דערמאָנט די שווערע אומשטענדן, וואָס האָבן זיך געלייגט אזוי שווער אויפן געמיט פון מענדעלען, און ער שרייבט: „פון יאָר 1879 אַנטשטייען אינעם לעבן פון ש. י. אַבראַמאָוויטש, צו וועמען דער שיקזאַל איז קיינמאַל נישט געווען איבעריק געדיק, אזוינע אומשטענדן, וואָס נעמען ביי אים אָפּ יעדן חשק צו ליטעראַרישער אַרבעט. צו רעדן אויספירלעך וועגן יענע אומ-שטענדן האַלטן מיר פאַר איבעריק און נישט-פאַסיק.“*

באַהאַנדלענדיק די בריוו פון מענדעלען צו י. 5. בינשמאָק פון יענער צייט און אָפּשטעלנדיק זיך אויף יענעם שווערן פּעריאָד אין מענדעלעס לעבן, שרייבט שאול גינצבורג: „כאָטש עס זענען פאַריבער גאַנצע 40 יאָר זינט י. 5. בינשמאָק האָט געשריבן זיין אַרטיקל**), פונדעסטוועגן איז נאָך אַפילו איצט נישט געקומען די צייט צו רעדן אויספירלעך וועגן די אַלע אומשטענדן,

(* „וואַסכאָד“, 12, 1884.

** גינצבורגס אַרטיקל איז געדרוקט אין „צוקונפֿט“, 1923.

וואָס האָבן אין פאָרלויה פון יאָרן געדריקט אַבראַמאָוויטשן און שיער נישט געמאַכט פון אים אַ תל. מיר וועלן נאָר אָנווייזן, אַז אַ חוץ וואָס ער האָט אין יענער צייט פאָרלוירן זיין טאָכטער ראַשעל (א יונגע באַגאַבטע קינסטלערין), וואָס זיין איינציקער זון איז מחמת פאָליטישע סיבות אַרעסטירט און דערנאָך אויף עטלעכע יאָר פאַרשיקט געוואָרן, זענען געווען נאָך אויסערלעכע שווערע אומשטענדן, אויך פאַמיליע-אָנגעלעגנהייטן, וואָס האָבן אים זייער טיף גערירט צוגלייך אי אַלס מענטש, אי אַלס ייד — און ביי אַלע צרות, וואָס האָבן זיך נאָכאַנאַנד ווי פון דער „תוכחה“ געשאַטן אויף אַבראַמאָוויטשן — אויף לאַנג פולשטענדיק פאַראַליזירט זיין שאַפונגס-פּיאַיקייט.

אין אַ בריוו, וואָס מענדעלע האָט געשריבן אין 1881 צו בינשאַטאָן, געפינען מיר אַזעלכע שורות: „איך שטרעק אױס די הענט, שריי און רוף צו אייך, מייע טייערע פריינט, איך זױל אויך אױסוויינען מיין האַרץ, איך זױל אױסגיבן מיין שווער ביטער געמיט און אויך אַרויסזאָגן מייע שרעקלעכע ווייטיקן, אַרויסווייזן מייע בלוטיקע וואונדן, וואָס איך האָב ערשט ניט לאַנג באַקומען, איר זאָלט זיי מיר אָפּנעצן מיט אייערע וואַרעמע טרערן, זיי אָפּשרעקן מיט אייערע טיף פון האַרצן אַרויסגייענדיקע ווערטער. . . מיר האַרעווען, אַרבעטן, און בייטן אױס אונדזער מי, אונדזער שווייס אויף פאַפּירלעך. מיר האָבן קינדער, פריינט, וואָס אין זיי הענגט אונדזער לעבן, און מיר בייטן זיי לסוף אויך אױס אויף פאַפּירלעך. זיי אַליין ווערן דער-ווייטערט, צעזױט, צעשפּרייט, און אָנשאַטט זיי האָבן מיר זייערע פאַפּירלעך — שטומע בריױלעך. . . במזמנים האָב איך נאָרנישט, נאָר לױטער צרות, אַ האַרץ מיט מכות און יסורים.“

אין 1881 איז מענדעלע מוכר ספרים אַריבערגעפאָרן קיין אָדעס און אַדאַנק דער ווירקונג פון זיינע פריינט, האָט מענדעלע גענומען זיך שטאַרקן, גובר געווען די אַלע שוועריקייטן און זיך גענומען צום שרייבן. וועגן דעם דערציילט טאַקע מענדעלע אין זיין ווידמונג צום בוך. —

„דער פּריוו“ איז מענדעלעס צווייטע דראַמאַטישע שאַפונג. זיין „טאַקסע“ האָט ער אָנגעשריבן און פאַרעפנטלעכט אין 1869. צווישן די ביידע דראַמאַטישע ווערק איז דאָ אַ מהלך פון אַ פּופּצן יאָר. פאַר אַט דער צייט איז געשאַפן געוואָרן דורך אברהם גאַלדפאַדען דאָס יידישע טעאַטער, וואָס האָט כּתחילה אָנגעהויבן אויפּפירן פּיעסעס אויף אַ גאַנץ-פּרימיטיוון אופן אין רומעניע. שפּעטער, אין 1879, פאַרט אַריבער דאָס טעאַטער קיין אָדעס. אונטער דער ווירקונג פון דעם גאַלדפאַדען-טעאַטער ווערט געשאַפן אַ צווייטער יידישער טעאַטער, וואָס פאַרמעסט זיך צו שטעלן אַן אַנדערן רעפּערטואַר, אַן אַריגינעלן און אויך איבערגעזעצטן (ניכער — אַן איבער-

געמאכטן). עס איז קיין ספק נישט, אז דאָס אינספּירירט מענדעלען צום דראַמאַטישן שאַפּן.

ווי באַקאַנט, איז דאָס ייִדישע טעאַטער אין דעם סאַמע ברען פון זיין וואַקסן און אַנטוויקלען זיך, ווען ייִדיש טעאַטער ווערט געשפּילט מיט גרויס דערפּאָלג אין פּאַרשיידענע שטעט פון רוסלאַנד, — אין דער צייט קומט אָן דער באַפעל (דעם 14טן סעפטעמבער, 1883), וואָס פאַרווערט די ייִדישע טעאַטער-פּאַרשטעלונגען אין צאַרישן רוסלאַנד. אָבער דאָס ייִדישע טעאַטער הערט נישט אויף צו לעבן. באלד הויבט אָן גאָלדפּאַדען אַ שטאַרקע טעאַט־ראַלישע טעטיקייט אין וואַרשע, — אמת, אונטער אַ נייעם נאָמען — „ייִדיש־דייטש טעאַטער“. אויך אין אַמעריקע צעוואַקסט זיך שטאַרק דאָס ייִדישע טעאַטער און הויבט אָן גיין אויף אייגענע וועגן...

„דער פּריוויו“ איז אַ מער דראַמאַטורגיש ווערק ווי „די טאַקסע“, וואָס איז אין תּוֹך אַ סאַטירע, געשריבן אין אַ דראַמאַטישער פּאָרם. דאָ זענען שוין דאָ מער כאַראַקטעריטישע געשטאַלטן און עס איז פאַראַן מער אַקציע און אַ פאַרבינדונג מיט אַן אויסבינדונג, ווי עס ווערט פאַרלאַנגט אין אַ דראַמאַטיש סצעניש ווערק. ווי באַקאַנט, איז „דער פּריוויו“ אויפגעפירט געוואָרן אויף דער בינע.

מיר האָבן אין דער דראַמע עטלעכע גלענצנד־געמאַלטע טיפּן, וואָס זענען דערנאָך פּולער, סיי דורך מענדעלען און סיי דורך שלום־עליכמען, אַרויס־געבראַכט געוואָרן אין דער ייִדישער ליטעראַטור, אין דערציילונגען, מאַנאָאָ־לאַגן און דראַמאַטישע ווערק. שמואליק, דער אַלטער אויסגעדינטער ניקאָ־לאַיעווער סאָלדאַט, איז אַ פרעכטיק געשטאַלט, מיט זיין רעדן און שטעל, מיט זיין באַצויאונג צו די יינגערע. דוואַסיע, די קיך־מויד, און מענדל, דער משרת, — ביידע געלונגענע טיפּן, וואָס מיר טרעפּן זיי דערנאָך ביי שלום־עליכמען אין פּאַרשיידענע ווערק. און פּייבוש, דער לאַנד־שדכן, גאַטס־וואונדער — אַ פרעכטיקער פּאַרשוין, וואָס זיין ווייטערדיקע פּאַרזעצונג האָבן מיר אין שלום־עליכעם סאָלאָוויטישיק (אינעם „גרויסן געווינס“) און אין מנחם מענדלען.

מענדעלע גופא האָט זייער ריכטיק אויפגעפאַסט זיין ווערק, וואָס איז דאָך עפעס אַ נייעס אין זיין שאַפּן. אים האָט זיך געגלוקט זיך באַפּרייען פונעם שווערן אומעם. ער האָט געזוכט אַ מעגלעכקייט זיך צו דערמוטיקן. „שפּילן אַ וויינענדיקס — זאָגט ער אין זיין ווידמונג — וועל איר, נישקשה, נישט פאַרזאַמען שפּעטער. מיט צרות האָבן ייִדישע קינדער, ברוך השם, קיין דאַגה נישט. צרות אַלערליי האָבן זיי געהאַט מיט עטלעכע טויזנט יאָר צוריק, צרות אַזעלכע האָבן זיי אַצינד און ווען די אַלע צרות וועלן האָבן אַן עס,

ווייסט נאָר איין גאָט אַליין וואויל. "און דערווייל איז מען דאָך פאַרט נישט מער ווי אַ מענטש, אַ בשר ודם. עס גלוםט זיך פאַרט אַמאָל אַ קוס טאָן אין דער זייט, אַ לאַך טאָן, אַ שפּיל טאָן און טאַקע כאַפּן הינטערוויילעכס אַ מענצל אויך. . . ."

"דער פּריזיוו" איז אָנגעזעטיקט מיט שאַרפּער סאַציאַלער טענדענץ. מענדעלע בייטשט די אָפּגעשטאַנענע שיינע יידן מיט זייערע כלייַקודש, די צבועקס, וואָס שטעלן זיך נישט אָפּ פאַר קיין שום מאָראַלישע, מענטשלעכע מידות און געזעצן און רעכענען זיך נישט מיט קיין שום עטיק און ערלעכ-קיט. מענדעלע שטעלט דאָ אַנטקעגן צוויי וועלטן, און באַטאָנט די היפּוכים, די קעגנזאַצן: ערלעכע און פאַלשע, אויפּריכטיקע און צווייפּנימדיקע, האָרעפּאַשנע און די וואָס לעבן פּון פּרעמדער פּראַצע און זענען גרייט אויף אַלדי שווינדלערייען. — "דער פּריזיוו" איז אַ פּאַרזעצונג צו דער "טאַקסע", עס באַהאַנדלט אויך דאָס אומנערעכטע און אַנטיסאַציאַלע, וואָס דאָס אומ-נאַראַמלע לעבן אין צאָרישן רוסלאַנד האָט געבראַכט אין דער יידישער גאַס. — אין דער דראַמע זענען אויך אַריינגעפּלאַכטן אייניקע יידישע פּאַלקס-לידער, וואָס גיבן צו אַ באַזונדערן חן דער האַנדלונג און ווייזן, אַז מענדעלע האָט שוין דאָן, מיט איבער זעכציק יאָר צוריק, געהאַט אַ חוש פאַר דעם פּאַלקסטימלעכן און עכטן.

נ. מיזיל

דער פריזיוו

מיין טייערער משה!

די צרות אין דער לעצטער צייט האבן פארשטיינערט מיין הארץ, אזוי אז די צונג האט זיך מיר נישט געלייגט צו רעדן און די האנט צו שרייבן א ווארט. דאס איז אזא שווייגן, וואס מאכט זיך מיט א מענטשן, ווען שטארקע יסורים טרעטן צו מיטאמאל, און ס'קאסט אים געזונט און לעבן א סך מער ווי קרעכצן און וויינען מיט בלוטיקע טרערן; וואס אויב אזעלכעס געדויערט אן עפעס א הילף פון דער זייט, איז מען אין א גרויסער סכנה צו ווערן אויס מענטש. דו, טייערער פריינט, האסט געפילט מיין ביטער געמיט, האסט פארשטאנען, אז איך צאנק און גיי-אויס ווי א ליכט, און זיך גענומען ארויסצושלאגן מיר די מרה-שחורה פונעם קאפ. דו האסט איבער מיר גערעדט און גערעדט און פון דינע רייד איז מיר אראפ דער שטיין פון הארץ. עס האט זיך מיר געעפנט א פרישער קוואל הייסע געפילן און מיך עפעס א ברען געטאן אויסצוגיסן זיי אין ווערטער פריי פאר דער גאנצער וועלט. דאס איז יענער ברען, וואס וועקט אין וועסנע אויף דאס באטריבטע, פארוואגלטע זומערפייגעלע, ערגעץ אין דער פרעמד, צוריקצוקערן זיך ווידער אהיים צו זיין נעסט און צו זיין פריערדיק שטייגער לעבן... און הגם דאס יידישע לעבן אונדזערס איז אצינד באדעקט ארום-און-ארום מיט שווארצע, געדיכטע כמארעס, שטורעמווינטן בלאזן פון אלע זייטן, אומעטום וויסט, עלנט, טרויעריק א שרעק — איז מיר באלד ביי מיין אויפכאפן זיך נאך אזא לאנגן שטילשווייגן, אויפן הארצן דאך געווען עפעס גוט. עס האט מיך עפעס געצויגן אהין, אין יענעם ווינקל פונעם יידישן לעבן, וואו עס געפינען זיך מיינע אלטע באקאנטע פארשווינען, פון וועלכע איך פלעג אמאל דעם עולם דערציילן משונה-ווילדע, וואונדערלעכע מעשיות. עס האט מיר שטארק זיך געגלוסט ווידער צו מיינע לייט; קינות, יאמער און קלאג אויף דער יידישער שלעכטער לאגע — אין דער זייט, מיר איז געלעגן מיינס אין זין. שפילן א וויינענדיקס וועל איך, נישקשה, נישט פארזאמען שפעטער. מיט צרות האבן יידישע קינדער, ברוך השם, קיין דאגה נישט. צרות אלערליי האבן זיי געהאט מיט עטלעכע טויזנט יאר צוריק, צרות אזעלכע האבן זיי אצינד, און ווען די אלע צרות וועלן האבן אן עס, ווייסט נאר איין גאט אליין וואויל, און דערוויל איז מען דאך פארט נישט מער ווי א מענטש, א בשר-ודם. עס גלוסט זיך פארט אמאל א קוק טאן אין דער זייט, א לאך טאן, א שפיל טאן

און טאקע כאפן הינטערווילעכס א טענצל אויך. — מיינע אלטע פארשוניגען האב איך געטראפן, ברוד השם, אלע פריש און שטארק מיט זייערע אלע אלטע קאפריזן און משונהדיקע גענג: זיי פרוכפערן און מערן זיך, מאכן זיך אמאל נאָריש און רייסן זיך ביי די בעז איבער אַ שפילכען אַזוי ווי פריער. די וועלט, נישקשה, בלייבט אַ וועלט... מיר האָבן איינער דעם אַנדערן באַלד דערקענט און גאָר אַנגעקוואַלן, וואָס, געלויבט איז גאָט, מען זעט זיך געזונטערהייט. איך האָב זיי אַנגעקוקט מיט גרויס הנאה, גוט באַטראַכט פון אויבן ביי אַראָפּ און גיב אַצינד אַרויס אַ באַשרייבונג פון אַ טייל נאָר פון זיי אין דעם דאָזיקן בוך. דו, מיין ליבער משה, האָסט געעפנט מיין פאַרשטיינערט האַרץ, דורך דיר איז דאָס דאָזיקע ווערק מיינס נולד געוואָרן און דיר ברענג איך עס דעריבער במתנה. אויב אַנדערע וועלן דיר זאָגן דערפאַר אַ יישר-כוח, דאָס ווייס איך נישט. איך פון מיין זייט אָבער דאָנק דיר דאָ פאַר אונדזער גאַנצן עולם דער-פאַר, וואָס דו האָסט מיך דערמינטערט, געטרייסט און געשטאַרקט מיט דיינע קלוגע און גוטע רייד.

דיין געטרייער פריינט נאָך פון די יונגע יאָרן,

ד ע ר ט ח ב ר .

אדעס, 5 יוני, 1884.

די פארשוניען

<p>מענדל, א משרת ביי שמחה מאַריאַשעס. דוואַסיע, אַ קינד-מויד ביי שמחה מאַריאַשעס. שמואליק, אַן אַלטער, אויסגעדינטער ניקאַלאַיעוווסקער סאַלדאַט. גיסיע, הערשעלעס ווייב, שמואליקס אייניקל. ר' אליה, גלאַט אַ ייד. איציק דער קרעמער. די מומע אַן אַ נאַז, אַ גבאיטע. דאָס קליינע קלעזמערל.</p>	<p>שמחה מאַריאַשעס, אַ בעל-טאַקסע. שפּרינצע, זיין ווייב. רייזעלע, זייער טאַכטער. זלמן קריסטמאַל. זעלדע, זיין ווייב. אלכסנדר, זייער זון, אַ בן-יחיד, רייזעלעס חתן. ר' יוחננע דעם רבס. כאַסקל, זיין זון. חרנקע, כאַצקלס ווייב. פייבוש גאַטסוואונדער, אַ לאַנד-שדכן</p>
--	--

נגידים, פיינע יידן, בעלי-טובות, ווייסע-חברה, פורים-שפילער,
 אן עולם מאַנסבילן, ווייבער און סאַלדאַטן.

ערשטער אַקט

ביי שמחה מאַריאַשעס אין הויז

ערשטע סצענע

נייט אַר ינס מעסטן שטיקלעד וועבל. שפּרינצע און פּויבוס.

נייט אַר ינס. צו צוויי און פּופציק אַרשין און נאָך מיט אַן עודה. אויב איין שניט, אָן געסטקעס און איינזעצלעד פּון באַטיסט, וועט אויסגיין צו פּופצן העמדער. אַבער העמדער, שדרותשע! גאָר אַנטיק פּון וועבל, דין ווי אַ רויך און פעסט ווי אייזן. (זיי רייסן) אין אַ גוטער, מולדיקער שעה! אייער רייזעלע זאָל טראָגן און צערייסן געזונטערהייט.

שפּרינצע. אמן, אמן, רבונו של עולם! — פאַרגעסט־זשע נאָר נישט קיין צוויקלעד, מאַכט עס, איך בעט איך, גוט. וויפל האָב איך גאָט געבעטן, מיין רייזעלען חתונה־קליידער דערלעבן צו נייען. מיר פאַר איר קאַפּ! וואָס ווייסט איר, וואָס זי איז פאַר אַ גאָלד.

נייט אַר ינס. זאָל איר לויכטן אַזוי דאָס מוזל, ווי זי לויכט און שיינט. דער זתן, נישקשה, מעג אַנקוועלן, וואָס צו אים אין די הענט פאַלט אַריין אַזאָ בריליאַנטענע כלה מיט גילדערנע מעלות און מעשים טובים. קינדערלעד. אייניקלעד און אור־אור־אייניקלעד זאָלט איר מיט אייער מאָן, שפּרינצעניו, פּון איר דערלעבן, גרויס נחת, פיל גוטס. וואו איז ערגעץ די כלה? לאַמיר איר כאַטש צוואווינטשעווען.

פּויבוס (אַריינקומענדיק) אַ, גאָט העלף, שפּרינצעלע! (ער קוקט זיך אַרום, לייגט אַריין די האַנט אונטערן קאָלנער און טוט זיך אַ ראַץ) אַפּנים טאַקע, אַז מען זוכט געפּינט מען. עס האָט מיר עפעס געצויגן דאָס האַרץ. האַ, וואוהין געצויגן? צו שפּרינצעלען, שפּרינצעלען! בין איך געקומען און גע־פּונען טע־טע־טע... אַקוראַט, כילעבן, ווי געוואונטשן.

שפּרינצע. טאַקע אַט וואָס הייסט אַ שדכן, אַ גוטער פּריינט. איר האָט, נישקשה, אַ חוש הריח און טרעפט תמיד, ווען צו קומען.

פּויבוס. אויב פייבוש האָט אַ חוש הריח! פּון וואַנען וואַלטן זיך גענומען די אַלע זיוויגים, ווען נישט דער חוש הריח? אויף אַנשמעקן איז פייבוש ברוך השם אַ בריה, איינער אין דער וועלט. (ער סמאַרעט מיט דער נאָז)

ווארט, עפעס שמעק איך אצינד... עס שמעקט, דאכט זיך, עפעס אזוי ווי לעקעך און בראַנפן.

ש פ ר י נ צ ע . גערעכט, כ'לעבן! אצינד קומט טאָקע לעקעך און בראַנפן. (זי גייט צו דער שאַפּט).

פ י י ב ו ש (צו די נייטאַרינס) ביי מיין יידישקייט! אַזא שפּרינצעלע איז נישטאַ, מען זאָל ווייט די וועלט אומזוכן. וואָס זאָגט איר, ווי זי שטויסט זיך אָן. — (שפּרינצע שטעלט אויפן טיש אַ טאַץ מיט לעקעך און אַ פּלאַש בראַנפן מיט קעלישקלעך).

נ י י ט אַ ר י נ ס (צונויפנעמענדיק די שטיקלעך וועבל אין אַ פעקל) זייט געזונט, שפּרינצע!

ש פ ר י נ צ ע . נאָט אייך כאַטש צו שטיקלעך לעקעך. אפשר וועט איר איינטונקען אין אַביסל בראַנפן? — ניין! נו גייט־זשע געזונטערהייט. למען השם, צוויקלעך, עס זאָל, חלילה, איבער אַ צוויקל אַ העמד נישט קאַליע ווערן. (די נייטאַרינס גייען אַרויס).

פ י י ב ו ש (דרייט דעם שפּיץ בערדל, קוקנדיק אויף דער פּלאַש בראַנפן) טריי־טריי־ריי, היים—היים.

ש פ ר י נ צ ע . מאַכט־זשע ברכה, ר' פייבוש, וואָס שטייט איר?

פ י י ב ו ש . עט.. ברכה, מהיכא תיתי, זאָל זיין ברכה (ער גיסט אָן אַ קעלישעך און נעמט אין דער האַנט) לחיים, שפּרינצעלע!... עס זאָל זיין ווי מיר ווינטשן. דער זיווג זאָל עולה יפה זיין און מיר זאָלן הנאה האָבן... ביז דער חתונה איז נישט ווייט און דענסטמאַל מוז איך בלי נדר געבן שבת פאַר דער מחותנתע און גיי מיט אייך אַ קאַזאַק. (ער טרינקט).

ש פ ר י נ צ ע . אוי רבוננו של עולם! אוי לעבעדיקער פאַטער, טאַטע רחום, צדיק!

פ י י ב ו ש . אַי, פע, שפּרינצעלע, וואָס איז דאָס פאַר אַן אוי! אַ חתן האָב איך אייך געגעבן טאָקע נאָר קפּריסין, מיט אַלע מעלות, און איר...

ש פ ר י נ צ ע . ניין, ר' פייבוש, חלילה, נישט דאָס, נישט דאָס...

פ י י ב ו ש . ניין, איך וויל גאָר נישט הערן, לאַזט זיך דינען. אַפּגילטן בין איך ווערט זאָל מען מיך פאַר אַזאַ שידוך. נאָט אייך אַ דרייער פאַר יענע פּלאַסקעדריגעס. עפעס אַזאַ חתן ווי אלכסנדר וואַלגערט זיך אויפן מיסט! איר ווייסט, וויפל מען וואַלט היינט פאַר אים געגעבן? אַזאַ געלערנטער, אַ בריה, טע־טע־טע...

ש פ ר י נ צ ע . דאָס פאַרשפאַרט איר מיר גאָר צו זאָגן. ווער נאָך אזוי ווי איר ווייסט, ווי איך האָב מיך געלייגט אין דער לענג, אין דער ברייט ביז מיין שמחה האָט געמוזט דעם שידוך איינזיליקן. אַ קאַטאַועס בין איך פון

מיינעם אויסגעשטאנען! אי נאך היינט כאפט ער זיך אמאל ארויס אקעגן מיט א ווארט.

פייבוש. אוודאי, כ'לעבן, מעג אייער ר' שמתה אויף אייך, אויף מיר זיך בלאזן! אפנים, ער ווייסט, וואס הייסט היינטיקע צייטן א בתולה. ווי איר קוקט מיך אן, שפרינצעלע, בין איך שוין אין דעם ברויט, הא, פארט וויפל מיינט איר?... ווי די מעשה איז, עס האט זיך ביי מיר געדרייט, אהער א דריי, אהין א דריי, עס האט זיך געדרייט, און היינט, זאג איך אייך (ער קוקט אויפן פלעשל בראנפן) ווי דאס איז א שהכל, אז ס'איז פע, חלשות! וואס איז היינט א מיידל? עס ווערט אזו טרוקן אין האלדז רעדנדיק.

שפרינצע. נעמט אביסל בראנפן, ר' פייבוש. לאזט זיך נישט בעטן. פייבוש (קווענקלט זיך). טא, וואס קען עס שאטן. איך וועל אייך צו-ליב טאן. (ער טרינקט) יא, פע, בנאמנות!—קנישעס, אשטייגער, קאנט איר זייער גוט מאכן, וואס טוט איר, שפרינצעלע? איר נעמט קען, טייג און קלעפט אויס גאר א וואוילן קניש. ביי מיר אבער קלעפט זיך די צייטן נישט. ס'איז דא א בתולה, א בחור, דאכט זיך א שידוך, און עס קומט פארט אויס א קאטער. פארוואס, ווילט איר וויסן. זאגט-זשע מיר, זאלט איר מיר געזונט זיין, וואס, איז דער פאסטערנאק נאך דעם ערשטן דונער? פארדאסט, מחילה, חלשות. אט האט איר אייך דאס שדכנות, נאכדעם אז ביי אונדז האט זיך אנגעהויבן די בילדונג-שמילדונג. עס האט אינגאנצן פארלוירן דעם טעם. בתולות זענען אן עין-הרע אנגעזעצט, ווילן, נעבער, חתונה האבן, און חתנים זענען ווי אויסגע-טריקנט געווארן. די זענען געבליבן סטיבונעס, הארטע רעטעך ווי דעמב, יענע ווילן חתונה האבן גאר אויף א נייעם שניט, עפעס מיט אויבער-הסברות, און אזעלכע וואס לאזן זיך שוין יא רעדן שידוכים, קוקן נאר אויף דער מטבע, הייסן זיך אפגילטן. טפו זאל עס ווערן! מען מוז נעמען אביסל בראנפן, כאטש עס ווילט זיך נישט. לאמיר זיין געזונט, שפרינצעלע! (ער טרינקט).

שפרינצע. לאז אייך וואויל באקומען. עסט אייך פונדעסטוועגן נישט אפ דאס הארץ, ר' פייבוש, נישקשה, די וועלט איז נאך נישט חרוב געווארן. אזוי לאנג דער זינדיקער מענטש לעבט, מוז מען חתונה האבן. חתנים, ניש-קשה, וועלן זיך געפינען.

פייבוש. כאפט זיי דער וואטל-מאכער! אוודאי מעג זיך אייער מאן בלאזן. פארצוקערן וואלט מען דאך היינט אזא חתן ווי אלכסדר. א געלערנטער און דערצו נאך א בן-יחיד. איר פארשטייט, וואס הייסט היינט אזוינס א בן-יחיד! זינט דער פריזיון איז א מינדסטער ליגאטניק א גרויסע מצאה, א קאלעקע, א בעל-מום — יקרות-טייער. א פארכל, מחילה, איל א מתנה פון זיין ליבן נאמען, גאלד און זילבער. ווען האב איך צען אזעלכע באלעבאטישע,

טע-טע-טע-טע!... זינדיקט-זשע נישט, שפרינצעלע, און מאַכט, כ'לעבן, נישט קיין אוי.

שפרינצע. איך זינדיק נישט, הלילה. איך אויקע נאָר אַמאַל, ווי דערלעב איך שוין איבערקומען דעם היינטיקן פריזיוו און רייזעלעס חתן זאָל שוין זיין פריי. ער איז טאַקע אמת אַ בן-יחיד, נאָר גיי ווייס, וואָס קאַן זיך נאָך מאַכן.

פייבוש. איר רעדט, האָט מיר קיין פאַראיבל נישט, ווי אַ ליטוואַק, וואָס גלויבט נישט ביז ער ציילט נישט איבער. איר האַלט, אַפנים, שפרינצעלע, משכון בבית — שלום בקעשענע. (היינטער דעם טיר הערט זיך אַ קול: באַלעבאַסטע, באַלעבאַסטע!).

שפרינצע. בלייבט נאָך, בלייבט, ר' פייבוש, מיר וועלן נאָך שמועסן. איך גיי נישט אויף לאַנג. (זי גייט אַרויס).

צווייטע סצענע

פייבוש, דערנאָך דוואַסיע

פייבוש. וואָס פעלט מיר, דאַכט זיך, וואָס גייט מיך אָפּ? זיין מיר צעלייגט דאָ אויפן שטול, ווי ביים טאַטן אין וויינהויז, אין שכנות מיט לעקעך און אַ פלעשל בראַנפן, איינער אַליין!... (ער גיסט אָן אַ כוס, קוקנדיק אויפן פלעשל מיט אַ שמייכלע) לחיים, פייבוש! גאַטעניו זאָל געבן, דאָס רעדל זאָל זיך דרייען (ער טרינקט געשווינד אויס), עך, האָט זיך עס אַמאַל ביי מיר געדרייט, געדרייט. יידן האָבן זיך געכאַפט גיכער, גיכער חתונה צו האָבן. ס'איז געווען פרנסה. און היינט... וואָס מיר היינט... (ער גיסט אָן אַ כוס, טוט אַ זוף און שפייט אויס) פע! היינטיקע בתולות, בחורים, משטיינס-געזאַגט!... עפעס איז זיי גאָר נישט איינצובייסן. אַלץ אַליין, אפילו שידוכים אויך אַליין צווישן זיך, מיט דער מאַדע, מיט דער פאַליטיקע. מיין קאַפּ זאָל אַזוי נישט קרענקען, ווען רייזעלע מיט איר חתן זאָלן איינער אין דעם אַנדערן זיך נישט פאַרליאַפען, אויב איך וואַלט עפעס געפועלט. גלאַט זיי האָבן זיך אַנגעשמעקט און דרינען גאָר אונטערגעשטופט. אַ גוטע וועלט, כ'לעבן, אַ שיינע רייזעלע!... שיינע בתולות, פיינע בחורים די היינטיקע, שפאַרן שוין אָן אין באַלעבאַטישע ערטער אין גאַנץ יידישלעכע הייזער! גיי לעב, האָב פרנסה פון אַזעלכע (ער דערגייט דעם כוס מיט אַ שמייכלע) הנני מוכן ומזומן לקיים כוס שלישי, עט, נישקשה, בטחון, בטחון!... לאָזן נאָר, גאַטעניו, דיינע יידעלעך אַביסל

קומען צו זייערע קרעפטן און זיך פרוכפערן און מערן, דענסטמאל קנאק איך מיט דער בייטש טשאקענדיק, ארויסשטעקנדיק דער וועלט צען פייגן. (ער טרינקט מיטאמאל אויס און פארקרימט זיך) ביטער! לעת-עתה האב איך א פייג. עס דרייט זיך, דרייט זיך דער קאפ. א ביטערע, ביטערע צייט. (ער קוקט א ווילע שטיל, שאַרף אין פלעגל) דריי מיך אהין, אהער... צאפל זיך... דא אין דער משקה. צען פייגן, כע-כע-כע! וועמען שטעק פון דאנען? איך מיר אליין טאקע ארויס. קוקו! נא, א פייג, א פייג... (ער לאזט אראפהענגען דעם קאפ און שפארט אן מיטן שטערן דעם טיש. פונעם קארידאָר הערט זיך אַ ביזערן. דוואַסיע לויפט אַרײַן געטאוונד, פאַרקאַטשעט די אַרבל ביז די עלנבויוגנס, מיט אַ באַרשט אין דער האַנט).

ד ו ו א ס י ע. נו א טאג! אַ ביזע מהומה אויף מייע שונאימס קעפּ. עס שטעלט זיך היינט דער גוטער טאג. די באַלעבאַסטע קאַמאַנדעוועט, הוּ האַ. האַ הוּ! און דער באַלעבאַס פאַרקרימט זיך ווי סרעדאָ נאָ פּיאַטניצאַ, איז עפעס אויף דער לינקער זייט היינט אויפגעשטאַנען. און צו וועמען לאַזט זיך עס אינגאַנצן אויס? צו דוואַסיעס קאַפּ! דוואַסיע — דאָס, דוואַסיע — יענס, דוואַסיע — אַהין, דוואַסיע — אַהער. דוואַסיע, שונא ציון, צערייס דיך, דוואַסיע, שפּרינג אויס דער הויט!.. אַט האַסט דו דיר...

פ י י ב ו ש (ווי פון שלאָפּ צעצויגן מיט אַ גענעקן). אַ פייג!
ד ו ו א ס י ע (אַרומקונדיק זיך פאַרוואונדערט). טפו! וואָס האַט זיך מיר געחלומט די נאַכט און יענע נאַכט...

פ י י ב ו ש (טשוּכעט זיך). בחורים, פיינע בחורים...

ד ו ו א ס י ע. אַ לשון אַביסל!

פ י י ב ו ש (אויפּשטייענדיק). אַווי, שפּרינצעלע, ווי מחילה, אַוואַ ליטוואַק...

ד ו ו א ס י ע (אין דער זייט). ווי, מחילה, אַ שיכור!

פ י י ב ו ש (אויסקנאַקנדיק זיך די ביינער מיט אַ שמייכעלט). הע, פע! אַ גוטן!... אויף דער חתונה, אַם ירצה השם, גייען מיר, בלי נדר, ביי אַ קאַזאַק. (ער גייט אַרויס).

ד ו ו א ס י ע (פאַרקרימענדיק זיך). אַט צעיאָג איך מיך!...

דריטע סצענע

דוואַסיע, דערנאָך מענדל

דוואַסיע (שטייט און באַטראַכט איטלעכס ווינקלע, שאַקלענדיק מיט דעם קאַפּ). וואָס דאָ טוט זיך אַביסל!... אומעטום ברעקלעך, שטיקלעך נאָר ווי אין אַ הקדש, — טפו! אַז רייזעלען גלוסט זיך חתונה האָבן, איז ווער שולדיק? דוואַסיע! גיי קער, ראָם. דו נאָר ביסט אַ מענטש און יענער, כילעבן, האָט גאָר קיין נשמה נישט. אוי, דערבאַרעמדיקער גאַט, לאַמדיק היינטיקס יאָר אויך עפעס אויפגעריכט ווערן. שוין צייט, צייט, כילעבן! (זי נעמט זיך קערן, זינגענדיק דערביי פאַר זיך צעצויגן אונטער דער נאָז).

אויפן פריפעטשיקל ברענט אַ פייערל
און אויסן קוימענדל גייט אַ רויך,
אַז איך דערמאָן אין מיין באַשערטן זיך,
פאַרליר איך, אוי, דעם קאַפּ און דעם מוח.

אין דרויסן גייט אַ רעגנדל,
אין שטיבעלע איז זיך פאַרנע,
אויף דער גאַנצער וועלט איז אַ פרייד
און מיר איז ביטער און מאַרנע.

(פונעם קאָרידאָר הערט זיך אַ געשריי: דוואַסיע! דוואַסיע!)

דוואַסיע (פאַר זיך). אַ, אויף די ציין! אויף די ציין! אַ קול אַביסל ווי אַן עשו. (זי רופט זיך אַ) אַט גיי איך, גיי! (אין דער טיר שטעקט זיך אַריין אַ קאַפּ פון עפעס אַ יידענע. דוואַסיע שושקעט זיך מיט איר און אין דער גער שושקעריי כאַפן זיך ביי איר אַרויס ווערטער הויך אויף אַ קול) אַזוי? אויף היינט אין אַזונט האָט איר אים ביי זיך באַשטעלט?... גוט, עלקע!... איך וועל מיך זען אויסרייסן. האָ, וואָס? שבתדיק זאָל איך מיך אַנטאָן?... נו, נו!... אַ שיינער?... גוט, גוט, עלקע... איך וועל קומען... גייט געזונט... (זי גייט אַרויף אויבנאָרצן). אַ יונגעראַן גאָר אַ וואוילער. אַ קאַפּ גאָר אַ פאַנקוכן, אַ פאַר באַקן ווי צוויי פעטע, פאַרברוינטע כרעמזלעך, אַ גוידערל ווי אַן אַנ-געפילט העלדזל. מחיה! ער איז נישט קיין באַלמעלאַכע, נישט קיין משרת, נאָר בלאַט אַזוי זיך אַ פייער יונגעראַן. (טוט אַ זיפּ). עס איז שוין גענוג אַז און וויי, אַז רי כתיאל דעם מלמדס טאַכטער זאָל דינען, זיין אין דער

פרעמד, נאָר איך זאָל נאָך נעמען עפעס אזאָ פאַשנע מענטשן, ניין! אזאָ בזיון איז שוין צו גרויס... (זי נעמט זיך ווידער קערן און זינגט צו).

און מיר איז ביטער און מאַרנע.

טפו, מיינע שונאים, מיינע שונאים!

און פלוצים דאַכט זיך עפעס אַ שאַרף,

ע־הע, ע־הע, אין האַרצן טיאָד־טיאָד!

(זי וואָרפט קערנדיק אַראָפּ מיט דער באַרשט עפעס אַ פּודעלט). אַ, אין דער ערד מיט דעם קאַפּ! גיי שטעל זיך נאָך קלייבן. (זי הייבט אויף אַ פאַר קרעלענע אור־ינגלעך מיט אַ קעלנערל און נעמט זיך זיי באַטראַכטן). גאַר אַנטיק, כּלעבן, פּון אור־ינגלעך. רייזעלעס כּלה־מתנות: עס פאַרנעמט די אויגן! איך בין אַ בעלן זיי אַנצומעסטן, וואָס פאַר אַ פנים וועל איך אין זיי האָבן. (זי טוט אָן די אור־ינגלעך, קוקט אין שפּיגעלע און שמאַכט פאַר גרויס הנאה). אַר, שיין! מיטן ווייסן קעלנערל וועט נאָך שענער אויסקומען. (זי נעמט זיך אַנמעסטן דאָס קעלנערל, קוקנדיק אין שפּיגעלע, מאַכט מיט דעם קעפעלע און זינגט זיך אונטער):

ע־הע, ע־הע, אין האַרצן טיאָד־טיאָד.

מ ע נ ד ל (קומט גאַנץ שטיל אַרײַן. גייט צו אויף די שפּיץ פינגער הינטער דוואַטיען, שאַקלט איר נאָך מיט דעם קאַפּ און קומט מיט אַ השׁויהלע די פינגער). אַ מחיה, צוקער־זיס!

ד ו ו אַ ס י ע (שטאַרק באַשעפּטיקט מיט זיך, שמאַכט און ברומט אונטער):

צו מיר, צו מיר, דו נשמה מיינע,

ליובע־לעב! רופּט ער, ליובע, איך בעט!

איך גיי און קום צו מיין זיס לעבן

און טו אַ כאַפּ אַ קוש, אַ גלעט.

מ ע נ ד ל (שטיל מיט אַ השׁויהלע). עס קאַטערט זי, עס האָבן איר זיך צעשפּילט די געבליטן. דאָס ליבע־פלעשעלע, אַפנים, העלפט. (ער נעמט אַרויס פונעם בחנם עפעס אַ פּלעשעלע, נעצט איין אַ פינגער און דערלאַנגט פּלוצים דוואַטיען הינטן אויפן האַלדז אַ שמיר, מאַכנדיק דערביי):

און טו אַ כאַפּ אַ שמיר, אַ גלעט.

ד ו ו אַ ס י ע (קערט נישט טויט, נישט לעבעדיק זיך אום און וואָרפט בשעת מעשה אַרויס פון מענדלס האַנט דאָס פּלעשעלע, וואָס צעברעכט זיך אויפן דיל). אין דער ערד אַרײַן, ימח־שמוניק איינער! ס'איז מיר אַנטפּאַלן דאָס געזונט. וואָס פאַר אַ מאַדע קיצלען זיך? נאַט איך גייעס, ער קיצלט!... איך וועל דאָך דיר דערלאַנגען אַ קיצל, אַז דו וועסט דאָ די ניקפה באַקומען.

מ ע נ ד ל. דוואַסעניע, איך חלש, איך שטאַרב! אזוי שיין ביסט דו

היינט. ס'איז דיר אין פנים נישט אריינצוקוקן, ווי אין דער ליכטיקער זון. אוי, ליובע-לעב, חלש איך, א קוש, א קוש!

ד ו ו א ס י ע . נו, מענדעלע, ווער פארברענט! איך האב נישט קיין צייט. מ ע נ ד ל . עפעס אזא מלאכה, וואס מען ברויכט דערצו צייט?! דוואסעניו, האב א רחמנות אויף א יידישע נשמה! איך וועל דיר געבן כלה-מתנות אזעלכע אוירינגלעך, א סאמעטן מאנטל, א גילדן קייטעלע און א בראשקע. דו וועסט ביי מיר זיין א פריצה, א שדרותטע, א גראפינע, א פרינצעסין, א רביצין!... (ער כאפט דוואסיען ארום. פלוצים הערט זיך פונעם קארידאר א געשריי: דוואסיע, דוואסיע!)

ד ו ו א ס י ע . א, אויף די ציין, אויף די ציין!... אז רייזעלעך גלוסט זיך חתונה האבן, זעצט מען פון דוואסיען די נשמה ארויס... הערסט דו, מען-דעלע? גיי דיר, גיי צו אלדי שווארצע יאר. לאז! (אראפזאגנדיק פון זיך געשווינד די אוירינגלעך און דאס קעלנערל רייסט זי זיך אויס פון מענדעלס הענט מיט אימפעט אזוי, אז מענדל פליט צו א בענקל און קערט מיט דעם זיך איבער אויף דער ערד.)

פערטע סצענע

מענדל, שמחה און ר' יוחננע דעם רבס

מ ע נ ד ל (מאטערט זיך אויפשטיין און זוכט דאס היטל). אבי דער קאפ מיינער איז גאנץ, דאס היטל וועט דער שווארץ יאר נישט צונעמען... א, ניש-קשה, דוואסעניו, מיר וועלן זען, וואס דו וועסט היינט אין אונט ביי עלקע דער קארטנווארפערין זאגן, כא-כא, כא, א גוטע ממורטע די עלקע. ווי זי מיט זיך פאר מיר! נאט איך א פזמון פון ראש-חודש קרעמניק, עפעס א חתן וויל זי היינט אנקוקן. כא-כא, דוואסעניו! חתונה פגרסט דו דאך טאקע צו האבן, וועסט קומען צו פליען אויסגעפוצט און לסוף וועט גאר מיינער ווי פונעם הימל אראפפאלן. סקאצל קומט, דוואסעניו! עלקע מיט אירס, איך מיט מיינס און מיר וועלן דיך איינבייסן... א שדכן איז אפילו חשובער, נאר וואס זאל מען טאן? אז תשעה באב איז נישטא קיין פליי, מוז מען יוצא זיין מיט וואנצן. (ער הויבט אויף און באטראכט דאס צעבראכענע פלעשעלע) עס זאל דאס איבערבלייבן כאטש א קאפ! פינף און זיבעציק קאפיקעס מיין בלוט האב איך באצאלט סטעמפעניון אט פאר דעם ליבע-פלעשעלע. ער האט געשווארן, אז ביים צווייטן, דריטן שמיר מוז יענע דיך ליב האבן און ציען ביי די פאלעס...

מיד דאכט זיך, עס האָט אָנגעהויבן טאַקע אַביסל צו ווירקן, נאָך היינטיקן שמיר
איז דוואַסיע געוואָרן ווייכער. ס'איז שוין גאָר נישט דער וואָרף וואָס פריער!...
ש מ ח ה (קומט אַריין און בלייבט שטיין פאַרוואַנדערט). וואָס טוט זיך
דאָ אַוויגס, מענדל?

מ ע נ ד ל (אַנידערשטעלנדיק אין איילעניש דאָס אומגעפּאַלענע בענקל).
נישט אויסצוהאַלטן פון דער קאַץ, אַוועקגעראַנגלט האָב איך מיד דאָ אַביסל
מיט דער שיינער קאַץ!...

ש מ ח ה. וואָס, מיט יענער, וועלכע איך האָב געטראָפּן ערשט אַרויס-
שפּרינגענדיק פון דאַנען? אויב יענע איז אַ קאַץ, ביסט דו, מענדל, אַ קאַטער!
— אַזוי, שייגעץ איינער, ביסט דו אַ מענטש אין דער טאַקסע! זאָג נאָר, וואָס
הערט זיך מיט די אַקסן, וואָס מען האָט היינט געקוילעט? ביסט דאָרט אין דער
באַניע געווען?

מ ע נ ד ל. אַנס, כ'לעבן, וואָס איך בין באַצייטנס אַהין אָנגעקומען. עס
האַט געקענט ווערן אַ גוטע חתונה. דער שוחט האַלט אַ לונג און לעבער, ר'
יוחנצע בלאַזט, שטופט אַ פינגער, קרימט זיך מיט אַ פאַרפרומט פּנימל, ווי
ס'איז אים עפעס שטאַרק נישט רעכט, און שאַקלט מיט דעם קעפּעלע. אַז ער
האַט מיד דערזען, ווי איך שטיי און קוק אים קרום אָן, איז ער געבליבן ווי
דערוואָרגן, געמאַכט עטלעכע מאָל טאָ, טאָ — און דער שוחט האָט אַ זאָג
געטאָן: כשר... דער רוח זאָל אים וויסן, וואָס ער קריכט אַהינצו. נישט
אַנדערש, ער מיינט שוין ווייטער עפעס... קאַרג לעדוויצעס נעמט ער איבער,
אַ נעמען זאָל אים דער... .

ש מ ח ה. שאַ, מענדל! ס'איז נישט דיין עסק.

מ ע נ ד ל. אַבער זיין עסק איז עס אויך נישט. וואָס פאַר אַ מחותן איז
ער מיט דער טאַקסע? קאַרג פאַר אים מאיר-בעל-הנס-פּושקע, ארץ-ישראל-
געלט, נאָך און נאָך און נאָך... דם, צפּרדע, כנים אויף אים, די אַלע עשר מכות!
ש מ ח ה. תּרבות! ווי עפּנט זיך עס דיר אויף דאָס מויל אויף אַזאַ
פרומען, ערלעכן יידן, וואָס שטאַמט פון בערין, פונעם גנילאַפּיאַטקער רבס
געזינד!

מ ע נ ד ל. אוי, האָט דער בער לאַפּעס! נישט אומזיסט קריכט ער און
שטעקט אַריין די מאַרדע. ער וויל מסתמא אַפּלעקן אַ ביינדל. הלואי איך זאָל
ליגן זאָגן, דער בער זאָל נישט קומען און נעמען אין דער טאַרבע.

(ר' יוחנצע קומט אַריין, גיט אַ קוש די מזוזה און פאַרגלאַצט די אויגן מיט
אַ זיפּצעלט).

ש מ ח ה (גיט ר' יוחנצען אַקעגן). ברוך הבא, ר' יוחנצע! זייער אַנ-
געלייגט, כ'לעבן.

מ ע נ ד ל (אין דער זייט). אנלייגן זאל ער מיט דעם קאפ!
 ר' יוחנן צ. ע. אין א מצווה-זאך, ר' שמחה... הגם ס'איז אביסל
 שווערלעך, בין, לא עליכם, עפעס אוי... פאר קודשא בריך הוא איז עס פארט
 קיין תירוץ נישט. וואס טוט מען מיט יידישע קינדער, נעבעך?... שטעלט
 זיך נאר דער טאג, איז אלץ מצוות, מצוות.
 מ ע נ ד ל (פון דערווייטן). נאך גאנץ פרי היינט כלחוד השור, האט ר'
 יחננע ניכטערהייט געקוקט דארט, מחילה, אין איין אקס אריין. גאט זאל זיי
 נאר דערלענגערן די יארן.—וואס ווילן זיי אויף שבת, א לעדוויצע צי א לעקער?
 ר' יוחנן צ. ע. בע... ווייס איך וואס... עט.
 ש מ ח ה (א קוק געבנדיק ביז אויף מענדלען). גיי שוין דיר דיין וועג!
 האסט, דאכט זיך, נויטיקע ארבעט.
 מ ע נ ד ל. ר' יחננען פרעגן, וואס זייער גוטער ווילן איז, איז דאכט זיך
 אויך נויטיק. (ער גייט ארויס.)

מינסטע מצענע

די פריערדיקע אן מענדלען

ש מ ח ה (נאכדעם ווי אקעגן א רגע איז נשטיל). אזוי, ר' יחננע? אין
 א מצווה-זאך, זאגט איר. — וואס קוועטשט איר זיך עפעס, הא?
 ר' יוחנן צ. ע. אוי, אוי, אלץ, לא עליכם, מיט די מערידן... לאמיר
 עס אפמאכן בקיצור. א שחט, ר' שמחהלע, אוי, נאך א שחט!
 ש מ ח ה. ביי אונדז איז שוין אן דעם דא גענוג שוחטים, וואס קאסטן
 א קאסע; צו וואס נאך איינער? מען וועט דאך ארויפלייגן ווייטער אויפן
 פלייש, דער עולם וועט שרייען און גערעכט זיין.
 ר' יוחנן צ. ע. פאר קודשא בריך הוא איז עס פארט קיין תירוץ נישט...
 ביי א שטיקל סירכא קלאפט דאס הארץ, אפשר, חלילה, טרעפן די אלע נישט.
 ווי באלד נאר עפעס א חשש איז שוין אי, אי... אלצדינג כדאי. מען וועט
 שרייען! — מילא, דעריבער לאמיר נעמען אויף אונדזער קאפ אזא עבירה?
 דערנאך, אל תפתח פה לשטן, אז קליינע קינדער וועלן שטארבן, ווער וועט
 שולדיק זיין — מיר! פאר וואס, וועט מען שרייען, האט מען צוגעלאזט
 חטאים!... געוואלד, וואס פאר א מצווה פאר יידן איז שחיטה!
 ש מ ח ה. פאר וואס ביז אצינד איז רעכט געווען און פלוצים איז נולד
 געווארן נאך א שחט? א גאנץ איבעריקע זאך, כ'לעבן, עס וועט שלעכט זיין

אי פאָר דעם עולם אי טאַקע פאַר מיר. איר וויסט איך אייערס און איך מיינס.
 ר' יוחנן צ. ע. אוי, לא עליכם... בקיצור, ס'איז רעכט. היינט חוץ
 לזה, מוזט איר וויסן, וויל ר' שמעלקע אויף ווייטער נאָך אַ גראַשן אים פון דער
 אַקע פלייש.

ש מ ח ה. גאַט איז מיט אייך, ר' יוחנן צ. ע. וואָס רעדט איר?! אַ פּופּצן
 יאָר אַז ר' שמעלקע נעמט אַ דרייער פון דער אַקע פאַר די הילצערנע קלייטלעך
 זיינע אויף פלייש צו פאַרקויפן. אַ שפּאַס, וויפיל ער האָט שוין איבערגענומען,
 און פּלוצים נאָך אַ הוספה!

ר' יוחנן צ. ע. און אונדזער ר' טודרוסל וויל אַנשטאַט אַ האַלבער
 טאַקע אַ גאַנצע קאַפּיקע פון דער אַקע.

ש מ ח ה. פאַר וואָס? פאַר די פינף הונדערט קערבלעך, וועלכע ער האָט
 אויסגעליען, אַזוי הייסט עס, צורעכט מאַכן די באַד מיט דער מקווה! די באַד
 איז עדיהיום טאַקע אַ חורבה און די מקווה שטינקט, מחילה, ווי פריער, אַן
 עיפּוש... אַזוי פיל יאָר נעמט ער, נעמט און פּלוצים גאַר אַ הוספה! עס גרוילט
 דאָך דאָס לייב הערנדיק, מיר קומט דאָך אויס טאַקע צוצולייגן דעם קאַפּ און
 צעוואַרפן די טאַקע. ר' יוחנן צ. ע. איך בעט אייך, מאַכט, עס זאָל בלייבן ווי
 פריער, לאַז מען נישט שרייען.

ר' יוחנן צ. ע. און אַגב טאַקע האָב איך אַליין צו אייך אַ שטיקל
 בקשה. איר זאלט מיר נישט אַפּזאָגן.

ש מ ח ה. אַך, אַלצדינג פון אייערטוועגן, אַלץ וואָס נאָר מעגלעך.
 ר' יוחנן צ. ע. אוי, אַ שווערער, ביטערער גלות! — מיין כאַצקעלע,
 אוי, באַדאַרף גיין צום היינטיקן פּריזיוו. אַז אַך און וויי, צו וואָס מיר האָבן
 זיך דערלעבט, אַז אַ כאַצקעלע, אַ זיידן קינד, פון אַזאָ הייליקער משפּחה, דערצו
 נאָך אַ מטופּל, נעבעך, מיט ווייב און קינדער, מוז בעוונותינו הרבים זיך
 שטעלן! טאַקע נאָר משיח'ציט. מילא, האָב איך געוואַלט אייך בעטן — אוי,
 לא עליכם... מיינע שטעכעניש אויף די שונאי ישראל — בעטן איבערצורעדן
 מיט דעם דאָקטער און נאָך אַזעלכע, פאַרשטייט איר?

ש מ ח ה. אַ, שווערלעך און דערצו אויך טאַקע עפּעס פּריקרע... איז
 כאַצקעלע אייערער געזונט?

ר' יוחנן צ. ע. מכח געזונט איז, צווישן אונדז גערעדט, באַוואַרנט.
 די לעצטע צייט איז ער נישקשהדיק פונעם פנים אַראַפּ, נישט צו דערקענען
 אים... אַט מכח דעם באַדאַרף איך ווייטער אייער טובה, זלמן, אייער מחותן,
 מאַכט אַ מורא, באַם ביים פּריזיוו וועט נישט צוגיין כשר, וועט ער אויסגעבן...
 פאַרשטייט איר מיך... זיין בן־יחיד, דער חתן אייערער, שטייט אויך אויפן
 פּריזיוו. איר פאַרשטייט?

ש מ ח ה. ווילט איר, הייסט עס, איך זאל רעדן מיט זלמען. אָט דאָ האָט איר מיר פאַרגעבן אַ שווערן לייענען! איר ווייסט דאָך, ווי שטאַרק מחולק מיר ביידע זענען. איך גיי מיר אויף מיין דרך און ער אויף זיין ווייטן דרך.

ר' יוחנן צ. ע. און דער חתן אייערער, משטיינס־געזאַגט, איז פאַר־קראַכן העט, העט אויף נאָך אַ ווייטערן דרך. אַי, אַי, ר' שמחהלע! ווי קומט צו אייך אַזאַ שעטנו? (ער סמאַרעט מיט דער נאָז). אַלעקסאַנדער! עפעס, רחמנא־ליצלן, גאַר דייטשעריש. וועמען מען האָט דאָ צו פאַרהיטן!... אוי, ר' שמחהלע, זענט איר דערפאַר ווערט...

ש מ ח ה. פייניקט מיך נישט, ר' יוחנן צע! לאַמיר דערפון, איך בעט אייך, נישט רעדן.

ר' יוחנן צ. ע. (אויפהייבנדיק זיך). וואָס־זשע, האָ ענטפערט איר מיר מכח יענעס?

ש מ ח ה. וואָס, מכח אייער בקשה?

ר' יוחנן צ. ע. אי... איך מיין מכח די פריערדיקע ענינים.

ש מ ח ה. ווי גאָט איז אייך ליב, ר' יוחנן צע, דייבט עס אָפּ! מאַכט, עס זאָל בלייבן ווי פריער. מכח אייער בקשה וועל איך מסתמא שוין זען...

ר' יוחנן צ. ע. טאָ. איך וועל מיך פרואוון... (ער לאָזט זיך גיין צו דער טיר און קערט זיך פּלוצים אום). גוט, כלעבן, איך האָב מיך דערמאַנט. עט, איך גענויטיק מיך אַצינד, גענויטיק איך מיך אין אַ גמילות חסד. אַזוי, עטלעכע קערבלעך.

ש מ ח ה. וואָס־זשע האָט איר לכתחילה דאָס נישט געזאַגט? עפעס דאָס ערשטע מאָל איז מיר צו געבן אַ גמילות־חסד. (ער שטעקט ר' יוחנן צע אין דער האַנט אַרײַן). זעט־זשע, ר' יוחנן צע, איך פאַרלאָז מיך שוין אויף אייך.

ר' יוחנן צ. ע. נו—נו. האָט זשע אין זינען מכח... (ער קושט די מזוהא און גייט אַרויס)...

ש מ ח ה. (שטאַרק אויפגעבראַכט). נישט אויסצוהאַלטן, תמיד איז נאָר גיב, גיב, גיב! יענעם מקורבים, אַרעמע קרובים גיב שטעלעס אין דער טאַקסע, דעם גיב באַשטימטע קצבה, אַדער קלאַמפערשט גמילות־חסדים. היינט לאַ־יחרץ־געלט עזות־פנימער, אַנכאַפער, זאַגטערס, קאַכלעפל, שטאַטפּעטערס, פאַקטוירים, דרייקעפלעך, הענטשקע־לשון־ריידער, פאַטשערקעסמאַכער, עצות־געבער, וועלכע מען באַדאַרף פאַרשטאַפּן די מיילער, און מען מוז נאָך שווייגן. גיי דערצייל דעם עולם מעשיות און רייך אַקעגן דיר אויף אַ וועלט מיט פיינע, לייטישע מענטשן... גנבים, בלוטצאַפערס, ווערט פאַרכאַפט אינ־איינעם מיט דער טאַקסע!... (שפּרינגע און ריזעלע קומען אַרײַן).

זעקסטע סצענע

ש מ ח ה , ש פ ר י נ צ ע , ר י ז ע ל ע , ד ע ר נ אָך אַל ע ק ס אַ נ ד ע ר

ש פ ר י נ צ ע . איך זוך דיר שוין, שמחה. צייט איינהאַנדלען דעם קינד
חתונה-קליידער. גיב געלט!

ש מ ח ה . נישט אויסצוהאַלטן. איין קול: גיב, גיב, גיב!
ש פ ר י נ צ ע : הערט נאָר אַביסל, ווי ער האָט זיך צעשריגן! גולנים
זענען אים איבערגעפאַלן.

ש מ ח ה . זאָלסט דו טאַקע וויסן, שפּרינצע, גולנים!... לאַז מיך, כ'לעבן,
צו רן. איך בין, אַסור, נישט משוגע, און ווייס וואָס איך שריי.

ש פ ר י נ צ ע . גענוג שוין דינע שטעכווערטלעך. מען ווייסט, מען
ווייסט, אַז דיר געפעלט נישט... צי מיך נישט ביי דער צונג. נאָר וואָס וועט
עס דיר אַבער העלפן?... מיר פאַר דיין קאַפּ, רייזעלע, דו ווינסט? שאַ, נישט-
קשה! מעגסט זיך, כ'לעבן, שעמען, שמחה. אַזוי רעדט אַ טאַטע!

ש מ ח ה . אַי, אַי, שפּרינצע!
ש פ ר י נ צ ע . וואָס זאָל איך דאָ מיט אים טענהן? קום, רייזעלע,
קום און לאַמיר לאַזן צו רו דעם טאַטן.

ר י ז ע ל ע (צופאַלנדיק צו שמחה). טאַטעניו, דו ביסט דאָך אַזאַ
גוטער, ליבער טאַטעניו! קרענק מיך נישט, איך בעט דיר און זיי אויף מיר
נישט אין כעס.

ש מ ח ה . נישט אויף דיר, רייזעלע, חלילה! ס'איז דאָ אויף וועמען
אַנדערש אין כעס צו זיין.

ש פ ר י נ צ ע . דאָס, טאַכטער, איז אַן אַנצוהערעניש מיר. מיך מיינט
ער... האַ, וואָס פאַרט האָב איך דיר, מיינ מאַן, אַזוינס געטאָן?

ש מ ח ה . דו? גאַרנישט... ביסט אַ גאַנץ ערלעכע יידענע, שרייסט נאָר
אַמאָל איידער דו ווייסט פאַר וואָס. אפשר האָב איך היינט געהאַט אַ קרענקונג,
עגמת-נפש און בין דעריבער אַביסל אויפגעבראַכט.

ש פ ר י נ צ ע . בעט איך דיר הונדערט מאָל מחילה, דערצייל-זשע מיר,
שמחהניו, וואָס איז אַזוינס? דערצייל.

ש מ ח ה . אַן אַנדערש מאָל, שפּרינצעלע, אַצינד מוז איך נויטיק אויף
אַ וויילע אַוועקגיין. — נאָ דיר דאָס שליסעלע און נעם פונעם קעסטעלע דאָרט
אַליין אַרויס, וויפיל דו באַדאַרפסט. (ער גייט.)

ש פ ר י נ צ ע . נעבעך. ער האָט נאָך היינט אין מויל נישט געהאַט.

ר י י ז ע ל ע (זעצט זיך און נעמט אויסצייכענען נאָזטיכלעך). און דו מאַמעניו, האָסט אים נאָך אַביסל... ער איז דאָך צו דיר אַזוי גוט. ש פ ר י נ צ ע. מיין דאַליע ביי אים אויף אַלע מיינע ליבע געזאָגט גע- וואָרן, איך האָב די דעה, פונדעסטוועגן מוז מען אַמאָל — כאָטש נאָר לפנים — זיך טאָן אַ בייזער. שטענדיק גוט טאָר מען אַפילו מיט דעם בעסטן מאַן נישט זיין... די מענער זענען פייער און מיט פייער באַדאַרף מען וויסן ווי אומצוגיין.

ר י י ז ע ל ע (האַלט אָן אויסגעצייכנט טיכל שפּרינצען פאַר די אויגן). קוק אָן, מאַמעניו, „ר. ק.“, מזל־טוב מיר מיט דעם נאָמען! אונטער דעם לעצטן אות וועל איך אַריינטרעטן אין אַ ניי לעבן, מיט אַ נייער פאַמיליע און אַ ניי מזל. איך בין איבערגליקלעך.

ש פ ר י נ צ ע. גליקלעך, טאַכטער, זאַלסט דו טאַקע אייביק זיין. דאָס מזל זאָל דיר לייכטן און שיינען ווי דער ליכטיקער מאַרגנשטערן.

ר י י ז ע ל ע. איך בין איבערגליקלעך. און דאָך פיל איך אין האַרצן מיך עפעס... ווי זאָל איך דיר זאָגן... עפעס אַביסל ווי באַליידיקט. לעב אַזוי פיל יאָר מיט דיין נאָמען און פּלוצים פאַרענדער אים. עס קומט אויס, עפעס זענען מיר חפצים, מיר בייטן תמיד און טראָגן דעם נאָמען פונעם באַלעבאַס, וועלכן מיר געהערן. פריקדע!... וואָס זאָגסט דו, מאַמע? די מענער זענען פייער. (אַלעקסאַנדער קומט אַרײַן).

ש פ ר י נ צ ע. שווייג שוין, שווייג, ווייס איך וואָס איר פאַלט אין!

ר י י ז ע ל ע (מיט אַ געלעכטער). דו הערסט, אַלעקסאַנדער, וואָס די מאַמע זאָגט? מען באַדאַרף וויסן ווי מיט פייער אומצוגיין.

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר. פייער איז אַ גנב, אַבער אַקעגן וואָס?...

ר י י ז ע ל ע. כאַ-כאַ-כאַ, דאָס ווייס איך שוין אַקעגן וואָס. שאַ! וואָרים

אַט טו איך מיך אַ בייזער.

ש פ ר י נ צ ע (טייטנדיק מיט דעם פינגער אויף דער נאָז). אַי, רייזעלע,

ביסט דו אַ שפעטערין! (צו אַלעקסאַנדער) ווייס איך, וואָס זי וויל דיר דאַרט אַביסל פאַרדרייען דעם קאַפּ. (זי גייט אַרויס).

זיבעטע סצענע

רײזעלע, אלעקסאנדער, דערנאך דוואסיע

אלעקסאנדער. נייעס, רייזעלע! זייער וויכטיקע נייעס.
 רייזעלע. עפעס גוטס, הא? שא, נישט קיין וואָרט! דיין פנים זאל
 מיר פריער זאָגן. נעענטער צו מיר מיט דעם פנים!
 אלעקסאנדער (שטעלנדיק זיך נעענטער). עײ, רייזעלע, דו
 הויבסט שוין אָן באַצייטנס מיך צו מושטירן; עס פאַסט, כ׳לעבן, נישט פאַר
 אַרביצין.

רײזעלע. וואָס איז דאָס פאַר אַ נייער טיטל?
 אלעקסאנדער. גאַנץ פשוט. אַז דער מאַן איז אַ רב, איז דאָס
 ווייב אַרביצין.

רײזעלע. און אַז דער מאַן הייסט שמערל, הייסט דאָס ווייב
 שמערליכע, עס פאַרשטייט זיך, אַלץ דער מאַן. נו, זאָג שוין, וואָס איז אַזוינס
 די מעשה?

אלעקסאנדער. מען וויל, בשעת די וויבאַרעס, מיך ווילן דאָ פאַר
 רב. און ווייסט דו, וועמענס אויפטו דאָס איז? ר' יוחנצעס! ער האָט עס היינט
 געלאָזט זאָגן דעם טאַטן מיינעם. וואָס זאָגסט דו דערצו, רייזעלע?
 רײזעלע. און דו, וואָס זאָגסט דערצו?

אלעקסאנדער. ס'איז דאָ צו זאָגן אַזוי און אַזוי. וויל מען, איז
 אַרב עפעס נישט אַזאָ חשיבות. זאָג נאָר, איך בעט דיך, דו קענסט פּנחס כאַרט,
 בערל טאַראַראַם, פייוול פּאַנפּע, כייקל קאַכלעפל און איציק פּאַלגע מיט דער
 גאַנצער כּנופיאָ?

רײזעלע. אַ, זייער גוט. זיי זענען שיכורים, אַרץ־פּיאַסקע, עזות־
 פּנימער, שקצים, אַנכאַפּערס, וואָס אין דער קאַרט. נאָר צו וואָס מישסט דו זיי
 פּלוצים דאָ אויף?

אלעקסאנדער. אַט ווער עס ווילט געוויינלעך ביי אונדז, יידן,
 און אונטער וועמען אַרב איז אונטערגעוואָרפן!

רײזעלע. נו, אַלעקסאַנדער, אויב אַזוי, רעד־זשע גאָר נישט דער־
 פון. ס'איז גאָך נאָר אַ חרפּה.

אלעקסאנדער. וויל מען אַבער צוריק שמועסן, קען אַ רב, אויב
 ער פאַרלאַנגט נאָר, זייער פּיל ווירקן. ביי אונדז יידן זענען דאָ גוזמאות־זאַכן,
 וואָס מען באַדאַרף און וואַלט געקענט פאַרבעסערן. איך באַרים מיך נישט,
 רייזעלע, אַז איך בין אַ געלערנטער מיט אַלע מעלות, נאָר איך האָב אַ יידיש

האַרץ. איך בין יונג, מיט פרישע קרעפטן און וויל מיט דעם גאַנצן לעבן אַרבעטן און ברענגען עפעס נוצן.

ר י י ז ע ל ע. אַצינד פאַרדינסט דו אַ הייסן קוש. (זי קושט אַלעק-טאַנדערן). דו וועסט אין מיר האָבן אַ רביצין, וואָס וועט, נישקשה, פאַרדינען צו טראָגן דעם נאַמען...

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר. היינט ווייטער, רייזעלע, לאַמיר רעדן צווישן אונדז ווי פראַסטע בשר ודם, גאַנץ פראַקטיש. ליב האָבן מיר זיך ביידע טאַקע זייער שטאַרק. אָבער די באַרעכענונג באַדאַרפן מיר דאָך האָבן אַזוי: ווי לעבט מען נאָך דער חתונה? קעסט-עסן, ווי אַ יידיש פאַר-פאַלק, דאָס איז נישט גוט, נישט שייך, אַ דערנידעריקונג פאַר זיך און אַן אומגליק פאַר די קינדער אויף שפעטער. לעבן-זשע פונעם נדן, וואָס דיין מאַמע גיט, עפעס אויך נישט אַזוי גוט... (ער לייגט אַרויף די הענט אויף רייזעלעס אַקטלעך). וואָס קוקסט דו, רייזעלע, מיך עפעס אַזוי שאַרף אָן? דייע אַויגן בליצן ווי פלאַם-פּייער.

ר י י ז ע ל ע. איך שעם מיך, נאָר עס העלפט נישט... מען מוז מודה זיין, מיר, ווייבער, זענען שוואַכער, ווייכער און נישט באַרעכנט. באַהערשט אונדז איינמאַל דאָס האַרץ, הערשט עס שוין אָן אַ שיעור און מיר לאַזן זיך פירן העט, העט... איך קען דער פראַקטיקע, דעם ריינעם אמת קאַלט אין די אַויגן אַריין נישט קוקן אַזוי ווי דו.

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר. אין דייע רייד איז דאָ אַ שאַרף שטעכווערטל, וואָס שטעכט מיך ווי מיט שפּילקעס. איך פאַרשטיי, נישקשה, וואָס דו מיינסט. פאַרשטיי-זשע אויך, וואָס איך האָב מיט מיינע פריערדיקע רייד געמיינט. איך האָב עס געזאָגט אַקעגן דעם, צו באַווייזן דיר גאָר, אַז די ראַבינער-שטעלע, וועלכע ר' יחנצע האָט פאַרגעלייגט, איז אַצינד פאַר אונדז ווי געוואונטשן... אַי, רייזעלע, רייזעלע, נאָך ווייסט דו נישט, וואָס פאַר אַ שטאַרקע שליטה דו האָסט איבער מיר! (ער נעמט רייזעלען אַרום און ביידע שטייען אַרומגענומען אַ היפשע צייט שטיל. — דוואַסיע קומט פּלוצים אַן מיט אַ טישטוך און טעלער אין די הענט.)

ד ו ו אַ ס י ע. די באַלעבאַסטע האָט מיר געהייסן גרייטן צום טיש. ר י י ז ע ל ע (אַרויסקאַפּנדיק זיך פון אַלעקסאַנדערס הענט). שוין מיטאַג, אַזוי פרי!

ד ו ו אַ ס י ע. אַ זאָג אַביסל, פרי! אייך פליט די צייט און מיר דאַכט זיך — אַ שרעק ווי זי קריכט. ר' אליקום כיריק איז שוין געגאַנגען מנחה-דאַוונען, טעמצעס קו איז שוין געקומען פונעם פעלד, די הינער פאַדען זיך שוין זעצן אויף דער סידעלע, ליפשע שרייט שוין: הייסע באַבקעס, יידעלעך!

אויפן פריפעטשיק איז שוין קיין פונק פייער נישטאָ און ביי לייטן טראַכט מען שוין אַרום דער וועטשערע.

ר י י ז ע ל ע . שאַ דוואַסיע, עפעס האָט אין דיר זיך געעפנט אַ קוואַל רייד, דו שיטסט ווי פון אַ זאַק. שאַ לאַז זיין מיטאַג און לאַז מיך געמאַך! (זי גייט מיט אַלעקסאַנדערן אַרויס.)

אַכטע סצענע

דוואַסיע און מענדל

דוואַסיע (אויסגעצוואַנגן, פאַרקעמט יוט־טובדיק, אין אַ קליידל מיט אַלע מיני מאַדעס אינאיינעם). און אַז ס'איז אַביסל פרי, מה רעש!... ווען אַביסל נישט דערקאַכט עפעס, אויך נישט אַזאַ אומגליק. איר האָט ציין, וועט איר איינבייסן, נישקשה... זיי מעגן אַלצדינג. שטייען זיך ביידע אַרומגענומען, קאַשקען זיך, ליובען זיך, טשמאַק, טשמאַק! און דו, דוואַסיע, היניע, פלאַץ. גיי, שונאַציון, אויס. בין אויך אַ מענטש, אַזוי שמייליק ווי איר!... ווי דער־לעב איך שוין פטרן דעם שיינעם מיטאַג, פאַרשטאַפן זיי די מיילער און באַ־צייטנס אַרויסכאַפן זיך אַהינצו... צו עלקען, אוי — זיסער גאַט, לאַמיד שוין אויך עפעס אויפגעריכט ווערן! (זי קוקט זיך אָן אין שפּיגל, טאַפט זיך ביי די האַר מיט אַ שמייכעלע). נישקשה, דוואַסיע איז נאָך קיין מעשה נישט און וועט אַנדערע אין די פאַטרעכעס פאַרשטעקן... איך וועל אים געפעלן, נישקשה, היינט ביי דער נאַכט... מזל־טוב! וועלן מאַרגן פרי, לעבן דער יאַטקע, מיר עס זאָגן מיינע חברטעס, דו ביסט למזל אַ כלה געוואָרן און אַליין בשעת מעשה האָבן די גאַל. — אַ שיינעם דאַנק, וועל איך ענטפערן, מיט מזל זאָלט איר לעבן! און דערביי טראַכטן: פּגרט, ווערט צעזעצט פאַר קנאה. לאַז זיך יענער פוקען, עפעס גאַר מחיה, כ'לעבן. עס הייבן מיר זיך אַזש די פיסלעך פאַר פרייד. (זי זינגט אונטער, אָננעמענדיק זיך ביים קליידל און טאַנצט אָקעגן שפּיגל, וואַרפנדיק מיטן קאַפּ אין אַלע זייטן):

אַבינו מלך,

ס'האַרץ איז מיר פריילעך,

פריילעך וועלן מיר זיין,

טרינקען וועלן מיר וויין,

וויין וועלן מיר טרינקען,

קרעפלעך וועלן מיר עסן,

האַ, וואַס גייט דאַרט נאָך, נאָכן עסן? יאַ, אַזוי:
און נאָך עפעס נישט פאַרגעסן.

מענדל (קומט אריין, בלייבט שטיין לעבן דער טיר און פליעטקעט-צו מיט א העוויהלעט). אזא מזל! אזא יאר! טאנץ, דוואַסעניו!... אם ירצה השם, אויף חתונות, אויף בריתן, מיט מיר אינאיינעם ביז הונדערט און צוואַנציק יאר! דוואַס יע. באַקום די ניכפה, ימח־שמוניק איינער! אַט איז ער שוין דאָ, דאָס אַנשיקעניש. בראַש טשאַטעוועט ער מיך, גייט מיר נאָך אויף שריט און טריט ווי אַ קו אַ קעלבל.

מענדל. גראַפיניע, פרינצעסיין, רביצין, בת־מלכה! אַ צאַפּ נאָר אַ פּוּרי־קוילעטש, אַ פּאַר באַקן נאָר אַ פּאַרברוינטער עפּל־קוגל. געשמאַק מחיה, עס גלוסט זיך אַ ביס טאַן (ער טוט זיך אַ לאַז). אַט וועל איך, דוואַסעניו, דיך... אַזש נו!...

דוואַס יע (שוין ווייכער). נו, גענוג, דו אַנשטעלער, חן־מאַכער! האַרד בעסער, איך האָב צו דיר אַ בקשה.

מענדל. פון דיינעט־וועגן, דוואַסעניו, אין פייער, אין וואַסער!
דוואַס יע. אַ ברודער מיינער איז געקומען צו פאַרק, איך באַדאַרף היינט ביי דער נאַכט צו אים גיין. פאַרשטייט דו? און אפשר אויף לאַנג. בעט איך דיר, מענדעלע, צו בלייבן אין שטוב און אַפּטאַן פאַר מיר אַלע מלאכות. מענדל (טוט זיך אַ כאַפּ און קראַצט דעם קאַפּ). אַי־אַי־אַי! אַט האַסט דו דיר שיינס, גראַד איז מיינע אַ שוועסטער אויך געקומען. דו היינט ביי דער נאַכט צום ברודער און איך צו דער שוועסטער! פאַרשטייט דו?
דוואַס יע. דיין שוועסטער וועט דער גוטער יאַר נישט צונעמען מאַרגן אויך. אַ ברודער איז עפעס אַנדערש. אַט איז ער דאָ, אַ מאַנספאַרשוין, און מאַרגן... ווייס איך?

מענדל. קלוג ווי דער טאַג!... אַזוי, דוואַסעניו, בעט מיך, בעט. דוואַס יע. מענדעלע, סערדצע, ליובעניו, טאַטעניו, נשמהניו!
מענדל. ליובע, ליובע מיך, דוואַסעניו. אַט אַזוי פון היינט ביי דער נאַכט ביז הונדערט און צוואַנציק יאר! גיי, דוואַסעניו, צום ברודער. זיי רואיק, איך וועל שוין טאַן, פון מיר וועט קיין מניעה נישט זיין.

דוואַס יע. עס וועט דיר, מענדעלע, זיין אַפּגעגעבן ברויט... אַט העלף מיר טאַקע גרייטן צום טיש. לאַמיר זיי שוין פאַרשטאַפּן די מיילער און וויסן דערנאָך פון אַ לעבן צו זאָגן. (זי זינגט אונטער „אבינו מלך“ און גייט טאַנצנדיק אַרויס פון דער שטוב).

מענדל. „כאַ־כאַ־כאַ!“ און וויסן דערנאָך, מאַכט זי, פון אַ לעבן צו זאָגן. אַמן, דוואַסעניו, אַמן! היינט ביי דער נאַכט, מיר ביידע דאַרט ביי עלקען...

צווייטער אקט

א גאס. רעכטס די וואַאינסקע פּריסומסמווע. רעדלעך מענטשן. ווייבער
כליפּען, וויינען, מאַנסבילן שמועסן צווישן זיך, אַ סײַל פּאַררויסן די קעפּ
אַרויף, שמויען און קוקן. כמעט אַלע מיט שמעקלעך און אימלעכער האַלט
דאָס שמעקל אויף אַן אַנדער מאַניר: בײַ אײַנעם הענגט עס אויפן אַרעם,
בײַם אַנדערן אויפן אַקסל; דער דרייטע עס פון פּאַרנט אין דער לופט, יענער
האַלט עס מיט בײַדע הענט פון הינטן און שפּאַרט זיך דערויף אַן. לײַקס
שמויט אַ קלײַמל מיט אַן איבערגעצויגן דעכל איבער דעם גאַניקל. נישט
ווייט דערבײַ זיצט אַ חלפּן לעבן אַ טישל.

ערשטע סצענע

אַ י י ד נ ע (אויף אַ וויינענדיק קול ווי בײַ תּחִינות־לייענטן). אוי, אַ
לאַך אין האַרצן!... מיין בערעלע, אוי...! מיין בערעלע, אוי־אוי־אוי!
ש מ ו א ל י ק (אַן אַלטער אויסגעדינטער ניקאַלאַיִווסקער סאַלדאַט, נאָר
הײַט און בײַן. אַביסל פּאַרכוסעט, קרימט זיך דער יידענע מיט אַ קולכלע פון
אַ שײַכור). מיין בערעלע, בערעלע!... טפו, וויסניטרע, וויסנאַפּרע לחי עולמים!
אויך מיר אַ פּריאַם, אַ היינטיקסמאַדישער פּריאַם! בערעלע, שמערעלע שפּאַ-
צירן זיך אַהינצו מיט די פּיסעלעך אַליין... אוי, וואַלט איר געוואוסט אין יענע
יאָרן „אַליין!“ רוקן זיך מיט די רגלים אַליין... מיר וויסניטרע, וויסנאַפּרע,
זענען געגאַנגען, הע־הע! מיט אַ גאַנצער כאַפּטע אונטערפּירער, געפּענטעט
מיט בראַסלעטן. אַ קאַפּעליע פון קייטן האָט צוגעצימבלט זום־זום־זום, עס
האַט געקלונגען די וועלט, געהאַט אַ פנים מראה־כהן. און פאַר דער חתונה איז
געווען אַ לאַנגער, אַ ברייטער פּאַרשפּיל מיט כּיבוד. חדשים לאַנג איז מען
אַוועקגעזעסן ווי די גענדז אין שטייג פּאַרשפּאַרט. אַט וואָס האָט געהייסן אַ
פּריאַם בגעלע־בגרינע בשמחה רבה ואמרו כלם!
כ י נ ק ע (וויינענדיק אויף אַ קוויטשיק קולכל מיט אַ ניגון). וויי איז מיר,
וויינ איז מיר, כאַצקל מיינער, אַ טאַטע, נעבעך, פון קליינע קינדער!
ש מ ו א ל י ק (קוקט זי שאַרף אַן, שאַקלענדיק מיט דעם קאַפּ). פּיששש,
האַט זיך צעיאַמערט: אַ טאַטע, נעבעך, פון קליינע קינדער!... און קליינע
קינדער, נעבעך, פון אַ טאַטן, וויסניטרע, וויסנאַפּרע, אַט וואָס אין מיינע צייטן!
באַהעלפּערס אַווינע מיט מעשענע קנעפלעך האָבן זיי אויף די פּלייצעס גע-
טראַגן. עוזר דלים הושיעה נא! מאַרש צאן קדשים, מאַרש אַהין, אַזש וואו דער

שווארצער פעפער וואקסט דארט ערגעץ, און געפאשעט חזירים, געשוואלן פאר הונגער, געכאפט א שמיצל. קליינטשיקע, גרעסערע אביסל — יעמוד עם כל הנערים!

ה ע ר ש ע ל ע (א יונגע סאלדאטל; מיט גוטן צו שמואליקן). אלטע מעשיות, זיידע! גענוג, מען האט שוין געהערט, זיידע, אלטע מעשיות! — ש מ ו א ל י ק (נעמט זיך אין די זייטן, אויסציענדיק זיך גלייך ווי א סטרונקע און טוט א פיץ).

אלטע מצבות פון פארצייטן!

סמירנא! ווייסט איר וואס זיי באטייטן?

זאגט יזכור און סמירנא!... טפו, א סאלדאטיקל, א היינטיק-מאדיש סאל-דאטיקל! א צוציקל מיט קליינע ווענצעלעך. נעכטן ערשט אַנגעהויבן צו דינען און איבערמארגן שוין פארטיק, זיך אויסגעדינט. אב הרחמים! דוואַדצאַט פיאַט ליעט סלוזשיל באַגו אי צאַריו און געגעסן בערעזעווע קאַשע. פיט, פיט, פיט!... סמירנא, מיינע וואַנצעס זענען גרעסער פון דיר אינגאַנצן. האַסט נישט אַוויפיל האַר אין קאַפּ וויפיל עס ליגט אין זיי חלבדיקע ליכט מיט סאַושע. (אַננעמענדיק זיך מיט ביידע הענט ביי די וואַנצעס). אויף אַ סמאַטרע, אַראַך! איז געווען אַ מורא אַנקוקן אונדזערע וואַנטשועס, אַנגעשמירט און פאַרדרייט אַגיל ואשמח מיט לאַנגע און דינע שפיצן. — מאַלאַדיעץ, שמואל! האַט דער קאַמאַנדיר אַ זאַג געטאַן און בשעת מעשה מיר דערלאַנגט, גלאַט אַזוי פון פריילעכקייט וועגן, טראַך, טראַך אונטער דער מאַרדע. — ראַד סטאַראַטסיאַ, וואַשע בראַדיע! האַב איך געענטפערט און אַראַפּגעשולונגען אַ צאַן בשמחה רבה ואמרו כלם!

ה ע ר ש ע ל ע. אַהיים, זיידע, זיך אביסל צולייגן! ווען נישט, גיי איך און שיק גיסיען, מיין גיסיען. גיסיע, נעבעך, מוז שוין אַודאי איבער-טראַכטן, וואַס דו ביסט אַזוי לאַנג נישטאַ. קום, זאַג איך דיר, קום. ש מ ו א ל י ק. זאָגט יזכור, אַוואו פאַכאַד דעם אַלטן זיידן!... (ער טשחאַקעט מיט די ליפּן). צוציקל, ער מושטירט! — אַ היינטיקער מושטיר, משטיינס-געזאַגט, אַ שפּרינגען, אַ דראַפען זיך אויף די גלייכע ווענט, האַלטן ביקסלעך און שיסן, שיסן... היי, סליש! קענסט דו אין פאַרחתמעטע אַרום און אַרום תחתונים מיט אַ היטל ווי אַ בלינע אויפן שפיץ קאַפּ זיך אויסשטרעקן ווי אַ דרענגל אַ לאַנגע צייט אויף איין אַרט? און אויף איין פּוס קענסט דו אַוועקשטיין אַ שעה, אַט אַזוי, אַזוי (ער הויבט אויף אַ פּוס און ציט זיך אויס גלייך) ראַ-אַ-אַז (גיט זיך אַ פאַטש הינטן און מאַכט אַראַפּלאַזנדיק דעם פּוס) פיט!... (ער פאַלט שיער אַנידער, הערשעלע כאַפּט אים אונטערן אַרעם און פירט אים אַוועק).

כ י נ ק ע (וויזט זיך אויף דער גאס שוין אויף אן אַנדער אָרט, כליפּעט און ווישט מיטן פּאַרטוּך די אויגן). וואָס וועל איך, נעבעך, טאָן, אַ לעבעדיקע אלמנה? רבונו של עולם! ווי קענסט דו עס צווען אַזאָ ווייטיק, אַזאָ בושה? האָט מען עס אַמאָל געהערט, געזען, אַז אַזאָ כאַסקעלע פּון אַזאָ משפּחה זאָל זיך גיין שטעלן פּאַר אַ סאַלדאַט! . . . אַליין איז ער, נעבעך, דאָר ווי אַ כאַרט און זעט אויס ווי אַ טויטער.

אַ י י ד (לעבן אַ רעדל מענטשן). כאַסקעלע האָט אַקעגן אַ האַלב יאָר פּריער פּאַרן פּריזיוו אַנגעהויבן צו פּאַסטן הפּסקות און איז, נעבעך, אַראַפּ פּונעם לייב... דאָך האָט ער זיינס נישט געשענקט און כינקע האָט היינטיקס יאָר, אַם ירצה השּׁם, ווייטער אַ קינד.

כ י נ ק ע. אַזאָ ווייטיק, אַזאָ בושה.

ר' יו ח נ צ ע (צוקומענדיק צו כינקען). שאַ, טיפּשה איינע, שאַ!
וואָס זאָל מען טאָן, אַז מען איז בעוונותיגו הרבים אין גלות.

כ י נ ק ע. אָבער גוואָלד, רבונו של עולם, ווי קענסט דו אַזוינס צווען, אַזעלכס צולאָזן? ס'איז שוין טאַקע גאָר אַן עק פּון דער וועלט . . . שווער, וואו זענען די נגידים, אייערע נגידים? עפעס זענט איר דאָך מיט זיי אינ-איינעם אַ טוער, אַ גאַנצער מאַכער אין שטאַט-זאַכן. זיי זאָלן וועלן, וואַלט גאָר אַנדערש געווען. מיינע צרות אויף זיי!

ר' יו ח נ צ ע. שאַ, זאָג איך דיר, טיפּשה, נישקשה! אַזוי גראָב מיאוס איז נאָך די וועלט נישט פּאַרדאָרבן געוואָרן. ר' יחנצע דעם רבס זון וועט מען נאָך אַזוי גיך אין געוואַנט נישט אַריינשטעקן. יידן, נישקשה, בלייבן יידן... (אַנבויהנדיק זיך צו כינקען) מיינע נגידים, נישקשה, אַרבעטן אין דעם עסק, גלויב מיר, ס'איז רעכט נישקשה!... (ער טוט זיך פּלוצלונג אַ כאַפּ) שאַ, אַט איז, דאַכט זיך, דאָרט כאַסקעלע אַליין!

צווייטע סצענע

כ א ס ק ל לויפט פּון דער פּריסטסטווע אַרויס מיט אימפעט.
כ י נ ק ע און ר' יו ח נ צ ע לאָזן זיך צו אים געשווינד
הענדום-פענדום.

כ א ס ק ל (סאַפעט, האַלטנדיק זיך ביים האַרצן, און קאָן נישט כאַפּן דעם אַטעם). הו, אוי, אוי, אוי!...

כ י נ ק ע (אויף אַ קוויטש). אַ דונער האָט מיך דערשלאָגן!... דאָס איז דער גוטער אוי, דאָס גוטע אויעלע!

ר' יוחנזע (טשמאקעט מיט די ליפן און מאַכט מיט די הענט שטאַרק פאַרוואַנדערט). גר-נו! היכתן, האָ?
 כּאָס קל (בלניצלט מיט די אייגעלעך, טאַפעט ווי אַ גאַנדז און לאַזט קוים אַרויס זיפצן). אוף... אוף... אוף...
 כינקע (ברעכט די הענט). אוף, וויי איז מיר! בוף, ווינד איז מיר!
 דאָס גוטע זיפצעלע... (צו ר' יחנזע) אַט האָט איר אייך פאַר אייער מי, אַליץ אין מצווה-זאַכן, אין שטאַט-זאַכן.
 איינער פון עולם (אין דער זייט). מאַלט אייך, צו מצווה-זאַכן לייגט ר' יחנזע קיינמאָל נישט צו. הערט בעסער, וואָס איך וועל אייך זאָגן: איז כאַסקעלע צוגענומען געוואָרן, איז אַן עק מיט דעם נאַבאַר. (צו איינעם לעבן אים) מזל-טוב, ר' זלמן, איר מעגט זיך שוין פרייען, אייער בן-יחיד איז פריי.

כּאָס קל. טאַ-טאַ-טאַ... טאַטע!
 כינקע (אויף אַ קוויטש צו ר' יחנזע). אוי טאַטע, פאַטער, פאַר-כאַפט זאָלן זיי אייך ווערן, אייערע פיינע לייט, רבוננו של עולם! אין דער ערד מיטן קאַפּ אַלע אייערע נגידימלעך! גלויבט זיי פון היינט אָן ווי דעם הונט.

ר' יוחנזע. שאַ, טיפּשה! לאַז מען הערן אַ וואָרט. כאַסקעלע וויל עפעס זאָגן.

כּאָס קל. טאַטע... אַפגעלאַזט!
 ר' יוחנזע (פאַרגלאַצט די אויגן). געלויבט השם יתברך! — נו, כינקע, וואָס האָב איך געזאָגט? דו מיינסט, טיפּשה, ס'איז הפקר אַ וועלט? גלאַט מען נעמט און גיט אָפּ!...
 כינקע (פריילעך). דאָ האָבן זיך טאַקע נאָר געמיט זכות אַבות, זכות אַבות.

כּאָס קל (אַ מאַך מיטן גראַבן פינגער). דו מיינסט, טאַטע, מען האָט מיך פשוט-כמשמעו אַפגעלאַזט? גלאַט אַזוי זיך גענומען און מיך אַפגעלאַזט! ניין...
 כינקע (פאַרוואָרפט מיטן קאַפּ און ברעכט מיט די הענט). איך חלש, איך בין פאַרביי!

ר' יוחנזע. אַ פירוש, כאַסקעלע, אַ פירוש!
 כּאָס קל (מיט אַ גמרא-ניגון). ניין!... דו מיינסט, מען האָט געזאָגט גלאַט: גיי דיר, מיינסט דו? ניין, דאָס איז דאָך נישט קיין רבותא. וואָס-זשע וואַלט מען מיך דאָ געלאַזט הערן? אַ פאַר דאָרטן האָט מען טאַקע געזאָגט: גייט אייך. דאָס איז אַבער געווען על מנת להחזיר, טאַקע תוך כדי דיבור האָט

מען זיי צוריק גערופן. איינעם האָט מען אָן שהיות טאַקע אָפּגעגעבן. און דעם אַנדערן געהייסן גיין, מחילה, אין שפיטאַל, ווי הייסט עס ביי זיי דאָרט אויף זייער שיינעם לשון, עפעס אויף ספיטאַניע. מילא איז דאָך „גיי דיר“ דאָרט עפעס נישט אַזאַ חשיבות, אַז דערנאָך זאָל נישט זיין דערצו קיין פּתח-חרטה. אלא וואָס דען-זשע? ניין, מען באַדאַרף הערן דעם שפיץ.

ר' יוחנן צע (מיט כינקען אין איין קול). גיכער, גיכער, כאַסקעלע, צי נישט ביי דער נשמה!

כ א ס ק ל. די גאַנצע רבּותא ליגט אין דעם שפיץ. ער האָט געזאָגט, יענער אָדון, מיט די עפּאַלעטן דאָרט, האָט געזאָגט... לאַמיר נישט זאָגן קיין ליגן, ניין, נישט געזאָגט, נישט געזאָגט... אַ געשריי האָט ער געטאַן. האָ? ! ניין! ניין!... אַ שפּיי געטאַן, ער האָט פּריער אַ שפּיי געטאַן.

ר' יוחנן צע. למאי נפקא מינה אַזוי צי אַזוי? עפעס אַ גביות-עדות! דאָ גייט דאָך נישט אין דעם געשריי, אין דעם שפיץ. — אין תוך אַריין, כאַסקל, אין תוך אַריין.

כ א ס ק ל. ניין, לאַז זיך דינען. ס'איז אַ גרויסע נפקא מינה, מען באַ-דאַרף עס האָבן צום פּשטל. דרינען ליגט דער גאַנצער קוועטש, דאָס גאַנצע באַוואַרעניש. יא, טאַקע אַזוי, פּריער אַ שפּיי און דערנאָך אַ געשריי. ער האָט אויף יונגות אַ היק געטאַן: פּאַשאַל וואָן, זשיד פּאַרכאַטי! דער פּשט דערפון איז נישט גלאַט, גיי דיר! עס זאָל נאָך אַ סברא זיין דיר ווידער צו רופן, אלא ווי דען-זשע, פּאַשאַל וואָן אויף לעולם ועד, גיי אויף דער דעה, אַז אייביק זאָל מען דיין פּרצוף פנים מער נישט אַנקוקן!... „זשיד פּאַרכאַטי!“ הייסט אַזוי פּיל, אַז אַלע דאָרט זענען מודה, איך טויג לחלוטין נישט, און האַלטן נאָך פּאַר אַ טרפהן גליק, וואָס זיי זענען מיינער פּטור געוואָרן. וואָס הייסט אַפּלאַזן, מיט אַ קוועטש, מחיה נפשות! ביי זיי, להבדיל, מעגן אפּשר אַזעלכע דיבורים גאָר זיין עפעס נישט אַזעלכע שיינע, נאָר פון וועמען, משטיינס-געזאָגט, מען האָט זיך דאָ צו באַליידיקן?... אדרבה, גאַנץ גוט, מחיה, ס'איז דאָך אויס-געקומען מיטן קנאַק.

ר' יוחנן צע. אַבי, כאַסקעלע, דו ביסט אויף דעם עולם, אין אַ גוטער, מולדיקער שעה! אַפנים, עס האָט גאָר געקענט זיין, חלילה, אַנדערש? ! עפעס שפּילט מען זיך מיט צדדים, מיט מיינע זכות אַבות!... און די טיפּשה דייע ער האָט שוין פּאַרלוירן דעם בטחון, געמיינט: עט-שמעט, הפּקר אַ וועלט...

כ י נ ק ע (אויפהויבנדיק ביידע הענט אין דער הויך). אַ שבת צו דעם, וואָס איך האָב די הענט ניט געוואָשן! אַ געפונענער כאַסקעלע, אַ געפונענער גומל באַדאַרפסט דו, כאַסקעלע, בענטשן, וואָס דו ביסט אויסגעקומען אַרויס פון זייערע הענט...

כ א ס ק ל . כינקע, דו האסט געמוזט שלוקערצן, מען האט דיר דארט דערמאנט. ביים באדקעווען מיד און באקוקן פון אויבן ביז אראפ האט איינער מיט א שמייכלע מיך א פרעג געטאן, אויב איך האב א ווייב? — פע, עפעס אזעלכע נארישקייטן! נאר מילא, נו — איך האב, זאג איך, א ווייב, ווי דער אמת איז, און קינדערלעך. די זאך, אפנים, איז איטלעכן דארט געפעלן, ווארים אלע האבן קוקענדיק אויף מיד עפעס געלאכט און אויסגעלאזט צום סוף כהאי לישנא: האַ, מאלאדעץ! גיי צום ווייב און גלייך דיר אביסל אויס די ביינער. — פע, עפעס אזוי משונה גראב... זייער באבעס עסק! — עס חלשט מיר בעסער דאס הארץ. קום אהיים. עסן! אויף וואס די וועלט שטייט, עסן! שוין צייט, דאכט זיך, מיר צו עסן... אַי, וויל איך עסן! (ער וויל גיין און קען נישט פלאנטען מיט די פיס).

כ י ב ק ע (מיט א זיפן). א רירן זיך אביסל! א קאטאוועס אזא צייט זיך פייניקן... בלייב, כאסקל, דא מיט דעם טאטן און איך וועל א שפרונג טאן ברענגען א וועגעלע. (זי פארשווינדט גיך.)

דריטע סצענע

ר' יוהנצע און כאסקל שמויען לעבן עולם אין דער זימ. אלעקסאנדער גויט פון דער פרויסטסווע ארויס פאר-טראכט. זלמן און זעלדע לויפן אים אקעגן. שמואל יק.

זעלדע (אין איין אטעם). אַבי דו ביסט שוין דא, אלעקסאנדער, אין א גוטער מזליקער שעה. איך זאל דיר שוין זוכה זיין פירן אונטער דער חופה. הא? דו שווייגסט... וואס שווייגסט דו, אלעקסאנדער? דאס באטייט עפעס נישט קיין גוטס, באטייט עס. וויי איז מיר, זאג גיכער, זאג ווארים... זלמן. וואס איז אלץ אין איין אטעם? האב אביסל צייט, זעלדע. זעלדע. נייך, ער שווייגט, דאס איז נישט קיין גוטער סימן. אלעקסאנדער, סערדצע, דו ביסט בלייך.

אלעקסאנדער. מאמע, איך בעט דיר... זעלדע. איך זע שוין, זע, פינצטער איז מיר!!! זלמן, מיר האבן געפירט אונדזער איינציקן זון צו דער עקידה! (זי קאזט ארויס א קלאג). זלמן. אים מקריב צו זיין אַנשטאַט א באַראַן (ער טייט אַקעגן מיט א פינגער) אַנשטאַט אַ כאַסקעלען! אַ יא, מיין זון, דו ביסט אַ קרבן?! אלעקסאנדער. צו וואס, טאטע, אזעלכע שרעקלעכע ווערטער? שא, א רחמנות, נעבעך, אויף דער מאמען!

זעלדע (ברעכט די הענט). א ווייטיק איז דער מאמען... פינצטער איז דער כלה... זי וועט עס היינט באקומען די וויסטע, פינצטערע בשורה. א לעקסאנדער (כאפנדיק זיך ביים הארצן פארציטערט). אר, באר-רואיק דיך אביסל, מאמע, שפאר זיך אויף מיר און שטיי א ווילע ביז דו וועסט צו זיך קומען. (ער נעמט זי אונטערן ארעם. צווישן דעם עולם הערט זיך א גערויש. שמואליק ווייזט זיך ווידער, שטארק פארכוסעט, דאס היטל אויף דער זייט.)

שמואליק. סמידנא, וויסניטרע, וויסנאפרע לחי עולמים, נאך שחרית גייט מוסף און צווישן א כוס, א קידוש מיט טרערן לכבוד דעם היינטיקן יום-הדין.

זעלדע (מיט א געוויין אנטפארנדיק זיך אויף אלעקסאנדרו). אר, ווי גליקלעך מיר זענען ערשט נישט לאנג אלע געווען... שמואליק (פייפט און זינגט מיט אן אומעטיק ניגונדל):

אויף א בימל, אין א נעסט,

זיצן טויבן צופרידן,

זיצן, פיקן, עסן קעסט,

פירן דארטן אויס פלידן,

טראלאלא, טרילילי,

ראן, דווא, טרי!

זלמן (אנווייזנדיק דעם עולם אויף ר' יחננען און כאסקלען). אט זענען די זיילן פון דעם יידישן גלות!... אט פון וואנען עס נעמען זיך אונדזערע אלע צרות, לייד און פורעניות! אן עולם יידן הארעוועט, דארבט, ווערט פאר-שווארצט און באדארף אויסהאלטן פוילע מיוחסים בטלנים, צבוועקעס, וואנצן, כינים, וואס קריכן, בייסן, שטינקען און פרעסן. קארג וואס אזעלכע גיט מען אוועק דעם לעצטן ביסן, ברענגט מען נאך זיי קרבנות קינדער, בני יחידים!

שמואליק. פיטום הקטורת, שטאפט קעלבער, יידישע קינדער! פיטום הקטורת, נפשות צו דער עבודה זרה, נפשות צו די ר' געצעלעך! ביי איטלעכן געצעלע איז בנים א זעצעלע און איטלעכער שמיליקער ר' געץ האט געשלאגן כפרות מיט א קליין יתומל, מיט אן ארעם, בינדע קינד. ונסכיהם כמדבר, דריי עמער טרערן פון איין ארעמער מאמע, א וויטער אלמנה!...

זלמן (אלץ אנווייזנדיק אויף די פריערדיקע). קעץ מיט סאמעטענע לאפקעלעך און שארפע שפיצעכדיקע בעגל! און אזעלכע רעדן פון גאט, פון יידישקייט, פון פרומקייט, ערלעכקייט און רחמנות!...

איינער פונעם עולם. מען וויל רחמנות פון אנדערע, אז ביי אונדז אליין איז איינער אויפן אנדערן נישטא קיין רחמנות. מטופלס מיט

קינדער טוען אלע מיטל זיך אויסצודרייען, נישט קוקנדיק דערויף אָז דערמיט קוילען זיי אַנדערע.

אַ י י ד ע נ ע. געקוילעט זאָלן זיי ווערן אָן אַ מעסער, ווי זיי האָבן מיך פאַראַיאָרן געקוילעט! מיט פיל מי און גרויסע צרות האָב איך אויס- געהאַדעוועט מיין קינד, מיין איין-אינציק קינד, מיין טרייסט און מיין לעבן. פלוצים גיט מען אים אַ ריס מיר אויס דעם האַרצן... איך יאַמער און קלאַג ביז אַצינד. אוי, יידישע קינדער! אַזאָ ווייטיק, וואָס אַ בהמה אַפילו קען עס נישט אויסהאַלטן, רעוועט, שרייט נאָך איר קינד, אַז אַ שטיין קאָן צעגאַסן ווערן. ז ע ל ד ע (אויף אַ ביטער קול). איין אויג אין קאַפּ, און דאָס אינציקע האָט מען צוגענומען!

ש מ ו א ל י ק (קרימט זיך נאָך). פּלאַנכעט!... אַ קאַטאַוועס איין אויג אין קאַפּ! מיר האָבן שוין געזען אייבידע אויגן — זיבן קינדער ביי אַ מאַמע צוגעמען. שבעה אני יודע, שבעה כוסות כבמחזה! (ער פּייפט צו און זינגט):

דראַפּעט צווישן טאַג און נאַכט

שטיל אַ קעצל זיך אַרויף

צו די טייבלעך מיאָו געמאַכט.

טשיק-טשיק, כאַפּ-לאַפּ, פּרעסט זיי אויף.

טראַלאַלאַ, טרילילי,

ראָו, דוואַ, טרי!

ז ל מ ן. שיינע נפשות, וואָס ציטערן נאָך פאַר זייער הייטל! אַבי זייער נפּשל — מעג פון זייערט וועגן כל ישראל אַפילו די כּפּרה ווערן. און אַזעלכע הייסן נאָך רחמנים בני רחמנים, אוהבי ישראל! און אויף אַזעלכע עפנט זיך נאָך שונאים אַ מויל צו זאָגן, אַז אַלע זענען מיר איין קהל, יד אחת... אוי, אונדזערע ר' יחנצעס, אונדזערע פירער, אונדזערע תּכלית-פאַרזאָרגער און דאָס גאַנצע יידישע רחמנות!

כ א ס ק ל (טאַרעט ר' יחנצען). קום, טאַטע! כינקע האָט שוין גע- בראַכט אַ וועגעלע. דו הערסט וואָס ער רעדט?

ר' י ו ח נ צ ע (מאַכט מיט אַ פינגער און רעדט צעצויגן). ווער האַרכט אַזאַ מענטש, אַזאַ אַפיקורס! יידן האָבן שוין גענוג אַזעלכע איבערגעהאַט און זיי אַלע געהערט זוי גאַרנישט. (ביים אַוועקגיין מיט כאַסקלען, צום עולם) פאַלט פּונדעסטוועגן ביי אייך נישט אַראַפּ. יידן, נישקשה, בלייבן יידן...

ש מ ו א ל י ק. חי וקים, שרייט חי וקים, יידישע קינדער!

ז ל מ ן (מיט אַ זיפּ). יא. יידן בלייבן טאַקע יידן... ביי אַזעלכע אין גלות. — (צו אַלעקסאַנדערן און זעלדען) קומט! די זאַך איז נאָך נישט פאַר- לוירן, נישקשה. אַלצדינג וועל איך דערווייזן און כאַסקעלע וועט גיין אַ גאַנג

און שמעקן פולווער... שאָ, זעלדע, נישקשה, כ'לעבן! גלויב מיר, וועסט עס אין פריידן דערציילן גיך און באַלד ביי דיין זון צו דער חופה. קומט אַהיים! זעלדע (אַוועקגייענדיק מיט אַלעקסאַנדער). אוי, הרוב־וויסט איז מיין היים.

שמואליק (שאַקלט מיטן קאַפּ, טוט אַ פייף און זינגט טרויעריק):
 נישטאָ אין נעסט קיין טייבלעך מער,
 נישטאָ מער דאָרט קיין פריידן.
 צו לעבן איז די אַלטע שווער
 אַליין אָן זיירע פלידן.
 טראַלאַלאַ, טרילילי,
 ראָ, דוואַ, טרי!

שרייט חי וקים, געשמייצ איך פאַר־פול, יידישע קינדער!... (דרייט זיך איבער אויף אַ פוס און גייט, מאַכנדיק דערביי „ראָ, דוואַ, טרי“. דער עולם צעגייט זיך אין פאַרשיידענע זייטן.)

פערטע מצענע

איציק דער קרעמער שטייט כּוין דער פּיר פּונעם קרעמל.
 ר' אליה זיצט אויפן גאַניקל, אויף אַ בענקל מיטן פנים
 צו דער גאַס. ליפע דער חלפּן זיצט לעבן טישל.

איציק (שאַקלט מיטן קאַפּ, שאַרף אַנקוקנדיק ר' אליה, און גיט אַ מאַך מיט דער האַנט). ער רעדט עפעס אַזוינס, אַ מען קען אויסגיין הערנדיק!
 גלאַט מען נעמט דעם תּוּגּר און וואַרפט אים אַרויס אויף אַ שפּענדל! און ענג־לאַנד, וואו איז ענגלאַנד! איר שפּילט זיך עפעס מיט ענגלאַנד!
 ר' אליה. און וואו איז קירה? דו שפּילסט זיך, איציק, עפעס מיט קירה!

איציק (טוט ביי אַ שמיכל). קירה מאַק!
 ר' אליה (ווערט אונטערגעטראַגן). הערסט דו, איציק, דיין וויק־טאַריע איז אַ יידענע מיט אַ יאַמפּערקע!
 איציק (הויבט אויף דעם פוס און קלאַפט מיט אַ פּינגער אויפן קנאַפּל). וואָס ביי דער יידענע מיט דער יאַמפּערקע ליגט אין קנאַפּל, האָט עס אייער קירה נישט אין קאַפּ. קירה מאַכט געוויינטלעך גאָר פּוילע תּנועות, דרייט זיך, דרייט זיך אין ראַסל... און שטייט תּמיד אויף איין אַרט.
 ר' אליה. תּרבות! איך קען בעסער קירה ווי דו. (נעמענדיק זיך

ביים בערדל) איך בין, ברוד־השם, אין מיין לעבן, ווי דו קוקסט מיך אָן, שוין צוויי מאל געווען אין בראַד און איינמאל אַזש אין לעמבערג. פאַרשטייסט דו מיך? אין לעמבערג!... מען באַדאַרפט קענען יענס לעבן. טע־טע־טעט! ס'איז גאַר עפעס אַנדערש. וואָס באַדאַרף מען מער, למשל, אַביסל בראַנפן, ס'איז גאַר אַן אַנדער ביסל בראַנפן. ביי אונדז איז בראַנפן — בראַנפן. קירחס אַביסל בראַנפן איז אַביסל בראַנפן, טאַקע וואָס אַביסל בראַנפן הייסט. מען פילט, אָן מען נעמט אַביסל בראַנפן. עד היום ליגט מיר אין טעם קירחס אַביסל בראַנפן. א י צ י ק (פאַרקרייט זיך). פיששש! און פאַנש איז, כ'לעבן, גאַר שלעכט, פאַנש מיט ענגלאַנדס אַביסל ראָם. קירח, זאָג איך איך בפירוש נאָך אַ מאל, דרייט זיך און שטייט אַליץ טאַקע אויף איין אָרט. עד כאַפּט נאָר ביי די מלכות שיריים ווי אַ מקבל.

ר' א ל י ה (שטאַרק אויפגעבראַכט). דער תּוּגַר איז אַ קבצן!
 ל י פ ע (דרייט אויס דעם קאַפּ צום גאַנעקל). וואו איז, ר' אליה, די פּערציק קאַפּיקעס, וואָס איר האָט ביי מיר גענומען אַ גמילות־חסד אויף שבת?
 ר' א ל י ה. הרגעט מיך פאַר אַ גראַשן. נישטאַ אַצינד, נישט פאַר אייך געדאַכט, ביי מיר קיין פּרוטה. אַד־כאַ־כאַ! שלעכטע צייטן. — (צו איציקן) יא, איציק, זאָלסט דו טאַקע וויסן, דער תּוּגַר איז אַ קבצן.
 ל י פ ע. נעמט נישט פאַר אומגוט, ר' אליה. מילא דער תּוּגַר איז אַ קבצן. גאַנץ רעכט, איז ער זיך אַ קבצן, לאַז ער זיך זאָרגן אַליין פאַר זיך. אַבער איר, ר' אליה, פאַר וואָס זאָלט איר אַרום איך עפעס נישט טראַכטן? איר זיצט דאָר, נעבער, אָן פּרנסה און האָט נישט אַ טאַג מיט וואָס איבער צוקומען. איך בעט איר, פאַר וואָס זאָל אייער שמחה מאַריאַשעס, אַשטייגער, נישט לאָזן אַזאַ יידן ווי איר, דרייען זיך אַרום אים אין דער טאַקסע? למאי פּופציק אַנדערע, וואָס דרייען זיך דאָרט אַרום. ווייס איך וואָס זיי טוען? זיי קוקן, דרייען זיך, מאַכן באָם, לאַז אַזאַ ר' אליה זיך אויך דרייען, קוקן, האַ?
 ר' א ל י ה (גיט אַ מאַך מיט דער האַנט). עט... דברים בטלים. לאַז נאָר זיין מלחמה, וועל איך מיט גאַטס כח מיך אַוועקלאָזן אויף דער מלחמה! נישקשה... (צו איציקן) דער שפיץ איז, איך וועט מיך אין וויפיל מען וויל קוואַרט משקה, אַז עס וועט זיין ווי איך זאָג.
 א י צ י ק. במזומנים, ר' אליה! איך לייג אויך איין אַקעגן, אַז זיין וועט ווי איך זאָג.
 (פייבוש קומט צו צום קלייטל, דאָס היטל איז אים פאַרריסן אויפן שפיץ קאַפּ און דאָס שטעקל הענגט אים אויפן אָרעם).

פינפטע טצענט

די פריערדיקע און פויבוש גאטסוואונדער.

פייבוש. א גאט העלף, יידן! פון וואָס שמועסן עס יידן?
ליפע. גוט, כ'לעבן, וואָס איר האָט זיך אונטערגעכאַפט, ר' פייבוש.
זיי אַמפּערן זיך דאָ שוין אַוודאי אַקעגן אַ שעה, אַלץ וועגן דער מלחמה מיט
דעם טערק, אויך וועגן די קאָמפּאַניעס פון די קיסריות, און קענען זיך בשום
אופן נישט אויסגלייכן.

פייבוש. למאי נפקא מינה? מסתמא וועלן דאָך יידן נישט משוגע
זיין, רעדן איבער אַן ענין, אין וועלכן עס זאל נישט ליגן עפעס אַ שטיקל כוונה.
ליפע. אַ קרעפלעך זאָלט איר, ר' פייבוש, עסן. איר גייט טאַקע אויף
אַ דרך. אַנגעהויבן האָט זיך עס פון שמחה מאַריאַשעס חתן, וואָס איז היינט
צוגענומען געוואָרן אין דער דינסט. ר' אליה זאָגט, אַז ס'מוז ווערן אויס שידוך.
ער זאָגט עס גאָך מיט אַ קוועטש פון דער פּאַליטיקע, מיט זיין קיימא לך, אַז
מלחמה מיט דעם טערק מוז זיין און טאַקע בקרוב, אין אַ גיכער צייט זיין. (צו
ר' אליהו) פירט, זייט מוחל, אַליין אויס אייער געדראַנג, ביי אייך וועט עס
אויסקומען שפיצעדקיכער. זאָגט, ר' אליה, זאָגט!

ר' אליה. ממילא וועט דאָך שמחהס חתן אין דער מלחמה אַריין
מחויב זיין צו גיין, וואָרעם, אויך די אייגענע מעשה, ביסט דו אַ זעלנער, שמעק-
זשע פולווער, און ווי באַלד פולווער! איז שוין גאָר אַנדערע דינים... נמצא
וועט שמחה לכל הדעות האָבן אַ מגו אויפן שידוך חרטה צו האָבן. אַט וואָס
איך זאָג. אַי, איציק זאָגט גאָר קאַפּויער? נו, בע... איציק ווייסט נישט, מאי
דקאמרי רביצין!

איציק. און אליה אינאיינעם מיט קירה ווייסט נישט מאי דקאמרי
אחשתרנים! (ער גייט אַריין אין קלייטל).

ליפע. היינט פאַרשטייט איר שוין, ר' פייבוש? און פון דער מחלוקת
איבער דער מלחמה איז נולד געוואָרן דער סיכסוך וועגן די צדדים פון די
קיסריות, ווער מיט וועמען וועט האַלטן. היינט ילמדנו ר' פייבוש אייער
הסברא. עפעס זענט איר דאָך אַ לאַנד-שדכן.

פייבוש (רייבנדיק זאָס בערדל מיט אַ קנייטשל). על פי סברא איז
טאַקע אַזוי... אדרבה, האָ? (ער טייט מיט אַ פינגער אויפן שטערן) איז דאָך
טאַקע עפעס אַ פלאַן. יא, אי וואָס?...

ליפע. איך ווייס פון אַ זיכער אַרט, אַז מלחמה וועט געוויס זיין. אין
פריקאז האָב איך אַ באַקאַנט שרייבערל, האָט ער אַליין מיר עס געזאָגט, אַזוי

ווי אַ יידישע צייטונג — טפו! ווי הייסט זי דאָרט? — שרייבט אויך אזוי פון אַ זיכער אַרט... הערשעלע דער סאַלדאַט האָט מיר עס אויך געזאָגט. גיסיע, זיין ווייב, האָט צעבייטנדיק היינט ביי מיר אַ קערבל עפעס שטאַרק געזיפצט, מיין איד, ס'איז, אַפנים, נישט גלאַט.

פרייבוש (שטאַרק פאַרטראַכט). מילא, איז שוין איין צד דאָ... און דער צווייטער? דער צווייטער?... (ער רוקט אַרויף שטאַרק דאָס היטל, שטענקט אַרײַן טיף הינטער דעם קאַלנער און טוט זיך אַ געשמאַקן קראַץ). אז מען זוכט, געפינט מען!... ס'איז רעכט! מען באַדאַרף אַרום דעם טאַן און זיי צונויפפירן. ליפע (אַנקונדיק פייבושן פאַרוואונדערט). וואָס?! וועמען, ר' פייבוש, צונויפפירן?

פרייבוש. עט... מיר איז אַגב אַרויף אויף דעם מוח מיינס עפעס אַן עסקל... נישטאָ קיין צייט. אַ גוטן! (ער פליט געשווינד אַוועק). ליפע. עפעס איז מיר היינט מיין פייבוש שטאַרק צעטראַגן! איר האָט באַמערקט?

איציק (שטייענדיק אין דער טיר פונעם קלייטל און אויסשטרעקנדיק דעם קאַפּ צו דער גאַס). אוי-אוי האָב איד באַמערקט, ווי ער האָט פון ר' אליהם געדראַנג זיך פאַרקנייטשט, גלייך ווי ער וואַלט איינגענומען ריצנאיייל. אַ גוט אַפפירונגס-מיטל, כ'לעבן! ער איז טאַקע באַלד אַנטלאָפן.

ר' אליה (אַ טשמאַק-געבנדיק מיט די ליפּן). אַ חכם פון דער מה-נשתנה אַרויס, בע!... פרעגט אים בחרם, וואָס ער בעבעט, אַבי געבעבעט!... איציק (לויפט אַרויס צום עק גאַנעקל און רופט אויף אַ קול האַלטנדיק די הענט איבער די אויגן). מענדל! (צו ליפען) טוט אים נאַר, זייט מוחל, דאָרט אַ רוף, ר' ליפע!

ליפע. מענדל, מענדל! — בראַש איז ער טויב — אַ, מענדל, מענדל, מענדל!

זעקסטע סצענע

דו פריערדיקע און מענדל.

מענדל (צוקומענדיק צום קלייטל). גרויסע נסים, כ'לעבן, וואָס איד בין נישט מעוברת. מען קען מפיל זיין פון אַזאַ געשריי!
איציק (מיט אַ פינגער אויף דער נאַז). צו מיר ווילסט דו שוין נישט שמעקן? אַז מען שיקט דיך עפעס קויפן, לויפסט דו ערגעץ אַנדערש. אַ, דו כל-בוניק! וואוהין ביסט דו עס ערשט גאַר אַן אַ נשמה אַזוי געלאָפן?

מענדל. טפו, איך האָב היינט דאָס גוטע לויפעניש! פון פרימאָרגן אָן טראָגט עס מיך ווי אַ רוח אַ מלמד. לויף און מוז באַלד טאַקע ווייטער לויפן. א י צ י ק. ניין, כל־בוניק! אַבי איך האָב דיך שוין דערטאַפּט, וועסט דו ביי מיר אַזוי גיך נישט אַרויסדרייען זיך. זאָג, וואָס באַטייט אַזוינס דאָס לויפעניש? זאָג, מענדל, זאָג מיט פּיסקעס!
ל י פ ע: זאָג, מענדל! איך בין דאָך שוין טאַקע טשיקאַווע: זאָג־זשע, זאָג!

ר' א ל י ה. אַז צוויי יידן זאָגן: זאָג! איז נישט דער דרך־אַרץ זיך אַפּצוזאָגן. מילא, וואָס קען עס דיך אַרן צו זאָגן? זאָג שוין, זאָג, אַז דו וועסט זאָגן.

מענדל (אַנכאַפּנדיק זיך ביים קאַפּ מיט אַ העוויהלע). אַי־אַי־אַי, האָט רחמנות, יידישע קינדער! פון אַלע זייטן אַ זאָג־זאָג־זאָג! אַז עס רייסט מיר אויף דעם מוח. שאַ! איך וועל מיך אויסקויפן פון יידישע הענט און אַלצדינג, ווי איך בין אַ ייד! אין איין אַטעם אַפּזאָגן. — שלום עליכם! — עליכם שלום! מה שמיכם? — מענדל, נאָך אַ בחור, ר' שמחה אַ משרת. — לויף היינט פרי כלחוד השור אין דער באַניע. לויף פון דאָרט אַהיים און האָב אַ באַרג אַרבעט. — אַמנם חטאתי! פאַרגלוסט זיך פון אַלע מלאכות מיר אין דער קיך, קוצעניו־מוצעניו מאַכן מיט דוואַסיען. — איך איר: דוואַסעניו, ליובעניו, און זי מיר: ווער פאַרברענט! — גיב איך זי אַ קליין קיצעלע און מיינע אין איין כעס מיט אַ געפילדער... בלייבט לעבן מיר זיצן אויפן טאַפּשאַן. — לויפט פּלוצים אַריין די באַלעבאַסטע. — צעלויפן מיר זיך ווי די פאַרסמטע מייז. — מיינער פּוץ אין שטוב אַריין. — וואַרף אין איילעניש, לויפעניש עפעס אַראָפּ, טראַך, טראַך! — געשווינד אַ לויף אין אַנדערן הדר. — לויפט אַריין די באַלעבאַסטע, בטלט חלומות. — כאַפּט זיך אונטער דער שניידער מיט רייזעלעס חתונה־קליידער. — אַ לויפעניש צו רייזעלען אין הדר. — מיינער אַ פּלי צוריק אין שטוב אַריין. — טראָגט דער רוח אַן דאָס גוטע מומעניו כאַלצע אין שלייער. — מאַכט אין איין אַטעם: שפּרינצע... האַ, נישטאַ... מענדל, וואו די באַלע־באַסטע? — לויפט אַן די באַלעבאַסטע און רייזעלע אין אַ חתונה־קלייד. נאָר אַ פּריצה. — פאַרניץ געזונט! ווינטשעוועט־צו כאַלצע, נאָר מיט מער מזל. אַפּגעגעבן דיין חתן! — רייזעלע פּוץ אויף דער קאַנאַפע, קאַלט ווי אייז. — אַ געשריי, אַ לויפעניש! — דער באַלעבאַסטע לויפט, ווערטלט זיך מיט דער באַלעבאַסטע. — לויפט די באַלעבאַסטע פאַרוויינט אַרויס. — לויפט דער באַלעבאַסטע צעקאַכט אַוועק. — אַ געשריי: לויף, מענדל, אין דער אַפּטיק! — נעמט מיינער די פּיס אויף די פּלייצעס און לויפט. — שרייט ר' איציק: מענדל! קוויטשעט ר' ליפע: מענדל, מענדל! — אַ געריידעריי, אַ געזאָגעריי! זאָג־

זאג-זאג! — כאפ איך אפ אין איין אטעם ווי די עשרת בני המן ביז ויותא. — האט איר שוין אפגעהערט די מגילה, ווייסט איטלעכס פיצעלע, האט-זשע רחמנות, יידן, אויף א יידישער נשמה! לאזט און לאמיר לויפן ווייטער!
 א י צ י ק . א צו אלדי גוטע יאר, ממזר איינער! א שיינער תכשיט, נישקשה, א פארשלעפטע קרענק פון זיין ליבן נאמען. (ער נעמט און גיט מענדלען אין דער האנט) נא, משלחת, א שטיק מאנדל-זויף פאר דיין דוואסיען. מ ע נ ד ל . זי זאל האבן מיט וואס מיך צו זיפן. אוי, זיפט זי מיך, יידישע קינדער! (ער גייט אַוועק, צום קלייטל קומט צו א קונה, איציק גייט מיט אים אַרײַן.)

ר' א ל י ה (צו זיך אַלײַן). טע-טע-טעט... נו, וואָס וועט ווייטער זײַן?
 (גענעצט אויף א קול) אַה-הוד! (נעמט פונעם בועם אַרויס אַ צעקנייטשט פאַפירל, טרעטעט אַרויס אַ קאַפּ צערײַבענעם טאַבאַק און פּרואווט מאַכן אַ פאַ-פּיראַט) אַד-כאַ-כאַ! עס וועט דערפון גאַר נישט ווערן. מען באַדאַרף גײַן אַ בעט טאַן בײַם יענעם אַ ציגאַר טיטון. (ער הײבט זיך אױף פונעם בענקל, גלייכט זיך אויס די בײנער, און גײט אַרײַן אין קלײטל.)

זיבעטע סצענע

ש מ ח ה מ א ר י א ש ע ס און פ י ב ו ש וויזן זיך
 אויף דער גאַס, האַלטנדיק אַ שמועס.

פ י י ב ו ש . איך זאָג עס אַקעגן דעם, ר' שמחה, נאָט אייך אַ דרייער פאַר מענטשנס שכל! אַלץ השם-יתברך... ס'איז דאָך באַשײַנפּערלעך אַ חידוש נפלא! אדרבה טאַקע, לאַמיר זיך נישט נאַרן. האָט מען דען אייך נישט אַנ-געשלאָגן לײטישערע, אין אַלע אופנים גלייכערע שידוכים פאַר אײער בתולה? עפעס איז ר' שמחה גלאַט אַזוי זיך אַוועקצומאַכן, האָ? — פאַר וואָס זשע, איז דאָך די קשיא, פייבושעס שידוך מיט אַ זלמן קריסטאַל אַנגענומען געוואָרן? ש מ ח ה (נישט אַנקוואַנדיק פייבושן). ווייל ר' פייבוש, זאָל געזונט זײַן, איז... .

פ י י ב ו ש . נײַן-נײַן-נײַן, לאַזט זיך דינען, שאַ!... נישט-מער, דער תירוץ איז גאַרנישט... קשיות איז גאַר נישטאַ. אַט דאָס גופא טאַקע, דאָס גופא האָט איר דעם בעסטן באַווייזן, אַז פירן די וועלט פירט דער רבונג של עולם. באַדאַרף גראַד פייבוש, ווי אויף קאַטאַוועס, זיך אַרויסכאַפן: זלמן קריסטאַל. באַדאַרף גראַד אײער בתולה דאָס הערן און באַקומען חשק. באַדאַרף

זי גראָד זיין אַ ציטערדיקס ביי דער מוטער. באַדאַרף די מוטער, אייער שפּרינצעלע, זאָל געזונט זיין, פאַר דער טאַכטער זיך אַרויסשטעלן און ר' שמחה, מאַריך ימים ושנים זאָלט איר מיר זיין, באַדאַרף אַלצדינג, וואָס דאָס ווייב וויל, פאַלגן... אַט אַזוי האָט זיך עס געדרייט, געדרייט, געדרייט ביז עס האָט זיך אויסגעדרייט.

ש מ ח ה . נו, האָט דאָך שוין זיך אויסגעדרייט! וואָס-זשע...

פ י י ב ו ש . ניין-ניין-ניין!... און אינגאַנצן — לאָזט זיך נאָר דינען! — ווער האָט אין דער זאָך דעם ערשטן דריי געגעבן? טאַקע איר, ר' שמחה! אַז דער מאַן לאָזט זיך פונעם ווייב פירן ביי דער . . .

ש מ ח ה . איך בעט אייך, לאָזט מיך צורו און גייט...

פ י י ב ו ש . לאָזט זיך דינען! מילא, זאָג איך עס אַקעגן דעם, ווי גאַטעניו דרייט זיין וועלט... וואָס-זשע טוט גאַטעניו, אַז זיינע דריידלעך האָבן שוין זיך אויסגעדרייט? דרייט גאַטעניו ווידער צוריק, אַזוי אַו, פאַרשטייט איר מיך?...

ש מ ח ה . נו! ער פאַסט מיר צו מיינע צרות. לאָזט מיך גיין מיין

וועג!...

פ י י ב ו ש (נעמט שמחהן ביים אַרבל). נישקשה, ר' שמחה! מער קיין צרות זאָלט איר נישט האָבן. (ער רוקט אַריין די האַנט הינטערן קאָלנער און דערלאַנגט זיך אַ קראַץ) אַז מען זוכט, געפּינט מען. פייבוש געפּינט... ס'איז דאָ חתנים...

ש מ ח ה . גענוג!... (ער רייסט זיך אויס פון פייבושעס הענט און ווערט

אַנטרונען.)

פ י י ב ו ש (שטאַרק פאַרטראַכט). שווערלעך!... נאָר עט... נישט דאָס ערשטע מאָל. נישקשה, איך וועל שוין געפּינען אַ רעדל! (ער גייט).

אַכטע סצענע

ר' אַליה זיצט אויפן גאַנעקל מיט פאַרלייגטע הענט און גענעצט.
ל י פ ע , דערנאָך פ י י ב ו ש .

ר' אַליה (קוקנדיק אין דער וועלט אַריין). אַכט, צוועלף, צוואַנציק, פּערציק, פּופציק, הונדערט!...

ל י פ ע (אויסדרייענדיק דעם קאָפּ צו ר' אליהו). וואָס ציילט איר אַזוינס, ר' אליה? די קאַסע?!

ר' אליה (טוט א גענעץ). אהר"הוד! א שרעק, וויפיל סארטקעס האבן אויפן שפיץ דאך דארט זיך אויסגעזעצט! אודאי אקעגן א ת"ק שטיק. דאס ווייזט אויף גוטער פאגאדע.

ל י פ ע. וואס שרייבט, ר' אליה, עפעס דער לוח?

ר' אליה (אונטערהויבנדיק זיך אביסל אויפן בענקל). א קונדעס איינער! זעט נאך דארט, א קונדעס כאפט דארט א ציג פאר די הערנער. זי וועט אים נאך דורס זיין. (נאכדעם ווי ער שוויגט א רגע שטיל) אט, אזוי האפֿהאפֿהאפֿ! זי האט אים גוט געטרעפן. א מצווה! —

ל י פ ע. מען זאגט, דער לוח טרעפט היינטיקס יאר זייער גוט.

ר' אליה (גיט זיך א הייב אונטער, מאכנדיק מיט דער האנט). וואן, וואן, פאשאל וואן!

פ י י ב ו ש (צוקומענדיק צום קלייטל). וואס איז, ר' אליה? אויף וועמען שרייט איר עס אזוי?

ר' אליה. א הונט, ר' פייבוש! א הונט לויפט צו און דרייט א יידיש קעבל דארט ביים אויער, דרייט ער.

פ י י ב ו ש (פארוקט דאס היטל און רייבט דעם שטערן שטארק פארטראכט). יא, אזוי טאקע, אזוי!... דער דריי גייט דורך אים...

ל י פ ע. עפעס רעדט איר, ר' פייבוש, נישט צו דער זאך! איר זענט מיר היינט עפעס גאר צעדרייט.

פ י י ב ו ש. א, א שווערע פרנסה דאס שדכנות, מיט הונדערט ספרוֹ־זשינקעלעך, שרייפעלעך, קליינע און גרויסע רעדלעך, עפעס א גאנצער „אשר יצר“—דראט־ארבעט, דריידלעך־דריידלעך, פייפעלעך־פייפעלעך.

ל י פ ע. גלויבט מיר, אלע יידישע פרנסות זענען איין „אשר יצר“. לויטער דריידעלעך, פייפעלעך. ומפליא לעשות איז דער, וואס קען גוט אָנפֿיפֿן...

פ י י ב ו ש. דרינען האלט איך טאקע מיט אייך, ר' ליפע. לאז מען פאלמעסן א יידן, וועט מען ביי אים אין אלע רמ"ח אברים זיינע געפינען רעדלעך, דריידלעך. אדער זאל מעגלעך זיין, אשטייגער, א סוחר, א פאד־ראטשיק וכדומה אין דעם קאפ אריינצוקוקן, וואלט אזש אָנגעכאפט א שווינדל זעענדיק, ווי עס דרייט זיך דארט פאר דיר עפעס בוידעם־פאליצע, קאטשערע־לאפעטע, לאקשנברעטל, אינדיקוזימען, קאטשקעפוטער, סכה שער אלע אינ־איינעם... אפילו די נעגל שניידט א ייד מיט א דריידל, עפעס לסירוגין, געשפרונגען און געדרייט.

ל י פ ע. נישקשה, איר מעגט אריינשטעלן אין צעטל צו די פריערדיקע

אויך למדנים, מחברים, דרשנים און חזנים. די גאנצע קונץ באשטייט ביי זיי אין דעם דריי, אין די העוויות און די תנועות...
 פ י י ב ו ש . אַז ס'איז שוין יאָ אַזוי, שטעלט־זשע אַרײַן אײ בעל־תפילות אויך. אין באַנדריקעווען, אַז איך האָב דאָס ערשטע מאָל ימים־נוראים געדאוונט מוספים, איז דער עולם פון מיין דאוונען נישט קאנטעט געווען, וויל איך האָב אויף אַ קול געזאָגט פשוט עברי. הערסטו, האָט מען געטענהט, דאָס איז דאָך קיין שכל נישט! גלאַט גראַב זעצן ווערטער — באַדאַרף מען דערצו גאָר קיין גרויסער בעל־תפילה נישט זיין. אַ בעל־תפילה באַדאַרף מאַכן עפעס מיט אַ צוק, אַ דריי אויף די געמבע אַהין און אַהער... נו, האָב איך דערפאַר דאָס צווייטע יאָר שוין אַנידערגעלייגט אַ דאוון מיט הוילע שטייגער, דרייעלעך און תנועות, אַז מען איז אויס דער הויט געשפרונגען און געלעקט די פינגער פאַר מתיקות. (צו ר' אליהו) מילא דאָס אַלצדינג איז הבל־הבלים... אַ שטיקל גמרא איז דאָ, וואָס דרינען וואַלט גוט געווען, דאָכט זיך, אייערס אַ דרייעלע. קומט, ר' אליהו! וואָס זיצט איר אַזוי אַלץ אויף דעם אייגענעם אָרט און ווילט זיך נישט דירן?

ל י פ ע . ר' אליהו האָט אויף דעם אָרט שוין אַ חזקה. ער וועט עס נישט אַפלאָזן, סײַדן עס זאָל, באַהיט גאָט, נישט זיין אַן ערדציטערניש.
 ר' אליהו. אַה־אַה־אַ! די היינטיקע גילדענע פרנסות! צו וואָס אַרומדרייען זיך אומזיסט און רייסן שיד? (ער טוט אַ גענעץ) אַה־הוך!... ווייס איך, ר' פייבוש, וואָס איר ווילט פון מיר האָבן? גלאַט גיי און רייס שיד. — נישט מער, וואָס זאָל מען טאָן מיט אייך, האָ? (ער הייבט פאַמעלעך זיך אויף פונעם בענקל, קנאַקט אויס מיט אַ גענעץ די ביינער און גייט מיט פייבושן אין דער גאַס.)

ניינטע סצענע

פ י י ב ו ש און ר' אליהו.

פ י י ב ו ש . (נאָכדעם ווי ער קוקט אָן ר' אליהו אַ רגע שטיל). אַזוי, ר' אליהו, אַזוי... אַ מלחמה, דרינגט איר, מוז זיין.
 ר' אליהו . (מאָכט צו אָן אייגל, האַלטנדיק דאָס קעפל אין דער זייט).
 בכן?

פ י י ב ו ש . בכן וועט אַם־ירצה־השם זיין וואָס צו טאָן.
 ר' אליהו . דאָס ווייס איך אַליין, אַבי נאָר מלחמה, לאַז איך מיד,

מיט גאטס כח, באַלד אויף דער מלחמה אַוועק. נישקשה, בין אַזא בריה ווי אַנדערע, בין איך....

פ י י ב ו ש (מיט אַ שמייכלעט). אויב איר זענט אַ ברי! דרינען איז, חלילה, קיינער נישט מסופק. — נאָר איך ליגט אַלץ אין זינען פּאַליטיקע און איך מיין גאָר בפשטות אַ שידוך. איר קענט מיר אַביסל צואַרבעטן און דער-ווייל, איידער איר לאַזט זיך אויף דער מלחמה, דאָ כאַפּן אַ שיין פּאַרדינסטל. נישט לאַנג געטענהט, אַ שידוך פאַר שמחהס בתולה מיין איך.

ר' א ל י ה. וואָס הייסט? דער פּריערדיקער שידוך איז דען שוין טאַקע אַפּגעלאַזט געוואָרן?

פ י י ב ו ש. גלייך ווי אַפּגעלאַזט. מען באַדאַרף נאָר אונטעררוקן אַ נייעם, וועט דער אַלטער ממילא אױס ווערן.

ר' א ל י ה. אַ שטיקל חידוש, כ'לעבן! איר זענט דאָך געווען דער גאַנצער שדכן!...

פ י י ב ו ש. נו, דעריבער זאָל איך שטיין ווי אַ גולם און וואַרטן ביז אַנדערע וועלן פּאַרכאַפּן און אונטעררוקן! און וואו שטייט עס געשריבן, אַז מען שייעט זיך ביי אַ בתולה דאָס צווייטע מאָל אַ שדכן זיין? אין צוואַת ר' יהודה החסיד האָב איך עס נישט באַגעגנט און קיין חרם דרבינו גרשון איז דערויף אויך נישטאַ.

ר' א ל י ה. אין קלייטל דאַרט האָט ערשט איינער געזאַגט: זלמן פּילדערט, ער מוז די אַלע פּסלנות דערווייזן. שפּרינצע איז אַרויף אויף שמחה מיט פייער, אַלע מיטל זאָל ער איינרענדן און דעם חתן באַפּרייען. שמחה יאַגט זיך אַצינד אַרום, ר' יחנצע כאַפּט אַ ציטער און איז שטאַרק אין כּעס. שמחה מיט דער טאַקסע ליגט ביי אים אין דער האַנט און ער קען אים דערקוועטשן ווי אַ פּליג. ס'איז אַ רעש, אַ קאַכעניש.

פ י י ב ו ש. אַזוי?... אַ קאַכעניש? אַ-וואָ! נאָר אויך די אייגענע מעשה, אַפּהענטיק באַדאַרף מען נישט ווערן. עט... כ'לעבן! אַהין-אַהער, ווי דער שטייגער איז, און צום שפיץ מוז אויסקומען, טאַקע פאַרט ר' יחנצע!... מיד קוועטשט נאָר אַביסל, אַט דאָס, זעט איר, וואָס שמחה איז עפּעס אויף מיר אַנגעבלאַזן און בין ביי אים, ווי איך פאַרשטיי, אַ שטיקל פּסול. דעריבער איז ניר איינגעפּאַלן איך, ר' אליה, אַריינצודרייען אין דעם ענין, פאַרשטייט איר? ר' א ל י ה. אַט דאָס איז אייער שטיקל גמרא! (מיט גדלות) איר מוזט וויסן, אַז ביי שמחהס בין איך אַ חשוב, ער לאַזט אַמאָל זיך צו מיר קענען. מיין שטאַט איז לעבן אים אין שול. אין די ניין טעג מאַך איך אים געוויינטלעך אַ סיום. דערצו נאָך איז מיין פּלוניתטע מיט אים עפּעס אַ קנעפל. פאַרשטייט איר מיד?

פ י י ב ו ש . דעריבער טאקע נעם איך דאך אייך פאר א שותף, איר זאלט זיין כלהס צד און איך חתנס צד.

ר' א ל י ה . קיין בלינדן אתרוג קויף איך נישט. צו באטראכטן האב איך ליב דעם פיטום. ווער איז דער מחותן?

פ י י ב ו ש . אבער ר' אליה, ווי מיר שטייען דא תחת כיפת השמים, עס זאל בלייבן בסוד. איך באשווער אייך ביי אייער חלק לעולם הבא! אנדערע קענען עס נאך אויסכאפן. — ר' יאסל פינטשעווער, הא, קענט איר?

ר' א ל י ה (מאכט פארקרימענדיק זיך מיט דעם פינגער). יאסל פינטשעווער און שמחה מאריאשעס!!

פ י י ב ו ש . אבער דער קרן, זיין בחורל מארקל! א-יא, קפריסין! א קארפירער אתרוגל, א פיטומל גאר א חידוש. טאקע וואס מען רופט א צאצא-קעלע, א זיידן קינד! נו?

ר' א ל י ה . טא, איך וועל מיך פרוואון.

פ י י ב ו ש . א הקדמה מוז איך אייך זאגן איידער איר טרעט מיט מיר אין שותפות אריין, אז דער ענין פון שדכנות האט ליב א דריידל (מאכנדיק מיט דער האנט ארויף און אראפ) אט אזוי, אהין, אהער, אין אלע זייטן. מען בא-דארף אמאל אריינפארן עפעס הינטן ארום. עס זאל אויסזען, מען פארט, דאכט זיך, קיין יעהופעץ און פלוצים זאל גאר אויסקומען בויבעריק. פארשטייט איר? ר' א ל י ה . אין פאליטיקע מעגט איר, נישקשה, אויף מיר זיך שוין פארלאזן. דרייען האב איך, ברוד-השם, א געפיל.

פ י י ב ו ש . נאר, למען השם, נישט אייער קירחס פאליטיקע — זיך דרייען, דרייען און שטייען אויף איין ארט. אין דער שדכנישער פאליטיקע איז איין כלל: א דריי און ווייטער. קשיות איז גאר נישטא.

ר' א ל י ה . עפעס, רחמנא ליצלן, גאר טערקיש...!

פ י י ב ו ש . טערקיש צי שמערקיש, אנדערש קען עס נישט זיין. אט איז די גאנצע פאליטיקע. לאדן קען מען דא נאר צום ונתנה תוקף און אין ערגסטן פאל דיך רופן קנאקניסל...

ר' א ל י ה (מיט א קנייטשל). און נאך אלע זאכן, הערט איר, איז נויטיק אין דער גיך מלחמה. מיין געדראנג אקעגן דעם ענין איז דאך זייער וואויל. ווארים, פארשטייט איר, ווי באלד פולווער, איז אן עק, שוין גאר אנדערע דינים... (אויף דער גאס ווייזט זיך הערשעלע דער סאָלדאט און זיין ווייב גיטיע).

פ י י ב ו ש . גוט, כילעבן, אט איז הערשעלע! מען וועט אים באדארפן טאקע א פרעג טאן. (פלוצים קומט אן צו לויפן די מומע אן א נאז מיט א גאנצער כאַפּטע.)

צענמע סצענען

די מומע און א נאָז, דאָס קלוינע קלעזמערל, ווייסע
חברה און אַ כאַפּמע ווייבלעך, מיידלעך און מאַנסבילן, צווישן זיי
הערשעלע, גויסיע, פויבוש און ר' אליה.

די מומע (מיט אַ יופע אויף איין אַרבל, אין פּאַנטאַפעלעך, האַלט אַ
טעלערל, פּאַנפעט און העצקעט זיך). אויף אַ מיידל, יידישע קינדער! אַ יתומה,
אַרעם, עלנט... (צו פייבושן מיטן טעלערל) אויף הכנסת כלה, ר' פייבוש! —
וויוואט!

פייבוש (באַברעט זיך מיט דער קעטענע). נישטאַ, אַוואָ! — טאַמער
זענט איר רייך אין אַ פּאַר גראַשן, ר' אליה?

ר' אליה. קיין צרות! — איך האָב שוין געוואַלט ביי איד אַ בעט
טאָן.

דאָס קלעזמערל (ריפעט אויף עפעס אַ מין פידעלע, צחינגענדיק
אויף אַ בייקולכן און לאַזט אויס מיט אַ קוויטט):

אַ נדבה, יידן, זאָלט איר געבן,

אַ נדבה, יידן, אויף אַ בתולה!

אַ גרויסע זינד, בנאמנות, כלעבן,

אַ מיידל זיצן לאַזן, חלילה!

ניין איילן, פייבוש, קלעקט אַן שאלות

אויף אַלע רייכע מאַכן חופות,

און צו פאַרשלייערן אַרעמע כלות

העצקען מומעניוס זיך אין יופעס.

אשריכם ישראל, יידישע קינדער!

אַזאַ מומע, אַזאַ פייבוש גאַטסווינדער!

די ווייסע חברה (קרימען זיך נאָך, זינגען, שפּרינגען און טאַנצן).

ניין איילן, פייבוש, אויף אַ חופה,

צאן קדשים, מע! אַ טאַנץ, אַ טופע!

דריפע, דריפע, שקאַץ, דריפע, דריפע,

העצקע, מומע, זיך מיט דעם ייפע!

(אין דעם עולם איז אַ געלעכטער).

די מומע (מיטן טעלערל צום עולם). דערקוויקט אַן אַרעם מיידל,
יידישע קינדער! אַ יתומה, נעבעך, זייל חתונה האָבן. גאַט זאָל איך דערקוויקן
די יאָרן און איטלעכעס וואונטש דערפילן.

א ווי ב ל . גיט מיר, מומע, א גראַשן, נאַט איך א דרייער. אוי,
לאַז גאַט מיר פאַריכטן מיין פינצטערע דאַליע...
א די נ ס ט מ י ד ל . נאַט איך א גראַשן, לאַמיד, זיסער גאַט, אויפֿ-
געריכט ווערן...

ג י ס י ע . איין דרייער פאַר מיר און איין דרייער פאַר הערשעלען!
בעט גאַט, מומעניו, פאַר מיין מאַן, ער זאָל בשלום צוריק קומען פון דער
מלחמה.

ר ' א ל י ה . איר הערט? ... נו, ר' פייבוש, וואו נעמט מען אַצינד אַהער
איציקן!

פ י י ב ו ש . אַהער, הערשעלע! אויף אַ וואָרט, נאָר אויף איין וואָרט.

ה ע ר ש ע ל ע . נישטאָ קיין צייט!

ד אָ ס ק ל ע ז מ ע ד ל (ריפעט און זינגט מיט אַ קוויטש ווי פריער):

אַ חופּה גיך אַ יידן שטעלן.

אַ יידן גיך און באַלד באַגראַבן,

צוויי מעלות טובות, נאָר אַנצוקוועלן,

וועלכע מיר נאָר יידעלעך האָבן.

גיכער, ייד, זיך פּרוּכפּערן, מערן!

גיכער גט זיך, פּערל, דיקל, פייגל!

אַ, באַגראַבן גיכער זאַלסט דו ווערן,

ליג אין דר'ערד און באַק דאָרט בייגל!

אשריכם ישראל! נישט צו ציילן

אַלע אייערע שיינע צרות:

אי מומעס, אי פייבוש ניין איילן,

אי יידן, וואָס שרייבן צוועלף שורות!

(די מומע מיט דעם קלענערן און דער גאַנצער עולם צעגייט זיך גע-
טוינד, די ווייסע חברה פאַרשווינדן נשפּרינגענדיק מיט רעט און געשריי.)

פ י י ב ו ש (אויף אַ קול מיט אימפעט, נאָכדעם ווי ער שטייט אַ ווילע

שטיל, צעמישט). מכשפהטע! ... שייגעץ... טפו זאַלט איר ווערן מיט אייער

הכנסת כלה! ... (ער גייט אַוועק געטוינד און ר' אליה נאָך אים.)

דריטער אַקט

ביי שמחה מאַריאַשעס אין הויז

ערשטע סצענע

שפּרינצע, רייזעלע און מענדל.

רייזעלע זיצט שטאַרק צעטראַגן, האַלטנדיק אין דער האַנט אַ בריוו, אין וועלכן זי קוקט צו-וויילן אַרױן. אַקעגן איר זיצט שפּרינצע, אַרבעטנ-דיק אַ זאַק און דערלאַנגט הינמערױוילעכט אַ בליק אױף רייזעלען מיט אַ זיפּץ.

שפּרינצע. גענוג שוין, רייזעלע, געטראַכט, איך בעט דיר!
רייזעלע. אַלעקסאַנדער זאַל שױיגן! — אַט איז זיין לעצטער בריוו און מער קיין וואָרט אַזאַ לאַנגע צייט! — ניין, ס'איז נישט אומזיסט!
שפּרינצע. אַט וועסט דו זען, מענדל ברענגט באַלד אַ בריוו. — די פּאַטשט דאָרט אין בולגאַריע גייט נישט אַקוראַט. — מלחמה-צייט!...
רייזעלע (אָננעמענדיק זיך ביים קאַפּ). עס קלינגט, שיסט, שיסט מיר אין די אויערן... הונדערט האַרמאַטן שיסן דאָרט אַצינד און עס גיסן זיך טייכן בלוט... בלוט פון מענטשן, טייערע, ליבע, טיף אין האַרצן איינגעבאַקטע... אוי, אַלעקסאַנדער!...

שפּרינצע (טאַפּט רייזעלען ביים קאַפּ). מיר פאַר דיין קאַפּ, טאַכטער, אַזוי יונג און שוין אַ געבראַכן האַרץ. פּאַלג מיך, רייזעלע, און נעם נישט אַזוי צום האַרצן. מען מוז קענען אַראַפּשלינגען צרות, ווייטיקן.
רייזעלע. אַבער אַזעלכע ווייטיקן, אַז דאָס האַרץ ציט, ציט און דו פילסט... מאַמע, איך בעט דיר, דו האַסט פאַרזוכט אַ מאַל אַזעלכע ווייטיקן?
שפּרינצע. אַזעלכע? . . . ניין, די צייטן זענען נישט גלייך, אַנדערע צייטן, אַנדערע ווייטיקן; מיר האָבן געהאַט אונדזערע ווייטיקן, אַזאַ ווייטיק ווי דיינער, ניין, האָבן מיר נישט געוואוסט און גאָר טאַקע נישט געקענט וויסן.
רייזעלע. לאַכן, כ'לעבן, מוז מען פאַר צרות! אין דיינע צייטן זענען געווען העלצער, נישט קיין מיידלעך.

ש פ ר י נ צ ע . זאלסט דו טאקע וויסן, מיידלעך, יונגע מיידלעך זענען אין אונדזערע צייטן כמעט גאר נישט געווען. עס זענען געווען יונגע ווייבלעך, כלות און קינדער. איך, אשטייגער, בין נאך גאר א קינד שוין געווען א כלה פאר דיין טאטן. אונדזערע עלטערן זענען זיך געפעלן און ביידע זיך משדך געווען. ביז דער חתונה האב איך מיינעם אין די אויגן נישט אָנגעקוקט, און דערנאך אפילו פלעג איך אים זעלטן נאָר זען, מיר האָבן זיך געשעמט איינער מיטן אַנדערן פאַר מענטשן אַ וואָרט צו רעדן. — אַט אַזוי, רייזעלע, האָט מען חתונה געמאַכט קינדער. נאָך דער חתונה איז געגאַנגען אַ סדרה קינדער, צרות, פורעניות, קאָפּדרייעניש און וועמען איז אין זינען געלעגן זיך צוצוהערן צו אַזעלכע זאַכן, וואָס מען רופט עס היינט עפעס ליבעס... אַנדערע צייטן, אַנדערע ווייטיקן.

ר י ז ע ל ע . מען איז געווען, נעבעך, דערנידעריקט, דערשלאָגן, אַליין נישט צו פאַרשטיין די מיאוסע לאַגע. די ווייטיקן האָבן זיך אָנגעהערט נאָר מיט דעם מאַגן, מיט די באַדערפעניש אין דעם באַלעבאַטישקייט, ביידע ווייבער! (זי גייט צו און גיט אַ קוק אין פענצטער) וואָס זאַמט זיך אַזוי מענדל?... איך ווייטיקן — אַז ס'טוט וויי דאָס האַרץ, די נשמה!...

ש פ ר י נ צ ע . שאַ, רייזעלע! דאַכט זיך, מען גייט, אַודאי מענדל. אַט וועסט דו זען, ווי ער ברענגט אַ בריוו.

ר י ז ע ל ע (צוהערנדיק זיך). האָ? יאָ, מענדל! איך לויף אַקעגן. (זי לויפט צו דער טיר און כאַפט זיך באַלד צוריק) און ווי אַבער, אַז נישטאָ?... לאַמיר וואָרטן, בעסער נישט פרעגן, לאַז מיר זיך אַלץ דאַכטן, טאַמער... הער איך נישטאָ, אַ, איז אַן עק!... (זי שטעלט זיך אויבנאָן אין ווינקל, מענדל קומט אַריין אין שטוב).

מ ע נ ד ל . נו, האָט זיך עס דאָרט געטאַן! אַ צוויי שעה בין איך אַוועק־געשטאַנען אין דעם רעש און נישט אויסאַרנדיק זיך דעם סוף האָב איך געטאַן אַ שפּיי און אַוועקגעגאַנגען.

ש פ ר י נ צ ע . וואָס איז היינט אויף דער פּאַטשט אַזוינס מער ווי תמיד? מ ע נ ד ל . וואָס פּאַטשט? די קלויז מיין איך. אַ כאַפטע איז זיך אַהין צונויפגעלאָפּן, נישט געלאָזט אויסנעמען. איין געשריי: טייער פלייש, מען באַרייסט דעם עולם! דער באַלעבאַס איז צעקאַכט, ווייזט אויף די נגידיים. די נגידיים שושקען זיך, און ווייזן אויף ר' יחנצען. ר' יחנצע וויל נישט מפסיק זיין, פּאַטשט אויפן שטענדער און מאַכט: אי, אי! דם צפרדע כינים אים, די אַלע עשר מכות!

ש פ ר י נ צ ע . פאַר וואָס גראָד אים?

מ ע נ ד ל . פון מיינעטוועגן מעג ער דערפון אַראַפּגעבן אי די נגידיים,

נאָר דער גרעסטער חלק מכות קומט פאַרט אים. גלויבט מיר, ס'איז אינגאנצן זיין אַנשטעל, ער מיינט שוין, מסתמא, ווייטער עפעס... ס'איז דאָ אַ פניהלע... אוי, קען איך דעם שיינעם יידן, פול מיט פליי אין דער נאָז! ער איז אי אַהין אי אַהער, אין אַלע זייטן און פירט אַלע אין באַד אַריין. — אַצינד האָב איך שוין גאָר אַ ניי לויפעניש (ער וויל גיין).

ש פ ר י נ צ ע . און אַ בריוו, מענדל ?

מ ע נ ד ל . אַ בריוו ? הערסטו, עיקר שכחתי, אַלץ דער שיינער ייד, טפו זאָל ער ווערן, יאָ...

ש פ ר י נ צ ע און ר י י ז ע ל ע (ביידע אין איין קול). האָ?... אַ בריוו, בריוו !

מ ע נ ד ל . יאָ אַ בריוו — איז נישטאָ. (ער גייט אַרויס. רייזעלע גיט זיך אַ וואָרף אויף דער קאָנאָפּע און בלייבט זיצן שטיל, פאַרדעקט דעם פנים מיט ביידע הענט).

ש פ ר י נ צ ע (צוקומענדיק צו רייזעלען). רייזעלע, דו ווינסט!... אַך, האָב רחמנות אויף דיר, אויף דער מאַמע !

ר י י ז ע ל ע . מאַמע, נישט גוט ! עס ליגט מיר אַ שטיק אויפן האַרצן... ש פ ר י נ צ ע . איך גלויב דיר, טאַכטער ! איך בין טאַקע אַ יידענע פון דער אַלטער וועלט, אָבער אין מיר ליגט נאָך אַ האַרץ פון אַ מוטער. (וי וויינט) איך פיל, מיי קינד, דיין שווער ביטער געמיט, דאָס העליש פייער דאָרט אין דיר ברענט און בראַט און צעקאַכט דאָס בלוט אויך מיר... נאָר וואָס קען מען אָבער טאָן ? (זי נעמט אַרום רייזעלען ביים קאַפּ) מיר פאַר דיין קאַפּ ! קום בעסער און לייג זיך אַביסל צו ביי ייר אין הדר. (איינע דער אַנדערער טוט אַ קוש און ביידע גייען אַוועק).

צווייטע סצענע

פ י י ב ו ש און ש פ ר י נ צ ע .

פ י י ב ו ש (אַריינפליענדיק אין שטוב). אַ גוטער פורים ! (אַרומקוקנדיק זיך) נישטאָ קיינער?... גלייכער ! דערווייל באַטראַכט איך מיר דאָס גאַנצע דריידל. — כאַסקעלעס פלוניתטע האָט מיט איר שטאַרק מיך מחיה געווען. — וואָס מיר ר' אליה ? וואָס מיר יאַסל פינטשעווער ? אַ דולעניש נאָר ! כאַסקל איז גיין-גאַלד... אַלצדינג איז דאָ צום רימל. טאַקסע, ר' יוחנצע, נגידים, שטאַט-שקצים... טאַ-טאַ-טאַ, אַ דריידל מיט אַלע פישטשעווקעס ! — ר' יוחנצע

האָט עס היינט געמאַכט די שפּיל ממזריש, ווי אַ גוטער פּוּרִים־שפּילער!
 שמחהו גענומען אויפן דראַגזשיק, האַלט די בייטש אַנצוטרייבן: וויאַ, שמחהלע,
 וויאַ! דער שידוך, אַם ירצה השם, וועט פּאַרן... (שפּרינצע קומט אָן).
ש פ ר י נ צ ע. אַ אַן אַנגעלייגטער גאַסט! זיך פּאַרט אויסגעריסן
 אַ מאַל צו קומען, זיצט־זשע, ר' פּייבוש! עפעס איז דאָך היינט שושן־פּוּרִים,
 קומט דאָך אַ ביסל בראַנפן מיט קישעלעך, פּאַרט אַ געוועזענער שדכן, אַ גוטער
 פּריינט!... (זי גייט צו דער שאַפּע).

פ י י ב ו ש (אַריינשטעקנדיק די האַנט הינטערן קאַלנער). איך זוך היינט
 אַלץ ביי מיר און זוך: רבונו של עולם, וואָס בייסט מיך, פיקט מיר אַזוי אין
 קאַפּ? (טוט זיך אַ קראַץ) און טאַקע געפונען! מען באַדאַרף, זאָג איך, אַרייַן־
 גיין צו שפּרינצעלען...

ש פ ר י נ צ ע (אַנידערשטעלנדיק אויפן טיש אַ פּלעטל בראַנפן מיט
 קישעלעך). גוט טאַקע האָט איר געטאַן. — אַי האָב איך אַ האַרץ פּול מיט
 מכות, יסורים!... מאַכט ברכה, ר' פּייבוש!

פ י י ב ו ש (אַנגיטנדיק אַ קידוש־גלעזעלע). גיי פּרעג גאַטעניו קשיות,
 אַז ער דרייט זיין וועלטל! אַט דרייט ער אַהער און פּלוצים גאַר אַ דריי צוריק.
 — לחיים! אַבי געזונט, שפּרינצעלע, און וואָס ווייטער איז בע... מסתמא וועט
 זיין רעכט. (ער טרינקט) אַ, בראַנפן, גאַר אַ חידוש!

ש פ ר י נ צ ע. לאַזט זיך נישט בעטן, טרינקט נאָך געזונטערהייט. —
 אמת טאַקע, גאַטעניו, ווי איר זאָגט, טאַר מען קיין קשיות נישט פּרעגן, נאָר אַ
 ווייטיק איז עס אַ גרויסער, פּון אַזוי פּיל קינדער קוים דערלעבט מיין ריזעלען
 און געמיינט, פּון איר אַט, אַט נחת האָבן, פּלוצים... .

פ י י ב ו ש (פּאַלט איר אַריין אין די רייד, אויסטרינקענדיק דאָס גלעזעלע)
 לאַזט זיך דינען, שפּרינצעלע! מילא, קומט דאָך ביי איך אויס, אַז רבונו של
 עולם מאַכט זיך זיין דרייעלע גלאַט אַזוי, עט... גאַרנישט! (אַ קראַץ הינטערן
 קאַלנער) ניין, אַז מע זוכט, געפינט מען! דער ביס איז דעם זינדיקן מענטשן
 אַן אַנצהערעניש, ער זאל זוכן גאַר אין דער אַנדערער זייט, וואַרים דער אמת
 איז, אין אַזעלכע ענינים מוז מען צומאַכנדיק די אויגן לאַזן פירן, מען פּרואוּט,
 טאַמער גייט עס אַהער, גייט עס נישט אַהער, באַדאַרף מען זיך נישט מצער
 זיין און פּרואוּן אַהין, פּאַרשטייט איר מיך? אַ דריי אַהין... ר' שמחה אייערער
 פּאַרשטייט די זאָך אַוודאי בעסער און זינדיקט נישט מיט די רייד, וואַרים ר'
 שמחה איז אַ ווילדער חכם און האָט אין זיך דאָס פינטעלע ייד.

ש פ ר י נ צ ע. ניין, ר' פּייבוש, דאָ איז גאַר נישט דאָס פינטעלע. שמחה
 מיינער קוקט פשוט אויף דער זאָך ווי אונדזערע טאַטעס, מאַמעס אַמאַל, אַ

שידוך איז נישט חתן-כלהס עסק, נאָר די עלטערנס. היינטיקע קינדער טענהן אָבער אַזוי: —

פייבוש. איך וויל גאָר נישט הערן יינגלשע טענות. עט! שטותערייען. ווייס איך, וואָס קינדער דאָרט פלוידערן! (ער גיסט אָן דאָס גלעזעלע) ר' שמחה קוקט דערויף טאַקע ווי אַ ווילדער חכם. (ער טרינקט.)
שפרינצע. אַ וואונדער, כ'לעבן! ביים שידוך מיט אַלעקסאַנדערן

האַט איר, ר' פייבוש, גערעדט גאָר אַנדערע ווערטער!

פייבוש. אַ, דערלעבן זאָלט איר משיחן! איר האָט דאָך מיך טאַקע, איך בעט אייך איבער ווי אָן אייגענע מוטער, נישט פאַרשטאַנען. הערסטו, דרינען ליגט דאָך דאָס גאַנצע שפיצל! דרייט גאַטעניו אַהער — איז אַהער, דרייט זיך אָבער דאָס רעדל איבער, מוז עס בהשגחה פרטית, זיך דרייען גאָר אַהיין... אַי וואָס, פון לכתחילה?... דער תירוץ איז גאַרנישט... קשיות איז גאָר נישטאַ, צעקייעט עס נאָר גוט, שפרינצעלע, ס'איז זייער אַ טיפער ענין. — אייער ר' שמחה, זאָג איך נאָך אַמאָל בפירוש, איז אַ ווילדער חכם. — איר מעגט עס אים פון מיינעטוועגן אַפּזאָגן. פאַרקערט, אדרבה — ר' שמחה זאָל זױסן, ווי איך האָלט פון אים עולם ומלואוה, וואָלט פייבוש ביי אים געווען, פאַר-שטייט איר? נאָר טע-טע-טע!... עיקר הדבר, געדענקט זשע, איז דאָס פּינטעלע, וואָס ער איז אַ ייד, טאַקע מיטן פּינטעלע. — אַ גוטן!

שפרינצע. אַזוי גיך! עפעס האָט איר מיך דאָך גאָר מבייש געווען. נישט געטרונקען, נישט פאַרביסן!

פייבוש. נישקשה, עט... באַלד אפשר קום איך נאָך ווידער. אַצינד איז זיך גלאַט אַזוי... (ער גייט אַוועק.)

דריטע סצענע

שפרינצע, שמחה, דערנאָך דוואַסיע.

שפרינצע. (קלייבט צו פונעם טיש און שטעלט אַריין אין שאַפּע). פייבוש, פאַרשטיי איך, מיינט טאַקע, זיינע שבחים זאָלן צו שמחהס אויערן קומען, און וועלן, פון שלום וועגן, טאַקע קומען. לאַז מיינער, כ'לעבן, טאַקע אויף אים זיך נישט אַזוי בלאָזן... (זי זעצט זיך לעבן דער קאַמאָדע און זעט איבער דאָס וועט, נעמט דערנאָך אַריינציען אַ פאַדעס און טרעפט נישט אין לעכל) אַ קעפל אַביסל, גאָר אַ פּינטעלע! — עפעס פּינטלט מיר היינט, פייבוש, אַלץ פּינטעלע, מיט דעם פּינטעלע! (צילעט) גיי טרעף אין פּינטעלע!...

היינטיק־מאָדישע קעפלעך, משטיינס־געזאַגט... נו, צו וואָס טויגן די אַלע פּינטעלעך, יענעם נאָר צו פאַרבלענדן די אויגן! (לייגט אַוועק די נאָדל) נאָר אַ שווינדל, אַ קאַפּדרייעניש, טפּו... (שמחה קומט אַרײַן מיטן טלית־און תּפּילין־זאַק אונטערן אַרעם) אַ שיינער שושן־פורים, מען זאָל אַזוי שפּעט דאַוונען און ביז אַצינד אין מויל נישט צו האָבן!

ש מ ח ה (לייגט אַנידער דעם תּפּילין־זאַק און זעצט זיך אַקעגן שפּרינצען).
אוי, האָט מען מיט מיר היינט געדאַוונט!

ש פ ר י נ צ ע. איך ווייס שוין, ווייס! גוטס לאָזט זיך הערן. — נאָר אַן אַנשיקעניש, כּלעבן!

ש מ ח ה. אוי, אַן אַנשיקעניש! הלוואי עס זאָל זיך גוט מיט אונדז ארויסלאָזן. אַלע אויף מיר: אַ הויטשינדער, אַ באַרייסער! נאָר אַ צעזעצעניש, ווייסנדיק, אַז מיר קומט פּונעם טייערן מקח גאַרנישט אַרויס, אינגאַנצן נאָר זיי, זיי, די פיינע בריות, און דאָ טאָר מען נישט אַרויס מיט אַ וואָרט! — אַז זיי זענען די שטאַט און פאַר אַ פּיפּס נאָר, ווערט פּון דיר תּל. — אוי, דער ר' יוחנצע, ר' יוחנצע! ער זאָל זיך עס היינט אַפּרופּן פאַר מיר איין וואָרט, גלייך ווי אַ יידישער גראַשן איז אים אַסור חזיר. ער האָט נאָך געמאַכט עפּעס אַזאַ מינעלע, ווי ער האָט הנאה, וואָס דער עולם שרייט. וואָס ער מיינט דער־מיט, ווייס איך לעת עתה נאָך נישט. נאָר מסתּמא וועט זיך עס אַרויסווייזן.

ש פ ר י נ צ ע. פאַרט וואָס איז ביי איך דאַרט געבליבן?

ש מ ח ה. געבליבן? די אַלטע קאַמעדיע, פּורים־שפּיל — אַן אסיפה!... די נגינים וועלן היינט אין אַוונט זיך דאָ צונויפקומען. זיי מיינען אַ קערמעשל. זאָל זיין אַזוי! נאָר אַן דעם איז דאָך עפּעס אויך שושן־פורים!

ש פ ר י נ צ ע. אַי, ס'איז אַ גאַנצע אַרבעט!

ש מ ח ה. מילא וואָס קען מען טאָן. אַז מען ליגט ביי זיי אין די הענט.
(ער שטייט אויף) קיינער איז דאָ היינט נישט געווען?

ש פ ר י נ צ ע. האָ?.. יאָ; פּייבוש איז היינט אַריינגעקומען. — וואָס האָסט דו זיך אַזוי פאַרקרימט, שמחה?

ש מ ח ה. מילא, עט... פּייבוש־שמיבוש!...

ש פ ר י נ צ ע. דו זאָלסט וויסן, שמחה, ווי פּייבוש האָט דיך ליב און לויבט דיך אין טאָג אַריין! ער זאָגט: דו ביסט אַ ייד מיט דעם פּינטעלע, אַ ווילדער חכם. — נאָר נעם זיך פּונדעסטוועגן נישט איבער, שמחה!

ש מ ח ה (שמייכלענדיק מיט אַ שיינענדיק פּניס). ביים ווייב איז דער מאַן אין די אויגן קיינמאַל קיין חכם נישט. אונטער די אויגן איז איטלעכער מאַן, דער גרעסטער שוטה אפּילו, ביים ווייב אַ שטאַרקער חכם. — נעם זיך, שפּרינצעניו, פּונדעסטוועגן אויך נישט איבער מיט דיין מאַן, וועלכך מען לויבט

אזוי... הא, אזוי? איז דאָ היינט, זאָגסט דו, פייבוש געווען... אַז פייבוש האָט
מיר שוין יאָ ביי דיר דאָס מול פאַרריכט, גיב זשע מיר, סערדזע, אַ רישעלע
מיט אַביסל בראָנפן!

ד ו ו אַ ס י ע (אַריינלויפנדיק מיט אימפעט). אַ שאלה! ביי דער הון
איז אַ שפילקע אין פופיק.

ש פ ר י נ צ ע. אַט האָסט דו דיר פון אַלע מלאכות!... דוואַסיע, גרייט
צו אַ וועטשערע. היינט וועלן דאָ זיין די נגידים.

ד ו ו אַ ס י ע. מזל־טוב דיר! נאָ דיר נאָך נגידים אויף דיין קאַפ! אַי,
אין דער ערד אַריין, כ'לעבן!

ש פ ר י נ צ ע (צו שמחה). גיי, מיין חכם, אַריין צו דיר. דאָרט שטייט
שוין אַלצדינג אָנגעגרייט. (שמחה גייט אַוועק).

פערטע מצענע

ש פ ר י נ צ ע, ד ו ו אַ ס י ע, ר' אליה און פייבוש.

ש פ ר י נ צ ע (צייילט אויף די פינגער). פיש געלע מיט ראָזשינקעס. קיין
וויך, מיין איד, באַדאַרף מען נישט.

ד ו ו אַ ס י ע. וואָס דען? נאָך אַ מאָל לאַקשן?

ש פ ר י נ צ ע. אַ טאַפּ געבראַטנס פון קאַפּ קיסליצע, אַ לעדוועצע.

ד ו ו אַ ס י ע. אפשר אַן עסיק-פליישל מיט אַ גריינישל איינגעהאַקטע
קוילן פון זאָדיק-פלייש אין זויערן.

ש פ ר י נ צ ע. מלינצעס, סרחס-קניידלעך, וואַרעניקלעך מיט קאַשע
און גריוון.

ד ו ו אַ ס י ע. אזוי פיל! אפשר טאַקע שוין גאַר אַלע מאכלים: זראָזע,
אַ ראָסל-פלייש, לעבערלעך מיט ציבעלע, פעטשאַ, קוגל, אָנגעפילטע העלדזלעך,

כרעמזל, פוילע וואַרעניקעס — פוילן זאָלן זיי! וואו וועלן זיי דאָס אַלצדינג
לייגן?

ש פ ר י נ צ ע. אונדזערע נגידים האָבן ליב צו עסן, בפרט ביי יענעם,
אַ ס'קאַסט זיי קיין געלט נישט... נו, פלאָדן איז דאָ, טאַרט איז דאָ, פאַנקוכן

איז דאָ, שטרודל איז דאָ, מלכות-ברייטלעך — דאָ, גענוג איבערגעבליבן פון
פורים, פלוימענצימעס איז אויך דאָ. נישט צו פאַרזינדיקן! פאַר גויט קען

מען נאָך צומאַכן אַ קאַמפאַט פון עפל, לאָזן זיי עסן! אויף יענעמס חשבון עסן
זיי מיט אַפעטיט.

ד ר ו א ס י ע . צעזעטערהייט, רבונ'ש-ל-עולם! א פרעסן אביסל! ...
 גאר היישעריקן, טפו! (זי לויפט ארויס).
 ש פ ר י נ צ ע . משקה — דאָס איז שוין שמחהס זאך. נו און ווייטער
 גארנישט... (ר' אליה קומט אריין, דערלאנגט א שמיר די מזחה מיט אלע
 פינגער און קושט זי דערנאך מיט א זיפצעלע).
 ר' א ל י ה . א, גאָט העלף! (באַטראַכט פון פאַרנט און פון הינטן די
 פאַלעס פון דער קאַפּאַטע) נו, גוט פאַרדריפּעט!
 ש פ ר י נ צ ע (צוקוקנדיק זיך צו ר' אליהן). נאָך א נעכטיקער, א
 פּוּרִימִדִיקֶער שלומפּער?

ר' א ל י ה . אי! ערשט נולד געוואָרן היינט, גייענדיק אַהער... און
 לסוף, אייערן, אַפּנים, ווייטער נישט געטראָפּן. אַוואָ, אַ מעשה, אַ מעשה... האָב
 שוין אַזאַ מזל עפּעס, האָב איך. לויף און, מעשה שטן, געראַט מיר נישט צו
 כאַפּן אייערן, טיפלעך אַריינלאָזן זיך מיט אים מכח אַן ענין. טרעף איך אים
 אַמאַל שוין יאָ און נעם מיך צום שמועס גאַנץ ברייטלעך, טראַגט דער רוח אַן
 דעם, יענעם און בלייב אַלץ פון פאַרנט, בלייב איך. אַוואָ, אַ מעשה, אַ מעשה.
 ש פ ר י נ צ ע . מיינער איז אביסל פאַרנומען. גאַר איך וועל אים זאָגן.
 זיצט דערווייל, ר' אליה, אויב איר האָט צייט. (זי גייט).

ר' א ל י ה (אַליין זיצנדיק זיך אויף אַ בענקל). אויב איר האָט צייט?
 — אַ שאלה אביסל! מיינע קאַנטאַרן די גרויסע! (ער גענעצט) אַהור'הוד! ...
 יאָ, גערעכט פייבוש! פאַר שפּרינצען איז חיות מיט אַ וואָרט... היינט בלי נדר
 מאַך איך שוין קיין הקדמות, הויב גלייך אַן דעם עסק: איר, ר' שמחה און
 ר' יאַסל פינטשעווער — יאַסל פינטשעווער. זאָל זיין מיט מזל! ... (ער הייבט
 זיך אויפן בענקל) איך זיך ווי אויף שפּילקעס. אַד-כאַ-כאַ, די זאך זאָל שוין
 האָבן אַ סוף! נישטאָ ביי מיר קיין גראַשן... (ער שטייט אויף און הערט זיך
 צו) דאַכט זיך, ווי עפּעס טריט, האָ? (ער גייט און שטעלט זיך האַרט לעבן דער
 טיר, צוהערנדיק זיך) געלויבט איז גאַט! פאַרט אויף שמחהן מיך אויס-
 געוואָרט.

פ י י ב ו ש (גיט ביים עפענען פּלוצים די טיר אַ שטופּ ר' אליהן אויף
 עטלעכע טריט ווייט). אַוואָ, ר' אליה!

ר' א ל י ה (פּאַרגאַפּט). עפּעס גאַר אומגעריכט! ווי קומט איר
 אַהער?... איך האָב, נישקשה, אין זינען מיין זאך.

פ י י ב ו ש . גיכער, ר' אליה! שוין אַ פאַר שעה זוך איך איין. גיכער
 צו יאַסל פינטשעווער! עפּעס מאַכט ער פּוילע תּנועות. מען באַדאַרף צו אים
 האָבן אייער פּה קדוש.

ר' אליהו. ווארט דאך שמחה, ווארט איר. אט קומט ער, הויב איך גלייך אן עסק.

פייבוש. טענהט נישט און גייט. שמחהן לאַזט שוין איבער אויף מיר. — באם איר טרעפט אים נישט אין דער היים, זאלט איר זיך אַנידערזעצן אויף אייער חזקה־אַרט ביים קלייטל און וואַרטן... (צופירנדיק ר' אליהו צו דער טיר) אַט אַזוי, אַזוי. — עפעס סוויסטשעט ביי אייך אַ שוך און מיאוס געעפנט אַ מויל, דאָס סוויסטשעט ער אויף נייע. גאָט וועט העלפן... גייט, זייט מוחל, געזונטערהייט.

ר' אליהו (קראַצט זיך אין קאַפּ). אַוואַ, עס גייט אַ שלאַקס־רעגן, נאָר אין ברירה. (ער גייט אַרויס.)
פייבוש (מאָכט מיט אַלע צען פינגער אַ לאַנגע נאָז). פיששש, קירה, אַ גרויסער פּלאַקנשיסער!... אויס שותפות, ר' אליהו!...

פינפטע סצענע

שמחה, פייבוש, דערנאָך מענדל.

שמחה (ביים אַויינקומטן, שטאַרק פאַוואונדערט). ווייס איך וואָס זי זאָגט דאָרט... ר' אליהו!

פייבוש. איר מיינט פייבוש!... ר' שמחה, אַ היפשע צייט טאַקע דאָ נישט געווען. וואָס־זשע מאַכט איר, ר' שמחהניו? איך האָב שוין נאָך אייך געבענקט, בנאמנות! עס גלוסט זיך אַ מאָל הערן אַ קלוג־וואָרט און רעדן מיט אַ גוטן, ערלעכן מענטשן. אוי, איז היינט אַ וועלט! דורך שקר.
שמחה. זעט איר, דאָס גראַד זאָגט איר אַן אמת.

פייבוש. וואָס דען? — איך קען קיין עוולות נישט ליידן. דאָס היינטיקע שרייען אין קלויז איז דאָך גאָר געווען פע, חולשה־חלשות! אינ־גאַנצן איז דאָך עס אַן אַנגעשטעלטע זאָך, איינער האָט אונטערגעהידעט. איך ווייס, נישקשה.

שמחה (זעצנדיק זיך). זיצט, ר' פייבוש! זעט איר, דאָס איז דאָך מיר טאַקע שטאַרק געלעגן צו וויסן.

פייבוש (פאַרבייגט די פּאַלע און זעצט זיך פּאַמעלעך לעבן שמחה). מילא וואָס מאַכט עס אויס, אַז יענער טאַראַראַמט דאָרט? ר' שמחה, נישקשה, וועט בלייבן ר' שמחה. פאַרקערט. יענער דרייט לרעה און גאַטעניו דרייט דווקא נאָר לטובה... מיר האָבן מכת דעם גענוג געשמועסט ביי ר' יחזקען,

זאל לעבן. — איך בין געווען דאָרט מנחם אַבל זיין, איר ווייסט דאָך, ר' כאַסקעלעס ווייב איז, לאַ עליכם, געשטאַרבן פון אַ קימפעט מיט אַ צווילינגל. — וואָס פאַר אַ כלי שלמה דער ר' כאַסקעלע איז, טאַקע ר' יוחנצעס אַ זון און דעם אַלטן רבס אָן אייניקל. אַ קאַטאַוועס אַזאַ משפּחה. לויטער בערן... וואָס פאַר אַ גזע, אַזעלכע צווייגעלעך. דאָס ווערצעלע מאַכט זייער פּיל אויס. האָ?

ש מ ח ה (פּאַרטראַכט מיט אַ זיפּץ). אוי, מאַכט ער מיר אויס, מאַכט דאָס ווערצעלע אויס, ווען ר' יוחנצע זאל וועלן — הע-הע.

פ י י ב ו ש. בהן שלי, ר' יוחנצע איז איך זייער גוט און וויל... וויל אייער טובה גאַנץ שטאַרק. נאַר, לאַזט זיך דינען, ר' שמחה, אַביסל געווענדט זיך עס אַבער אין איך... יא, האָבן מיר מכח דעם געשמועסט. מכח דעם, פאַרשטייט איר, ווי גאַטעניו דרייט זיין וועלטל. עס דרייט זיך אַמאָל אויס גאַר להיפּוך... אין דעם טיפּן שמועס איז אַרויף גראַד דאָס, אַשטייגער, ווי גאַטעניו קען מען קיין קשיות נישט פּרעגן. דאָכט זיך, איר האָט דאָך געטאַן אַ שידוך און לסוף... איז גאַר אין הימל אויסגערופּן געוואָרן עפעס אַנדערש. בת שמחה לבן פּלוני...

ש מ ח ה. פאַרקריכט נישט, ר' פייבוש, אין זייטיקע זאַכן. ענדיקט בעסער מכח דעם שמועס דאָרט ביי ר' יוחנצען. וואָס פאַרט זאָגט ר' יוחנצע? עד מתי, געוואַלד, וועט מען מיך אַזוי קוועטשן? — אוי, ר' יוחנצע זאל וועלן!...

פ י י ב ו ש. ער וויל, ווי איך בין אַ ייד... אַט וואָס מיר האָבן געשמועסט. לאַזט זיך נאַר דינען, ר' שמחה. מיט עטלעכע יאָר צוריק האָט איר געהאַט אַן אויג אויף כאַסקעלען. וואָס מאַכט זיך אַבער? קומט איינער און כאַפט אים פּלוצים אויס. ער האָט חתונה, און אייער רייזעלע ווערט אַ כלה פאַר אַן אַנדערן. וואָס-זשע טוט גאַטעניו? גאַר אַ קליין דרייעלע, אַזוי: דו, רייזעלעס חתן, זיי אַ כפרה פאַר ר' כאַסקעלען, און דו, ר' כאַסקעלעס ווייב — אַ כפרה, נעבעך, פאַר רייזעלען. וואָרים אויבן איז באַשיינפּערלעך אַנגעחתמעט געווען: ר' כאַסקעלעס ווייב זאל אין דעם יאָר געלעגן ווערן מיט אַ צווילינגל און שטאַרבן. נמצא, ווען עס זאל זיין, ווי איך האָט אין דער התחלה זיך געגלוסט, וואַלט דאָך רייזעלע געווינען דאָס צווילינגל און געשטאַרבן!... אַצינד זעט מען טאַקע קלאָר אַרויס דעם נס, די חידושים הבורא... גאַנץ קלאָר ווי דער טאַג, ס'איז אַ זיווג משמים. פאַרשטייט איר, ר' שמחה?

ש מ ח ה. אַצינד הויב איך שוין אָן אַביסל צו פאַרשטיין. אַהא!... נאַר וואָס העלפט עס אַבער, עפעס איז דאָך דאָ אַ ווייב אויך, אַ טאַכטער, וואָס...

(מענדל קומט אריין) מענדל! מאך אין שטוב א שטיקל סדר צו דער היינטיקער אסיפה.

מענדל. איר הייסט מיר אין שטוב און די באַלעבאַסטע — אין קיך. זאָל איך מיך צערייסן?

פייבוש. כ'לעבן, ר' שמחה, איך וועל דאָ בלייבן און אַביסל צור העלפן. דאָנקט נאָר נישט, דאָנקט נישט, ר' שמחה, וואָס מאַכט עס אויס... עט, נישקשה... היימישע מענטשן. הלואי אויף שמחות, ביי אייער טאַכטער אויף דער חתונה.

שמחה (מאָכנדיק מיט די אַקסלען). היים-הום... טאָ... קום, מענדל, נעם זיך צו דיין זאָך. (שמחה און מענדל גייען אַרויס.)

זעקסטע סצענע

פייבוש, מענדל, דערנאָך דוואַסיע.

פייבוש (אַרומקוקנדיק זיך). איך בין דאָ... דאָ ברוך-השם, מיט ביידע פיס!... היום הרת עולם, אויף היינט שטייט די וועלט. מיין טויט זאָל דאָ זיין, גיי איך פון דאָנען נישט אַוועק ביז מיר אַרבעטן עס נישט אַפּ מיטן קנאַק. — שמחה, נישקשה, איז גוט איינגעשפּאַנט און ר' יוחנצע, זאָל לעבן, איז אַ גוטער שמיסער... הכלל, ס'איז רעכט. און קודם כל, מיין איך, וואָלט אפשר נישט קרום געווען כאַפּן בינתים אַ מנחה. (ער רייבט די פינגער אויף די עפענטער. די טיר עפנט זיך דערווייל פּלוצים אויף אין קאַרידאָר אַריין, פון וואָנען עס זעט זיך אַ לאַנגער טיש.)

מענדל (שטייענדיק אין דער טיר). זייט-זשע מוחל, ר' פייבוש! וואו זייט איר ערגעץ?

פייבוש. תיכף, מענדל, די רגע. האָב נאָר אַביסל צייט (ער פאַר-שטעקט די פּאַלעס און פאַרקאַשערט די אַרבל) נו, אַצינד בין איך פאַרטיק. דו, מענדל, גיי אין קאַרידאָר פון יענער זייט און איך וועל אַ נעם טאָן דאָ. גייט עס ווי אַ מזמור.

מענדל (שטופנדיק דעם טיש מיט כח). אַ בייג אַביסל אין דער זייט, ר' פייבוש! נו, גיט איר דאָרט אַ דריי?

פייבוש (שפּרינגט אַהין, אַהער, קוועטשנדיק זיך, ווי ער רייסט איין דאָס געזונט). אַ שאלה אַביסל, אויב איך גיב אַ דריי! אַי דריי איך... עס גייט אַבער נישט. פּרואוו נאָר דו דאָרט געבן אַ דריי!

מ ע נ ד ל . און איר האלט נאָר ביי אייך דאָרט שטאַרק מיט ביידע הענט! (דער עק טיש הויבט זיך הויך אויף אין דער טיר און פאלט באַלד טאַקע אַראָפּ) פאַרוואָס זשע פאַלט עס ביי אייך, ר' פייבוש, אַראָפּ?

פ י י ב ו ש (קוועטשנדיק זיך קלאַמפּערשט ווי ער טוט). אַוואַי פאַלט ביי מיר אַראָפּ! ס'איז גאָר האַרב דאָס אויפהייבן. פּראַווי נאָר נאָך אַ מאָל, אָבער מיט אַלע כּוחות. אַדער ווייסט דו גאָר וואָס, גיי דו אַהער און שלעפּ, איך וועל גיין אַהין אונטערשטופּן. (פייבוש גייט אַרויס און מענדל קומט אַריין.)

מ ע נ ד ל (שלאַפּנדיק מיט אַלע קרעפטן). איין בייג, כאַטש איין בייגעלע אין דער זייט! (פונעם קאַרידאָר הערט זיך אַ קוועטשעניש, ווי פייבוש טאַפּעט און גיט אונטער חשק. פּלוצים רוקט זיך דער טיש אַריין מיט אימפעט און וואַרפט מענדלען אום.)

פ י י ב ו ש (אַריינקומענדיק). אַוואַ! איך בין אַסור נישט שולדיק. דאָס איז זי... ביי מיר האָט זיך עס גערוקט גאָר מחיה, באַדאַרף זי זיך אַריינמישן און דערלאַנגען אַזאַ שטופּ.

ד ו ו אַ ס י ע (וויזנדיק זיך אין טיר מיט אַ געלעכטער). האַסטו גע- הערט, אַ שעה זאָל מען זיך באַברען אַרום אַ טיש! רעכט אויף דיר, רעכט, ברעך פון מיינעטוועגן דעם קאַרק.

מ ע נ ד ל . גלויבט איר נישט, ר' פייבוש! וויבער האָבן ליב תמיד זיך פאַרשטעלן. לאַכן קלאַמפּערשט, ווען עס וויינט זיי דאָס האַרץ. — דוואַסע- ניו, איך האָב דערקענט דיין שטופּ! שוין נישט דאָס ערשטע מאָל. גיי כאַטש און הייב מיך אויף און טו מיר אַ קוש!

ד ו ו אַ ס י ע . אַט צעיאָג איך מיך! אַזאַ גרויסע מכה זאָל דיר זיך זעצן ווי גרויס דו וועסט דערויף וואַרטן.

פ י י ב ו ש . נו, מענדל, טו איר היינטיקס מאָל צוליב און שטיי אַליין אויף. ביים אַנדערן וואַרף טאָן דיר וועט זי שוין מיט אירע אייגענע כשרע הענט דיר אויפהייבן.

מ ע נ ד ל (אויפטשיינענדיק). הלוואי פון אייער מויל אין דוואַסיעס אויערן אַריין! זאָג, דוואַסעניו, אַמן! — זעט איר, זי שווייגט, אַז איר ווילט זיך נאָר אַ יחוס-שידוך, אַ בחורל מיט אַן אויסגעוויקט פּניצל.

ד ו ו אַ ס י ע . איך שטיי מיר דאָ און קוק, ווי ער מאַכט זיך משוגע, און דערווייל קען דאָרט דאָס טעפל אויסלויפן! אויסלויפן זאָל דיר די נשמה, ימח-שמוניק איינער! (זי לויפט אַרויס.)

זיבעטע סצענע

פויבוש, מענדל, שפרינצע, א שמש און שמחה.

פייבוש (האלטנדיק זיך אין די זייטן מיט פאָרקאָמטשעטע אַרבל און פאַרשטעקטע פּאָלעט). נו, האָבן מיר שוין, ברוך השם, דעם טיש אויך אַרייַנגעטראָגן, האָבן מיר.

מענדל (באַברענדיק זיך אַרום דעם גרויסן טיש). נעמט, ר' פייבוש, אַט דעם טישעלע פון מיטן שטוב און שטעלט עס אין ווינקל דאָרט.

פייבוש (צולויפנדיק צום ווינקל). האָסט אַ טעות, מענדל, עס וועט נישט גיין. פּרואוּ אדרבה, וועסט דו זען. — הערסט וואָס איך וועל דיר זאָגן, דוואָסיע איז גאָר דאָס וואוילע מיידל.

מענדל (אַנידערשטעלנדיק דאָס טישל אין ווינקל). עס שטייט, דאָכט זיך, גאַנץ גוט.

פייבוש. טאַקע באמת גאָר נישקשהדיק, ווי איך בין אַ ייד. — נו, האָבן מיר שוין דעם טישל אויך אַנידערגעשטעלט. — מען באַדאַרף זיך אַ נעם טאָן צו דוואָסיען.

מענדל (אויסדרייענדיק דעם גרויסן טיש פון איין זייט). דאָכט זיך, די זייט שטייט גלייך. — אדרבה, פּרואוּט זיך, ר' פייבוש.

פייבוש (אַ רוק געבנדיק דעם טיש גאָר באלכטון). אַצינד, מענדל, אַביסל אַ רוק פון דיין זייט. — פון דוואָסיעס זייט, זאָג איך דיר, וועט שוין, אם ירצה השם, זיך אָנהויבן צו רוקן.

מענדל (אויסגלייכנדיק אין פייבושעס זייט). אַבי נישט קרום, חלילה, ווי דער טיש.

פייבוש (אַ שטופ געבנדיק אומגערן דעם אַנדערן עק טיש). קרום, חלילה, קען גאָר ביי מיר נישט זיין. איך האָב שוין דערצו מיינע מיטל. (אַ קראַץ הינטערן קאַלנער). אַז מען זוכט, געפינט מען.

מענדל. דאָס וואָס איר, ר' פייבוש, געפינט, איז אייער סוד, ביי איך בלייב עס. איך אָבער געפין, אַז ביי איך, מחילה, איז אין דער קווער, מיר שפּאַרן שוין אַן לעבן דער טיר. (שפּרינצע קומט אַריין).

שפּרינצע. אַ, ר' פייבוש, ווי איר אַרבעט, נעבעך, און זיך אַזוי מטריח!

פייבוש. עט... נישקשה, מילא! ... הלואי אויף שמחות איינער צום אַנדערן!

ש פ ר י נ צ ע . אָמן, רבוננו של עולם, — פּאַרט אָן אַלטער גוטער פּריינט... עפעס רופט אייך רייזעלע.
פ י י ב ו ש . תיכף, איך וועל נאָר גוט שטעלן דעם טיש. (דרייט זיך אַהין, אַהער, טאַפּנדיק זיך ביי די פּאַלעס בשעת מענדל אַרבעט זיין זאַץ). נו, געפטרט, ברוך השם, נאָך אַ שווערע מלאכה. דער טיש שטייט ביי מיר אייזנ-פעסט. (ער גייט אַרויס און באַלד דערויף קומט דעם רבס שמש אַרין.)
ד ע ר ש מ ש . צו ר' שמחהלען! וואו איז ר' שמחהלע?
ש פ ר י נ צ ע . גיכער, מענדל, גיי שיק אַרין דעם באַלעכאַס! (מענדל גייט.)

ד ע ר ש מ ש (קרימענדיק זיך). טע... יחוד מיט אַ נקבה... (ער קריכט אַרויף גיך אייבנאָג, קערט זיך אום צו שפּרינצען מיט דעם רוקן און מיט דעם פנים צום פענצטער.)

ש מ ח ה (אַריינקומענדיק). וואָס וועט איר, שמש, זאָגן עפעס גוטס?
ד ע ר ש מ ש (קערט זיך אום און נעמט פונעם בחעם אַרויס אַ פּאַקעט). נאָט, ר' שמחהלע! דער רבי שיקט אייך אַט דאָס און געלאָזט שיין בעטן, מוחל צו זיין פּוץ זיך שוין אַ ידיעה געבן וועמען מען באַדאַרף, האָט געלאָזט זאָגן אַזוי דער רבי. (שמחה רוקט דעם שמש אין דער האַנט אַרין אַ מטבע, ער באַטאַפט זי מיט דער האַנט און גייט.)

אַכטע סצענע

ש מ ח ה, ש פ ר י נ צ ע, דערנאָך פּייכוש מיט ר' יונתנצען און די נגידים.

ש מ ח ה (נעמט, זעצנדיק זיך, אַרויס פונעם פּאַקעט אַ בריוו, אין וועלכן ער קוקט, מאַכנדיק מיט די אַקסלען). דאָס איז עפעס גאָר צו רייזעלען אַ בריוו. ש פ ר י נ צ ע (אַ כאַפּ געבנדיק זיך). אַוודאי פון אַלכסנדרן! געלויבט איז גאָט, איך לויף אַנזאָגן רייזעלען! (זיך כאַפּנדיק באַלד צוריק) זאָג נאָר גיכער, איז ער געזונט? — גיכער!

ש מ ח ה. שאַ, אָן רעש! וואָס איז דאָ אויף דיר אַזאַ פּרייד? אַי, שפּריינצע, שפּריינצע, האָסטו דו מיר געקויפט מפּטיר!...

ש פ ר י נ צ ע. גענוג גערעדט. מען האָט שוין געהערט! אַצינד קומט אים אויס צו דרשהנען בשעת איך חלש הערן אַ וואָרט. אַט לייען, לייען בעסער. ש מ ח ה. אַי, שפּריינצע, דו זאָלסט וויסן מיינע ביטערע... נאָר לאַמיך

בעסער שווייגן. (ער גיט אַ מאַך מיט דער האַנט און לייענט איבערהיפּנדיק): „אַצינד, מיין רייזעלע, איז האַלבע נאַכט... מיט געווער אין די הענט שלאָפּט איצט די קאַמאַנדע אויסצורוען אַביסל נאָך אַזוי פיל טעג מי... קוילן זענען געפּלויגן... אין דונערן און בליצן פון פּייער־שפּייענדיקע האַרמאַטעס האָט דער מלאַך־המות . . . שוועבנדיק אויף פּליענדיקע באַמבעס געקוילעט... מאַרגן גייט די גרויסע מלחמה פאַר שיפקע! און נישט איינעם נאָר פון די דאָזיקע שלאָפּנדיקע אַצינד וועט מאַרגן... רייזעלע! איך רעד איצט אין דעם דאָזיקן בריוו מיט דיר, אין דער האַפענונג, אַז ווען די קויל טרעפט מיך, וועט ער דיר דערציילן ווי שטאַרק ליב.“ — מילא נו, עס געהער נישט צום ענין. — „אין די לעצטע מינוטן פון מיין לעבן האָב איך געדענקט נאָר פון דיר...“

ש פ ר י נ צ ע (ווישט די אויגן). רייזעלע וועט, בעבעך, צעגיין הערנדיק. אַבי גאָט האָט אים ביז אַהער אויסגעהיט... נו, ווייטער, שמחה! וואָס שרייבט ער ווייטער?

ש מ ח ה. ווייטער איז שוין זייערע זאַכענישן. נאַרישקייטן... צו דיר איז אויך דאָ אַ גרוס גאַר פּריינטלעך. פּריי זיך, מאַמע! (ער נעמט נאָך אַ בריוו פונעם פּאַקעט און בשעת מעשה פּאַלט פון דאָרט אַרויס אַ פּאַטאַגראַפּיש בילד.)

ש פ ר י נ צ ע. האָ, רייזעלעס בילד... שמחה, דו ביסט בלייך, וויי איז מיר! לייען נאָר הויך. וואָס לייענט ער עס עפעס שטיל פאַר זיך?

ש מ ח ה. באַרואיק דיך, שפּרינצע! האָב נאָר אַביסל צייט!

ש פ ר י נ צ ע. שמחה, לייען!... לייען, וואָרים אַט חלש איך אויפן אָרט. ש מ ח ה. איך לייען. נאָר שאַ, למען־השם, שאַ! — דאָס שרייבט דער רישטשוקער רב פון בולגאַריע צו אונדזערן, אַזוי: „איך שבא, געקומען לקהילתנו אַ זעלנער מאחינו בני ישראל, אַ יונגער מאַן און רחמנא ליצלן חרב געוואָרן, היהודים פון מיין קהילה רחמנים בני רחמנים האָבן אים אַריינגענומען אין ביקור חולים, ושם איז ער געלעגן, לא עליכם אין אַ היציקער חולאת אַן לשון און מטושטש...“

ש פ ר י נ צ ע (נישט מיט איר קול). דאָס גוטע בריוועלע, וויי מייען יאָרן! — ווייטער, שמחה, לייען, ביז דעם סוף.

ש מ ח ה. אָבער איך בעט דיך, שפּרינצעניו, שאַ!... (ער לייענט און שטאַמלט) „ואחר פּטי־טירתו האָט מען געפונען אצלו בריוו, פון וועלכע מען זעט בחוש, אַז ער איז מבני קהילתכם, האָט דאָרט פּאַטער און מוטער וגם אַ כלה, וואָס איר בילד איז רצוף בזה, לכן טו איך הכל, וואָס אויף מיר איז מוטל און שיק לכבודו אַלצדינג אַריין, בכדי כבודו זאָל מצדו אַ ידיעה געבן לקרוביו און וויסן איך להתנהג...“

ש פ ר י נ צ ע (ברענט די הענט). אַ שלאַק האָט מיך געטראָפּן, רייזעלע!
— פאַרשפּילט אַזאַ טייַערע נשמה! שמחה, אוי, נישט גוט!...
ש מ ח ה (כאַפּט אַרום שפּריַנצען). שפּריַנצע, אַ שפּריַנצעניו, לאַז דיך
נישט אָפּ! אין שטוב, ווילסטו, זאַל ווערן אַ צונויפּלויפּעניש און רייזעלע זאַל
זיך דערוויסן פּלוצים?

ש פ ר י נ צ ע. אוי, איך וועל מיך איינהאַלטן, זיך ווערן, שטיקן אין
מיר! ... (זי כליפּעט און גייט גיך אַרויס).

ש מ ח ה (מיט אַ זיפּן). ברוך דיין אמת!... גאַטעניו דרייט זיין וועלטל,
ווי פייבוש זאָגט. (פאַרטראַכט) אוי, דרייט פייבוש זיין וועלטל! און קלאַמ־
פערשט אַלץ ווי גאַט זאָגט. . . . (ער וויל גיין און באַגענט זיך לעבן דער טיר
מיט ר' יחנצען און פייבוש) אַ, ברוך הבא, ר' יחנצע! דער ערשטער און
דער בעסטער. — זיצט, זייט מוחל, איך וועל נאָר אויף אַ ווילע אַרויסגיין.
עפעס קרימט זיך מיין ווייב און איז, לאַ עליכם, אַביסל לאַ-עליכמדיק. (ער
גייט.)

פ י י ב ו ש. אַי, וואָס פאַר אַ פאַנטאַפּל־מאַן דער שמחה איז! דאָס
ווייב, אַ געלעכטער, כ'לעבן, האָט ביי אים אַ דעה...

ר' י ו ח נ צ ע. ביי אַלע עמי־הארצים איז דאָס ווייב אַ גאַנצע חשובה...
שמחה, דער עם־הארץ, זאָגט איר, קווענקלט זיך נאָך, — ווער איז ער און
ווער — איך? (ער מאַכט אַ קולאַק) אַט דאָ ליגט ער ביי מיר! וויל איך, ווערט
מאַרגן פון אים תל. פאַרשטייט איר?

פ י י ב ו ש. דאָס טאַקע, מיין איך, זאַלט איר אים היינט דאָ גוט אַנ־
צוהערעניש געבן, אַז ער זאַל פילן און צאַפלען צו טאָן. אויף דער אסיפה
באַדאַרפט איר זיין אַהין—נישט אַהער, אַהער—נישט אַהין, עפעס מיט אַ
דריידל, פאַרשטייט איר? ... (אונטערוואַרעמענדיק ר' יחנצען) ר' כאַסקעלע
אייצערער וועט אין אַ שמאַלץ־גרוב זיך אַרייַנכאַפּן און אויסגלייכן די ביינער
נאָך אזוי פיל דחקות, נעבעך. שפּריַנצע איז אַ וואוילע באַלעבאַסטע. אַ שטוב
איז ביי איר פון אַלעם גוטן און אירע וואַרעניקעס שמען די וועלט... ר'
כאַסקעלע, נישקשה, וועט האַבן גוטע קעסט! (שמחה קומט אַריין און נעמט זיך
אַנצינדן ליכט אין זילבערנע לייכטער. פייבוש כאַפּט זיך העלפן און וואַרפט
אַרפּ אַ לייכטער. באַלד דערויף קומט אַן די נגידיס.)

ש מ ח ה (לויפּנדיק זיי אַקעגן). אַ, ברוך־הבא, ר' שמעלקע! ברוך־הבא,
ר' טודרסל! ר' הענעך, ר' סענדערל, ר' לייבעלע! ברוכים הבאים, ברוכים
הבאים!

ניינטע בענען

די נגידיים, ר' יוחננע און שמחה זיצן ארום מיט פריבוש דרום זיך ארום, ווי ער איז שמאק באשעפטיקט, ווארפט זיך אין אלע זייטן און שטח לחלוטין גארנישט.

ר' סענדערל. הבה נתחכמה, רבותי! וואס טוט מען מיט די עזות פנימער?

די נגידיים (אלע אין איין קול און איטלעכער רעדט זיינס). מען קען נישט אראפלאזן! — מיר קומט אויף דער באד!! — צוויי שוחטים נייע מוז מען צונעמען! — פארקערט, מען מעג נאך דעם מקח, נישקשה, ארויפ ציען! — וואס מיר עולם? ווען מיר עולם! — נארישע זאכן, כילעבן! — פישש! — לאזט זיך דינען! — וואס טויג מיר דא המצאות! — צוויי קאפיקעס איז, כילעבן, ביושר! — פאלגט מיך! — ניין, ניין — פארקערט, אדרבא, דריי. שמחה. באטראכט, רבותי, מיין לאגע, דערוויל ליד איך און איינ-גאנצן לאזט זיך עס אויס צו מיין קאפ.

די נגידיים. איז איך שלעכט, זאגט זשע זיך אפ. שמחה. כאטש מארגנדיק טאג! באפרייט מיר נאך מיין זאלאג. (צו ר' יחננען) ר' יחננע, איר פארשטייט דאך יא אן עסק, באטראכט אדרבא די זאך ארום און ארום און זאגט, איך בעט איך... ר' יוחננע (קנייטשט זיך). בע... א שווערע הלכה...

שמחה. מיר איז שלעכט פון אלע זייטן. עס קומט דאך מיר אויס בדלות צו ווערן. — איך לאז איך דא איבער, איר זאלט איך גוט מיישב זיין. (ער גייט ארויס).

ר' שמעלקע. נישקשה, לאז ער זיך טאקע אפזאגן, וועלן זיין, פארשטייט איר מיך, פאפעטשיטעלעס. ווי מיינט איר, ר' יחננע?

ר' יוחננע (נעמענדיק זיך ביים בערדל). בע... שמועסט מען אין תוך אריין, זייט איר פאפעטשיטעלעס זייער, זייער גוטע. מהיכא תיתי... נאך לאמיר שמועסן פארקערט, איז דאך די קשיא גאר פון אויבן אויף: זאלט עס אנדערש זיין אזוי... ווי זשע ווערט מען פטור שמחין! אלא וואס דען, וועט איר ענטפערן: עולם, — לאז דער עולם טאקע שרייען גוואלד, וועט ער שוין מוזן... פארשטייט איר מיך, בלייבט דאך צוריק די קשיא: ווי איז דער דין, אז ער ווערט א כופר בעיקר, דאס הייסט, ער זאגט דער שטאט, איר פארשטייט דאך וועמען איך מיינ, גאר גראב: געשמיע איך פאר פול, וואס פאר א מחותנים זייט איר מיט דער טאקסע? — איז דאך טאקע נישט קיין גוטער

משא ומתן... נישטמער, מען באדארף זיך גוט מיישב זיין. מיר וועלן זען.
(צווישן די נגידים ווערט אַ געזעחשעריי. פייבוס גייט צו פאַמעלעך צו ר'
יחנצען, רוימט אים אין אין אויער און גייען ביידע צו דער טיר.)

פ י י ב ו ש . שמחה רופט אייך אויף אַ וואָרט. זעט זשע, ר' יחנצע,
אַצינד איז די רעכטע צייט. ווייזט אים דאָרט דאָס בייטשל און גיט אים אַ
קוועטש, וועט ער זיך אַנכאַפן מיט הענט און פיס. — לאָז ר' כאַסקל זיך אַריינ-
כאַפן אין אַ שמאַלץ-גרוב. (ר' יחנצע גייט אַרויס.)

ר' ט ו ד ר ו ס ל (אַפּפּירנדיק ר' שמעלקען פונעם טיש אין דער זייט).
באם עס וועט בלייבן פאַפעטשיטעלעס, בעט איך אייך אין זינען צו האַבן, מיד
אויך אין דעם צעטל אַריינצושטעלן. (זיי גייען צוריק צום טיש.)

ר' ס ע נ ד ע ר ל (אַפּפּירנדיק ר' לייבעלען אין דער זייט). פאַרגעסט
נאָר נישט, איך בעט אייך, אַז איך בין שוין אַמאַל אויך געווען פאַפעטשיטעל
און בין דער שטאַט שטאַרק צוגיץ געקומען. מיין גאַנץ לעבן אַרבעט איך אַלץ
לטובת הכלל, לטובת הכלל... (זיי גייען צוריק צום טיש. שמחה און ר' יחנצע
קומען אַריין, פייבוס גייט צו זיי נאָענט צו.)

ש מ ח ה . לאָז עס נאָר בלייבן בסוד, ר' יחנצע, ביז איך וועל פאַרטיק
ווערן מיט מיין ווייב. אונדזער תקיעת כף איז הייליק.

פ י י ב ו ש . מזל-טוב, ר' יחנצע!... איר האָט ביידע, כ'לעבן, געטראָפן.
אַזעלכע צוויי לייטישע מחותנים! (ר' יהושע ווינקט צו שמחהן. שמחה גייט
אַרויס און ער גייט און זעצט זיך ביים טיש.)

ר' י ו ח נ צ ע . מסתמא בין איך גערעכט! איך האָב אַ טאַפּ געטאַן
דאָרט שמחהן און זע אַרויס, ווי באַלד מען ציט איבער דעם בויגן, איז ער
מוכן ומזומן אייך ענטפערן קוממיות...

ד י נ ג י ד י ם (אין איין קול). אַזוי... ער וויל גיין אַקעגן אַ שטאַט.
ר' י ו ח נ צ ע . שטאַט, זאַגט ער, הייסט ביי מיר דער עולם, נישט
עטלעכע נגידים...

ר' ס ע נ ד ע ר ל (קנייטשט דעם שטערן). ווי באַלד אַזוי... נישט
איבערציען... מוז מען אַצינד, פאַרשטייט איר? שוין זען עפעס אַ מיטל, ווי
דעם עולם לעת עתה איינצונעמען. און אַ סגולה צום עולם קען נאָר געבן אין
ר' יחנצע.

ר' י ו ח נ צ ע (דרייענדיק דאָס בערדל). מיין זיידע, זכותו יגן עלינו,
פלעגט אַלץ מאַכן, געדענק איך, כהאי לישנא: בע... עולם-גולם. — צעקייט
מען די דאָזיקע הייליקע ווערטער, פילט מען, ווי זיס זיי זענען. ר' לייב שרהס
גולם, אַשטייגער, איז געגאַנגען, געטאַן זיינע שליחות. האָט ער זשע דען
געוואוסט, וואָס ער טוט? זיין, אין אים האָט געאַרבעט דער שם המפורש.

קוים אוועקנעמענדיק דעם שם המפורש, איז ער געבליבן ליגן ווי אַ שטיק ליים. — דער עולם, פאַרשטייט איר מיד, איז אין תוך אַריין אַ ליימענער, אַנ־געמאַלטער גולם. ער שרייט, פילדערט און פרעגט אים בהרם וואָס . . . אין אים אַרבעט עפעס אַ שד, לצים אַזוינע, נפשות, וואָס דרודלען אים אָן. ס'איז נאָר אַ האַקוס־פּאַקוס. מען באַדאַרף, פאַרשטייט איר, די עטלעכע לצים אוועק־נעמען, ווערט שאַ. און צו יענע לצים איז דאָ אַ שפרוך, גוטע באַבסקע מיטל — ממתקים מיין איד.

ד י נ ג י ד י ם . אַ דרינען מוז מען זיך שוין ווענדן טאַקע צו שמחה. נעמט, ר' יוחנאָע, ביי אים על החשבון. נישקשה...
פ י י ב ו ש (צוויינדיק צו די נגידים). דער באַלעבאַס בעט דעם עולם אַריינגיין אין אַנדערן חדר. מען באַדאַרף דאָ גרייט צום טיש. (אַלע גייען אין צווייטן חדר.)

צענטע סצענע

פ י י כ ו ש , ד ו ו אָ ס י ע און מ ע נ ד ל .

ד ו ו אָ ס י ע (גרייט צום טיש). מיט אים איז גוט די הענט זיך צעפירן!
וואו איז דער ימח־שמוניק ערגעץ מיט די טעלער?
פ י י ב ו ש (דריינדיק זיך אַרום דוואַסיען). מיט אים וואַלסט דו דאָך געוואוסט פון אַ לעבן צו זאָגן. דאָס טעלערל פונעם הימל וואַלט ער דיר אַראַפגענומען.
מ ע נ ד ל (אַנקומענדיק אויף די רייד, מיט טעלער). און צוגעטראַגן דיר, דוואַסעניו, פון פייגל־מילך.

פ י י ב ו ש (אַנגיסנדיק אַ כוס). בראַנפן וויל איך אַליין נעמען און לעקעך צום פאַרבייסן וועסט דו, דוואַסיע, שוין געבן. (ער טרינקט) הער נאָר אַ מעשה, מענדל האָט גאָר אַליין נישט געוואוסט, אַז ער האָט אַ פעטער אין אַרץ־ישׂראל. — (צו דוואַסיען) ער איז דאָך פונעם צימעס, הוילע יחוס. בעסערס דערפון האָט דיין טאַטע, ר' כתריאל, זיך נישט געקענט גאָר ווינטשן. (מיט אַ זיפּץ מלאַ חניפּה) אַט דאָס איז געווען אַ ייד! אַזוינע יידן זענען היינט גאָר נישטאַ. אַי, האָט ער, עליו השלום, מיך ליב געהאַט! (מאַכנדיק מיט דער האַנט, גיט ער אַ שטופּ דעם טיש.)

מ ע נ ד ל . עפעס גאָר אַ נייער רוק, ר' פייבוש, פאַפערעק אַזש קיין אַרץ־ישׂראל...

פייבוש. וואס דיר דאכט זיך פאפערעק, איז דווקא גלייך. אט וועסט דו זען, מענדל, ווי דוואסיע גיט מיר היינט פארבייסן לעקעד. דו ו א ס י ע. היינט איז שווערלעך. פארבייסט דערוויל מיט דער צונג. (שמחה מיט די נגיידס קומען אריין.)

עלפטע סצענע

אלע זיצן ארום טיש און עסן. דוואסיע טראגט אריין, מענדל נעמט צו ביי איר און דערלאנגט צום טיש. פייבוש דרויש זיך אהין-אהער, גלייך ווי ער סארנוירט, טוט איין טרונק בראנפן נאכן אנדערן און כאפט ביים וועג גייענדיק פון א פאלומעשעק.

ר' יוהנצע (האלטנדיק א כוס אין דער האנט, מיט פארגלאצטע אויגן). לחיים! פשוט טאקע... טייטע-טעיטי, לחיים! (ער זיפט, גיט א זוף און טרינקט דערנאך מיט אמאל אויס דעם כוס.)
די נגיידים (זיפצנדיק). לחיים, אוי-אוי-אוי, טאטע-פאטער!
פייבוש (פאלנדיק פון די פיס, שלאגט זיך אן מיט מענדלען). נישט קשה, מענדל, פאל ביי זיך נישט אראפ, עס וועט גיין!...
מענדל. עפעס גייט עס היינט ביי איך אלץ באלכסון און פלאנטעט זיך פאר דיר פיס טאקע נייך אילן, פייבוש.

פייבוש (צולויפנדיק מיט אימפעט צום טיש אויף א קול, לעבעדיק, ווי א מארשאלעק). דער בעל-שמחה בעט דעם עולם קיין פאראיבל נישט צו האבן. אויף דער טאכטערס תונה, אם ירצה השם, וועט ער פארבעסערן!

(פלוצים לויפן אריין הענדום-פענדום פורים-שטילער, אחשוורוש אין א מאנטל פון אן אלטן פרוכת, אויפן קאפ א מין היטל פון געל פאפיר מיט פליטערלעך. „ושתי המלכה“ מיט א סימן פון א בערדל, אין א קורץ שמוציק קלוידל, פון וועלכן עס קוקן ארויס גרויסע, גראבע שטיוול. ארום דעם האלדו א שאל, צוגעבונדן מיט די עקן הינטן אויף דער פלויצע. אויפן קאפ אן אפגעבארעט שטרויען קאפעלוש. — „מרדכי“, אין א קאפטאן, אויפן קאפ א מין שטרוימל מיט א לאנגער בארד פון קליאטשע. גייט רייטנדיק אויף א הילצערן פערדל, באהאנגען מיט גלעקלעך. — „המן“, אין א סאלדאטסקע שייכל. אויפן קאפ א דרייעקעכדיקער קראפ פון צוקער-פאפיר. — דער לעקער-לויפער אין שוץ און זאקן. די פאלעס פארבויגן. אויפן קאפ א הויך פאפירן היטל. א קלעזמערל סקריפעט אויף א פידעלע און איינער גייט מיט די טאצן. — דוואסיע און מענדל שטייען לעבן דער טיר און קייכן פאר געלעכטער.)

מרדכי (יאגט זיך ארום רייטנדיק, שאקלט מיט דעם בערדל. די גלעקלעך קלינגען).

פליהון אויף די אַחשתרנים טהו איך טהון,
 אין אַ פּרפּורוואַלענע זיפּצע טהו איך זיין אַנגעטהון,
 טהו איך, טהו איך, טהו איך טהון
 אַ שפּרונג, אַ שפּרונג אויבנאַן.
 מ'ענדל (צו דוואַסיען). אויף דער אויבערשטער באַנק אין באַד! דאָס
 איז בערל דער שמייסער!
 דו וואָס יע (קיינדיק פאַר געלעכטער). מיינע צרות אויף איר, אויף
 ושתי המלכה! דאָס איז לייער דער באַהעלפּער!
 דער לעקער-לויפער (שטעלט זיך אין דער מיט שטוב און
 גיט אַ מאַך מיט דער האַנט אַרום זיך).
 דאָס איז אַ ווינגאַרטן!
 אַחשוושו (טוט אַ מאַך מיט דער האַנט פּון זיך).
 אַ דו לעקערלויפּערליין!
 לויפּן זאַלסט דו צו ושתי,
 נאַקוט לאַז זי אויפּטרעטיין,
 לאַזן די האַרן קוקיין,
 ווי אַנטפלעקט טוט זי זיך שיין,
 טראַלעליי, טראַלעליי, טראַלעליי!
 איינס און צוויי און דריי.
 דער לעקער-לויפער (צולויפּנדיק צו ושתי).
 איך טהו מיט מיינע גילדענע פּיסעליך טהון
 אין דיין שפּאַצירגערטענדיל אַריינטרייטון.
 לאַז מיך, אַ ושתי! דערציילן.
 דער מלך טהוט טהון בעפּיילן:
 נאַקוט זאַלסטו זיך טהון צוגרייטון,
 נאַקוט און הויל פאַר איהם טרייטון.
 טרייטון, טרייטון, טרייטון.
 ושתי (אויף אַ קוויטשיק קולכען).
 נאַקוט טהו איך מיך שעהמון,
 מיך שיך קלאַר לייב בלויז צייגן,
 אַ לילוד טהו איך טהון בעהמון
 און צומאַכן די אויגן.
 (וואַרפט אַראָפּ די שאַל, אויסטוענדיק דאָס קאַפּעלוש, טאַפט זי אַן עפּעס
 אויפּן שטערן און גיט זיך אַ כאַפּ מיט כעס).
 וואָס טהוט שפּראַצען מיר אויפּן שטערן

עפעס ווי א לאנגער האַרון ?
 אַ לעקערלויפער, ניקס בשום אויפון !
 זאַלסט מיט דיינע פיסעליך לויפון.
 ווער איז ער ? טהו איהם זאַגן,
 אַז איך ושתי זאַל איהם טהון פאַלגן !
 אַ שטאַלמייסטער האָט ער געטהון
 טהון זיין אַ מאַל ביי מיין טאַטן.
 זאַל ער נישט טהון פאַרגעסן,
 אַז איך בין אַ פרינצעסן.

ד ע ר ל ע ק ע ר - ל ו י פ ע ר .

איך טהו טהון אַ טרייטון !

טרייטון, טרייטון, טרייטון !

ה מ ן און ד ע ר ל ע ק ע ר - ל ו י פ ע ר (קומען און שלעפן ושתי).

געהאַנגען זאַלסט דו, ושתי, ווערון,

פאַר וואָס דו טהוסט נישט הערון !

ו ש ת י (ווינט אויף אַ קוויטש).

וועה אויף מיינע יאָהריין,

נאָך אַזוי יונג און שיין !

(אין דעם עולם איז אַ גרויס געלעכטער : אַ שיינע ושתי לייזער דער באַ-

העלפער !)

ה מ ן .

דער יודע מאַנדרוש, טהו איך קוקען,

וויל פאַר מיר נישט זיך טהון בוקען. (צו אחשורושן)

די שפּיץ-יודען טהוען אונז בייסן

און טהוען נישט הערען דיין הערונג.

בעפּייל : לאַז מען טהון זיי צערייסן,

צערייסן אַזוי ווי אַ הערונג.

מ ר ד כ י (לויפט צו מיט אימפעט).

דו המן טהוסט אויסטראַכטען ליגן,

ליגן, מסירות אויף יודענס קינדער.

איך דער ערד וועסט דו טהון ליגן,

און אונז וועט גאַט טהון וואונדער.

פליהן אויף די אַזשטרנים טהו איך טהון,

טהו אין אַ פּורפּורוואַלענע זיפּצע זיין אַנגעטהון.

טהו איך, טהו איך, טהו איך טהון

אַ שפרונג, אַ שפרונג אויבענאַן!

(אויסשטרעקנדיק די האַנט צום עולם)

היינט איז פורים און מאַרגן איז אויס.

גיט מיר אַ גראַשן און שטופט מיך אַרויס!

(שמחה גיט די פורים־שפילער געלט און צו גלעזלעך ווין. זיי טרינקען

און לויפן דערנאָך אַרויס.)

ד י נ ג י ד י ם (אויפהויבנדיק זיך פונעם טיש). אונדז איז שוין אויך

צייט. הייסט עס, די אסיפה איז געענדיקט.

פ י ב ו ש (מיט אַ געלעכטער פון אַ שיכור). געענדיקט מיט אַ פורים־

שפיל, אַ קאַמעדיע!...

פערטער אקט

א דאטשע אין א סאָסנאווע וועלדל. פאַרנט-צו שטייט אַ ווייס שטיבל מיט געלע פריזבעס און צווישן בימער אַקעגן — בענק פון גראַז, אַרום און אַרום שטוב ציט זיך אַ פלויט פון איבערגעלייגטע לאַנגע דרענגלעך, וואָס טיילט-איבער דעם וואַלד.

ערשטע סצענע

טיפּ אין וואַלד ברענט אַ פּויערל. קינדער קלעטערן און יאָגן זיך אַרום מיט פּוילנבוֹיגנס. עס הערט זיך אַ רעש, אַ געשרוי, אַ גע-שוויטשעריוו. מענדל און דוואַסיע ווייזן זיך פונעם וואַלד און קריכן אַריבער דעם פלויס.

מענדל. איך זאל האָבן אַזוי פיל הונדערטער, וויפיל חתונות היינט, אין ל"ג בעומר, ווערן ביי אַלע יידישע קינדער אָפגעמאַכט, וואַלט איך רייכער געווען פון גינצבורגן.

דוואַסיע. ער זאל דאָס כאַטש זאָגן: אַן עין הרע! ... וואָס ציילסט דו עס אַזוי יידישע חתונות? לאַזן יידישע קינדער זיך פרוכפערן און מערן. מענדל. אויף יענעם איז זי אַ ווּתרנטע! און ביי אונדז איז דען נישט קיין יידישע נשמה? ... טאַמער, דוואַסעניו, וואַלט אַ סברה געווען, מיר זאלן היינט, אויף טשיקאַוועשטש, בשעת יריד פון חתונות, אָפּשטעלן אַ חופה. האָ? דוואַסיע. קוקט אים נאָר אַן, ווי ער האָט נישט קיין צייט! נישט קשה, ביסט נישט קליין צו וואַרטן.

מענדל. צו וואָס וואַרטן און אויף וועמען וואַרטן? איך מיט דיר זענען מיר אי חתן-כלה, אי פון ביידע זייטן די מחותנים. אונדזער נדן איז דאָ, אין די צען פינגער. און די דרשה קען איך, ברוך השם, גוט ווי אַלע חתנים. דוואַסיע. גענוג געדרשנט. איך קען שוין דיינע דרשות, דו לץ איינער!

מענדל. כאַטש איין קליין דרשהלע נאָך, אַ צוויי, דריי קיש, דוואַסע-ניו! (ער נעמט זי אַרום און קושט).

דוואַסיע. ווי האָט מען עס נישט קיין בושה! אין מיטן העלן טאַג. דאַרט זיצן מענטשן.

מ ע נ ד ל . נישקשה, ס'איז פאר זיי נישט קיין סוד. וויסן אויך דעם פירוש דערפון. און איבריקנס זענען אלע דארט ערשט זיך צעגאנגען. (ער שטעלט אונטער דוואַסיען זיין באַק) נאָ, גיב אָפּ צוריק!
 ד ו ו אַ ס י ע . אַ ניין! וועסט אַזעלכעס ביי מיר בשום אופן נישט פועלן.
 (זי קוקט זיך אַרום און דערלאַנגט אים אַ קוש) נאָ דיר שוין, נאָ און לאַז מיך צורו!

מ ע נ ד ל . אַצינד, דוואַסעניו, מוזט דו זיבן מאַל! נישט אַנדערש ווי זיבן מאַל.

ד ו ו אַ ס י ע . דאָס, זעסט דו, אויף קיין אופן ניט . . . (זי קוקט זיך ווייטער אַרום און שפּרינגט אָפּ אין דער זייט) בראַש האָט ער זיך צעהיצט און האָט היינט עפעס קיין אויגן נישט! גענוג זיך געשפּילט, רייזעלע גייט דאָרט! — איך וועל צוגיין צו רייזעלען, טאַמער באַדאַרף זי עפעס האָבן. דאָס האַרץ פאַלט מיר אַרויס קוקנדיק ווי זי האָט זיך פאַרענדערט און וואָס פאַר אַ פנים זי האָט, נעבעך, באַקומען נאָך דער וויסטער בשורה פון איר חתנם טויט. הלוואי די דאַטשע זאָל איר העלפן! עפעס האָב איך זי ליב, אַזוי ליב... זי שטייט מיר דאָ אין האַרצן. (זי ווישט מיטן פאַרטון די אויגן).
 מ ע נ ד ל . אַ רחמנות, נעבעך!... גיכער, דוואַסיע, גיי גיכער צו איר! (מענדל און דוואַסיע צעגייטן זיך).

צווייטע סצענע

ר י ז ע ל ע אין אַ סיטצן קלייד און אַ וויסע באַטימטענע קאַפּטעלע, צוויי לאַנגע צעפּ הענגען איר אַראָפּ אויף די פּלויצעס. זי איז בלויך און גייט פאַמעלעך, שטאַרק פאַרטראַכט. —
 ד ו ו אַ ס י ע גייט איר נאָך.

ד ו ו אַ ס י ע (צוקומענדיק צו אַ באַנק צווישן ביימער). אַ, דאָ, רייזעלע, איז גוט זיך אויסצורוען! עס קען צוקומען אַ שטיק געזונט. נו?
 ר י ז ע ל ע . טו וואָס דו ווילסט, מיר איז אַלץ איינס.
 ד ו ו אַ ס י ע (נעמט נישט ווייט פון דאַנען אַ קאַלדרע און אַ קישעלע און בעט אויס אויף דער ערד). גאָר אַנטיק! גרינע גראַז, קרייטעכצער, ביימער, וואַלד־פייגעלעך... מחיה, לעבעדיק, פריילעך!
 ר י ז ע ל ע (זעצנדיק זיך). וועמען, האָ? — דיר, דוואַסיע?
 ד ו ו אַ ס י ע . אַ הונט זאָל אַ לעק טאָן מיין האַרץ, וואַלט ער, דאַכט זיך,

א מיתה-משונה אינגענומען אויפן ארט. אי, האב איך א הארץ! איך בין, בעבעך, עלנט, א וויסטע יתומה...
 רייזע לע. גאר פלוצים!...
 דוואס יע. ערשט היינט טאקע האב איך עס דערפילט. אן א טאטע, אן א מאמע, ווי איז מיר, גיי אליין ווער א כלה!... אוי ווי...
 רייזע לע (פארטראַכט). וואס איז?!
 דוואס יע. גארנישט, גלאט אזוי... איר דרעמלט, לאַמיר איך נישט שטערן, אביסל פרישע מילך וואלט אצינד זייער גוט געווען. א דערקוויקעניש. נו, זאל איך?
 רייזע לע. טו, דוואסיע, וואס דו ווילסט! (זי טוט א מאך מיט דער האנט און נורעט זיך איין מיטן קאפ אין קישן).
 דוואס יע (רוקט זיך אפ אויף עטלעכע טריט וויטער און שאַקלט מיט דעם קאפ). אט האסטו דיר! שוין יא טאטע און מאמע, אן ס'איז אבער נישטא קיין מזל!...

דריטע סצענע

שמחה, שפרינצע קומען צו נאָענט, וואו רייזע לע.

(שמחה און שפרינצע קומען צו נאָענט, וואו רייזע לע ליגט.)

שמחה (אויסלאַזנדיק אַ שמועס). היינט פארשטייסט דו שוין, שפרינצע? שריי חי וקים, מוז אזוי זיין.
 שפרינצע (ווינקענדיק צו שמחה). שאַ! דאָס קינד ליגט דאָ און שלאַפט. לאַז זי, בעבעך, אביסל זיך אויסרווען.
 שמחה (שטילער און שטאַרק אויפגעבראַכט). אַ האַרצווייטיק, כנאמנות, ווי דו ווילסט מיך נישט פארשטיין! דו מוזט, זאָג איך דיר, שפרינצע, מיט איר רעדן, היינט מיט איר רעדן.
 שפרינצע. אַ קאָטאָועס אביסל אַזאַ מציאה! אַז נישט היינט, קען, חלילה, די וועלט אונטערגיין!
 שמחה. די וועלט ווי די וועלט, מיר קענען דערווייל טאקע אונטערגיין. (אַרויפלייגנדיק אַ פינגער אויפן האַלדז) איך בין פאַרבאָדן אַט ביז דאָנען. אויף באַסקלען שטייט אצינד די וועלט!...
 שפרינצע (גייט פאַמעלטן צו נענטער צו רייזע לע, בייגט זיך איבער

איר אביסל אן און טרעט באַלד צוריק). בידנע קינד! ליגט ווי אַ שטילע טויב, פאַרלייגט מיטן קעפעלע און שלאָפט. — מעגלעך, איר הלומט זיך אַצינד אַ גוטער חלום און דענקט גאַר נישט, אַז די מאַמע, איר אייגענע מאַמע, שטייט לעבן איר, ווי אַ קאַץ, מיט דער מחשבה אַריינצושטעקן אין איר האַרץ די נעגל און פאַרדרייען איר דעם קאַפּ... איר איצטיק שלאָפן, ווי אַזוי זי ליגט זיך דאָ איינגענורעט, רייסט מיר אויס די נשמה. זי זאָל זיך אויפכאַפן, וואַלט געווען עפעס בעסער, גרינגער... (זי ווישט די אויגן).

ש מ ח ה. איך פאַר אין שטאַט, אַ רגע איז איצט טייער. — שפּרינצע, רעד! (ער גייט געשווינד אַוועק).

ש פ ר י נ צ ע (נאַכדעם ווי זי שטייט אַ רגע שטיל). אַ שרעק! ווי רעדט מען מיט איר פון אַזאַ זאַך!... אוי, ליבער גאַט, האַסט מיך געבראַכט צו אַ שווערן נסיון. ניקאי וואַלט זי כאַטש גערעדט, געוויינט, וואַלט נאָך אַזוי שווער נישט געווען זיך אויסצוטענהן מיט איר. זי אַבער שווייגט, טראַגט אירע ווייטיקן טיף אין זיך. זי צאַנקט, גייט אויס ווי אַ ליכט. אין אירע אויגן ליגט עפעס אַ געבעט. אויף איר בלייך פנים — גוטסקייט אַן אַ ברעג, גלייך ווי איינער רעדט: נאַט, טוט מיט מיר וואָס איר ווילט. און גיי דערנאָך טו איר עפעס, אַז זי אַליין גיט זיך איבער אין דיינע הענט! מען באַדאַרף האַבן אַ האַרץ פון אַ גולן. — ניין, אַ גולן אַפילו לייגט זיך אויך די האַנט נישט צו נעמען אַ מעסער און קוילען, אַז זיין קרבן שטרעקט אַליין דעם האַלדו אויס. (ווידער צוגייענדיק צו רייזעלען) בידנע קינד, שטילע טויב! קאַמאַרן בייסן זי, נעבעך. (זי פאַכט איבער איר מיט אַ טיכל).

ר י י ז ע ל ע (עפנט די אויגן, זעצט זיך אויף און קוקט אַן די מוטער). וואָס איז, מאַמע?

ש פ ר י נ צ ע. קאַמאַרן בייסן דיך און דו פילסט אַפילו נישט. אַלץ פאַרטראַכט, פאַרטראַכט. גענוג שוין, רייזעלע, אַלצדינג איז מיט אַן עק. שטיק נישט דיינע צרות אין זיך. וויין, רייזעלע, וויין אויס דיין האַרץ. די טרערן וועלן דערווייכן דיין וואונד און עס וועט דיר ווערן גרינגער.

ר י י ז ע ל ע. וואָס זאָל איך טאָן, מאַמע, אַז איך קען נישט וויינען. ש פ ר י נ צ ע. און אין מיינע צייטן פלעגן ווייבער קענען וויינען... דאָס איינציקע מיטל פאַר ווייבער, נעבעך, אין שווערע ביטערע צייטן, איז שטילערהייט אין אַ ווינקל זיך גוט אויסוויינען. נישט איין מאַל, רייזעלע, האַב איך עס געפרואוּט אויף מיר. (זי וויינט).

ר י י ז ע ל ע (אַרומנעמענדיק שפּרינצען). מאַמעניו, וויין נישט, איך בעט דיך.

ש פ ר י נ צ ע. איך וויין, רייזעלע, פאַר דיר, פאַר אונדו ביידע. מיינע

אויגן וועלן מיר נישט טריקענען ביזן דו וועסט צו זיך נישט קומען און אנהויבן אויף דאס ניי צו לעבן.

ר י י ז ע ל ע . נעם, מאמע, טו מיט מיר וואָס דו ווילסט.
ש פ ר י נ צ ע . אַלץ וואָס דו ווילסט, דו ווילסט. ווען דו, רייזעלע,
זאַלסט וועלן, וואָלט איך — אַ שרעק, כ'לעבן, — וואָלט ... איך דיר געזאָגט ...
ר י י ז ע ל ע . נו, מאמע, זאָג.

ש פ ר י נ צ ע . די וועלט בלייבט אַ וועלט. וואָס די ערד דעקט צו,
ווערט פאַרגעסן. נאָך דעם ווינטער קומט תמיד דער ליבער זומער מיט נייע
פרישע בלומען... פאַרשטייסט דו מיך?
ר י י ז ע ל ע . אַנשטאַט בלומען וואַקסט אַ מאָל קראַפּעווע. — נו, מאמע,
זאָג.

ש פ ר י נ צ ע (צעמישט). נו זאָג איך — ניין, גענוג פאַר היינט. — זאָג
איך. הערסט, רייזעלע? וואָס מאַכן דיר היינט עפעס צו מיטאַג?
ר י י ז ע ל ע (שטאַרק פאַרטראַכט). וואָס דו ווילסט, מאמע.
ש פ ר י נ צ ע (גייענדיק מיט אַ זיפּץ). גיי רעד, טו עפעס, אַז זי אַלץ:
וואָס דו ווילסט, דו ווילסט, — בידנע קינד!...

פערטע סצענע

ר י י ז ע ל ע, ז ל מן און ז ע ל ד ע.

ז ל מן (ווייזט זיך צווישן בייער און ווינקט מיט דער האַנט). אַהער,
זעלדע! זי איז דאָ.

ז ע ל ד ע (צולויפנדיק געשווינד, נעמט רייזעלען אַרום און קושט זי).
סערדצע, קרוין! לאַמיר שטאַרק אַנקושן דיר דאָס לעצטע מאָל.

ר י י ז ע ל ע . דאָס לעצטע מאָל! ... מיט וואָס האָב איך מיך אַזוי
פאַרזינדיקט?

ז ע ל ד ע (אויף אַ וויינענדיק קול). אומשולדיקע, כשרע נשמה! פאַר-
זינדיקט האָט זיך די וויסטע מאמע. פאַרלוירן האָב איך מיט אַמאָל אי אים,
אַן אויג אין קאַפּ, אי דיר, צוויי קינדער, בריליאַנטן, מיט אַמאָל!

ר י י ז ע ל ע (קושנדיק זעלדען). רעדט נישט, איך בעט אייך, אַזעלכע
ווערטער! אייביק וועל איך, ווי אַ קינד, ליב האָבן דיר. שטאַרק ליב האָבן
פאַר מיר און פאַר אים. (קוקנדיק זעלדען אין פנים) ער האָט געהאַט אינ-

גאַנצן דיין פנים, צוויי טראַפּן וואַסער! (קושט זי ווייטער) זאָג מער נישט, מאַמע: דאָס לעצטע מאָל!

ז ל מ ן . יאָ רייזעלע, אין ברירה, טאַקע דאָס לעצטע מאָל! מיר פאַרן אַוועק אויף אייביק. — גאָט איז מיט דיר, רייזעלע! וואָס ביסט דו געוואָרן אַזוי בלייך?

ז ע ל ד ע . למאי, זלמן, אַזוי פּלוצים אַרויסזאָגן! די מאַנסבילן אַבער האָבן אַלע אַזאָ נאַטור. (צו רייזעלע) נו, מיין קינד, וואָס זאָל מען טאָן?
ר י י ז ע ל ע (בלייבט זיצן אַ רגע שטיל). אַך, אַזאָ ריס! אַ ריס פונעם האַרצן מיט אַלע וואַרצלען. קיין זכר אַפילו זאָל נישט איבערבלייבן... האָ, פאַר וואָס אַזוי פּלוצים?

ז ל מ ן . אונדז צווינגט די נויט, אַלצדינג האָבן מיר דאָ פאַרלוירן...
ז ע ל ד ע (וויינענדיק). ביטער איז מיר, גאַטס צאָרן איז אויף אונדז אויסגעגאַסן געוואָרן! פול מיט גוטס, מיט נחת פון קינדער בין איך דאָ אַמאָל געזעסן און לידיק און בלויו ווער איך אַצינד פאַרוואַגלט ערגעץ אין אַ פרעמד לאַנד!

ר י י ז ע ל ע (אַרויפפאַלנדיק זעלדען אויפן האַלדז). דייע ליידן זענען מייע ליידן. ביסט מיר אייגעבאַקן טיף אין האַרצן!

ז ע ל ד ע . גאָט זאָל געבן, דו, רייזעלע, זאַלסט געפינען מנוחה און דו ביי דיין מאָן אין הויז! ניין, טאַכטער, מיר איז ביטער. איך בין אַלט, אַפֿ־געלעבט שוין מיין וועלט. דו אַבער ביסט נאָך יונג, האָסט נאָך אַ האַפענונג גליקלעך צו לעבן מיט אַ מאָן און זען פאַר זיך אַ וועלט... זיי געזונט, מיין קינד! (זעלדע און רייזעלע קושן זיך).

ז ל מ ן (געזעגענענדיק זיך מיט רייזעלע). גאָט האָט געגעבן, גאָט האָט צוגענומען. לאַז זיין נאַמען זיין געלויבט! (ער גייט מיט זעלדען אַוועק).

ר י י ז ע ל ע (נאָכקוקנדיק זיך). דאָס לעצטע שטערנדל פאַרשוואַונדן... (אַנאָפּנדיק זיך ביים האַרצן) אַך, אין האַרץ הייבן מיר זיך כוואַליעס... מאַמע, איך וויין! דער בלאַטער האָט אויסגעשפרונגען און איך וויין, וויין, מאַמע, מיט אייטער און בלוטיקע טרערן!... (זי פאַרשווינדט צווישן די ביימער).

פינפטע מענע

פ י י ב ו ש און כ א ס ק ל .

ביידע ווייזן זיך אַרויסגייענדיק פונעם וואַלד און צוקומענדיק
נאַענט צום פּלאַץ פאַר דער שטוב. כאַסקל אָנגעטאָן שבתדיק, אין
אַן אַטלעסענער קאַפּאַטע אויף אונטערשלאַק, פון אויבן אַ בורנאַס
פון לאַסטיק. די הענט פאַרלויגט אַהינטן אונטערן בורנאַס, אַזוי
אַ די פּאַלעס פאַרנעמען זיך. אויפן קאַפּ אַ פליסן היטל. די
פאות שטייען אויבן אַפּ פון די שלויפן. אונטן פאַרשפּיצט אין אַ
גרויזל און הענגען אַראָפּ ווי צעפלעך. צווישן די צעפלעך קוקט
אַרויס אַ קלויין, שויער בערדל, פאַרריסן מוט אַ שפּיצל אַרויף.
קוקט אַמאָל אויף איין אויגל, האַלטנדיק דאָס קעפל אין דער זייט,
און אויף די ליפן שוועבט אַ שמייכלע, וואָס דריקט אויס תּוצפת.

פ י י ב ו ש . אַט וועסט דו זי באַלד אַנקוקן. האָ, וואָס קען דיך עס
אַרן? . . . הייסן וועט עס עט, גלאַט אַזוי, ביים וועג גייענדיק אויפן שפּאַציר,
ל"ג בעומר, אין וואַלד.

כ א ס ק ל (מיט אַ קנייטשל). נאָך אַ מאָל טאַקע פרעג איך : למאי נפקא
מיניה? וואָס איז דאָ אַנצוקוקן? אַ נקבה ווי אַלע נקבות. עיקר הדבר איז דאָך
יענס — התחייבות.

פ י י ב ו ש . גלויב מיר, ס'איז רעכט. מען באַדאַרף וויסן דאָס אַרט.
דאָ מוז עס הייסן קלאַמפּערשט אַנקוקן. רש"י איז מיט זיין באַוואַרעניש, חלילה,
נישט משוגע. און ווייטער האָ, וואָס קען עס דיך אַרן, אַז דו וועסט כאַפּן אַ קוק?
נישקשה, מען וועט דיך, חלילה, נישט אַפּבייסן. (ער באַטראַכט כאַטקלעט) ע,
דו שוויצסט דאָך עפעס ווי אַ ביבער! . . . ניין, נישט קיין גוטער משא ומתן פאַר
מיר. — וואָס טויג דיר דאָס פליסן היטל?

כ א ס ק ל . אַ זאָג אַביסל פון אַ יידן: וואָס טויג דאָס היטל! עפעס
גאָר משונה ווילד, כ'לעבן! . . .

פ י י ב ו ש . עט... ווייס איך, וואָס דו רעדסט. — למען השם, זאָג איך
דיר, כאַסקל, צו האַלטן זיך מיט דרך ארץ.
כ א ס ק ל (מיט אַ שמייכלעט). פיששש, דרך ארץ פאַר אַ מיידל! אַט
רעדט נישט קיין נאַרישקייטן.

פ י י ב ו ש . דאָס, כאַסקל, זאָג איך דיר טאַקע: למען השם, צו רעדן
מיט ישוב הדעת, וואַרים זי איז אַ קלוג מיידל!
כ א ס ק ל . אַ טריאַטער, כ'לעבן, אַ קלוג מיידל! פון וואַנען האַט צו

איר די חכמה זיך גענומען? אין אַ חדר האָט זי דען געלערנט? וואָס אַ מינדסטער מאַנסביל האָט אין נאַגל, האָבן עס צען קלוגע נקבות נאָך אין קאַפּ נישט.

פּ י י ב ו ש (ווייטער באַטראַכטנדיק כאַסקלען). נו, סחורה!... דו שוויצסט נאָך טאַקע אַלץ, כאַסקל?! נעם וויש דיר אַפּ דאָס פנים מיט אַ טיכל. — צו וואָס האָט דיר נאָך געטויגט היינט אַזאַ בורנאַס?

כ אַ ס ק ל. עפעס אַ שניידערל, אַ פראַנצויזל בין איר, האַ מיך צו וויזן צווישן מענטשן אין איין קאַפּאַטע! — זייער אַ פאַליטישער מענטש, כ'לעבן, ר' פייבוש. (ווישנדיק דאָס פנים מיט דער פאַלע) הלכות פאַליטיקע, דרך ארץ, פאַרשטיי איך בעסער. — רעדט בעסער מכה התחיבות.

פּ י י ב ו ש. נישקשה, דו כאַפּסט זיך אין אַ שמאַלץ־גרוב אַריין. — טאַמער וואַלט איך געפּוּעלט, אויף אַ ווילע כאַטש אויסצוטאָן דיין בורנאַס. ער איז דאָך צו דיר נישט צוגעוואַקסן, קענסט דאָך אַפּגיין מיט שווייס.

כ אַ ס ק ל (ווישנדיק דאָס פנים). בראַש ציטערט ער פאַר שווייס. וואָס איז דאָ אַזוינס? אַ ייד שוויצט... קעסט, ר' פייבוש! למען השם, וואָס מער קעסט.

פּ י י ב ו ש. שאַ זי גייט, זי גייט! (ער באַטראַכט נאָך אַ מאל כאַסקלען פונעם קאַפּ ביז די פּיס) אַך, דיין שוויצן, כאַסקל, דיין שוויצן!...

זעקסטע פּענע

פּ י י ב ו ש, כ אַ ס ק ל און ר י י ז ע ל ע.

ר י י ז ע ל ע (צוקומענדיק נאָענט). נאָך דאָ פאַרט עפעס אַ שטיקל זכר... ר' פייבוש! אַ גאַסט, כ'לעבן, עפעס ווי פונעם הימל אַראַפּגעפּאַלן! פּ י י ב ו ש. ווערטער טאַקע ווי פון אַ חכמה, אַ יידישע טאַכטער! קיינער טוט נישט קיין טריט ביז ס'איז נישט פונעם הימל. עס פאַלט נישט דער שפּאַן ביז ס'איז עפעס נישט דראָן.

ר י י ז ע ל ע (מיט אַ זיפּן). אַמאַל אַבער פאַלט דער שפּאַן יענעם צרות אַנצוטאָן, חלילה, נישט איך, ר' פייבוש, מיין איך.

פּ י י ב ו ש. מען באַדאַרף אַבער אַלצדינג אַננעמען פאַר ליב. אַז גאַטעניו דרייט זיין וועלטל! אַוודאי איז נישט איטלעכער גענוג שטאַרק אויס־צושטיין דעם נסיון... איך האָב שוין דאָ געשמעסט מיט ר' כאַסקלען, האָב איך ערשט... וואו זייט איר, ר' כאַסקעלע? (שטרעקט רעדנדיק אויס די

ר י י ז ע ל ע (קנאקט די פינגער). אַט וועל איך גיין, שיקן איך די
מאַמען אַהער, ר' פייבוש!
פ י י ב ו ש. חלילה, זייט זיך נישט מטריח. איך גיי אַליין, נישקשה.
(ער ווערט פאַרשוואונדן).

זיבעטע סצענע

ר י י ז ע ל ע און כאַסקל.

רײזעלע נעמט נישט ווייט פון איר דאָס רעמל און העפט. כאַסקל
נעמט זיך ביי דער פאה און גלעט דאָס בערדל. ביידע שווייגן
אַ היפשע ווילע, נישט צו רעדן אַ וואָרט.

כ אַ ס ק ל (מאַכט מיט די אַקסלען). אַנבייגנדיק דאָס קעפל). נאַ. נאַ. נאַ.
דיר פייבוש!

ר י י ז ע ל ע (דערלאַנגט, אַפבייסנדיק דעם פאַדעם, אַ דורכנעמענדיקן
קוק אויף כאַסקלען). וואָס, פייבוש?
כ אַ ס ק ל (אין דער וועלט אַרײן). אַ תם! וויסט קלאַמפערשט נישט,
אַז פייבוש איז אַ שדכן.

ר י י ז ע ל ע. האָט נישט קיין פאַראיבל, איר זייט דען אַ בחור?
כ אַ ס ק ל (מיט אַ געלעכטער). אַ טריאַטער, כ'לעבן. נאַט איך אַ בחור
מיט אַ בערדל!... אַן אַלמן בין איך. — נאַר צו וואָס טויגן די אַנשטלען, אַז
מען וויסט אַליין זייער גוט.

ר י י ז ע ל ע (גוט באַטראַכטנדיק כאַסקלען). עפעס ווילט זיך מיט איך
רעדן. איר זייט, דאַכט זיך, ביין.

כ אַ ס ק ל (ווערט ביי זיך גאַנץ שטאַרק). ניין, עס רעדט זיך נאַך אַזוי.
נו, לאַמיר שוין הערן וואָס ווייטער?

ר י י ז ע ל ע. איז אייער ווייב געווען אַ קלוגע, אויף איך אַ מביין?
כ אַ ס ק ל (מיט אַ געלעכטער). קלוג ווי אַלע ווייבער, משטיינס-געזאַגט.
און צו וואָס טויג באמת אַ פלוגיטטע די איבעריקע חכמה? ביסט אַ פלוגיטטע,
זייזשע אַ פלוגיטטע און גענוג. ווייטער גאַרנישט... אירע מבינות האָב איך
נישט באַדאַרפט. אַלץ איינס...

ר י י ז ע ל ע (אַוועקשטעלנדיק דאָס רעמל און אַנקונדיק כאַסקלען).
מיט איך איז דאָך עפס מחיה גאַר צו רעדן! זאַגט נאַר, איך בעט איך, וואָס
איז אַזוינס פלוגיטטע?

כ א ס ק ל (שמאכט פאר גרויס הנאה און רייבט די הענט). וואס איז אזוינס פלוניתטע? — גארנישט, פלוניתטע איז פלוניתטע, א יידענע, אן א נאמען, גלאט אזוי זיך...

ר י י ז ע ל ע. און אייער ווייב, זאגט נאר, האט איר ליב געהאט?
כ א ס ק ל. עפעס אזוי מיאוס מגושם, ליב, מחילה, א ווייב!... דאס ערשטע מאל הער איך אזעלכעס. עפעס א ראסלפליש איז עס, א לעדוועצע...
ר י י ז ע ל ע. עפעס גאר אַנטיק, בילעבן, ווי איר רעדט! וויפיל איז דרינען אן אייער ווייב איז טויט?

כ א ס ק ל. א, שוין א היפשע צייט, אקעגן א דריי חדשים.
ר י י ז ע ל ע. ערשט א דריי חדשים און איר ווילט שוין חתונה האבן!
כ א ס ק ל. מילא, וואס דען-זשע טוט א ייד, אן די פלוניתטע שטארבט?
גישטארבן — נו, געשטארבן. ברוך דיין אמת! האב דיר דארטן א ליכטיקן גן-עדין און חתונה מוז מען האבן. — איברינקס בין איך מרוצה, אויף א קורצער צייט די חתונה אפצולייגן, אבי למזל אפמאכן די תנאים, פייבוש האט מסתמא עס שוין געזאגט.

ר י י ז ע ל ע. און קינדערלעך פון אייער ווייב איבערגעבליבן?
כ א ס ק ל. פון עטלעכע שטיקלעך איז דא אין יינגל, א שלאָפס. מען קען זיין גאנץ רואיק, די נשמה הענגט אים אויפן שפיץ נאָו. ער בלייבט ביים טאָטן. צום שידוך געהער זיך עס כלל נישט אָן.
ר י י ז ע ל ע. זייער פיין פון אייער זייט... (זי נעמט ווידער דאָס רעמל און העפט, אַראַפלאַזנדיק די אויגן).

כ א ס ק ל (גייט אַהין-אַהער מיט ברייטקייט און שמאָכט). ווי זי האָט מיך דאָ פאַרהערט! בין איך אַבער אַריין אין טעם, הע-הע. (פאַרלייגנדיק די הענט אונטער דעם בורנאָס, קוקט ער פונדערווייטנס אויף רייזעלען מיט איין אויגל און מעסט זי איבער פון אויבן ביז אַראָפּ) סחורה! קיין מעשה נישט, נישקשה... מען באַדאַרף מיט איר מאַכן גיכער אָן עק. (צוקומענדיק צו רייזעלען רעדט ער עפעס נישט מיט זיין קול) זאָג, נאַרעלע, דו ווילסט?

ר י י ז ע ל ע (הויבט אויף פאַרוואַנדערט די אויגן). וואָס? ...
כ א ס ק ל (מיט אַ נאַרישער מינע). זאָג, נאַרעלע, שעם זיך נישט! ס'איז דאָך אַ יידישע זאָך. ווייסט דאָך שוין וואָס...

ר י י ז ע ל ע (שטייט געשווינד אויף, אַנאַפּנדיק זיך ביים האַרצן). אַהאָ, איך שטויס מיך שוין אָן... אַ שרעק!!

כ א ס ק ל. שרעק זיך נישט, נישקשה! דעם בנדן וועט דער טאָטע דיינער סילוקן קודם המעשה. מעגסט אויף מיר זיך שוין פאַרלאָזן. עד פרוטה אחרונה וועט ער ביי מיר סילוקן.

ר י י ז ע ל ע (אויסשטעלנדיק אויף כאַסקלען אַ פאַר ברענענדיקע אויגן).
 אַוועק, דו ווילדער! ... (זי לאַזט זיך גיך גיין).
 כ א ס ק ל (נאַכקוקנדיק רייזעלען מיט חוצפה). פּיששש... מען פרעגט
 זי אום אַ דעה! נישקשה, וועסט בעסער ווערן! ... (ער גייט אַוועק).

אַכטע סצענע

ש פ ר י נ צ ע, ר י י ז ע ל ע און ש מ ח ה.

ש פ ר י נ צ ע (ווייזט זיך גייענדיק פון שטוב און ברעכט די הענט).
 שוין! ... דער ערשטער שניט איז שוין געשען. די מאַמע מוז גיין דערקוילען...
 רייזעלע און כאַסקל! אַזא היפּוד ווי טאַג און נאַכט... אוי, די נויט, די ביטערע
 נויט! ... ווי אַבער וועל איך איר אין די אויגן קוקן? ... רייזעלע, אַ רייזעלע!
 (זי שפּאַרט זיך אָן צו אַ בוים און וויינט).

ר י י ז ע ל ע (צוקומענדיק פאַרטראַכט און דערשלאַגן) מאַמע! ...
 ש פ ר י נ צ ע (קלאַפט זיך אין האַרצן). וויי איז דער מאַמע! — רעד,
 וויין, טאַכטער!

ר י י ז ע ל ע. איך האָב שוין געוויינט, מאַמע!
 ש פ ר י נ צ ע. וויין, לאַמיך הערן! דיין שווייגן אַצינד שטעכט מיך...
 וויין, רעד, טאַכטער!

ר י י ז ע ל ע. אַלץ איינס, מאַמע! וואָס איז אינגאַנצן מיין לעבן?
 ש פ ר י נ צ ע. אַ שרעק! עפעס הערט זיך מיר אַצינד דאָס אַלטע לידל:
 „דער טאַטע האָט מיך געקוילעט, די מאַמע האָט מיך געגעסן“. יא, טאַכטער,
 געגעסן, דאָס איז טאַקע פאַר דעם עסן.

ש מ ח ה (אַנקומענדיק שטאַרק אויפגעבראַכט). אַזוי?! ... דו שיטסט
 מיט הייסן פּריטיק שיטסט דו אַפּ — טרייבסט! נו, זאַג איך דיר, רייזל, דער
 שידוך מיט כאַסקלען מוז זיין און וועט זיין.

ש פ ר י נ צ ע (אַננעמענדיק שמחהן ביי דער האַנט). אַבער, שמחה, נישט
 מיט אַזאָ... .

ש מ ח ה. עט, וואָס וועסט דו מיר דאָ זאָגן... . דאָס האָט די מאַמע
 דיינע, רייזל, דיר ביז אַהער נאַכגעגעבן אַלע דיינע חפּצות און איך נאַר האָב
 מיר געלאָזט אַרויפפירן אויף ביטשן... . יא, אַ גרויסע טובה האָט מיט איר
 נאַכגעבן דיר די מאַמע דיינע געטאַן. אַ, ווייבער, ווייבער...

ש פ ר י נ צ ע (מאַכט מיט דער האַנט שמחהן כמעט אונטער דער נאָז).

שלעכט אין שטאָט, עס געפעלן אים נישט די ווייבער! ווי באַלד נאָר עפעס, זענען די ווייבער... אַ מענער, מענער! (צו רייזעלען) וואָס זאָלן מיר ווייבער, בעבעך, טאָן, אָז מיר זענען אין אַזאַ פינצטער מזל געבוירן געוואָרן; אָז מיר זענען פאַרקויפט, נישט פריי אַ קאַפּ אויפצוהייבן... ע, דו זאָלסט זיך אַ יינגל, וואָס וואָלט איך מיט דיר געהאַט צו זאָרגן. אַ מיידל אַבער איז עפעס גאָר אַנדערש. זי טאָר צופיל זיך נישט איינשפּאַרן.

ר י י ז ע ל ע. מה ראש. איך וועל פאַרויצן? עפעס נישט אַזאַ סכנה! ש פ ר י נ צ ע. עפעס גרינג אַזוי צו זאָגן אייביק אַ מיידל! ערגערס איז שוין, דאָכט זיך, גאָר נישטאָ ווי צו זיצן ביז דעם גרויען צאַפּ. און בפרט נאָך ביי יידן. באַהיט זאָל מען ווערן! — מאַנסביל, ער מעג, נישקשה, ער איז עפעס גאָר וואָס אַנדערש...

ש מ ח ה (וואָרטשטענדיק). די מאַמע איז דאָס די גוטע און דער טאָטע דער שלעכטער. זאָגט זי דען נישט אויך דאָס אייגענע, נאָר אַביסל צעשמירט? ש פ ר י נ צ ע. אַז דו ביסט געקומען אַזוי אַנגעלאָדן און זיך צעפלאַקערט אויף דעם קינד, בעבעך! זעסט דאָך, מען קען רעדן דאָס אייגענע טאַקע, נאָר ווי אַ מענטש, מיט גוטן און ברחמנות.

ש מ ח ה (גלעט רייזעלען איבערן קאַפּ). כילעבן, רייזעלע, איך האָב דיר אַזוי ליב ווי די מאַמע.

ר י י ז ע ל ע (אַנקונדיק דעם פּאַטער פאַרטראַכט). וואָס? ש מ ח ה (אַ קלאַפֿגעבנדיק זיך אין האַרצן). איך האָב אַ האַרץ פול מיט מכות!... און גאָר אַן דעם, רייזעלע, ביסט דו דאָך שוין אַ דערוואַקסן מיידל און וועמען אַנדערש קען מען דיר אין אונדזער גראַד אַנשלאָגן? כאַסקל איז ווייניקסטנס אַ מיוחס, שטאַמט פון אַ גרויסער משפּחה.

ר י י ז ע ל ע. אַט דאָס גאָר!... ניין, טאָטע, ניין! ש מ ח ה (אויפגעבראַכט). מיר זענען פאַרביי! דו ווילסט אונדז קוילען, טאַכטער, לאָז זאָגן די מאַמע.

ש פ ר י נ צ ע. משונה גראַב, שמחה! רעד נישט אַזוי משונה. (צו רייזעלען מיט אַ קרעכץ) דער טאָטע מיינט, מיר קענען פון אַנדערע געקוילעט ווערן, חלילה, אַן אַ מעסער...

ש מ ח ה. אונדזער הויז, וואָס אין זאָלאַג, וועט מען צונעמען, אַלצדינג, האַק און פּאַק, מיט די בעבעכעס, אַ חוץ די אַלע ביטערע צרות וועל איך נאָך פאַרלירן דעם גוטן נאָמען און זיך צו לייטיש געשפעט. מיין גאַנצע האַפענונג אַצינד איז נאָר איין ר' יוחנצע, אַבער מיט דעם תנאי, אַז דו וועסט זיך נישט פאַרעקשנען... אוי, רייזעלע, שלעכט, דער חלף ליגט מיר אויפן האַלדז!

ר י י ז ע ל ע (אָנאַפּנדיק זיך ביים האַרצן). טאַטע!...
 ש מ ח ה . קוק, מיין קינד, אויף דער מאַמען. די מאַמע, נעבעך, וועט
 ליידן דחקות, הונגער און נישט האָבן אויף דער עלטער וואו דעם קאַפּ אַגידער-
 צולייגן. (ער ווישט די אויגן און קערט אַוועק דעם פנים.)
 ר י י ז ע ל ע (צוזיך אַליין, אַ מאַך-געבנדיק מיט דער האַנט). ער... איז
 דאָך מער נישטאַ... טוט אייך מיט מיר וואָס איר ווילט!
 ש פ ר י נ צ ע (וויינענדיק). ניין, ניין, צווינג זיך נישט, טאַכטער!... די
 מאַמע וועט בעסער דינען, זיך פאַרקויפן...
 ר י י ז ע ל ע . ניין, מאַמע! אַלץ איינס. אַזוי איז מיר שוין באַשערט...
 (זי פּאַלט אויף דער באַנק.)
 ש פ ר י נ צ ע (אַרומכאַפּנדיק רייזעלען). געפאַלן ווי אַ קרבן! וויי איז
 דעם טאַטן, וויי איז דער מאַמען!...

פֿינפטער אַקט

אַ גאַס. אויף די הייזער זענען אַרויסגעשטעלט פענדלעך און אַ טייל פון זיי זענען אויך באַהאַנגען מיט קרענצלעך בלומען. רעדלעך מענטשן שטייען אויף די טראַטואַרן. לינקס קוקט אַרויס איציקס קלייטל און דערביי ליפע דער חלפן לעבן זיין טישל.

ערשטע סצענע

אַן עולם, איציק דער קרעמער, ר' אליה, ליפע
דער חלפן און פייבוש.

אַ ייִדענע (מיט אַ געשריי שטופנדיק זיך צווישן דעם עולם). לאַזט, ייִדישע קינדער, לאַזט! חיימל מיינער קומט... צוריק פון דער מלחמה... מיט דעם פאַלק קומט ער, מיין חיימל!
אַ ייִד. אַיִאָ, זי האָט מיר אַנגעטרעטן אויף דעם פוס! איר טריף מזל, וואָס זי איז פאַרשוואונדן.
קולות צווישן עולם. אַהין, ווייטער, צו דער ראַגאַטקע גיכער! (דער עולם דערווייטערט זיך).
אַ ייִק (שטייט אויפן גאַניקל פונעם קלייטל). קירה, זאַגט איר, נעמט די הערצאַגאַווינע! אַט דאַס איז דאָך טאַקע אייער קירהס פוילע תנועות, טוט גאַרנישט און כאַפט נאָר ביי די מלכיות שיריים!...
ר' אליה (זיצט אויף זיין חזקה־אַרט). און דיין וויקטאַריעס כאַפּ די אינדזל ציפערן הייסט, נעבעך, גאַר נישט געכאַפט שיריים! נישקשה, זי איז אַ גוטע נאַשערין, האָט ליב שטילערהייט אַ כאַפּ צו טאָן פונעם טעפל.
ליפע. אומזיסט, כ'לעבן, אייער אַמפערן זיך. ער געכאַפט, זי גע־כאַפט, וואָס מאַכט עס אויס? אַ לאַנגע אַלטע אייביקע מעשה. אַט זעט בעסער, ווי דאַרט שייט זיך אַן עולם אַקעגן דעם חייל, וואָס קומט באַלד אַריין.
פייבוש (צוקומענדיק צום קלייטל). אַ, גאַט העלף! פון וואָס שמועסן עס יידן? מסתמא פון פאַליטיקע. (צו ר' אליה) זעט איר, אין פאַליטיקע, דאָ זייט איר, ר' אליה, אַ למדן מופלג, איין בריה און אַ שדכן דווקא נישט קיין גוטער. — יאַסל פינטשעווערס שידוך האָט פון מיינע הענט נאָר דורך איר זיך אַרויסגעגליטשט.

ר' אליה (אויפּפּרינגענדיק פונעם בענקל). הערט זשע, יידן, בהן שלי, איך בין דרינען אזויפיל שולדיק... ווי זאל איך זאגן? אזוי ווי... נישט מער וואָס... גאַרנישט.

פייבוש (מיט אַ גנבה־שמייכעלע). נישט מער, גלאַט, אויך די אייגענע מעשה — ר' אליה! אָבער ווען נישט ר' אליה און טרעפט זיך מיר עס מיט אַן אַנדערן, הערט איר, יידן! וואָלט איך טע־טע־טע... נו, ר' אליה, שאַ ווייטער חבר.

ליפע (אַרויפּלויפּנדיק מיט אימפעט אויפן גאַניקל). איציק, דאָס חייל! דאָרט רירט זיך שטאַרק דער עולם.
איציק (צוקוקנדיק זיך). האָ... ניין! ברוך הבא, דאָס איז ער, שמואליק מיט זיין כבוד אליין!

צווייטע מצענע

שמואליק און גייסע.

שמואליק (אַרויסטופּנדיק זיך פון צווישן דעם עולם שטאַרק פאַר־כוסעט און דאָס היטל אויף דער זייט קאַפּ). וויסניטרע, וויסנאַפּרע לחי עולמים!... אַז שמואליק מאַרשירט, לאַז זיין בצלצלי תרועה, מיט אַ קאַטע־רינקע... עך, סאַלדאַטיק־בראַטיקי, בשמחה רבה ואמרו כולם!
גייסע (צו שמואליקן ביים אַרבל). זיידע, גענוג! גיכער, קום הערעשעלען אַקעגן!

שמואליק (פאַרקרימט זיך). פיששש, אַ גרויסער פריץ, אַקעגן! ווייבער, מאַמעס צום קבלת פנים דאָ, אַקעגן!... ואני און איך האָב צו דיין מוטער רחל נישט אזוי געטאָן, בבואי מפדן, אַז מיר זענען געקומען פון קאַווקאַז, האָבן מיר געדראַלעט בעגלה ובזמן קרוב, ווי אַ קאָדנער באַלעגאַלע אין דער בלאַטע, זיך געשלעפט מיט גרויס קוראַזש, אומעטום הורררא... אַז אַלע פלעגן פאַר אונדז מאַכן זיברח...
איינער פונעם עולם. אָבער קידוש, שמואליק, פלעגט איר מאַכן?

שמואליק (שאַקלענדיק מיט דער האַנט). פיט, פיט, פיט! דוואַדצאַט פיאַט פאַלאַק אויף אַ ברודער מיט דריי ציין אונטער געשלאָגן, און קידוש איבער אַ האַרטן סעכאַר. נאָ גריזשע און שריי חי וקים. ראַדי סטאַראַטסיאַ וואַשע בראַדיע. בשמחה רבה ואמרו כולם!

ג י ס י ע. אָבער קום שוין, קום, זיידע! ווי דערלעב איך שוין זען
הערשעלען.

ש מ ו א ל י ק (אויסציענדיק זיך ווי אַ סטרונקע). סטאַי, ראָונאַסיאַ!
פינף און צוואַנציק יָר מיט אַ שמיצל האָט די מאַמע געוואָרט און זיך נישט
דערוואָרט איר שמואל'קן צוריקקומענדיק פון חדר, וואוהיך דער באַהעלפער
מיט מעשענע קנעפלעך האָט אים, נאָך גאַר אַ ברעקל, אַוועקגעטראָגן אויף די
פלייצעס. די גאַנצע צייט כסדר איז געגאַנגען די לאַנגע סדרה בלק. ומלאכים
יהפזון און געצימבלט, דם ואש ותמרות עשן, אַזש אַ דויך איז געגאַנגען. (אַנ-
נעמענדיק גיטען) היי, אַדם אַ מענטש, קאַטשקע דוק זיך! רוקט זיך, ישראל
בני רחמים!... (ער גייט אַוועק מיט גיטען און אַסך פונעם עולם נאָך אים.)

דריטע סצענע

מענדל, דוואַס יע און שמחה.

ד ו ו אַ ס י ע. אונדו, מענדל, איז אפשר צייט פאַרן אַהיים. אַלצדינג
איז שוין איינגעהאַנדלט, אויף אַ רגע נאָר וואָלט איך געוואָלט אַשפרונג טאָן
צו שפּרינצען, זען וואָס זיי מאַכן.

מ ע נ ד ל. מאַכן זאָלן אַזוי די היגע ר' שמעלקעס. זיי האָבן ר' שמחהן
גוט אָן אויער אויסגעמאַכט. יענע וואָך בין איך ביי אים געווען. אוי, דוואַסע-
ניו, איז דאָס ביי ר' שמחהן אין הויז אַ ביטערע עלנט! דער דלות סווישטשעט
דאָרט פון איטלעכס ווינקעלע. דו וואָלסט אים נישט דערקענט, אַזוי האָט אים
דאָס פנים זיך פאַרענדערט. שאַ, אַט גייט ער דאָרט טאַקע אַליין.

ש מ ח ה (צוקומענדיק). שלום עליכם, מענדל! וואָס מאַכסט דו עפעס?
ווי גייט עס דיר אין דיין אַרענדע פון דער מיל?

מ ע נ ד ל. נישט צו פאַרזינדיקן. ס'איז, ברוך השם, דאָ ברויט. (אַנ-
קוקנדיק אַ רגע שמחהן) וואָס טויג אייך, ר' שמחה, די שטאַט, אַנקוקן דאָ די
פנימער זייערע — דאָס גאַנצע פעקל שיינע לייט, מיוחסים, וואָס האָבן בכיוון,
בכדי צו ווערן אַדמיניסטראַטאָרעס, שטילערהייט אויף אייך געגראָבן. באַ-
גראַבן, כילעבן, זאָלן זיי אייך אַלע ווערן. אַט נעמט, פאַלגט מיך, און פאַרט
מיט אייער ווייב איבער צו מיר אין דאָרף אויף אַ צייט ביז גאָט וועט אייך
עפעס העלפן.

ד ו ו אַ ס י ע. ביי אונדו וועט עס, כילעבן, גאָר נישט אויסמאַכן.

אדרבה, מיר וועלן גרויס הנאה האבן. טוט אונדז, כ'לעבן, די טובה, באַלעבאַס!
 אַזוי פיל יאָר האָבן מיר דאָך אייער זאַלץ און ברױט געגעסן.
 ש מ ח ה. יישר כח אייך פונעם גאַנצן האַרצן, ס'איז אָבער גאָר אומ-
 מעגלעך. ווי מיינט איר, האָ? שפּרינצע מיינע וועט זיך שידן מיט רייזעלען
 און כפרט אַצינד, אַז זי איז אַזוי אומגליקלעך און עס טוט זיך...
 מ ע נ ד ל. אַלץ אפשר מיט דעם שיינעם איידעמל?
 ש מ ח ה. ס'איז דאָ גענוג מיט דעם, מיט יענעם... אַט גוט, כ'לעבן,
 וואָס דו ביסט היינט אין דער שטאַט. דו קענסט מיר צווייך קומען. קום, וועל
 איך דיר זאָגן. (שמחה און מענדל גייען אַוועק.)

פערטע סצענע

רױזעלע, אַ דאַרע מיט אַ מיכל אויפן קאַפּ, אַ פעקל
 אונטערן אַרעם. דױאַסיע, אױציק און לױפּע.

דױאַסיע (צולויפנדיק צו רייזעלען). וואָס זשע מאַכט איר פאַרט.
 קרוין? אַי, האָב איך שוין געגאַרט אַזוי אייך צו זען! (זי ווישט די אויגן און
 שטאַקלט מיט דעם קאַפּ) אַ ווייטיק איז מיר, ווי איר זעט, נעבעך, אויס! זאָגט
 זשע, איך בעט אייך, וואָס זשע מאַכט איר?
 רױזעלע (אונטערהוסטנדיק און הייזעריקלעך). אַזוי ווי דו זעסט
 מיך, דוואַסיע. — איך לעב...
 דױאַסיע. אַזאַ לעבן געזאָגט געוואָרן אויף אַלע יענע לייט, וואָס
 האָבן אַמאָל ביי אייך געזויפן, געפרעסן און דערנאָך אין אייער בלוט זיך
 געבאַדן! (אויסשטרעקנדיק די האַנט צו רייזעלעס פעקל) אַ דונער האָט מיך
 נישט דערשלאָגן! קוים וואָס זי גייט, איז אויך אויף דער צייט און רייסט זיך
 נאָך דאָס געזונט איין טראַגנדיק אַזאַ פעקל!

רױזעלע (אַוועקשטופנדיק דוואַסיעס האַנט). צו וואָס, דוואַסיע?
 וואָס מאַכט עס אויס, נאָך אַ פעקל, אַלץ איינס, כ'לעבן.
 דױאַסיע. גייט שוין, גייט, רעדט נישט אַזעלכע זאַכן, אייער געזונט
 איז טייער. צען פון יענע שיינע לייט זאַלן די כפרה ווערן פאַר אייער מינדסטן
 נאָגל... נו, גיט שוין עס אַהער! — וואָס איז דאָ אַזוינס אין דעם פעקל?
 רױזעלע. אַביסל וועש צום נייען... האָב איך אויף איין אַרט
 גענומען.

דױאַסיע (ווישנדיק די אויגן מיט דער גאַנצער האַנט). ר' שמחהס

טאכטער, וואָס האָט געלעבט אין וואוילטאָג, זיך געבאָדן אין מילך, אין פוטער, זאָל היינט, נעבעך, אַזוי קריעה רייסן!
 ר י י ז ע ל ע . מיין לעבן איז גאָר נישט ווערט, מען זאָל איבער אים אַזוי זיך זאָרגן. אַט זאָג בעסער, דוואַסיע, וואָס מאַכסט דו? לעבסט דו צופרידן מיט דיין מאַן?

ד ו ו אָ ס י ע . אויף אַלע מיינע ליבע געזאָגט געוואָרן אַזאָ גוטע מזלדיקע דאַליע ווי מיינע. מיין מענדל ליובעט, קיכלט מיך. אַלץ דוואַסעניו, מיין דוואַסעניו. זאָגט דוואַסיע טאָג, מעג זיין נאָכט, איז טאָג. — און איך אים האָב אין האַרצן עפעס אַזוי ליב, אַזוי ליב... איך רייך מיך אַפילו אַמאָל מיט אים, בלאָז מיך קלאַמפּערשט, אַבער אַזוי אויף קאַטאַוועס.

ר י י ז ע ל ע . זעסט דו, דוואַסעניו, דו האָסט טאַקע אַ גליקלעך לעבן.
 ד ו ו אָ ס י ע . איך האָב מיך, ברוך משם, נישט צו באַקלאָגן. ס'איז נאָך אַזאָ מענדל, דאַכט זיך, גאָר נישטאָ. ער איז דאָך אַפילו אַ פּראַסטער מענטש, נישט עפעס ווי יענע זיידענע יונגעמאַנטיקלעך; נאָר די כּפּרה מעגן זיי אַלע ווערן פאַר זיין מינדסטן פינגער... אַ ווייטיק איז מיר! וואָס ציטערט איר עפעס אַזוי, רייזעלע? איר קענט דאָך זיך נישט האַלטן אויף די פיס. אַהער גיכער דאָס פעקל! קומט, דאָ אַקעגן האָב איך אַ באַקאַנט קלייטל, (זי נעמט ביי רייזעלען דאָס פעקל און גייט מיט איר צו צום קלייטל).

א י צ י ק (דערזענדיק דוואַסיען). אַ, איסקאַצל קומט, דוואַסיע!
 ד ו ו אָ ס י ע (אַרויפּפירנדיק רייזעלען אויפן גאַניקל). זיצט, רייזעלע, זיצט דאָ אויפן בענקל, אַט אַזוי, אַזוי. (צו איציקו) האָט קיין פאַראיבל נישט וואָס איך סאַרווער דאָ אַזוי, ווי ביי מיר אין דער היים.
 א י צ י ק (ווייזנדיק אויף רייזעלען). נישקשה, איך האָב גענוג פון זיי איבערגעלייזט אַמאָל אין די גוטע יאָרן...
 ל י פּ ע (אַרויפּפאַלנדיק געשווינד אויפן גאַניקל). איציק, מען גייט!

פינפטע סצענע

פונדערווייטנס הערט זיך אַ שפּילן פון מוזיק. דערנאָך ווויזן זיך סאַלדאַטן. פאַראויס גייען פיעווששעס, זינגען און פויפן פריילעך. אין די פענצער פון ביידע זייטן הייזער שטוייען דאַמען און וואַרפן אויף די סאַלדאַטן קרענצלעך בלומען.

ד י פ י ע ו ו ט ש ע ס :

סאַלדאַטושקי, רעביאַטושקי, גדיע וואָשי זשאַני?
 — נאַשי זשאַני רוזשיאַ זאַרוזשאַני.

וואָס נאָשי זשאַני, א. אַז, וו. א. אַז, וו.

אַ טייל מענטשן דערקענען צווישן די סאַלדאַטן זייערע קינדער, זייערע מאַנען.
לויפן צו זיי פּריוואַט, קושן זיך און גייען מיט זיי אַוועק; אַ טייל מענטשן,
וואָס זייער האַפּענונג איז געווען אומזיסט, ווייזען און ברעכן די הענט.

זעקסטע סצענע

שמואליק, גיסיע און אַ סאַלדאַט.

גיסיע (מיט אַ געוויין). נישטאָ הערשעלע! זיידע, וואָס שווייגסט דו?
שמואליק (טוט אומעטיק אַ פייף). מי בחרב ומי בחניקה, ווער דורך
בלייענע פייגעלעך און ווער דורך אַ פיקע... קום, גיסיע, קום! (ער גייט
שאַקלענדיק זיך).

גיסיע (גייט וויינענדיק נאָך שמואליקן). וואוהין, זיידע, קום?
שמואליק (צוקומענדיק צו די פורגאַנעס פון רייטן קרייץ). אַהער,
גיסיע! בעגלה, אַ טאַפּ טאַן אין וואַגן, ובזמן קרוב, און זשיוואָ.
אַ סאַלדאַט (אַרויסקריכנדיק פונעם פורגאַן). זיין האַנט הענגט
אונטערגעבונדן אויף אַ טיכל). האַ-האַ, שמואליק!
שמואליק (מיט דער האַנט צום מויל). על כן ברך, מיט דעם גלעזל
אַ מאַך, פּיף-פּוּף-פּאַף, ויקדשהו, און געמאַכט אים פאַר אַ קדוש אָן אַ הענטל...
היי סליש!

גיסיע. נישטאָ הערשעלע! פרעג, זיידע, וואו איז מיין הערשעלע?
דער סאַלדאַט (שטאַרק פאַרוואונדערט). וואָס הייסט?! הערשעלע
איז נאָך נישט צוריקגעקומען!... איך אַליין האָב אים געזען געזונט און האָב
אים איבערגעגעבן... .

גיסיע (מיט גרויס פרייד). זיידע, דו הערסט, ער האָט געזען הער-
שעלען. (צום סאַלדאַט) גשמה, האַרץ, קויפט אייך עולם הבא און דערפרייט
מיך מיט דער בשורה, וואו, ווען, האָט איר געזען הערשעלען?
דער סאַלדאַט (פאַרטראַכט זיך). וואו, ווען?... שפעטער אַביסל,
איר וועט קומען שפעטער.

גיסיע. וואוהין, סערדצע, וואוהין קומען?
דער סאַלדאַט. צו זלמן קריסטאַל.
גיסיע. גאַט איז מיט אייך! פון זלמן קריסטאַל איז שוין פון לאַנג
קיין זכר נישטאָ.

דער סאלדאט (אנכאפנדיק זיך ביי דער קראנקער האנט מיט א קרעכץ). אוי!...

שמואליק (א פייף־געבנדיק). מי ביד, אוי, א פיק פון א בלייען פויגל, ומי באדמה, און באקט בייגל!...

גיסיע. זלמן האט מיט זיין הויזגעזינד זיך אוועקגעלאזט באלד טאקע נאך זיין זונט טויט. פונעם רוטשוקער רב איז אנגעקומען אהער זיינע אלע פאפירן מיט זיין כלהס בילד. — נו, דערציילט זשע מיר פון מיין הערשעלען אצינד.

דער סאלדאט (שאקלענדיק מיט דעם קאפ פארוואונדערט). האט האט וואס!... (ער קוקט שארף אן גיסיען) אצינד... ניין, לאזט מיך אפ, איך בעט אייך. (ער לאזט זיך געשווינד גיין)...

גיסיע (שלעפט שמואליקן ביי דער האנט). קום, זיידע! לאמיר אים נישט אפלאזן. (זיי גייען אויך).

זיבעטע סצענע

שמחה, שפרינצע, כאסקל, טענדל, פויבוש, גיסיע, שמואליק, דער סאלדאט, רייזעלע, דוואסיע און א רעדל טענטשן.

כאסקל (דרייט מיט דעם שטעקעלע אויף דער ערד און מאכט צוקן). שווער, אומזיסט אייערע רייד! זיי גייען מיר אפילו נישט אין דער לינקער פאה.

שמחה. אזוי, הא, ענטפערט מען א שווער?

שפרינצע (נענטער). עס גייט דיר נישט מער אין דעם, שמחה, וואס ער איז א עזות פנים. אלצדינג איז גארנישט אקעגן דעם גרויסן אומ־גליק, וואס אונזער רייזעלע, נעבעך, האט אזעלכן פאר א מאן.

מענדל (ארויסטרעטנדיק מיט כעס). א מעשה, וואס נאך נישט דער־הערט געווארן! מען זאל ביי א מענטשן צונעמען דאס לעצטע, נעבעך. און נאך ווי? בגנבה!

כאסקל. איך האב צוגענומען על פי דין. מיר קומט קעסט. איך האב נישט דערעסן קעסט!

מענדל. ר' שמחה האט דען און גיט נישט?

כאסקל. אבער וואס גייט עס אן מיך! אין די תנאים האט ער זיך

מתחייב געווען קעסט. זאל ער געבן קעסט! — ער קען נישט? נישט מיין דאגה. מיר קומט קעסט.

מענדל. ווי שעמט זיך עס נישט א געזונטער בייבאק אזוינס צו רעדן! וואס איז דאס פאר א גאנג, יענעם ווי א פיאווקע צו זויגן, צו פרעסן און האָבן אויף יענעמס קאפ קינדער! קראַנק איז אזא ייד מיט הענט און פיס אַליין צו האַרעווען און פאַרדיגען זיין ברויט כשר מיט שווייס, ווי מיר פראַסטע מענטשעלעך!...

כאָסל. איך רעד על פי דין, על פי יידישקייט און ער מיר ענטפערט בוידעם. — עס־הארץ, גראַבער יונג!

מענדל. אוכניאַק!

פייבוש (צוקומענדיק צום עולט, וואָס פאַרקלייבט זיך אַרום). וואָס איז דאָ אזוינס?

מענדל. אַט איז ער, דער שדכן! גייט, האָט הנאה פון אייער אַרבעט. (צום עולט) אַט האָט איר, יידישע קינדער, אייערע שדכנים, אייערע גליקן! קוויקט זיך, יידן, מיט אייערע תכשיטלעך, מיט אייערע שיינע נפשות!...

(צום עולט קומט צו אַ סאַלדאַט, גיטיע און שמואליק.)

גיטיע (צום סאַלדאַט). אַט דאָ וועט איר זויסן דעם גאַנצן אמת. (צום עולט) אמת, אַ זלמנס זון איז אין רושטשוק געשטאַרבן?

שמואליק. אמת... ויצייב און שטעלט אַ מצבה, ונכון און נאָך איינע.

דער סאַלדאַט (אויסציענדיק זיך גלייך). וואָס, האָ, נישט דער־קענט?

מענדל (קוקט אַן דעם סאַלדאַט און שפּרינגט אויף צוריק שטאַרק פאַר־וואונדערט). וואָס זע איך?!

שפּרינגע (צוקוקנדיק זיך). איך הלש, דאָס איז ער!...

שמה (אָוועקערנדיק זיך דערשראָקן). אויפן עולם התועה!...

דער סאַלדאַט. אַזוי טאַקע זע איך אויס. (ווייזנדיק אויף דער קראַנקער האַנט) איך בין געווען מסוכן שלאָף אַ לאַנגע צייט.

גיטיע (מיט אַ געבעט). נשמהניו, האַרצעניו, נו זאַגט זשע שוין, זאַגט,

וואו און ווען האָט איר הערשעלעך געזען!

דער סאַלדאַט (קוקט אויף גיטיעו שאַקלענדיק מיט דעם קאַפּ).

פאַר דער גרויסער מלחמה ביי שיפקע האָב איך... נו, עס העלפט נישט.

הערט זשע! איך בין געגאַנגען אויף דער מלחמה און הערשעלעך קיין רושטשוק,

האָב איך אים איבערגעגעבן... .

גיטיע. נו ווייטער, ווייטער! דערפרייט מיך שוין מיט דער בשורה.

דער סאלדאט (מיט אַ קרעכץ). האָב איך, געזעגענענדיק זיך מיט
 הערשעלעך, אים איבערגעגעבן מיינע אַלע פּאַפּירן און דאָס בילד . . .
 פּי י ב ו ש . אַ מעשה, אַ מעשה! היינט פּאַרשטייט איר, יידן, גאַטעניוס
 דרייעלע? טע-טע-טע, דאָס איז אין רושטשוק גאַר הערשעלע געשטאַרבן!...
 ג י ס י ע . אַ דונער האָט מיך דערשלאָגן!... (פּאָלט אויף דער ערד,
 שלאָגנדיק זיך מיט ביידע הענט אין קאַפּ, און בלייבט ליגן ווי אַ שטיין.)
 ש מ ו א ל י ק (ווישט מיט דעם אַרבל די אויגן). שאַ, שמואליק! לייך
 צרות, קלעפּ, שמיץ און זאַג דעם צדוק הדין — ראָדי סטאַראַטסיאַ וואַשע
 באַראַדיע!... (ער פּאָלט אויף די קני לעבן גיטיען). — דוואַסיע מיט רייזעלען
 קומען צו.)

ש פ ר י נ צ ע (ברעכנדיק די הענט). באַרואיק דיך, רייזעלע, שטאַרק
 זיך, טאַכטער!

ר י י ז ע ל ע . וואָס איז דאָ, מאַמע, אַזוינס געשען?
 ד ע ר ס א ל ד א ט (צולויפנדיק געשווינד). מיין רייזעלע!...
 ר י י ז ע ל ע (שטאַרק צעמישט). אַלעקסאַנדער!... (זיי כאַפּן זיך אַרום
 און שטייען אַ רגע שטיל)
 כ א ס ק ל (צולויפנדיק). גוי, גוי איינער, מיט אַן אשת איש? (שלעפּנ-
 דיק רייזעלען) אַ שיינע פּלוניתטע, כילעבן!...
 א ל ע ק ס א נ ד ע ר (אַ כאַפּ-געבנדיק זיך פּאַרציטערט). רייזעלע מיינע
 — אַ ווייבל!... כאַסקלס אַ ווייב!...

